

A
KARTHAUSIAK
MAGYARORSZÁGBAN

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLTAL OLTVÁNYI-DIJJAL
JUTALMAZOTT PÁLYAMŰ

IRTA

DEDEK CRESCENS LAJOS

ELŐSZÓVAL ELLÁTTA

FRAKNÓI VILMOS.

TELEGDY LÁSZLÓ ÉS NAGY LÁZÁR EREDETI RAJZAIVAL.

SZERZŐ SAJÁT KIADÁSA
BUDAPEST

1889.

BUDAPEST.

Nyomatott a „SZENT ISTVÁN” kath. műintézet nyomdájában.

ELŐSZÓ

FRAKNÓI VILMOSTÓL

smételten volt alkalma e sorok írójának, történelmi tanulmányai folyamán, felismerni és feltüntetni azon kivételes képességet és készséget, melyet a magyar nemzet, mai hazánk területének elfoglalása után, a kereszténység tanainak elfogadásában, eszméinek asszimilációjában, intézményeinek átültetésében tanusított.

Azóta, hogy az első hittérítők magyar földön megjelentek alig múlik el néhány évtized és a kath. egyház egész organismusát erőteljesen kifejlődve, akadálytalan és sikeres munkálkodásban találjuk itt.

Különösen figyelemreméltó azon előszeretet, melylyel a nemzet felkarolni siet: a kereszténység eszméinek legmagasabb megtestesülését: a szerzetes rendek intézményét.

Miként az önzés az ember állati természetének kifolyása; az önuralom szellemi lényének kiváltsága: az önmegtagadás és önfeláldozás szelleme az ő isteni eredetének hozománya, minden nagynak, a mit az egyén és társadalom létrehozhat forrása és biztosítéka.

Ezen szellem emelő és termékenyítő hatását az emberiség teljesen sohasem nélkülözte. De a kereszténységet illeti meg a dicsőség, hogy ezen eszmény kultuszának szolgálatára hivatott és szervezett testületeket létesített.

A szerzetes rendek alapítói mintegy versenyre keltek, hogy az emberi test sanyargatásának és a lélek fegyelmezésének módzataiban egymást túlszárnyalják. A három leghatalmasabb

emberi ösztön leigázása, a szegénység, szüzesség és engedelmesség fogadalmai által, ki nem elégítette őket. És bizonyára mély lélektani felfogásról tanuskodik szent Brúnó elhatározása, hogy legnehezebb áldozat gyanánt, az örök hallgatást tette a karthausi szerzetesek kötelességévé.

Első szent királyunk apostoli ihlete és államférfiúi bölcsősége fölismerte azon jelentékeny szolgálatokat, melyeket nagy feladatai megoldásában: a nemzet megtérítésének, civilisációjának és politikai fegyelmezésének munkájában, a szerzetes-intézménytől várhat.

Még a püspöki székek felállítását megelőzőleg, alapított a Pannonhegyen szent Benedek rendjének monostort. És ennek lakói között találta legbizalmasabb tanácsosait, legbuzgóbb munkatársait. Főnöküket Asztrik apátot bizta meg a fontos küldetéssel Rómába, honnan a koronát hozta meg. Trónja örökösének nevelőjeül a szerzet egyik tudós tagját, Gellértet szemelte ki.

Egyidejűleg áttelepítette Bizanczból a görög apácákat, kik hivatva voltak az előkelő magyar családok leányait a vallássosság, műveltség és izlés titkaiba beavatni.

Az ő példáját követték utódai. És amint a kereszténység szellemének örök-ifjú ereje az ősi törzsből új és új hajtásokat fakasztott, a korról-korra felmerülő szükségletek kielégítése végett új szerzetes rendeket hívott életre: ezek megannyian, a daliás egyházi lovagrendektől az alázatos kolduló barátokig, hazánkban vendégszerető fogadtatásra találtak.

Az ország nagyszámú kolostorokkal népesült be, melyek dús adományokkal halmozottak el, és a nemzet minden rétegéből toborzották lakóikat, kiknek sorában soha sem hiányoztak előkelő családoknak, a világ gyönyöreit megvető, a legmagasabb eszményekért lelkesülő, sarjai.

Igy, a mikor szent Klára apáca-rendjének megalapítása után kevés évtizeddel, a veszprémi völgy és a nyulak szigete berkeiben a klarisszák kolostorai megnyiltak; királykisasszonyok, hercegnők és zászlósurak leányai siettek azokat megtölteni, hogy az áhitat és önfeláldozás csodáinak színhelyeivé tegyék.

A magyar nemzet történetének azon lapjai mellett, melyek a harci dicsőség és a nemzeti politika nagy eseményeit beszélik

el, méltó helyet foglalnak el azok, melyek a szerzetes rendek zajtalan munkájáról, néma erőfeszítéseiről szólnak.

És a történetírás, mely jelen előhaladott stádiumában, a szellemek állapotának, az eszmék fejlődésének, az eszmények uralmának rejtett nyomait kiváló gonddal kutatja: mindinkább érezi annak szükségét, hogy igénybe vegye azt a világosságot, mely a kolostorok évkönyveinek és okiratainak lapjairól sugárzik ki.

Ezért a tudomány iránt tartozó kötelességet teljesített a Magyar Tudományos Akadémia, mikor a magyarországi szerzetes-rendek történetére kiterjesztette figyelmét. Miután Rupp Jakab nagy munkáját, mely az országban egykor létezett összes monostorokat felkarolja, közzétette; pályafeladataival az egyes szerzetek monografiáinak megírására kívánt impulsust adni.

A jelen munka a legelső, mely ezen pályázatok eredménye gyanánt napvilágot lát. És egyúttal az újabb magyar monasterologiai munkák sorában a legelső, mely a történetírás mai igényeinek megfelel; a mennyiben széles kiterjedésű eredeti forrástanulmányokon alapszik, és tárgyát beilleszti úgy az egyetemes egyháztörténelem, mint a hazai köztörténelem keretébe.

Reméljük, hogy szerzője az Akadémia koszorúja után, a magyar közönség méltányoló elismerésének jutalmában is fog részesülni.

És óhajtjuk, hogy őt kövesse „longus ordo idem petentium decus!”

BEVEZETÉS.

zent Benedeknek, a nyugati szerzetesség patriárkájának tiszteletére, a fleuryi kolostor mellett, a Loire partján, művészi templom áll. A mester keze a templom oszlopfőinek egyikén Monte Cassino bölcsekorát varázsolja elénk. A vártoronyalakú, s a kezdetlegesség nyomait eláruló kolostor nehéz ivezetű kapuja előtt, egy köpadon ül a szent. Őszfejét kezében nyugtatja, ölében könyv hever, míg szemeinek szelid tekintete az előtte térdelő goth lovag és egy távolabb álló egyszerű pár között oszlik meg. A lovag daczhoz szokott arcán csodálattal vegyült rémület vett erőt, a pár, a megtestesített alázatosság, az áhítatos lélek és a szilárd bizalom örömeivel szemléli darabokra zúzódt béklyóinak nyomát.

E kép, mely művészi befejezettséggel tűnik előnkben, nem az alkotó geniusz röpke képzelmenek puszta szüleménye. Történet esemény megörökítése az. Egy fejezet a szent életéből, melylyel a mester a hideg márványba életet lehelt.

Zalla, a barbár gothok eszményített hőse, rablánczokra fűzött egy szegény pórt, ki vonakodott a birvagyó kapzsiságának áldozatul vetni oda csekély vagyonát, melyet személyével együtt Benedek atyának ajánlott volt fel. Az ellentálláson feldühödött barbár, szánalomig megkinzott embertársát az aggszerzetes elébe hajszolta s nagy hangon a pár vagyonának visszaadását követelte tőle. De vadsága megtört a szent tekintetének szelidsége alatt, csodálat fogta el szívét és midőn e puszta tekintet a pár rablánczeit porba hullatá, rémült arcczal borult térdre a szellemi erőnek e nem sejtett hatalma előtt. Így írja le a történetet nagy Gergely pápa.¹⁾

¹⁾ Dialog I. II. 31.

Valahányszor e képet szemlélem s a szent pápának a történelmi hűség egyszerűségével vázolt elbeszélése e csodás eseményt lelkemben fölleveníti, mindannyiszor a hála könyve gyűl szemembe, a mindenség nagy Alkotójának bölcs rendelkezései iránt. A természet nagy könyvében az első fejezet a vallás fejezete ugyan, de jut benne bőven hely az emberi tudás minden fajának és nemének. Az, ki a legkisebb fűszárlól is gondoskodik, egyenlő szeretettel karolja át az állatvilág legkisebbjét és legnagyobbját, kinek tudta nélkül hajunk egy szála sem veszt el, az a természet nagy könyvébe, az emberi nem fejlődésének, viszontagságainak, örömének és bubánatának, belső természetéből kifolyó és a külső szükség folytán elő állott hullámvásának, szellemi és testi, égi és földi világ életének hű hirnöke számára is igtatott be egy fejezetet, melyet az emlékek története czímmel jelelt meg. A régi idők tisztos maradványai, az idők pusztító hatalmát elkerült műemlékek, templomok és kolostorok, várak, városok és az emberi erő egyéb monumentalis alkotásai, egyes elpusztult épületek feliratos kövei, siremlékek, különböző korok, népek és nemzetségek számai és eszközei, melyek a természet ölében elszórva feltekinthetők, vagy melyek az anyaföld mélyéből a régiség zománczával fedve előkerülnek, a szobrász vésőjének, a festő ecsetjének genialis alkotásai, Klio márványtáblájának egyes beszédes töredékeit képezik, melyekből a munkás emberi szellem a múlt idők elmúlt eseményeinek hű képét állithatja egybe. A mit a krónikások tolla megörökíteni elfeledett, a mit a közlés módjának nehézkes volta a megérthetetlenség sűrű fátyolába burkolva hagyott, azt e töredékek kiegészíteni, könnyen átérthetővé tenni képesek. És a hol a tények és institucziók szellemét a kéziratos lapok holt betűje elnyelé, vagy hol a szellem átható tekintete a letűnt századok éj borította világában megtörve révedez, ott a természet könyvének dús tartalma fejezete csodás fényt vetni képes. A hol az emberi tudás zsarnoka, az elfogultság, az igazság kezére rablánczot fűzni merészel, hogy vagy saját gyarló voltát leplezze, vagy önhirdette nagyságát eldödjének rovására növelje, vagy mert szárnyaszegett képzelme egy tiszta eszmény magaslatára fölemelkedni képtelen, ott a megsértett igazság boszuló angyalaként a gondviselés

gyakran egy-egy élettelen követ, egyszerű szobor csoportozatot, igénytelen festményt szerepeltet.

Nincs a világtörténelem egész folyamában oly kor, nincs oly intézmény, melyet az unokák oly kevésbé ismernének, melyről az utódok oly zagyva fogalommal birnának, mint épen azon kor, melyben az igénytelen tollunkra vett intézmény gyermek, ifju és férfi korát élte. Az utolsó iskolás gyermek bámulatos jártasságot tanusít a classikus ókor classikus talaján. Olymp isteneinek szerelmeiről, Herkulesről a férfiui anyagias erő és bátorság képviselőjéről, a druidák és párkák mystikus világáról, Pythia Janus arczu jóslatairól, sok mindent hallott a világ. De hogy voltak a középkorban férfiak, kik lemondtak a világról, lemondtak minden élvezetről csak azért, hogy önmagok és embertársaik erkölcsi javát mozdítsák elő, hogy ezeknek a férfiaknak köszöni Európa első sorban mai műveltségét, arról a háladatlan unokák elfeledtek gondolkodni.

Azonban a történelem tollának vezetésére vállalkoztunk, leplezetlen igazságot kell szolgáltatnunk. Nem a véletlenség pusztá játéka idézé elő e feledékenységet, nem is a történelmi emlékek hiánya szülé e hálátlanságot. Itt szerepelt igazában ama bizonyos zsarnok szellem, mely már oly sokszor és annyszor az igazság hóhérjává vált és ellentállhatatlan hatalmával a sötétség fátyolába burkola oly kort, mely örömjajjal üdvözlé ama napnak fölkeltét, melynek nappalát mi élvezzük. A részrehajlatlanság emelkedettségének hiánya, azon tagadhatatlan körülmény, hogy az embernek nehéz oly dolgot fölfognia, átértenie, melynek magaslatára, egyéniségénél fogva felemelkedni képtelen, a nagyban megromlott erkölcsi érzés, mindez vállvetve működött azon, hogy a valóság ismeretének hajnala minél később vagy legalább minél felhősebb égen hasadjon. És midőn a puritán Angliában támadt egy tudós katona,¹⁾ ki anglikán létére, leplezetlen őszinteséggel, velős rövidséggel és maró guynyal szemére veté a világnak elfogultságát, ostorozta igaztalanságát; midőn a történelem elfogulatlan munkásainak körében egészséges mozgalom támadt, mely a szerzetes rendek való történetének tanulmányozására irányult, s mely azok miben-

¹⁾ William Cobbet, Hystory Protest. of the England cz. művével.

létét, azok érdemeit kutatni, kitüntetni kezdé, akkor megnyílt ugyan a társadalom szeme és ma már ősz Peterdiként „minden lépten nő az agg csodája, mert sok ujat meglepetve lát,” de a szerzetesség való fogalmával, annak eszméjével, a szerzetesek valódi becsével tisztába jönni még mindig nem tudott. Anyagiasságba sülyedt gondolkozása az anyagiasság mérő vesszejével mért. És támadtak, kik a szerzetes rendek becsét a tudományok és művészetek terén szerzett halhatatlan érdemeikben keresték; és voltak mások, kik nemzetgazdászati szempontból emelték ki őket, mint a föld czélszerű művelőit, városok és falvak alapítóit, míg egyesek ismét ideálisabb szempontra emelkedni óhajtván, a világban elzüllött, elkeseredett, kétségbeesett lelkek asylumát hirdetgették hivatásukúl s ebben lelték főfontosságukat.

Pedig mindez tévedés, a szerzetesség eszméjének, fogalmának teljes félreismerése, mert a számos rendalapító között egy sem találkozott, ki rendje főczéljává a földművelést, a régi iratok megőrzését, könyvek írását és másolását, a tudományok és művészetek ápolását, a történetírást tette volna.

Miben áll tehát a szerzetesség való eszméje?

Midőn a régi évkönyvek, krónikák, diáriumok, oklevelek poros foliansaiból kibontakozva, a betük birodalmában tett kalandozás után feleszméltem s a szerzetesség való eszméjének meghatározása felett elmélkedtem, tünődő lelkem a természet nagy könyvében lapozva, képzelme szárnyain a nyugati szerzetesség szülőföldjére szállott el. Az Abruzzo hegység délszaki nyujtványának irányában, a Terra di lavoro nehezen munkálható téreinek mentében, festői hegylánczokkal körített fensíkon áll ama kopár sziklahegy, melyet Monte Cassino néven ismer a világ. Nehezen járható lejtőin át az ésszel párosult akarat erő utat nyitott fel a hegytetőre, hogy egy idővel és viszontagságokkal dacolni tudó épületet emeljen fölébe; az imának csendes, örök lakóhelyét. A távolból Arpinum integett, a szónokok királyának szülőhelye és Aquinum, melynek hire Juvenál útján világgá ment, mielőtt az utókor dicsőségévé vállt volna az által, hogy az angyalit tudóst szülheté. A messze tenger homokos partjain, a mai S. Germán tövében merész körzetű alkotmány, amaz Amphitheatrum romjai látszanak, melyek közt

az ókor bölcse, a magába vonult szemlélődés heroldja, Varro tölté napjait. Egy kiálló hegycsúcson a Rocca Janula, a hűbér korszak árkokkal, sánczokkal, réztornyokkal és melvédekkel védett s ékitett vára áll. És megjelent tünődő lelkem előtt a fleuryi templom oszlopfőjének képcsoportozata, Zalla a góthok megalázott képviselője, a felszabadított pár egyszerű alakja s könyvvel kezében a szerzetesség agg patriárkája, ajkán a szó, szemében a szellem hatalmával. És szóra nyílt a szent ajaka s harmonikusan, égi zenéhez hasonlóan folyt róla a szó, mely a szellő szárnyain tova repült, visszhangra kelt a bércek között, betölté a szabad természet téreit, elszállt az egész művelt s az egész műveletlen világba s tudósok és tudatlanok, urak és szolgák, lovagok és nők térdre borultak csodás hatalma előtt, imázó áhitattal ejtve ki azt: Omnipotentia supplex. Könyörgő mindenhatóság.

A világtörténelem hány letűnt százada vonul el szemeink előtt e kép szemléletekor. A római szabadság és műveltség arany és ezüst korának, ezek legkiválóbb képviselőinek szemléletében, megzavar a nép harsogó szava, a hagyományossá vált: Panem et Circenses. Az imperialis júga rabszolgáinak helyébe a martyrok hosszú sorozata lép. Juvenált, a pogány író, legyőzé a kereszténység tudorának hire s a kised falu nevét a krisztusi elvek bajnokának ítéle oda a világ, míg a Pharsalia nagy alkotójának csak másodrendű szerep jutott. És mindazt, a mit tudomány és műveltség, a mit a pogány elme nagyot és dicsőt termelt, mindazt egy barbár nép ádáz dühének kitéve látjuk, melynek szelidítésére nem leendett elégséges száz és ezer Rocca Janula messzeható hatalma, de melynek gátat tudott vetni egy eszményi intézmény, a szerzetesség, melyet békóba tudott verni, megtudott nyerni az ima által megtisztult lélek, az: Omnipotentia supplēx. „A mitra,“ ugymond Palgrave, ¹⁾ „sok oly rohamnak állott ellen, mely a pánczélt szétroncsolta volna és a kereszt több ellenséget tartott féken, mint a lándsa.“ A szerzetesek meghódították a világot, mert az életszentség, lelki nagyság és az erkölcsi erő ideálját képezték.

¹⁾ History of England. 70 l.

Európa politikai térképét ama keletről nyugat felé irányult óriás hullámváz alakította át, melyet a történelem népvándorlásnak nevez. Ez létesíté az országok és államok szerint való alakulásokat s megadta az első lökést a nemzetiségek különváltabb fejlődéséhez. Azonban az újja alakult társadalmat Saturnus szülötteinek sorsa fenyegeté. A nyers anyagi erő, a birvágy és a megélhetés kényszerűsége folytán előállott hullámvázsnak utját vágni; a forrongó erőt rendes korlátai közé visszazsorítani; azt megnevelése által termékenyvé, gyümölcsözővé tenni; a nemzeti, de barbár szokásokat és institucziókat és erkölcsöket egy magasztos megtestesült eszménynek, a kereszténységnek megfelelően, formálni s így a polgáriasodás csiráját elültetni, az újjaalakulások létfeltételét képezte. Ezen óriási feladat ép oly hullámvázst követelt a szellemi téren, ép oly megrázkodtatást a szívek országában, mint a milyen az anyagi téren az új helyzetet termé. Egy szellemi népvándorlásra volt szükség, hogy új népek közé, új elveket hozzon.

Az üdv keletről származott el hozzánk. Onnan indult ki a szellemi hódítók serege is. A thebai remeték nyüzsgő világából, melyet a modern tudás a hitrege czélzatosan megteremtett lomtárába szeretne rejteni, ¹⁾ vált ki a nyugati szerzetesség előhírnöke, Vazul híres védőjének, Athanasiusnak személyében.

A kereszténység tana szerint a legnagyobb boldogság, melyet emberi lény valaha elérhet, a boldogság kutforrásával, a jóság és a szeretet Istenével való minél bensőbb, minél tökéletesebb egyesülésben áll. Ez képezi a földöntuli élet üdvének teljét s ennek arányában nő vagy apadt a földi élet örömeinek nagysága. Minél inkább közeledik az ember Istenéhez, minél inkább távolodik a világtól, annál magasabban állapodik meg a boldogság lajtorjáján. A szellemi élet növekvése, az anyagi élet apadása, az üdv aránylagos emelkedésével jár. A lélek emelkedettsége, a test megalázása az egyedül létező mód, mely szerint a tökéletes boldogság eszményi nagyságát itt a földön megközelíthetjük. És ezen tudat, mely ott pihen mélyen, eltörülhetetlenül az emberi szíven, az emberiséget kezdettől fogva oly életmód keresésére sarkalta, mely legfőbb vágyának

¹⁾ Lsd. újabban Weingarten, Der Ursprung des Mönchthums. Gotha 1877.

leginkább megfelelni képes. Ezen tudat, ezen vágyodó keresés, szülé a remetéket, a szerzetes élet megteremtőit.

A való szerzetesség tehát lelki küzdelem, harcz, melyet a krisztusi elvek tüzeiben megtisztult lélek, saját tökéletesedése érdekében folytat a test ellenkező vágyai ellenében. A szerzetesek egyedüli főcélja abban kulminált, hogy Krisztus törvénye szerint minél tökéletesebben éljenek, akaratát mintegy megtestesítsék. Az akarat állhatatos törekvése, mely kizárólag keresztény erkölcsök megszerzésére és megtartására irányul; a léleknek ama fensőbb régiókba való győzedelmes felemelkedettsége, melyekben az valódi becsét, értékét és nagyságát egyedül feltalálhatja, volt ambíciójuk netovábbja. A léleknek ama szabályozottsága, fegyelmezettsége volt törekvéseik zenitje, mely az erők átképzése, engedelmesség, önfeláldozó szellem és alázatosság árán érhető el csupán s mely egyedül képes a bűn által meggyengített embert erőteljessé, boldoggá tenni. Ez emelte őt az erény oly fokára, hogy az evangéliumi tökéletesség csodás állapotát, századokon át, az egyház állandó történelmévé varázsolhatta.

Ezen eszményi körből lépett elő sz. Athanász. Két társával, Ammoniuszal és Izidorral, jelent meg Itália földjén ¹⁾, hogy a világot a legdicsőbb, a legfőnségesebb győzelemnek, az önmeggyőzésnek módjára, megtanítsa. Nem hódítani, hódolni tudni volt jelszava. S e jelszó bámulatos eredményt létesített mindjárt kezdetben is.

Az új életrendnek, a szerzetességnek legfőbb istápolójává épen az a római arisztokraczia lön ²⁾, mely az alázatosságot, az ebből folyó engedelmességet, csak szolgálai kötelmének ismeré eddig. A leghiresebb nemzetségek, Róma büszkeségei ölték magukra a vezeklők öltönyét. A Gens Anciána, melynek tagjai született konsuloknak látszottak, rövid idő alatt több szerzetest adott az egyháznak, mint hosszú évtizedeken keresztül konsult a köztársaságnak. ³⁾ Csakhogy, ámbár e római arisztokratikus szerzetesek közül ki is vált egy-egy Paulina, egy-egy

¹⁾ 340. Kr. u. V. ö.: Montalembert; Les moines des Occident, I. k. 138. l.

²⁾ V. ö. S. Hyeron. ep. 24. de obitu Paulinae ad Patric. és ep. 26. ad Panmach.

³⁾ S. Hyeron. ep. ad Demetriadem; Claudianus Paneg. de Prob. et Olyb. Cons.

Pammachius, ¹⁾ általában azért mégis igen tévesen ítélne az, ki a romlott elődök romlott unokáinak gyors megtérése fölött örvendezne.

A szellemi műveltség veszélyes lejtő. A mily előhaladást biztosít annak, ki mérséklettel, tapintattal járja, ép oly mély örvénybe sülyeszti azt, ki a természetes határokon túllépni nem áttal. A római társadalom leszédült e lejtőről s gyászos bukásában elveszté a magasztosságra való egészséges érzéket. Mint az elkényeztetett inyencz idegeit, őt is csak a rendkívüliségek bírták kiemelni rendes zsibbadságából. Ily rendkívüli tünemény volt az ő szemében a szerzetesség. De mert megromlott érzéke gátolá az eszményibb gondolkozásban, azért Rómában csak a szörcsuha lön divattá s a vétkes fitogtatás, mint rozsdá az életet, megfojtással fenyegeté annak szellemét. ²⁾

A szerzetesek megsejtek e veszélyt, mely őket a római társadalom részéről fenyegeté. Eleve érezték ama panasz jogos voltát, melyre jóval később egy világi pap ³⁾, szerzetes barátjához irt levelében, fakadt: hogy a földiek fölébe emelkedni csak a magába vonult elmélkedés szárnyain lehet, s hogy a világi salak közt való tartózkodás hátráltat a felemelkedésben. Mindez arra bírta őket, hogy elmeneküljenek a világból. Visszamentek a vadon magányba, sűrű erdők homályába, hol, Sz. Bernát szerint, ⁴⁾ feltalálhatjuk azt, mit a könyvekben hiában keresünk, mert az ágak és bokrok oly dolgokra tanítanak, melyekre nincs mester, ki megtaníthatna.

Azonban a szellemi küzdés összhangzatban óhajtott lenni a testtel. S azért a szerzetesek, még magány és magány között is, különbséget tettek s rendesen oly helyeken laktak, hol a természettel folytonos harczban kellett lenniök. Gallia áthatolhatatlanoknak tartott vadonai, hol Sz. Sequán életirója szerint: *Erat silva longum nunquam violata per aevum, cujus arborum summitas penes nubes pulsabat*; ⁵⁾ Gorgona és Capraja a depor-

¹⁾ Sz. Jeromos „Archistrategos Monachorum“-nak nevezi.

²⁾ S. Hyeron. ep. 15. ad Marcum; 18. ad Eustochian. ep. 95. és 225. ad Rusticum; 130 ad Demetriad.

³⁾ Petrus Bless. Ad Amicum ep. 4.

⁴⁾ Ep. 106. Ad Henric. de Murdach.

⁵⁾ E sorokat az életiró Lucanus Pharsaliajából kölcsönzé.

táltak elhagyott lakóhelye;¹⁾ a távol nyugaton Osian ködös hazája; Armorica szigete, melyre a klasszikus költők a Briaræus által őrzött Saturnus börtönét helyezték, voltak első és legkedveltebb remeteségeik, melyeket azután, mint tökéletesedésök eszközeit, küzdelmeik egyedüli tanuit, az ártatlan kedély legtisztább érzelmével szerettek. O desertum floribus Christi vernans, írja egy szent életű remete, o domus familiaris Deo gaudens! Oh vadon, hol ama kövek teremnek, melyekből a kinyilatkoztatás nagy királyának városa épül.²⁾

Öntökéletesedésükön munkálkodva, tökéletesíték embertársaikat. Elvonultak a világból, hogy önmaguknak éljenek, de úgy jártak, mint az a kedves kis bogár, mely élteért remegve, a bokrok alján vonul meg, míg testének sajátos világosságával magára vonja az elmenők figyelmét, kiknek bántását félve, menekülni vágyott. Példájok, életszentségek a bámulók seregét gyűjté körükbe s öntudatlanul is a társadalom savává lettek, holott elfeledtetni ohajtottak csak. Ama benső láng, mely küzdeni készíté őket önmagukkal, megtanítá őket küzdeni a természet mostohaságával, harczsorba állítá őket embertársaik szellemi vadságával. S míg ők Krisztus szent bajnokaivá fejlődtek, a kietlen tájak a termékenység mosolygó téreivé váltak, a szellem vadságát a szelidség, vallás és műveltség váltá fel. A barbárok megtérítése még nem jelenté megszeliidülésüket. S míg azt egyes kiváló férfiak hivatásszerűen teljesíték, addig ez a való szerzetesség természetes következménye volt.

Ama benső szükségesség, mely egyik vadonból a másikba, egyik magányból a másikba üzé a szerzetest, megtermé azon szellemi népvándorlást, azon mozgalmat, mely az ujjá alakult társadalom megmentőjévé vált.

Önkénytelenül felmerül itt emlékezetemben az a kedves kis legenda, melylyel a hívők hagyománya, az Angyalvár eredetét hozza kapcsolatba. Rómában a döghalál pusztított. A megrémült nép, mint tovasuhanó árnyak, nesztelenül lépdelt az örök város utczáin. Félelem és borzadály tölté el a sziveket s a kétségbeesés pusztító hatalmát uralta a kebel. Ekkor meg-

¹⁾ Processu pelagi jam se Capraria tollit, Squalet lucifugis insula plena viris, Ipsi se Monachos Graio cognomine dicunt. Rutilius Numan. lit. I. V.

²⁾ Ep. I. ad Heliód.

nyiltak a templomok ajtai s a szerzetesek első izben jelentek meg testületileg Róma utczáin, hogy a bosszuló Isten haragját imáikkal megengeszteljék. A kor legnagyobb pápa-királya, VII. Gergely fohászaiba merülve követé a menetet. S ime, a Moles Hadriánán az ég angyalát pillantá meg, a mint hüvelyébe rejté öldöklő kardját. A menet elvonult, a látvány eltűnt s az Isten haragja megengesztelődött.¹⁾ A béke angyala beköszöntött s a pogány király siremléke, a keresztény világ emlékévé vált. A szerzetesek imája megmenté Rómát.

Az emberi nem összességét is ragály pusztítá. A vad-ság, a nyereség, a műveletlenség veszélyes örvénye fenyegeté. De a hol a szerzetes alázatos alakja, fejéről lecsüngő hajával vagy borotvált fejével, vállára vetett bőrzsákjával és ivó edényével, kezében kereszttel diszitett botjával megjelent, ott a szelidség, a tudományosság tanyát ütött. A szerzetes nem kívánt ugyan a tudomány hivatásszerű terjesztője lenni, hanem lelkének és eszének igazi műveltsége, még akaratán kívül is hódított. Ő a keresztény tökéletesség magaslatán állott; nem türheté tehát vele egy képmásra alkotott, egy szentséges véren megváltott embertársainak sülyedtségét. Mindent átkaroló szeretete önmagához kívánta emelni őket; s míg szavával az üdv igéit oltá szivükbe, példájával megtanítá őket imádkozni, megtanítá arra, hogy a nyers anyagi erő összes, még oly bámulatos produktumainál a szellem, erejét többre kell becsülniök. Megérteté velök, hogy e szellemnek nem az emberek, Isten dicsőítésében kell keresnie nagyságát. S míg például a kalózságból Irlandba került Patríz megtéríté a népet, a közönséges szerzetes ellesé bárdjainak énekét, hogy azt megnemeseítve, a legmagasztosabb eszme szolgálatába kényszerítse.²⁾ A „Laus perennis“, melyet Kolumbán a Jura innen eső oldalán, a Lemantó partján meghonosított s mely az Istenbe vetett bizalom, a buzgó lélek folytonos vágyódásaként melódikus hangvegyületben betölté a tájakat, szünet nélkül hangozva

¹⁾ Lsd. Greg. Turon.: Hist. Franc. X. Paul. Diac.: De gest. Longob. III. Joan. Diac.: Vit. Greg.

²⁾ Ozanam: Etudes germaniques II. 472. Igy sz. Kolumbán, a gildas által megtérített Taliefin, Osian sz. Patríz lelki fia stb. V. ö. még; Ingomar: Vit. Indic. Hist. de Bret. I. k. Villemarque; Légende celtique; Kerdanet: Albert le Grand stb.

nappal és az éj komor sötétében, kiválóan alkalmas volt, a természetiességében még hajlékonyabb emberiség szívében az áhitat melegét terjeszteni. És a hol az ima befogadást talált, ott a szellem műveltsége meghonosult. Ha visszaképzelnék magunkat a nyolczadik századba és elszállunk az éjszaki tengerpart vad lakói közé s látjuk a tenger homokos partján, az agg Cleofild apát körül,¹⁾ az éj csöndjében társainak nagy seregét térdelni s halljuk őket imádkozni ősz atyjukért, ki a távol Róma megszentelt talaját készül fölkeresni, hogy ott, az apostolfejedelmek sirján lehelje ki lelkét, a csodálat és álmélkodás fogja el keblünket. Bámulattal eltelve észleljük, hogy e vad piratok, gyilkosok, e barbár pusztítók, e véremberek unokái ugyanazon szellem hatalmát uralják, mely a legműveltebb népek szívét dobogtatja. Pedig ez eszményi világot nem a hatalmasok karja, hanem a szegény szerzetesek alázatossága termé, és nem hódító vezérek zajos tábora, de a hódolni tudó vezeklők csendes magánya szülé.

A szerzetes megtanítá az embert imádkozni, megtanítá a teremtmény és a teremtő egymáshoz való közeledésének módjára. Vallásossá tévé az egyedet, s vallásossá lön általa a kor is. A mint nem a középkor szülé az egyházat, de sőt ez nevelte a középkort, úgy nem a középkor vallásossága terjeszté a szerzetességet, hanem a szerzetesek tevék azzá a középkort. A szerzetesek imája kiengesztelé az Istent, gyengíté a világ számos ballépéseinek következményeit²⁾ s ez uton erőt öntött a csüggedő emberiségbe, megadván neki a reményt, mely előhaladásának egyedül biztos talismánja, jövő nagy-ságának kulcsa volt. S épen azért a középkor ereje, mint Montalembert³⁾ helyesen megjegyzi, azon a harmonián nyugodott, melyet a szerzetesek imája az Isten és a világ között létrehozott. Az egyed oly annyira össze volt növe korával, hogy ennek megrázkodása, amannak bukását is maga után voná. S mert az egyed vallásos volt, a korszellemnek is annak

¹⁾ Lsd. Montalembert: *Les moines des occident* IV. 496.

²⁾ *Monasterium est scala, per quam descendunt et ascendunt Angelorum preces et vota hominum Deo offeruntur et referant gratiam.* Monast. Angl. p. 890. Hurter: Papst Innoc. III. 450.

³⁾ *Les moines des Occident.* Introduction.

kellett lennie. Az egyed imája adott erőt az összességnek, hogy ez nagy feladatát betölthesse.

Vallásosság s a szellemi erő becsülése e korban azonos fogalmak voltak. És mert az előbbi a szerzetesek növelték nagyra, azért lön kezökben az utóbbi nagy hatalom. Ez volt azon csodás hatalom, melyet nem magyaráznak meg a kor irott emlékei, azaz Omnipotentia supplex, mely térdre hullatá Zallát, szabaddá tévé a pórt.

Ime a szerzetesség való eszméje, létének alapja, mely a szerzetesek való becsének Ariadne fonalát, erejöknek, eredményeiben bámulatos működésöknek kútforrását képezi.

Az igaz vallásosság a munka dajkája. Otium pulvinar diaboli. A renyheség az ördög párnája. A szerzetesek nem azért vonultak a magányba, hogy a munkát kerüljék. Hiszen már maga az ima a legfönségesebb munka, a szellem és a test erőinek a teremő dicsőítése érdekében történő fárasztása. S azért, midőn a szerzetesség eszméje állandósítva lön és az erők homályából a kolostorok szűk czelláiban vonult meg, az ima mellett, a munka is állandó lakóhelyet nyert.

A szerzetesek nem irtóztak a nehéz kézimunkától sem. Cruce et aratro, ez volt jelszavuk, mely megtanítá őket egyenlő ügyességgel vezetni a tollat s az eke szarvát, az ecsetet és a kertész oltó kését, a vésőt és az aratók, a szénagyűjtők szerzősáit. Sőt épen az ő kitartó munkásságuk volt az, mely erőt öntött a természet mostohaságával megküzdenni kényszerült emberiségbe.¹⁾ Nem is annyira alamizsnából, két kezük munkája után éltek s magát a munkát, melyet a római világ szolgálivá alacsonyított le, megnemesíték.²⁾ Mily magasztosnak, a föld szegény munkásaira nézve mily lélekemelőnek kellett lennie, midőn láttak, hogy Isten kiválasztott férfiai, kiket ő meg-szoktak a szentség és tudomány oszlopainak tekinteni, velők egy sorba állani, keserves munkájokban osztozkodni nem át-állottak. Mily buzdítólag hathatott a nap hevét viselő egy-szerű pórra, midőn Ermenfried, a Doubs partvidékén lakó Waraskok térítője, II. Klotár király kegyencze, megcsókolá

¹⁾ V. ö. Vit. S. Karilefi c. 26. vagy Vit. S. Ebrulfi c. 11.

²⁾ Michelet: Hist. de France I. k. I. f. Montalembert i. m. I. 270.

munkától kérges kezét.¹⁾ Valóban csakis ily eljárás szülheté Európa mai nagyságát, gazdaságát.

Nem akarok a szerzetes rendek amaz örökbecsű érdemeinek részletezésébe bocsátkozni, melyekkel az anyagi világot maguk iránt lekötelezték. Csak itt ott elvétele ütöm fel a történelem lapjait. Svédország a szerzeteseknek köszöni a lótenyésztést és a rozskereskedelmet. Tuteron szigetén Drotheim mellett, hol hajdan cziszterczita zárda állott, vadon tenyésznek oly növények, melyek máshol csak kertekben találhatók.²⁾ A salátát Dániában Vilmos apát honosítja meg.³⁾ Flandriát, a France-Comté-ot a szerzetesek tették termékennyé.⁴⁾ A fák oltása, nemesítése az ő találmányuk.⁵⁾ A sörgyártás, a gyárak és új iparágak behozatala, fölhalálása, a kereskedelem szélesebb alapra való fektetése, az aranyozás, az órákészítés, üvegfestés, czizelírozás, mind őket hirdeti.⁶⁾ A brittek figyelmét a tengerészetre Kolumba szerzetes fordítja és az éjszakai tenger lakosait a szerzetesek tanítja meg a halászat s a hajókázás mesterei kezelésére.⁷⁾ Számtalan földrészek és területek mai termékenységüket, mai lakályos voltukat, egyenesen és kizárólag nekik köszönhetik. Ők voltak a városok és falvak alapítói, továbbfejlesztői.⁸⁾ S azért azok, kik leginkább Du Maistre gróf fejtegetései után indulva, a szerzetességet államgazdasági szempontból emelik ki, csak abban tévednek, hogy az eszmét magát annak eredményeivel zavarják össze. Mert egyrészt kétségtelen, hogy a nemzetek és országok anyagi érdekeinek tekintetéből, lehetetlen szerencsésebb eszmét teremteni, mint a társadalom

¹⁾ Lsd. Egilbertus: Vit. S. Ermenfried. Bolardist. t. VII. p. 120.

²⁾ Hurter i. m. 563.

³⁾ Münster: II. 687.

⁴⁾ Hurter: III. 563.

⁵⁾ Elesz: Kulturg. v. Württemberg. II. 258. A párizsi karthausi kolostor faiskolája még újabb is, míg fennállott, világhírű volt.

⁶⁾ Günther: Cod. Rhen. Mosell. I. 235. Hüllmann: Städtewesen I. 269. Montalembert i. m. VI. 234—266 és 314 s. köv. l.

⁷⁾ V. ö. Montalembert és Hurter i. m.

⁸⁾ Montalembert összeállítása szerint Franciaországban 49 város és falu köszöni létét a szerzeteseknek. Belgiumban 11, Németországban 14, Angolországban 12, Sveiczbán 14 virágzó községet alapították. Mily érdemeket szereztek e téren hazánkban, azt ma, mikor a szerzetes rendek történelme még csak megírásra vár, még megközelítőleg sem lehet meghatározni. A karthausiak érdemeit e téren, e mű folyamában ecsetelni fogom.

legkitünőbb erőit, legkitartóbb munkásait, a legbékésebb hajlamu polgárok tömegét egy testté egyesíteni, kik az államhatalomtól egyebet sem követelnek, minthogy az őket szabadon imádkozni, tanulni, irni, a földet művelni, munkálkodni engedje. De másrészt azt sem lehet tagadni, hogy ámbár a szerzetesek tényleg ily nagy hasznú társulatoknak bizonyultak, az eszme, mely őket szülé, nem a nemzetgazdászati előmozdításának vágya volt. A mit a szerzeteseknek a világ ezen szempontból köszön, azt tulajdonképen az egyháznak, a kereszténységnek köszöni, mint a melynek mindent erjesztő tanai, a tökéletes szellemi élettel az anyagi élet aránylagos emelkedésének lehetőségét fönséges harmoniába hozni tudják. A szerzetes a munka lovagjává lön, mert saját tökéletességének keresése benső kényszerűséget szült benne, mely őt embertársai boldogítására ösztönzé.

A szerzetesek a tudományokat is ápolták. Az összes rendszabályok előírják a tanulmányozást. Ők voltak az első nyelvészek, a legjobb szónokok, ők teremtték meg a szellemi összemérkezés annyi üdvös eredményt elért módját, a tudományos vitatkozást. A művészet és szobrászat, a zene, a szám-tan, földirat, csillagászat és történelem leghivatottabb művelői a kolostorokból kerültek elő. Az oblivio litterarum, a kolostor hanyatlását, lassu pusztulását jelzé. S ez igen természetes. A szellem harczosai, a szellem fegyverei nélkül nem élhetnek. A mint ők voltak a lelki életnek előharczosai, úgy nekik kellett lenniök a tudományos világ központjának is. Őket látjuk az ifjuság nevelése körül fáradozni, velök találkozunk az iskolákban, náluk leljük fel a könyvtárak első nyomát, tőlük maradtak reánk kincseket érő kodexeink. Ők dönték meg a pogány szellemet és mégis ők menték meg annak gyöngyeit az enyészeti karjai közül. Nélkülök a görög és római klasszikusok örök becsü művei a feledés homályába merültek volna, mert szellemök a kéziratok vesztét alig élte volna túl. És mégis, volt idő, mikor a világ tapssal fogadta az ellenmondások nagy mesterének, Voltairenek kijelentéseit, melyek szerint a „szerzetesség a semmittevés édes állapota“ s a szerzetesek „mások költségére élő rabszolgák“ lennének. Volt idő, mikor a „gondolkodók“ szajkó módjára utána mondták a nevető Demokritos

népszerű szerzőjének rágalmait¹⁾ s mikor a társadalom mohó örömmel olvasá ama szellemesen pikáns történetkéket, melyeket a romlott izlésnek hizelegni vágyók²⁾ dobtak eléje, hogy homlokára a hálátlanság rút bélyegét rásütni segítsék.

A szerzetesség hálára nem is vágyott soha. Bámulatra méltó szolgálatokat tett az emberiségnek s jutalmát saját belső becsében találta meg. Imádkozott azokért és dolgozott azoknak, kik a hálátlan unokákat nemzették. Igaz, hogy kortársaik lassanként elhalmozták őket földi javakkal, de azokat nem keresték soha. Malo britt szerzetesnek esete, ki püspöki székhelyét elhagyta, hogy a hivek adokozási buzgalmának, mely már csaknem az egész tartomány urává tette őt, gátat vessen, az egész szerzetesség gondolkodás módjának prototyponját képezi. Elfogadták a földi javakat, mert azok kolostoraik fenntartásának biztosítását képezték. S ha később egyeseken erőt is vett a világi kapzsiság s megveté lábát soraik között a visszaélés, az nem az eszmének, az egyednek gyarló voltát hirdeté. Az a mély érzés, mely minden földi dolgot mulandónak tartott, együtt élt, együtt halt a szerzetesség magasztos eszméjével.

A mit a szerzetesek anyagilag tettek, azt talán más földi társulatok is megtehették volna. De a mit pusztá emberi erő végbe nem vihet, az az ujonnan alakult társadalom szellemi ujjászületése volt. A szerzetesség alapította meg a keresztény egységet, ő fejleszté az elvadult emberi kebelben a hála érzetét, ő erősíté meg példájával a testvéri szeretetet, utját vágta a visszaéléseknek és igazságtalanságoknak, gátat vetett a nemesek erőszakoskodásának, védte a szegények jogait.³⁾ És bátran ki merjük mondani, nincs modern társadalmunk szellemi vívmányainak világában egyetlen egy helyes gondolat, egy magasztos eszme sem, melyet a szerzetesség a krisztusi elvekből ki nem fejtett s nyiltan nem vallott volna. Ők voltak az egyház élő csatornái, melyeken az élet és világosság és igazság eszméi, a föld legtávolabb fekvő, legelhagyatottabbaknak tartott részeibe is átszivárogtak.

¹⁾ Weber: Die Möncherei. Igy beszéltek és irtak: Lamartine, Le Sémur és mások.

²⁾ Például a Lurine szerkesztésében Tübingenben 1846 megjelent: Die Klöster.

³⁾ V. ö.: Montalembert sokszor i. m. VI. k. 120–140.

A középkor társadalma, melyet az egyház a szerzetesek által teremtet meg, a legéberebb, a legerőteljesebb és a legmozgékonyabb volt. Akkor a hitegység uralkodott, úgy mint most a polgári törvény egységét a nemzetiség eszméjét uralja a világ. És a mint ez nem bénítja a szabad Angliában, az Egyesült-Államokban az egyed személyes szabadságát, úgy a középkor vallás egysége sem nyögőzé le az egyed akaratát, melyet tanított s nem szegé szárnyát az ókor szabad geniusának. Az, hogy vallás tekintetében a lélek és a szív meghajolt a kinyilatkoztatott igazság előtt, épenséggel nem zárta ki az értelem szabad munkálkodását, mely a remetek barlangjaiban, a kolostorok stuba scriptóriájában, a karthausiak czelláiban ép oly, sőt fokozottabb mérvben tűnt elő, mint a vulkanikus ókor legaranyozottabb szakában.¹⁾

A szerzetesek szabályok alatt éltek. Ezek kivétel nélkül a legbámulatosabb konstitucziók, melyeket emberi elme valaha megteremtett. A legapróbb részletekig körül vonalozták minden egyesnek életét a nélkül, hogy mint sokan vélik, értelem és akarat nélkül szükölködő rabszolgákká tették volna az embert.²⁾ Engedelmesség felülről és alulról, ez volt szabályaik magja; mértéke a józanság, az észszerűség; ereje a hit és szabadság. Egy közös főnek veték alá magukat, de azt önmagok szabadon választák. Ügyeiket közösen tárgyalták s e czélból káptalani gyűléseket tartottak. Ha egy tartomány több kolostorának sorsáról intézkedtek, a képviselő eszméje szerint alakíták a határozó testületet. A kolostor tagjai mind választók és választ, hatók voltak s jogaikat írott törvényeik védték. A vétkes előljárót a tagok közös megegyezése megfoszthatá méltóságától, de jogtalan zaklatás ellenében az összesség ébersége őrzé.³⁾ Valljon ki nem venné észre ama sajátos hasonlóságot, mely a szerzetesség szervezete s mai modern kormány formáink között létez? Melyik gondolkodó ember lenne az, ki ezen öt, tiz sőt tizenhatsz századdal ezelőtt megalkotott konstitucziók és az

¹⁾ V. ö. Montalembert: Introduction.

²⁾ Diversus esto et multiplex ad curam eorum, qui obedierint, cum fide et amore. Columb. ad patres in punc. ad Attalam succ. Epist. IV. ap. Galland: Bibl. Vet. Patr. t. XII, p. 349 et 39.

³⁾ V. ö.: Alteserra: Asceticon seu Originum rei monast. Libr. X. Tolos. 1673.

állameszme nagy előharczosainak, Rosseaunak, Lockének, Montesquienek államtani eszméi között rokonságot nem látna? Pedig a mult nem merithetett a jelenből, mely akkor még csak sejteni is alig mert jövő vala. Valljon inkább nem azon idők drága öröksége e szellem, melyeknek jelene a multat alkotá?

A szerzetest nem fosztá meg szabadságából szabálya soha. A szabadság, ugymond Antpertus apát, nem öltött rabruhát, mert az emberben az alázatosság önmaga s önkényt hajolt meg. A szerzetesség nem lépvessző, mely magához csalogatná a gyanutlan madarat. Ha valaki megjelent a kolostor kapuja előtt s megzörgeté azt, szerényen bebocsátást esdve, menhelyet az időjárás mostohasága ellen, pihenőt kifáradt tagjainak szives örömet szó nélkül nyerhetett; állandó lakóhelyet csak hosszas kérés, szigorú vizsgálat, gyakran évekig tartó próba-idő letelte után. Mert a szerzetesség nem a kényszerűségnek, szabad, meggondolt, erős elhatározásnak következménye lehetett csupán. ¹⁾ Sz. Kolumbánnak társaihoz intézett szép levele, melyet a szabad ég alatt, egy törékeny csolnak egyetlen deszkáján ülve, térdére feszített hártypapírra írt akkor, mikor a sáli törvény átka alatt nyögve, ²⁾ szállás és nyugvóhely nélkül bolyongott, mint a fészket vesztett madár, a szerzetesség örök dicsősége leend. Si tollis libertatem, tollis et dignitatem. A szabadság elnyomása, az emberi méltóság megfosztása. ³⁾ Ki csodálkoznék ezek után, hogy még Palgrave ⁴⁾ is, ki pedig Sz. Dunkán önsanyargatásait örültségi rohamoknak nevezi, Anglia szabad kormányformáját, szabad szellemét a szerzeteseknek tudja be érdemül. Az irek romantikus hazájában a szabadság, a nemzeti függetlenség legkiválóbb bajnokai az ir szerzetesek által pártolt bárdok voltak. S midőn egyesek szabadossága miatt, a király és tanácsa, az egész bárd szövetséget elakarta törülni, egy szerzetes vált megmentőjükké. Nem szabad, ugymond védőbeszédében, mely a szabadság dicsőítése volt, nem szabad az érett gabonaföldet egy-két közte elszórt

¹⁾ Non est religionis cogere religionem, quae sponte non vi suscipi debet. Tert. ad Scap.

²⁾ V. ö.: Merkel: Lex salica art. 56.

³⁾ S. Columb. ad Fratres, apud Galland l. c.

⁴⁾ History of England 70 l.

konkoly miatt kipusztítani.¹⁾ Es minden esetre jellemző, hogy az ir nemzetiség kifejlesztői épen a bevándorolt idegen szerzetesek voltak. De ők voltak a szolgaság megszüntetésének szorgalmazói is. Mint mindenütt, ugy itt is a vallásosságot használták fegyverül; ezen alapult a két barát-püspöknek, Heddának és Erconwaldnak törvénye²⁾, melyet Ina király által e szerencsétlen néposztály érdekében hoztak.

A szabadság iránt való finom érzékek nemcsak az egyedek, a társadalmak egymáshoz való viszonyára is kiterjedt. Fejlesztették és védték a nemzetközi jogokat. A szász követek, kik Klotár király udvarába lőnek küldve, Faron szerzetesnek köszönheték éltöket. A frankok győzedelmes királya, tudvalévőleg, azzal mocskolá be babérjait, hogy minden szász foglyot, ki kardjánál magasabb volt, leöletett. A legnagyobb gyalázattól, a békekövetek meggyilkolásától ezen igénytelen szerzetes menté meg őt. A nyugati góthok törvénykönyve, a Fuero Inezgo, melynek szerkesztését Sz. Izidornak tulajdonítják, a kényuralom és zsarnokság jogos korlátozását mondta ki.³⁾ Burgundiában Brunhildát és I. Theodorikot, Neustriában Klotárt egy szerzetes nyilvánosan megleczkézte, mert Istentől nyert hatalmukkal visszaélve, a nép boldogítása helyett, annak gyötrésében lelték örömeiket.⁴⁾ S valljon ki volt nálunk az első kényur első ostorozója? Sz. Gellértnek, az egyszerű szerzetesnek husvét napi fellépése bizonyára a magyar történelem egyik legszebb mozzanata.

Az emberi természet szellemi része, a gondolat kultusza, az erkölcsi lelkesültség soha és sehol sem volt erőteljesebb, mint épen a kolostorokban. A „Három fejezet“ fölött elhangzott viták;⁵⁾ a szerzetesség által teremtetett skolastika, mely oly rideg, de a kutatásnak oly kedvező; az egyetemek szabad szelleme, mely gyakran egész a túlzásba esapott át; a szerzetesek által is kultivált népies költészet; a szabad művészetek; a sokszor szélsőségekig menő kritika, a lélekisme, metaphysica

¹⁾ V. ö.: Montalembert: Les moins des Occident III. 207, 212 meg 194 ll.

²⁾ Si servus operetur die dominica per praeceptum domini sui, sit liber. V. ö.: Prolog. Vit. S. Laurom, Acta SS. O. S. Benedic. t. C. p. 339.

³⁾ Rex eris, si recte facis, si autem non facis, rex non eris.

⁴⁾ V. ö.: Gorini alapos értekezését Défense de l'Eglise t. I. ch. X.

⁵⁾ Ap. Galland: Bibl. Vetr. Patr. t. XII. Epist. V. Columb. ad Bonif. stb.

legkényesebb kérdéseinek szabad szellőztetése, a lelki szabadság mindannyi hirdetői voltak. Ha őszinték akarunk lenni, mondja Montalembert, el kell ismernünk, hogy a könyvirás nehéz korszakában a világ erkölcsi élete és az anyagi elfoglaltság között kedvezőbb arány volt, mint van a mai könyvnyomtatás korában. Minden a vallást uralta és a vallás nem fojtott meg semmit.

„A kolostorok az emberi nem vigaszai voltak, mert bennök találhatóak fel a legnagyobb erények, a legcsodálatra méltóbb barátok, kiket a humanismus felmutatni képes.¹⁾ A szabad Angliában, a cava-i, glastoni apátoknak, a lindau-i apátnőnek például legkiválóbb előjogát az képezte, hogy kérelmekre évenként egy-egy halálra ítélt kegyelmet kapott.²⁾ A kor nem ismert utasmenhelyeket, nem kórházakat és szegényházakat. Ezeket mind a kolostorok pótolták, a szerzetesek látták el. Önmaguk lemondtak a világról és mégis szakadatlanul a világ jólétén fáradoztak. Valódi jellemekben a középkor igen gazdag s ezeknek szülője, az egyház véghetetlen üdvforrásaiból erőt merítő szerzetesség volt. A lovagkor erényei, az önmeggyőzés alázatosság, barátság, kitartás és a szabadság, a kolostorok legfőbb ékességét képezték.

A szerzetesek benső, lelki élete mindig a józanság határai között mozgott. Ezen tekintetben csak az vádolhatja őket túlzásról, ki történelmükbe behatolni képtelen. A szerzetes imáinak, így szól egyik általán használt utasításuk,³⁾ rövideknek s gyakran félbeszakítottaknak kell lenniök, hogy hosszadalmasságuk lelki szárazságot ne szüljön, vagy hogy az imádkozót az álmoság el ne nyomja, gonosz gondolatok el ne foglalják, a múlt dolgok emlékezete fogva ne tartsa. A könyvet nem szabad erőszakosan előidézni, de visszatartani sem. Lezárt szemöldök, ránczba vont homlok, komoran ejtett szavak, sohajok, jajjok és könyözön nem mutatnak sem hálaérzetre, sem ájtatosságra. Az imákat és az olvasást a szabad természetben való időzésnek kell felváltania. A virrasztásnak és a böjtölésnek, az önsanyargatásnak a józanság határait tul-

¹⁾ Voltaire szavai.

²⁾ V. ö. Les moins des Occident III. k. 462 l.

³⁾ V. ö. Epist. 476. Steph. Turn.

lépnie sohasem szabad. Lehet-e a szemlélődő, a lelki életnek, az asketismusnak észszerűbb módját ez utasításnál csak gondolni is?

A püspökök és a világi papság az egyháznak a világhoz való viszonyát alapították meg. A szerzetesek a belső, szemlélődő lelki életnek voltak előmozdítói. Mindkettőjük gondviselészerű együtt működése a kereszténység isteni eredetének jellegét nyomta az egy vallásnak hódoló társadalomra. És ebben áll a szerzetesség főfontossága az egyház belső történelmére nézve; külső történelmére pedig abban, hogy elterjedésének, tért hódításának történelme, ugyyszólván azonos a szerzetes rendek elterjedésének történelmével.

A gondolkodó olvasóra bizom annak megítélését, ha valljon ily rendkívüli eredményeket létesíthettek volna-e a kolostorok, ha azok az emberi nem invalidus házai, az elkinzott lelkek menedékhelyei lettek volna. Én azt hiszem, hogy a szerzeteseknek épen a legegészségesebb, a legerőteljesebb embereknek kellett lenniök. Az ima és munka állandó lakóhelyét az erősség népesíté be; amaz erősség, mely sark erényt képez, mely nem tolja fel magát s mely dicsőségét nem mások, hanem saját maga meggyőzésébe helyezi. Mert a magány — úgy mond Ravignan atya — az erősek hazája s a csend imájok. És Montalembert szerint, a szerzetesek a szó legnemesebb értelmében férfiak voltak, kik nem szükölködtek sem kitartásban, sem okos merészségben. Mindenesetre csodálatos, hogy a világ küzdelmeiben kifáradt lelkek, az annyi lelki erőt megkívánó kolostorokba vágyakoznak. Ez a hit csodálatos erejének nyilvánulása.

Minden földi intézmény, legyen az még oly magasztos, még oly mélyreható, szolgáljon bár a legnemesebb czélnak s éljen még oly válogatott eszközökkel, ki van téve annak a veszélynek, hogy a visszaélés tanyát ütend benne. Mert bár az egyed tökéletesítheti, nemesítheti magát, valóját megváltoztatnia nem áll hatalmában. Az egyed csoportosulásból támadt összesség mindig hiányával lesz a gyakorlati tökéletesség ama fokának, mely árnyat nem ismer, szennyet nem tűr.

Ezt a sorsot a szerzetes rendek sem kerülték el. Történelmükben, melyet önmaguk irtak, a fényoldal mellett árny-

oldalaikat sem titkolták el. De valamint az egészséges test-szervezet önmaga erejéből veti ki a káros hatású romlott anyagokat s önmaga szolgáltatja saját orvosszerét, ugy a szerzetesség eszméje is mindig önmaga termé meg a szerzetes rendek desorganisatiójának ellenszerét. És egy ily erkölcs-chemikus processusnak köszöni létét a karthausi rend is, azon rend mely az asketikus eszmény magaslatán álló szerzetesség megtestesülése s annak immár nyolcz hosszú századon át változatlan képviselője volt.

A szerzetesség nem egy nemzetnek, nem egy népnek kincse. A kereszténység kebelén növekedvén világpolgárrá lön s az maradt akkor is, mikor a szerzetesek szűkebb hazájuk odaadó fiaivá fejlődtek. A polgáriasodott Európa területén alig van nép, alig van nemzet, melynek kulturtörténelmét nem a vezeklők öltönyét magára öltött krisztusi alázatosság teremte volna meg. A szabad Anglia, Franciaország, Spanyolhon, Németország és a Németalföldek, Itália, a szerencsétlen Lengyelország, a Balkán félszigetek lakói, bölcső koruk boldog szakából, a szerzetesek magasztos alakja emelkedik ki. És azon földrésznek dicső multja, melynek története a mi kebleinket dobogtatja meg, azon hazának viszontagságai, melyet egy szívvvel egy lélekkel a magunkénak vallunk, a szerzetesrendek életével szoros kapcsolatban van. Pannonia kapuját Magyarország megalapítója nyitá meg előttük, hogy drága örökének nemtőivé tegye őket. És Európa népeinek legárvább nemzete, daczára mostoha sorsának, a nyugati polgáriasodás előőrsévé vált. Mert a múzsák, kiknek ajkát az örökös fegyvercsattogás, a harcz és háború, a visszavonás tüze hallgatásra készíté, a kolostorok néma csendjében kedves otthonra találtak. S ámbár a barbárok ádáz dühe jórészt megsemmisíté is monumentális alkotásaikat, magát a tényt, hogy e nemzet „oly sok és annyi vizsály után“ mégis nyelvében élni tud és akar, hogy őt a művelt világ kulturtörténelmében első rangu szerep illeti meg, elvitatni nem lehet. Szolgálni királyt és hazát, szent kötelesség, nemes s dicső dolog; az emberiséget szolgálni szentebb és dicsőbb. Mig a magyar hadfi vért és életet áldozott hazájáért, a magyar nemzet egy hazát tön kockára a művelt emberiségért, a magyar szerzetes hangyaszorgalommal pótolá az ürt, melyet

honfitársai elfoglaltsága a szellemi téren hagyott és így nagyobb s dicsőbbé tévé a hazát, mely mások jóllétén fáradozott. Közösen harczoltak bajnok és szerzetes. Amaz, hogy a sötétség fiai ellen megvédje a szellemi felvilágosodás, a kereszténység vívmányait, emez, hogy e drága kincseket, a harczoló félnek is biztosíthassa. S míg amaz a lovagias, vitéz jelzöt szerzé meg nemzetének, emez a műveletlenség átkától menté meg azt.

Hazánk multjának képe számos fáradhatlan munkás kéz igyekezete folytán, mindjobban és jobban kidomborítva tűnik elő. Teljessé azonban csak az egyház s kivált a szerzetesrendek történelmének megírása után válland. S azért a Magyar Tudományos Akadémia méltán számíthat a jók hálijára, midőn újabb időben kitűzött pályatételei által, a törekvők szemét az egyháztörténelemre, első sorban a szerzetesrendek történelmének megírására irányozá. Régen érlelődött az eszme agyamban, hogy az egyház ezen kedves fiainak, hazánk buzgó munkásainak történetét egyes behatóbb monographiákban megörökítem. Hogy tervem ma erősebben áll, mint valaha, azt — hálával és köszönettel említem itt meg — épen az akadémia bölcs tapintatának köszönhetem, mely az erőtlen madárnak első szárnypróbálgatását, jól tudván hogy: *Spes addita suscitavit*, kitüntető gyámolításában részesíté.

A karthausi rend története hazánk történetének néhány, eddig csaknem teljesen iratlan lapjait, van hivatva betölteni. A munka, melyre vállalkoztam, csekély erőimhez mérten igen is nagy vala. Az út, melyen mozognom kellett, történetírásunkban ugyszólván töretlen, járatlan. Ha tehát a magasabb igényeket nem is elégíthetém ki teljesen, vigasztal annak tudata, hogy *in magnis et voluisse sat est*.

Az egyes szerzetesrendek kolostorai testvéri szeretettel ölelték egymást. Ha még oly távol estek szülőföldjüktől, elterjedvén az egész ismert világban, a kölcsönös együvé tartozás érzete sohasem halt ki belőlük. A pálosok magyar eredetű szerzet; tagjai Franciaországban is megtelepedtek s magyar őseikre ép oly örömmel gondoltak vissza, mint a lengyel földön ma nap is létező czensztochoviaiak. De egyetlen egy szerzetben sem volt meg az egy családhoz való tartozás tudata annyira, mint épen a tollunkra vett karthausiak között.

Francia földön ringott bölcsőjük, onnét nyerték nevöket s a chartreauxi csendes magányt mindenha anyjokúl tisztelték. A karthausi ugyanazon életmódot követte a zordon éjszak vadonaiban, mint a tél örök tavaszban diszlő térein. Hogy tehát e néma, imádkozó alakokat teljesen megismerhessük, az egész rend történetével kell előzetesen, legalább néhány rövid vonásban megismerkednünk, annál is inkább, mert az egyház egyetlen szerzetesrendjéről sincs oly kevésbé tájékozva a világ, nem véve ki a tudomány embereit sem, mint épen a karthausiakéről. Ez az oka, hogy a magyar karthausiak történetét, a rendtörténet keretében tartottam beillesztendőnek úgy, hogy az olvasó a rend Magyarországon eltöltött napjainak története mellett, az egész rend történetét is megismeri.

Nagyban nehezítő feladatamat, az adatok gyér volta, minek okát a magyarországi karthausiakra nézve, a török hódoltságban s főleg a felvidéken gyakori rablásokban kell keresnünk, melyek irott emlékeiket jórészt megsemmisíték. A rend általános történelmére nézve pedig abban, hogy a rend egyes főnökei rosszul értelmezett alázatosságból, a „*secreta ordinis non revelentur*“-t annak történetére is átvitték, s hogy senkisémm vádolhassa őket hiú dicsekvésről, az egyes házak évkönyveinek kiadása elé, akadályokat gördítettek. Így a Martene kiadásában megjelent legrégibb karthausi krónika írója is panaszkodik, hogy mikor a rend egyik főnöke, a rend történetének megíratását czélozá, a többi konventek perjelei tervének ellene mondtak, úgy vélvén, hogy terve a rend szellemével össze nem férő fitogtatás lenne. S hogy e szellem még újabb időkben is hódított a karthausiak között, azt Masson híres Anna-leseinek¹⁾ szomorú sorsa bizonyítja.

A rend alapítója Sz. Brunó volt, kiről nevénél egyebet Magyarországon nem sokan tudnak. S azért czélszerűnek véltem az egyház ezen magasztos alakjával bővebben foglalkozni.

Adataim, melyeket a dolgozat folyamán sorolok fel, nagyobb részt kútfőtanyulmányokon alapúlnak s e czélból az országos levéltár, az egyetemi, akadémiai és museumi könyvtárak, a bécsi cs. k. udvari könyvtár okleveleit, kéziratait kutattam át.

¹⁾ Az első kötet kivételével, mely 1645-ben jelent meg, a többi a párizsi könyvtárban várja a nyomdafestéket,

Magában a dolgozatban az egységre és világosságra törekedtem s azért a meddő vitákat, mint a dolog lényegéhez nem tartozókat, lehetőleg kerültem. S ha sikerült olvasóimnak a karthausiakról oly képet adnom, mely azok üdvös működését, szellemi erejük fejlettségét, életök tisztaságát, magába vonult lelkek nemességét feltüntetni képes, akkor elértem jelgémben kifejezett célomat: Ne memoria beneficiorum ac fama moriatur.

Ime, leteszem egyházam és hazám oltárára irodalmi működésem zsongéját, mely ha kegyes fogadtatásra talál, ígérem, hogy nem leszen az utolsó.

Dedek Cr. Lajos.

ELSŐ RÉSZ.

A KARTHAUSI REND ALAPÍTÁSÁTÓL KETTÉVÁLÁSAIG
1084—1378.

I. FEJEZET.

Sz. Brunó élete, a karthausi rend alapítása és első szabályai.

A kor rövid jellemzése. Az erkölcsök sülyedése. A simonia. Manasses rheimsi érsek. Brunó származása. Köln eredete. Brunó Kölnben születik. Rheimsban tanul. Kölni kanonokká lesz. Toursban Bérengárt hallgatja. Párizsban bevégezti tanulmányait. Visszatér Kölnbe. Gervás rheimsi érsek a rheimsi főiskola skolasztikusává teszi. A rheimsi egyház kancellárjává lesz. Manasses ellen mint vádló lép fel. Hugo dieyi püspök. Brunó visszatér Kölnbe. Manasses letétele. Brunó Rheimsban. Érsekké választják, de nem fogadja el. Lemond a világról. Lemondásának okai. Randulphoz írt levele. A meghalt kanonok legendája. Molesmében Sz. Róbert kezéből felveszi a szerzetes öltönyt. A Gaisse-Fontaineba vonul. Hat társával Grenobléba megy. Hugó püspök álma. A vándorok. A chartreauxi remeteség. Megalapításának ideje. Brunónak nem volt szándéka új rendet alapítani. A remeték élete. II. Orbán Brunót Rómába hívja. Ennek következményei. Politikai dolgok. Brunó Kalábriában új remeteséget alkot. A remetetársulat határozottabb alakot ölt. Lanuin látogatása. Brunó irodalmi működése. Brunó bucsúja. Halála.

A történelem helyes uton indult bölcsésze, ki nem saját ideáinak, a tények logikájából levont következtetéseknek hű kifejezője, nem zárkozhatik el azon félreismerhetetlenül bekövetkező ismétlődések elől, melyeket az emberi nem történelme felmutat. A mint az egyéni élet a gyermekkor tavasza után az ifjú kor nyarát, a férfi kor őszét hozza meg, hogy annak telén, az aggkorban, ismét felszállani engedje a gyermekies tiszta kedély ártatlanságát annak tehetetlenségével, gyámoltalanságával együtt: úgy az egyének összességéből alakult emberiség élete is, a küzdelmek hosszú láncolata után megszűli a fejlődés reményteljes szakát, hogy az elért eredmények romhalmazán megpihelve, fáradtan düljön a tehetetlenség szörnyű tudatával sirjába, melyből a régi eszmék, mint a mesébéli Phönix hamvaiból, új, erőteljesebb életre ébrednek. A tévesztett irányban fejlődött emberi élet, az aggkorban elveszi méltó büntetését. Ugyanezen sors éri a tévesztett irányban fejlődött emberiséget is; mert a tömeg az egyén hibáit és előnyeit egyesíti magában, természetes, hogy fokozottabb mérvben.

Az egyén erkölcsi életének központja: a hit és erkölcs. E kettő körül forog az, mint a bolygó tengelye körül s e kettőnek emelkedésével és süllyedésével karöltve jár belső és külső becse. Az anyagi élet egész történelmét kifejezi e három szó: Született, élt és meghalt. Csak az előbbi szerezheti meg a halhatatlanság babérját, az utóbbi tragikus sorsa a feledés. Így van ez az emberiség történetében is. Az a történész, ki az erkölcsi világrendről megfeledkezve, az anyagi élet történelmét írná meg csupán, teljes és jó munkát végezne, ha az évezredek végén oda vésné Klio táblájára: Kezdődött, volt és nincs. S azért én azt hiszem, hogy a történelem korszakokra való felosztásának legjogosultabb módja az lenne, mely a vallásos élet hullámvázából venné az anyagot a válaszfalak felépítéséhez.

Ily szempontból indulva ki, a XI. századot egy újabb kor hajnalának kell tekintenünk.

A kereszténység tanai át és áterjesztették az egyesek, a népek életét s megteremtették a keresztény társadalmat. Ama kettős mozgalom, a népvándorlás és a szellemi hatalom terjeszkedése, az újult emberiség gyermekkorát képezték. Az egyház és állam párhuzamos haladása, egymást gyámolító törekvése, a nyugat kulturáját eredményezé. Csakhogy a helyes alaptól indult fejlődés téves utakra került. S ámbár az emberiség, a maga egészében, a krisztusi első évezredben bár lassú, de folytonos emelkedést mutat, egyes részeiben már jókorán elárulta ama csirákat, melyek hanyatlását szükségképen előmozdíták. Az első évezredben a társadalom egy teljes emberöltőt élt végig. Gyönyörködött az ifjuság ártatlan valójában, a férfikor imponáló erejében, de keserű tapasztalatokat is szerzett a hanyatló aggkor tehetetlenségéből.

Az emberiség történelmében, ama többszörös osztozkodások, melyek Nagy Károly uralkodását követték, forduló pontot képeztek. A fontanetumi ütközet és a verduni családi szerződés, bár ez nem is képezte aspirációik tárgyát, a körülmények alakulása folytán, nagy politikai és ethnografiai jelentőséget nyertek. Midőn a seniorok és a vazallusok a megüresedett trónokat benszülőttekkel tölték be, a természet, de meg a származás szerint is különváló részek, tovább fejlesztve a népvándorlás által elültetett csemetét, külön-külön nemzetekké váltak. A nemzeties fejlődés, a mint örökre számüzé az egységes birodalom eszméjét, a világbéke óhajtott állapotát, az egyház és állam között is megbontá a harmonikus egyetértést.

Az állam eddig kevésbé ismert eszméje kisérteni kezdett. Önálló célú tűzött maga elé, melyet önálló eszközökkel óhajtott megvalósítani. A különválás az érdekek összeütközését, ez önzést, a hatalom túlhajtott hajhászatát szülé. Az ujság ingerével ható állam eszmében az emberiség új bálványt nyert. A hatalmasabb egyedek azon hitben, hogy ennek révén biztosabban érvényesíthetik saját kisszerű céljaikat, mindinkább kiélesíték a két hatalom között felmerült ellentétet. Így tört ki a harc a pápa és király, az egyház és állam között. És e harcban az ember eszményei

egyenként döltek le oltáraikról, hogy helyöket a hatalmasok eszményei foglalják el. A szülőföld szeretetét a haza szeretete, a családérdekeit a társadalom érdekei válták fel. A nagyok példája mindig talál utánzókra. Az állami omnipotenciát szomjazó elvek az olygarchikus elveknek lőnek anyjává és utat nyitottak a hit és erkölcs megőljének, a szabadságnak.

Nem bocsátkozhatunk annak taglalásába, mennyi vérontást, mennyi zavart és háborút okozott e szellem a politikai és társadalmi élet terén. Elég csak utalnunk az egyház ama rendkívüli rendelkezésére, mely a lehetetlenné vált Pax Dei helyébe a Treuga Dei-t ülteté. Mert ennek eredménytelen volta, az egy vallásnak hódoló társadalomban, önkénytelen is a hamleti mondásra emlékeztet.

Valóban. Az egyház állapota a tizedik század végével s a tizenegyedik század elejével, a lehető legszomorúbb volt. Az egyház egészséges testébe sorvasztó rákfene évődött: a fegyelem lazulása. Erős láncz tartá zsibbasztó fogságban tagjait, melynek egyes szemeit a simonia, a nősülés, az ágyaságban való élés képezték.

A római császárok, a fejedelmek, hogy hatalmi vágyaikat diadalra seghessék, épen nem voltak válogatók az eszközökben. Jó eleve tisztában voltak azzal, hogy céljuk eléréséhez a főurak és főkép a főpapok teljes alárendeltségén kívül, bő pénzforrásra is van szükségük. Mindkettőt megtaláltak azon protektori állásban, melybe őket az egyháziakkal szemben, részint elődjeik bőkezősége, részint az áhitatos közvélemény helyezte.

A nagynak nevezett Ottó által inaugurált politika, II. Konrád utódjai alatt, a maga egész teljességében s veszélyességében lépettakcióba. A császárok kizsákmányolták a római szent szék szorult helyzetét. A gyászos emlékü pápaválasztásokba való beleavatkozás és főkép a törvényes pápáknak, a tuskulumi grófok ellen nyújtott segélyük révén, oly mérvű hatalomra tettek szert, az egyház tisztán belső természetű ügyeibe, mely minden szabadságot csirájában előlt. A sutrii zsinat 1047-ben hozott megalázó határozata az államhatalom ingerenciájának kodifikálását képezte. Mind ez azonban csak természetes következménye volt azon körületekintő, cselszövényes eljárásuknak, mely Európa történelmének könyvébe egy sötét lapot, a leggyalázatosabb üzérkedésnek történetét igtatá.

A investitura bő palástja alatt becsempészték az egyházi javadalmas méltóságok betöltésének ama nemét, melyet ma királyi nevezések alatt ismerünk. És a mily jogtalanul szerezték ezen ugynevezett „kiváltságokat“, ép oly jogtalanul éltek is velők. A politikai életben már csaknem kezdettől fogva minden megvásárolható volt. Ezt átültették az egyházi talajba is, hol az, sajnos, igen jól fejlődött. Damiáni Péter leírása szerint pénz, meghunyászkodás és hízélgés alkották azon lajtorját, melyen egyedül lehetett felhágni úgy az egyházi, mint a világi méltóságok polczára. Az állások jellegét a velők járó dúsabb vagy szegényebb javadalmak adták

meg. Az érsekségeket, a püspökségeket, a prépostságokat és apátságokat, szóval minden néven nevezendő javadalmas állásokat, ép oly áruczikkéknek tekintették, mint a kereskedő világ bármely nemű portékáit. Érdekes és szomorúan jellemző, mit a krónikások, e korból, a flórenczi püspökségről feljegyeztek. 1060-ban történt. Flórencz püspökévé kevéssel előbb bizonyos Theuzon Mezzabarba lön. A nép, melynek kebeléből a való vallásosság még e gyászos időkben sem veszett ki, széltében-hosszában terjeszté a le-sújtó hirt, hogy a püspök simonia útján nyerte javadalmát. De igen ügyesen csinálhatta dolgát, mert bizonyosat senkisémm tudott. Történt, hogy a püspököt ez évben meglátogató atyja, ki páviai nemes létére kereskedő volt. Egyszerű keresetlen modorú ember. A flórencziek felhasználták az alkalmat. Theuzon úr, kérdés tőle, ugyan kellett-e valamit fizetnie a királynak, hogy fia püspökké legyen? Sz. Syriusra mondom, viszonzá a kérdett, hogy ma az ember a királytól egy malmot sem kaphat ingyen, nem hogy püspökséget; 3000 livrest fizettem ki neki, mint egy batkát. Természetes, hogy az a püspök, ki drága pénzzel vevé meg a fejedelemtől javadalmát, hogy a királyi sarczot megtérítesse magának, a kezében levő kisebb egyházi hivatalokat a legtöbbet ígérőnek adá, nem sokat törődve ennek képességeivel, buzgóságával, szellemével. De viszont természetes az is, hogy ily papok első sorban ismét a püspöki sarcz behajtását tarták szemök előtt s nem a hivek lelki szükségleteit. Pénzen vásárolt hivatalukban nem látták azon magasztos missiót, mely hozzá volt kötve. Törekvésök odairányult, hogy a megvásárolt állásban minél kényelmesebb otthont teremtsenek maguknak. A papi nőtlenség, mely hivatva van az egyház szolgálainak nimbuszát emelni, csaknem teljesen kiszorult a világi papság soraiból. Nem a nős és ágyasságban élő papok, a nőtlenek, a jámborok mentek e korban ritkaság számba.

Ilyen volt a világ erkölcsi helyzete, mikor a krisztusi évszámítás második ezredének küszöbén, megjelent VII. Gergely dicső alakja, hogy egy uj, egy dicsőbb kor hajnalát jelezze. 1073-ban lön pápává avatva s már a következő évben tartott böjti zsinaton erős kézzel ragadá meg az egyház testét zibbasztó lánczokat. Csörömpölve hullott le a békó a zsinati határozatok hatalmától megtörve. De a hosszú viselés okozta sebeket, csak hosszú évtizedek után lehetett kellőleg meggyógyítani.

Azon simoniakus főpapok között, kiket Gergely bitorolt állásuktól megfosztott, kiváló szerepet játszott Manasses rheimsi érsek.

A rheimsi érseki székhelyen 1055—1067 Gervás ült. Nem volt kiváló portentum, de birt mindazon jeles tulajdonokkal, melyek oly főpásztorban, ki hivei lelki és testi boldogságát valóban szívében viseli, első sorban szükségesek. Szent élete, éber gondoskodása és fáradhatatlan buzgósága egyházmegyéje mentorává tévék őt. Így történt, hogy a tágas rheimsi egyházmegye hitéletét az erkölcsi süllyedés fagyos szele alig érinté. Gervás elődje Guido 1050-ben Rómába idéztetett ugyan, hol, mint állítólagos simoniakus, a vádlottak padján ült, de mint Hunkler alapos kutatásai ki-

deríték, a vád alól fel lön mentve.¹⁾ Midőn azonban Gervás behunyta örökös szemét, Fülöp francia király a rheimsi érsekséget bizonyos Manasses nevű udvaroncznak adta el, ki az egyházmegye derült egén vésztyjósító sötét felhőként jelent meg.

Rheims buzgó papsága és jámbor hivei megbotránkozással fogadták az új érseket. Bevonulása néma csendben ment végbe. A hivatalos tisztelgést merev és rideg formaiság jellemzé, melynek mázán itt ott átszillámlott a kedélyek izgatottsága, ingerültsége. Csakhogy Manasses nem volt közönséges lélek. Széleskörű ismeretei mellett birt annyi ügyességgel, hogy jellemének hiányát, legalább egyidőre, leplezni tudja. Fölismerte helyzetét s föltette magában, hogy megnyeri népe szívét. Nem a főpásztori kötelesség-érzet, álnok számítás vezérlé tetteit. A bizalom bátyái közé óhajtott rejtőzni, hogy így háborítatlanabbul élvezze majd amaz előnyöket, melyeket dús javadalmú állása, az érzéki gyönyörök kiaknáztatása által nyújtott. Álarczot erőszakolt magára. A legjobb, a legbuzgóbb lelkipásztor szerepét játszá. Alamizsnát osztogatott, iparkodott a valódi érdemet kitüntetni s érseki állásával egybekötött teendőit, lehető lelkiismeretességgel végzé. Eljárása megdöbbené az elégedetlen elemeket s midőn két év múlva püspökké szentelteté magát, kétségtelenül kitűnt, hogy a jég, mely papsága szívét fődé, olvadni kezdett. A legélesebben látókat is lépre vezette. S már-már úgy látszott, hogy törvénytelen és szentségtörő kinevezése a feledésnek lön átadva, midőn hirtelen s csaknem váratlanul kitört a vihar.

Manasses ugyanis hamar megunta a jámbor életet. Ama lélektani tény, hogy a belső, a valódi érzelmet titkolni igen, de elnyomni nem lehet, rajta is beteljesedett. A lepel lehullott s Manasses a maga undok valóságában lépett elő. Főpásztori teendőit elhanyagolta. Egyedül a világi örömeiben keresett és talált élvezetet. A gondos egyházfőből kicsapangó világi főur lett, ki vallás és erkölcs nélkül szűkölködő valóját a maga teljességében mutatá be, mikor e jellemzően galád szavakat hangoztatta: Jó és szép dolog rheimsi érseknek lenni, csak misézni ne kellene.²⁾ De sőt tovább ment s az erőszakoskodás útjára lépett. A székesegyház kincseit magához viteté s azokat eltulajdonítá. A hitbuzgó papokat üldözte, javadalmaiktól megfosztotta s helyöket önmagához hasonló kegyenczeivel tölté be, kiktől ezért pénzt is elfogadott.³⁾

Ily körülmények között az elégedetlen elemek mindinkább szaporodtak. S midőn VII. Gergely a francia simoniakus püspökök ellen határozottabban föllépett és Hugo dieyi püspököt pápai követi hatalommal ruházta föl, hogy a „gyanusak“ ellen az eljárást megindítsa, Manasses ellen a rheimsi egyházmegye legkiválóbb papjai, legjelesebb tudósai emeltek vádat. És ezen vádlók között volt Brunó is, ki később a karthausi rend alapítójává lett.

¹⁾ V. ö.: Leo der Neunte und seine Zeit. Mainz 1851. 134. l.

²⁾ V. ö.: Migne: Acta S. Brunonis T. I. c. 66—88. Tappert: Der heil. Bruno. Luxemburg 1872. 54 és 63. ll.

³⁾ Mabillon: Annales Ord. S. Bened. T. V. p. 108 et sqq. Migne i. h. c. 83 Tappert m. f. 55—62. ll.

Brunó ugyanazon sorsban részesült, melyben korának legtöbb nevezetes férfia. Kortársai csak akkor kezdték bámulattal emlegetni nevét, mikor porhüvelye már régen elfeledett sirjában pihent. Sajátságos tünemény ez a középkorban. Csendes zajtalan működésben látunk oly férfiakat, kiket utóbb a szellemvilág óriásainak ismerünk fel. Mint meteor az égen, úgy tűntek fel ezek az emberi tevékenység terén s rövid életpálya után letűntek, hogy szellemök tetteikben tovább éljen. A tömeg csodálattal hajolt meg lelki fensőbbségük előtt, való elismeréssel adózott nekik, midőn buzdításuk s utmutatásuk szerint rendezte be életét. Megbámulta a fényes tüneményt, de sohasem kérdé, hol és mikor tűnt fel. Sohasem kutató, hogy a fejlődés mily fázisain mentek keresztül addig, míg nagyságuk magaslatára emelkedtek. Vallásos érzete a szerénység megsértésének tartá ezen és ilynemű kérdések feszegetését. A valódi nagyság pedig szerénység nélkül el nem képzelhető. De mikor a nagy férfi elhunyt, akkor a kegyelet megnyitá a kortársak száját. Bérczről bérczre szállott a szomorú esemény hire. A hála és a csodálat hangot öltött. Természetes, hogy a kegyelet nyilatkozásában a túlzásnak nagy szerep jutott. S a himes búrokban csak igen éles szem ismerheti fel a magot. Nézetem szerint ez az oka annak, hogy a középkor nagy férfiainak életét, kisebb vagy nagyobb mérvben, de mindig bizonyos homály fedi. Brunó életének története e tekintetben sem képez kivételt.

Brunó származásáról a régibb krónikások, igen elágazó véleményeket jegyeztek föl. Németország és Franciaország, Köln és Rheims vetekedve kerestek, kutattak a történelmi emlékek után, hogy e nagy férfiút a magok szülöttének vallhassák. S e vita oly anyaghalmazt szolgáltatott a történelem buváranak kezébe, melyből ma már kétségtelenül kitűnik, hogy Brunó bölcsője német földön, az ősi Kölnben ringott. Tuscus János a Carthusia Major negyedik perjele ugyanis 1137-ben dicsbeszédet írt Brunóról, melyet Labbe-nek sikerült feltalálnia s melyet ő „a legrégebb névtelen karthausi krónikába” szöve ki is adott.¹⁾ Ezen elogium világosan kimondja, hogy „Brunó mester német és a híres Köln egyik előkelő családjának szülötte volt.”²⁾ Miután Gembloursi Sigebert, ki Brunónak kortársa volt,³⁾ Chronographiájában ugyancsak kölni születésűnek vallja Brunót,⁴⁾ az ellenkező vélemény, mely a „Chronicon Malleacense”,⁵⁾ a chartresi és a nortmanniai Falesia egyház gyászlapjainak⁶⁾ azon kijelentésén alapult,

¹⁾ Bibliotheca Nova Librorum MS. T. I. p. 638. Labbe a párisi karthausi kolostor kézírataiból közli azt. Közöl ugyanott még más öt elegiumot is, melyeket a rheimsi Sz. Remig egyház levéltárában talált föl.

²⁾ Magister Bruno, theotunicus, ex preklara urbe Kolonia parentibus non obscuris natus est.

³⁾ Meghalt 1113-ban, tehát Brunó halála után 12 évvel.

⁴⁾ Lsd. Pistori-nál Script. Rer. Germ. T. I. p. 845.

⁵⁾ Lsd. Labbe-nél f. i. m. T. II.

⁶⁾ A gyászlapok „Tituli funebres” a mai gyászjelentések alapját képezik. Ha a középkorban valamely kiváló egyházi vagy világi férfi elhunyt, hozzátartozói vagy az

hogy Brunó „frank eredetű és rheimsi volt“, önmagától megdől. De bizonyítja ezt azon körülmény is, hogy magok a rheimsi egyház kanonokjai is gyászlapjokban csak annyit említenek, hogy Brunó Rheimsban tanult és tanított.¹⁾ Születésének helyét egy szóval sem említik tehát. Már pedig nem lehet föltételezni, hogy ha Brunó rheimsi születésű lett volna, azt a kanonokok, kik Brúnóból, mint gyászlapjok bizonyítja, saját egyházuknak tökéletesebbé csinálni, e fontos körülményt elhallgatták volna. Legjobban élét veszi azonban a vitának a tournayi egyház funebralisa, mely szerint Brunó Kölnben született, de francia földön nevelkedett.²⁾

Köln római gyarmat volt s alapítójától Octavián császár sógorától Marcus Agrippinától, Colonia Agrippinának nevezetett. Fekvése kiválóan alkalmassá tévé arra, hogy a barbár népek között a római műveltség és tudományosság gócpontjává váljon. Az előre látó Traján bölcs külpolitikája e mozzanatot nem téveszthetné szem elől s azért iparkodott a gyarmatot a rómaiaknak teljesen megnyerni. Célját itt is a dákoknál előnyösnek bizonyult eszközzel, a római előkelőbb családok kitelepítésével óhajtá elérni. S tényleg, a város öntudatos hagyománya s a középkori krónikák és fasciculusok íróinak e hagyományon alapuló egybehangzó előadása szerint, tizenöt előkelő római családot telepített ott meg, a kik idővel a benszülöttekkel házasságra lépve, az ősi Köln patriciusainak törzscsaládjává lőnek. Gelenius³⁾ tanúsága szerint kivált négy ily család emléke

egyház, melynek élén állott, körlevélben tudatták halálát minden egyes kiválóbb egyházi gyülekezettel. E szokást a szerzetesek honosíták meg s tényleg csaknem minden kolostor e célból egy külön rotuliger-t, rotulariust, hírnököt tartott. A gyászjelentés egy hengerforma táskába volt rejtve, mely zsinorra erősítve, a hírnök nyakáról lógott alá. Ha egy-egy kolostor ajtaját elérte, kitüntető tisztelettel fogadták s megértve a gyázshírt, fájdalomuknak és részvétöknek írásban adtak kifejezést, s azt a hírnök táskájába rejték. Gyakran oly nagy számmal gyűltek a gyászlapok s oly terjedelmesek voltak, hogy a rolliger alig bírta czipelni. Ezért keletkezett ama tréfás vers:

Inde cultis colli teritur prae pondere rolli
Rolligeri collum nequit ultra tollere rollum.

A beérkezett válaszok képezték a tituli funebresek. Rendesen az elhunyt érdemeit dicsőíték s azért a gyászoló egyház azokat örök emlékül tette el. Brunó halálakor számos ily gyászlap érkezett be, melyek közül még ma is 178-at ismerünk. Mindmennyi becses adatokat tartalmaz, s azért e gyűjtemény a történetíróra nézve kiváló fontossággal bír. Közölve lásd: Migne Patr. Cours. Compl. Paris. Petit Montreuge. 1853. 152. kötet. Acta Brunonis T. I. c. 555—606. Német fordításban legnagyobb részét kiadta Tappert: Der Heilige Bruno című művében a 209—229. ll. A funebrálisokról igen szép tanulmányt irt Delisle: Bibl. de l'Ecole des chartes. T. III. 371.

¹⁾ V. ö.: Tit. funebr. n. 61, 62, 63, 64.

²⁾ V. ö. Tit. funebr. n. 115. Ezen értelemben ír Kalkar Henrik krónikája is. Magister Bruno doctor famosus nacione theotunicus de civitate Colonia non obscuris parentibus natus ecclesie Remensis canonicus et ibidem scoliarum magister. Lsd. Chron. Prior. Ord. Carth. a bécsi cs. k. könyvtárban. Codex. 517.

³⁾ De Coloniae Agrippinensis Magnitudine lib. III. syntg. 19.

maradt fenn Kölnben.¹⁾ E négy család között találjuk a Van der Hardefausd-ok családját is, melyből a történészek ma már egyhangú véleménye szerint, Brunó is származott.²⁾

Brunó születésének évére nézve ismét elágaznak a vélemények. Kétségtelen csak annyi, hogy azt a XI. század első felére kell tennünk. S tényleg az 1010—1050-ig terjedő időszakban alig van év, melyet egyik-másik író Brunó születésének éve gyanánt ne szerepeltetett volna. Mind-ezen vélemények azonban, miután történelmi alapon szűkölködnek, a komoly történetírásban számot nem tehetnek. Kivételt csak Zanotti véleménye képez, ki Brunónak általa irt életrajzában egy régi s állítólag hiteles okmányról tesz említést, mely okmány szerint Brunó élete kilenczvenkettedik évében húnyt volna el, még pedig az 1102. évnek októberjében. Megerősíti Zanotti véleményét egy kalábriai barlangban talált s ugyancsak ő általa közölt³⁾ distichon is, melyben Brunó szintén kilenczvenkét évesnek mondatik:

Jam nonaginta duos vitae compleverat annos
Cum superos fragili carne solutus adit.

Zanotti számítását véve alapúl Brunó születését 1010. évben kellene helyezni. Csakhogy Zanotti tévedett, midőn Brunó halálának évét 1102-re tette, mert mint alább látni fogjuk, az minden kétségen kívül 1101. okt. 6-án következett be. S így ha Brunó jelzett életkorából jogosan következtetnünk szabad, akkor születését nem 1010-be, hanem 1009-be kell helyezni.⁴⁾

¹⁾ E négy család a következő: 1. De Sapientibus (Von den Weisen) czimere Brolmann (Lsd. Markens: De S. Brunone Diatriba Chronologico-Diplomatica. V. ö., Migne: f. i. h. c. 13 és 25) szerint: világos mezőben egy ugró vörös oroszlány. 2. De Parva-Cogitatione (Von den Kleingedanken) czimerében vörös mellpaizsot viselt, melyen fehér öv volt által vetve. 3. De Rubea Stessa (Von der Roder-Stessen), a kiknek czimere vörös mezőben kettős övvel átkötött mellpaizsot s fölötté két koronás ethioph fejet tüntetett fel s végre a 4. De Duro Pugno (Von der Hartef Faust) czimerét fehér paizs képezte, melyet két viadlara kész, összeszorított kezű kar övedzett.

²⁾ Hogy Brunó a Hartef Faust családból származott, azt két legrégibb életíróján Blumenvennán és Brolmannon kívül, Winheim Erhardt würzburgi karthausi növendék is védi nagy készletséggel irt s 1607-ben Kölnben megjelent művében: Sacrarium Agrippinense p. 212. Lsd. még Aldenbruck Ágostonnak Köln régiségei eddigi leg-alaposabb buvárának nyilatkozatát Migne f. i. m. c. 26. Továbbá P. Hartzheim: De Ubiorum origine lib. XII. Tappert idézett művét, a hol említés tétetik (25. l. 1 jgyz.) arról is, hogy a Hartenfaust család két végső ivadéka, a 18. században halt meg, mint a franciaországi nagy karthausi anya zárda professusa. És pedig Hartenfaust Brunó Péter † 1714 és Hartenfaust Lajos Sándor, Laach szabad ura † 1739-ben.

³⁾ Ercole Maria Zanotti Storia del S. Brunone. Bologna, 1741.

⁴⁾ Ezzel szemben Baillet Brunó születését 1050-be, a Bollandisták 1030-1035-ig terjedő időszak valamelyik évébe, a Migne-féle kiadás 1020—1040 közé, a maurinusok 1040-be, Ducreux 1042-be, Tracy 1030-ba, legkésőbb 1035-be, helyezik. V. ö.: Vie de S. Bruno par M. Ducreux. Rouen 1812. Premier Encyclopédie Theologique. Publiée par M. L'abbé Migne. Paris 1860. ser. I. Tome 20. c. 846. Migne Patr. Curs. Comp. 152. Acta Brun. I. c. 33 és 34. Tappert: Der Heilige Bruno, 25 s. köv. II. Lefebure: Saint Bruno et L'Ordre des Chartreux. Paris 1883. Tome premier. p. 5.

Brunó első neveltetését szülői körében nyerte. Anyja kiváló műveltségű, vallásos nő volt. Kedvelt fia szívébe jókorán beoltá a vallásos eszméket, de beoltá egyszersmind a tudománysszomját is. Innen van, hogy egyik életírója szerint ¹⁾ semmi gyermekességet sem mutatott és már kis gyermek korában komor és magába zárkozott volt, mintha már akkor érezte volna jövőendő hivatását, mely számos szerzetes fejévé, vezetőjévé tette őt. Az Istentől jó lelket, dicséretes tulajdonságokat, tanulékony elmét, erős emlékező tehetséget, a jóra hajlandó akaratot nyervén, meg volt benne minden, a mi jó vezetés mellett, erős, hajthatatlan jellemű férfit követelt belőle. ²⁾

Tanulmányait szülővárosában kezdte. Szülői azonban csakhamar a humaniorák alaposabb tanulmányozása céljából, a már akkor nagy hírre vergődött rheimsi iskolába küldték, hol kortársának Baldrik bourgesi apátnak ódája szerint, melyet az rheimsi Godefriedhez írt volt, minden tanulótlarsát fölülmulta szorgalom és tehetség dolgában ³⁾, úgy hogy tanárait a legszebb reményekre jogosítá föl. Hajlamai kora ifjúságától az egyházi pályára vonzván őt, szülői, a kor szokása szerint, a kölni Sz. Kunibert egyház kanonoki stallumát szerezték meg neki, ⁴⁾ melytől később meglett férfiú s keresett tanító korában sem vált meg. Rheimsben Brunó a költészetet is nagy gondnal tanulá sőt művelé, mert ez időből több klasszikus latin-sággal írt, magas röptű, eszmékben gazdag ódája maradt reánk munkái között.

A humanistikus tudományok, a grammatika, mathesis elvégeztével, a magasabb tudományokban, az empirikus erkölcsstanban, az ész- és ismeret-tanban óhajta magát kiképezni. A bölcsészet e korban külön iskolát nem képezett. Az általános világnézet a hitet tartván minden tudás alapjának, a későbbi skolastikusok s kivált Aquinói Sz. Tamás nézete, a „*philosophia est ancilla theologiae*“ már e korban is teljes virágzásban volt. A hit-tudományok kiváló művelése volt e kor tudósainak természetszerű s legfőbb törekvése. De ámbár a kinyilatkoztatott vallásból bizonyítottak is minden hitágazatot, a bölcsészetet mint segédeszközt, legkevesbé sem hanyagolták el, sőt azt a fejlettség magas fokára emelték.

¹⁾ Lsd. Blomenvenna: Vita S. Brunonis. V. ö.: Migne: Cursus Compl. f. i. h. c. 34 s köv.

²⁾ V. ö.: Tit. funebr. n. 32.

³⁾ Et tunc Remis erat, Remis quoque Bruno studebat — Bruno Latinorum tunc studii speculum. V. ö. még Tit. funebr. n. 56. Quem tenerum mater docuit Rémensis alumnus.

⁴⁾ V. ö.: Mabillon: Annales Ord. S. Benedict. Lucae 1740. T. V. p. 109, a hol Manasses érsek védőiratának idevágó része van közölve. Migne c. 35—36. A középkorban, de sőt újabb időkben sem volt példátlan eset, hogy az ifjak tanulmányaik folytathatására, mintegy ösztöndíjúl, egyházi javadalmakat nyertek. Ez nálunk is megtörtént. Így maga Verancsics érsek mondja, hogy nagyatyja, Statilius János, „in ephebis constitutum, Scardoniae canonicum feliciter fecit“. Lsd.: Testvéréhez Mihályhoz 1540. márczius 20-án írt levelét. Szalay: Verancsics összes munkái VI. k. 87 l.

Ezen iránynak megteremtője Gerbert vala, ki azt a rheimsi főiskolában, hol tanárkodott, teljesen meghonosította. Legkiválóbb képviselőjeül pedig e korban általánosan Berengárt tartották, ki Gerbert legkedvesebb tanítványának Fulbert chartresi püspöknek volt növendéke s egy ideig Rheimsban Gerbert székét tölté be.¹⁾

Brunó barátjainak biztatására Berengárt választá a bölcsészetben mesteréül. A mi igen természetes volt. Brunó az alapelveket ezen iskola szellemében sajátította el. Tanítói, kik jövődő sorsát szívükön viselték, nem tehettek egyebet, minthogy a tudvágyó ifjut ezen systema állítólagos forrásához, a toursi Sz. Márton-egyház kétségtelenül tudós kanonokjához utasítsák.

Brunó tényleg el is ment Toursba s ott Berengár tanítványaként szerepelt.²⁾

Azonban Brunó éles szeme, korrekt vallásos gondolkodása csakhamar átlátta azon veszélyt, melybe mesterét, az észbeli okok tulhajtott hajhászása dönté. S midőn Hugó lingonsi püspök, ki Berengárnak iskolatársa volt, 1048-ban nyíltan kimondá, hogy Berengár az átlényegülésről szóló ősi szent tant balúl magyarázza, akkor Brunó már régen elhagyta volt Tourst s utjába ejtven a theologiai szakban az időtájt legkiválóbb főiskolát a párisit, ott fejezé be tanulmányait.³⁾ IX. Leo pápának Berengár tanait kárhoztató ítéletéről, melyet 1050-ben egy római zsinaton hozott, Brunó már mint a hirneves orthodox palatinatusi iskola tanítványa vett helyeslő tudomást.⁴⁾

¹⁾ A Chron. Malleac. szavai szerint: Gerbertus docuit Fulbertum Carnotensem Episcopum. Hic iterum Fulbertus docuit Berengarium canonicum S. Martini. Qui item Brunonem Remensem et multos alios philosophiae haeredes reliquit.

²⁾ Sokan megfoghatatlan rövid látással gyalázatot vagy legalább kisebbedést láttak abban Brunóra nézve, hogy ő valaha Berengár tanítványa volt. S a krónika szavainak (lsd. f.) erőszakos magyarázatával akarták ezen tényt megdönteni. Így Mabillon Vet. Analect. IV. 400) azt állítja, hogy a krónika szavai úgy értelmezendők, hogy úgy Berengárnak, mint pedig Brunónak Fulbert lett volna mestere. Eltekintve attól, hogy a krónika egyszerű mesterkéletlen szavai ily magyarázatot a priori kizárnak, a történelem keretébe sem lennének beilleszthetők. Mert kétségtelen, hogy Fulbert 1029-ben már meghalt (V. ö. Hist. litt. franc. Script. T. VII. p. 265), a mikor Brunó még sokkal fiatalabb volt semhogy Fulberttől már philosophiát tanulhatott volna. Különben is az, hogy Berengár később tévtanító lett, nem elég ok arra, hogy egy krónika szavait, melyeket sem belső, sem külső indicziók nem tesznek kétséssé, önkényes magyarázatoknak vessük alá. V. ö. még Migne f. i. m. c. 42—48. Tappert: Der Heilige Bruno, 29 s köv. ll.

³⁾ Voltak, kik elismerték ugyan, hogy Brunó Berengár tanítványa volt, azonban nem Toursban, hanem Párisban. Az újabb kutatás azonban kideríté, hogy Berengár Párisban sohasem tanított (Lsd. Hist. litt. franc. script. T. IX. p. 140). Brunó csak Toursból ment Párisba. V. ö. Bulaeus Hist. Univ. Paris. T. I. p. 467 et sqq. meg Tappert f. i. h. 36. l. és a Róberttől I. Fülöp haláláig terjedő ismert franczia krónikát, melyet Bulaeus fenntebb idéz.

⁴⁾ V. ö.: Migne f. i. h. c. 45. Tappert f. i. m. 36 l. Hogy Berengár tanai Brunó lelkében nyom nélkül tűntek el, mutatja halálos ágyan tett hitvallomása (Lsd. Epist. Encyclica. Mignénél T. II. c. 554) valamint számos egyház gyászlapja közül kivált az orleansi kanonokoké. Lsd. Tit. funebr. n. 78.

Tanulmányainak befejeztével szülővárosába tért vissza. Kölnnek érseke 1055 óta az apostoli buzgalmú, szent életű Hanno volt,¹⁾ ki felismervén Brunó kiváló tehetségeit, vallásos lelkületét, miután megtudta, hogy egyetlen forró óhaja az Ur felkent szolgáinak sorába léphetni, csakhamar pappá szentelé.²⁾ Az új áldozár, ki már ugyis kölni kanonok volt, kettős buzgalommal fáradott Isten dicsőségének terjesztésében s a hívek lelkiüdvének emelésében.

Azonban Köln csak rövid ideig mondhatta őt magáénak. Hirneve mind jobban és jobban emelkedvén, midőn Hermann a rheimsi iskola scholastikusa (vezetője) 1057-ben hivatalától megvált, Gervás rheimsi érsek Brunót kínálta meg ezen állással.³⁾ Brunó, ki kezdettől fogva a tanári pályára készült, szíves-örömet vállalkozott s kezdetben a költészetet, utóbb már a bölcseletet és hittudományokat tanította,⁴⁾ míg 1056-ban az összes rheimsi iskolák felügyelővé, rectorává lön.

Brunó, mint tanító csakhamar oly hirnévre vergődött, hogy a rheimsi főiskola a tudományos világ központjává vált. Tanítványai közül sokat, mint a jellem és erkölcsiség eszményét, ünnepelt a világ. Ilyenek voltak Otto, Hugó, Róbert, Róger, Mainard, Lambert, Péter, kiknek nevéhez a középkor nem egy fontos mozzanata fűződik s kik közül az első utóbb clugnii apát, majd ostiai püspök, végre II. Orbán néven az egyház feje lön. S a clermonti híres szónoklat, mely egy félvilágot hozott mozgásba s egy egészet változtatott lelkes férfiak nyüzsgő táborává, Brunó lelkes, szívből jövő, szívhez szóló, szívet nemesítő dialectikájának volt kifolyása. Ama számos gyászlap, melylyel Brunó halálának hírére, tanítványai és tisztelői nagy száma Kalábria csöndes magányát felkeresé, hogy a hála adóját rójja le a nagy mester holt tetemei iránt, kifogyhatatlan Brunó tanári éveinek magasztalásában.⁵⁾

Midőn tehát Gervás halála után Mannasses lön rheimsi érsekké, akkor Brunó Rheimsban már oly személyiség volt, kivel az új érseknek is számolnia kellett. Manasses tagadhatatlan éleslátása csakhamar felismeré, hogy mennyire erősítené állását, mily óriási előhaladást tenne papsága és népe szívében, ha Brunót megnyerhetné. A közönséges lelkek legáltalánosabb fegyveréhez a lekenyerezéshez nyúlt tehát. Oldarik halála után megkínálta Brunót az egyházmegye kancellárságával, mely állás az érsek bizalmasává avatta őt. Brunó eleintén habozott, de végre mégis elfogadta

¹⁾ Selichliche stant kolnische welt, clü si sülíchis Bischowis warin werht — mondja róla az ismert XI. századi Hanno-dal.

²⁾ Lsd. Tappert: Der Heilige Bruno, 38. l. Lefebure: Saint Bruno etc. T. I. p. 16

³⁾ V. ö. Mabillon: Annales Ord. Ben. T. V. p. 189. Tappert 40. l. Lefebure T. I. p. 17.

⁴⁾ V. ö. Tappert 42. Migne: Acta Br. T. I. c. 50—52.

⁵⁾ V. ö.: Tit. funebr. 61, 62, 103, 64, 166, 126, 131 és 156, 112, 124. Lsd. még Tappert 43—53. ll.

azt.¹⁾ Engedett barátai kérésének, beható biztatásának. Az volt ugyanis az általános nézet, hogy Manasses e ténye a bűnbánó lélek nyilvánulása, az őszinte megtérés csálhatatlan jele. Voltak ugyan elegendő, kik kezdettől fogva kételkedtek Manasses őszinteségében, de Brunó kineveztetését ezek is sürgették vélvén, hogy e kiváló jellemű férfinak befolyása ellensúlyozni fogja Manasses gyöngeségeit, hibáit.

Mennyire érvényesülhetett Brunó befolyása, azt a fönnebb mondottakból megítélhetjük. Manasses látszólagos buzgóságának egyik forrása, kétségtelenül Brunó erélyes föllépésének eredménye volt. De ha sikerült is Brunónak a korhadt fa leveleit, gondos ápolás mellett, egyideig zöld színökben megtartani, a gyökeret, melyen a lelkiismeretlenséggel párosult kapzsiság férge rágódott, meggyógyítani nem tudta.

Az ellentét Brunó és Manasses között mind élesebbé vált. Manasses nem törődött többé egyházmegyéje kancellárjának bölcs tanácsaival. Kitért belőle a való, mert megunta a színlelést. Szakitott Brunóval, de szakitott egyházmegyéjével is. Így került Manasses a vádlottak padjára.

Brunó határozott jellem volt. Fájt szívének, hogy érsekében, kinek megtérésében bízott, csalatkozott. Szeme azonban, az alázatosság és fiúi hódolat mellett, mindig az igazságra volt függesztve. Bátran sikra szállott, mikor az igazság és jog hívó szavát hallotta. Melléktekintetek nem lehetnek irányadók ott, hol ezrek és ezrek léleküdvösségéről van szó. Így gondolkozott, így érzett Brunó, s épen, mert így érzett, a vádlók között foglalt helyet.

Az autuni zsinat, melyen Manasses makacsságból meg sem jelent, megfosztá őt érseki méltóságától.²⁾ Azonban Manasses nemcsak a színlelésnek, a mézes-mázos szavaknak is mestere volt. Rómába ment s VII. Gergely a megtértnek hitt bűnösnek bocsánatot adott.³⁾ Diadallal vonult a felmentett kéjencz Rheimsbe, hogy elfoglalja most már biztosítottnak vélt székét.

Emberi dolog, hogy a bűnös, a mily eszélyes szokott lenni, mikor Damokles kardja függ feje fölött, ép oly eszélytelenül cselekszik, midőn véli, hogy a veszély elmúlt. Manasses is így járt. Vádlóit⁴⁾, kiket senki a legcsekélyebb váddal sem illehetett, megfosztá javadalmaiktól. Brunó helyébe valami Gottfried nevű kegyenczét nevezte ki.⁵⁾ A pápa meg-

¹⁾ V. ö. f. i. m. és Marlotti: Hist. Met. Remen. T. II. p. 115. Mabillon f. i. h. több példát hoz fel, hogy Brunó mint kancellár írta magát alá. Így 1073 a S. Martini Gemellorum apud Ambianos alapító levelén. 1076 a Sz. Basolus kolostor számára kiadott okmányon.

²⁾ V. ö. Mabillon: Annales Ord. S. Bened. T. V. p. 109. Migne: Acta Brunonis T. I. c. 83. Tappert 55—62. II. Lefebure 24—39. II.

³⁾ U. o. m. f.

⁴⁾ Ezek Brunón kívül, Randulf, Fulcius és Pontius rheimsi kanonokok, meg Manasses a rheimsi székesegyház nagyprépostja voltak. Ez utóbbi eleintén maga is névrokon érsekének hibáiban leledzett, de engedve Brunó rábeszéléseinek, megtért és az egyházzal teljesen kibékült.

⁵⁾ V. ö. Mabillon f. i. m. T. V. p. 189. Migne i. h. 82—93 c.

hatalmazott követét, Hugo dieyi püspököt, ki az 1077-iki autuni zsinaton elnökölt volt, fennhangon megleckéztette s rágalmazónak bélyegezte.¹⁾

A pápa megsértett követe értesíté VII. Gergelyt, ki Manassessel szemben oly engedékenynek mutatkozott, az újabb eseményekről. Gergely szívében az igazságszolgáltatás érzete háttérbe szorított most minden más érzelmet. Szigorú vizsgálatot rendelt el. A pápai követ újra kezébe vette az ügyet. A megszakított tárgyalások, a szokásos formák és huzavonák között, tovább folytak, míg végre a poitiersi, majd később a lyoni (1080) zsinatokon befejezést nyertek az által, hogy Manasses érseki székétől végleg meg, lön fosztva. Az ítéletet a pápa még az évben erősítette meg, s arról Fülöp francia királyt 1080 december 27-éről keltezett levelében értesítette is.²⁾

Brunó az autuni zsinat határozata után Rouci grófnak várába vonult. Ott akarta bevárni a gyűlöletes per végét. Midőn azonban Manasses Rómában felmentést nyert, majd pedig az ügy új tárgyalásnak lön alávetve, vélvén, hogy Rheims kapui örökké bezárodtak előtte, saját elhatározásából szülővárosába, Kölnbe tért vissza. Életirói e korból csak annyit jegyeznek fel róla, hogy ott életét „lelke vágyának legmegfelelőbb módon, ima és elmélkedésben tölté.”

VII. Gergely atyai szívét még Manasses elüzetése után is soká foglalkoztatta a rheimsi egyházmegye sorsa. Oly püspököt kívánt neki adni, ki a hitélet fellendítésére kiválóan alkalmas legyen. Szeme az egyszerű kölni kanonokon, Brunón akadt meg, ki ép ez időben tért vissza Rheimsba, hogy a pápai követnek és barátjainak sürgetésére régi állását, a kancellárságot ismét elfoglalja s kit Hugo még az autuni zsinat előtt ajánlott volt VII. Gergely figyelmébe. Ajánlom Szentségednek — így irt a dieyi püspök — Brunót, a rheimsi főiskola erényes skolastikusát és a katolikus egyház rendithetetlen védőjét. A pápa azt vélte, hogy Brunóban megtalálta azon férfiút, kit úgy a rheimsi egyházmegye rekonstruátorának, mint saját reform tervei buzgó előmozdítójának tekinthet. Ajánlotta tehát a rheimsi püspök választóknak, kik a pápa ajánlatában saját hő vágyukat látván teljesülni, egyhangulag megválasztották Brunót Manasses utódjául.

A pénzsovár Fülöp azonban még a választás lefolyása előtt az érseki széket Helinandnak, Laon püspökének, adta el, ki a Manasses-féle papok sorába tartozott. A rheimsiak nem csüggedtek el. Reményők, hogy Brunó leend érsekük, még magasan lobogott. A pápához fordultak ismét. Követeket küldtek Rómába s kérve kérték Gergelyt, hogy Helinánd kinevezetését ne erősítse meg. Az isteni gondviselés azonban, melynek a mily csodálatosak, ép oly kiszámíthatatlanok utai, máskép intézkedett. Brunó, mielőtt a rheimsi érseki szék betöltésének kérdése végleg eldőlt volna,

¹⁾ Tappert 57. l.

²⁾ V. ö.: Epist. Greg. Lib. VIII. Ep. 10—19. Tromby: Storia del Patriarca Brunone t. I. App. p. XXV. Lefebure: Saint Bruno etc. Tom. I. 21—39, hol e kérdés elég bőven van tárgyalva.

épen akkor, mikor kortársainak bizalma a legfényesebb állást biztosítja neki, örök „Isten hozzád“-ot mondott Rheimsnak, szerepeltetése színhelyének, örök bucsút a zajos világnak, a társadalom örömeinek és bajainak s eltávozott Rheimsból, hogy oda soha többé vissza ne térjen. Eltávozott a zajos világból, hogy egy terméketlen vadon magányába vonulva, századokra kiható intézmény alapját tegye le. Mi — mondja a rheimsi papság — előnyben részesítettük őt a püspök választásnál, mások fölé helyeztük őt, mert szelid lelkű, könnyőreutes szívű, mert tudós, gazdag és befolyásos férfiú volt. Ő azonban, midőn már mi sem állott utjában, elhatározá, hogy mindezt Üdvöztőjének ajánlja föl.¹⁾

Nagy tetteket, csak csak jellemek szülnek. Az emberi természet saját-sága, hogy határozott irányu jellemes lelkek, rendesen valamely zsarnok szenvedély, meg nem nevezhető vágyakodás bilincseiben nyögnek. Bruno lelkét is emésztő láng, epeztő vágy égeté. Tökéletesedés volt e láng, az égiekkel való minél bensőbb, minél tökéletesebb egyesülés volt e vágy. S e kettő üze őt késő vénségében a magányba, e kettő sarkalá őt a világ elhagyására, azon világéra, melynek önössége, kapzsi tehetetlensége, bűnös vágyakodása, Istenéért hevülő gyöngéd lelkét, mint pillangó szárnyát a nyaldosó láng perzselé, őt magát örökös tökéletlenséggel fenyegeté; mely tökéletlenség az ő szemében a megsemmisüléssel lett volna azonos.

Bruno elhatározása korántsem képez oly lélektani rejtélyt, a minőnek azt sokan tartották. Visszavonulásának kulcsát nem kell tehát semmiféle természet fölötti okokban keresnünk.²⁾ Hátat fordítanak a való történelemnek, ha a középkor, de sőt az újabb kor egyes történetíróinak módszerét követe, azt állítanak, hogy Bruno született szerzetalapító volt.

¹⁾ Tit. funebr. n. 52. Migne: Acta Brun. T. I. c. 569—70.

²⁾ Kétszáz évvel Bruno halála után, a törpe utódok, kik ily erős jellemet, ily határozott akaratot elképzelni sem tudtak, egy legendát találtak ki. E szerint Bruno azért ment volna a magányba, mert mikor Párisban tanult, egy meghalt kanonok jelent meg előtte, ki keservesen panaszkodott, hogy ő elkárhozott, mert a hiú világban kiváló állást viselt s azt nem hagyta el. S mivel ezt Sz. Antonius és a tudományosságáról és szent életéről egyaránt ismeretes Gerson is hirdeté, nem csoda, hogy e vélemény, melynek első terjesztője Heisterbach Caesar karthausi volt, magában a rendben is gyökeret vert. Bruno három legrégebb életírója, kiknek műveit összegyűjtve a Migne-féle kiadásban Acta S. Brunonis I. k. birjuk, a I. Vita Antiquior, mely a 13. század előtt készült az őt első karthausi perjel krónikájának szerzőjétől s kéziratban a kölni karthausi zárdában maradt fenn (c. 482—492); a II. Vita Altera, melyet Puteus Ferencz 1515. körül irt (c. 492—526) és a III. Vita Tertia Sureus által Puteus és Blomenvenna után készítve (c. 526—552) szintén fölvette a legendát s innen magyarázza a karthausi rend keletkezését. Azonban miután a legrégebb tudósok e legendáról teljesen hallgatnak s kivált Venerabilis Péter, ki e kor csodáiról két vaskos kötetet irt s azok másodikában a karthausi rend keletkezését s egy karthausi perjel csodás látományát beszéli el, Bruno látományáról egy szóval sem emlékezik, ezen vélemény idővel teljesen megdőlt. XV. Gergely pápa azt a római breviariumból is, hová VIII. Orbán alatt került volt, kihagyatni rendelte. V. ö. Mabillon: Annal. Ord. Ben. T. V. p. 189. Böven taglalva lsd. Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 108—242. Lsd. még Tappert: Der Heilige Bruno, 78 s köv. II.

Talán semmire sem gondolt oly kevéssé mint arra, hogy ő új rendet alapítson. Tanárnak készült és megcsontosodott professor volt az életben is. A körülmények tevék őt rendalapítótá, kiváló tehetsége, szilárd akarata, korrekt gondolkozása és az anyai tejjel magába szívott vallásossága, adták meg ezen újabb hivatásához a szükséges képesítést.

Brunó korában a szerzetesség eszméje a vallásos nép idealját képezte. Azon erkölcsi súlyedés daczára, melyet a IX. század örökségül kapott, az ima férfainak diaskoszorúja még nem enyészett el. Az evangéliumi tanácsok arany korszaka még divott. Böjt, ima és elmélkedésben tölthetni el az életet, a boldogság legnagyobb foka volt. Brunó is korának gyermeke vala. De szíve nem kapott annak romlottságán, ő csak jó oldalát tevő sajátjává. Mint rheimsi tanár magán házban, bizonyos Ádám nevű polgárnál lakott. Gyakran megtörtént, hogy mikor előadásairól fáradtan jött haza, vagy mikor a hosszas tanulmányozás után elméje, teste pihenés után vágyott, szállt házi urának kertjébe s ott a szabad ég alatt szabad folyást engedett gondolatainak, szíve mélyében rejtőző érzelmeinek. Ilyenkor barátjai is fölkeresték. Legtöbbször Randulf rheimsi prépost, ki leginkább nőtt össze szívével s bizonyos Fulcius Monoculus fordultak meg nála. Történt, hogy mikor egy napon mind a hárman együtt voltak, a szokottnál élénkebb társalgásba merültek. A világi dicsőség hiuságáról, a földi dolgok mulandóságáról és ezek ellentétéről, az égiek becséről, örökös voltáról beszélgettek. A lelkesedés tüze fogá el a beszélgetőket s ennek befolyása alatt fogadást tettek, nagy és erős, szent fogadást, hogy lemondanak a világról és a szerzetes öltönyt veszik fel. Azonban Fulcius Monoculus időközben Rómába távozott s ott hosszabb ideig tartózkodott. Az idő nagy mester. A három jó barát közül kettőben, Randulfban és Fulciusban, csakhamar lelohadt a lelkesedés tüze. Az Isten szeretete gyengült bennök, az elvonultság, önsanyargatás, a magány visszatetszett lelköknek. Brunó hű maradt fogadásához.¹⁾ Hajthatatlan akarata, mely a nagy jellemek sajátja, győzelemre segíté őt. Tagadhatatlan azonban, hogy az utóbbi évek eseményei Manasses elrettentő példája, a lépten nyomon mutatkozó erkölcstelenségek, nagyban érlelék elhatározását. Önlelkétől üzetve, saját nemes elhatározásából, a tökéletesedés vágyától sarkalva, de a körülmények, az erkölcstelen viszonyok által is indítva, hagyta el a világot, melynek hiuságát, bűneit megutálnia kellett.

Brunó Rheimsből 1081-ben távozott el végleg²⁾ s a molesmei benczés kolostorba vonult, hogy ott a szerzetesi fogadalmakat letehesse.³⁾

Molesme apátja ez időben Róbert volt, ki a burgundiai királyi család-

¹⁾ Lsd. Brunó levelét, melyet Randulfhhoz intézett, hogy őt fogadásának beváltására bírja. Lefebure: Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. Tom. II. 561—567. Migne: Acta Brun. T. I. c. 245. Mabillon f. i. h. T. V. p. 189. Tappert 69 s. köv. II.

²⁾ V. ö. Mabillon: Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 192. Migne: Acta Brun. T. I. c. 250.

³⁾ Tit. funebr. n. 68 és n. 47, 139 meg n. 143.

ból származott és később limogesi püspökké lön. Nagytudományu és szent életű férfiú volt, kinek közelében vélte Brunó önmagát legjobban tökéletesíthetni. Róbert tárt karokkal fogadta Brunót és hozzá csatlakozott barátait, Péter és Lambert rheimsi áldozárokat. Saját kezével öltöztet be a jövevényeket s mivel Brunó kezdetben teljes elvonultságban óhajtott élni, megengedte nekik, hogy a kolostor birtokához tartozó Gaisse-Fontaine nevű pusztaságban lakhassanak.¹⁾

Itt élte Brunó szerzetességének első éveit. Az elmélkedésből és imából fennmaradt idejét egy egyszerű kápolna építésével tölté el. Két társának segítségével a kápolnát csakhamar tető alá hozta s Róbert, ki időközben már püspökké lön, 1085-ben a boldogságos Szűz tiszteletére ünnepélyesen felszentelé azt.²⁾

Azonban Brunó e felszentelést már nem érte meg. Lelke ezen magányban sem tudott megnyugodni. A molesmei kolostor lakóinak élete, nem felelt meg azon eszményi világnak, mely Brunó lelkében élt. És e körülmény azon gondolatot érlelé meg benne, hogy az askesis a kolostor boltívei között olyan, mint a szabad természethez szokott virág a mesterseges légkörű üvegházban. Diszlik, de e disz csak halvány mása a szabad természet diszének. Él, de ezen élet hosszú hervadásnál alig egyéb. És e gondolat arra birta Brunót, hogy egy teljesen elhagyatott vadont keressen lakóhelyéül, hol életét szíve vágyának legmegfelelőbbben rendezhesse be. Tervét másokkal is közölte és a terv mások tetszését is megnyerte. Hatan csoportosultak a mester köré, hogy utjában kísérői, jövendő életében részesei legyenek. A történelem fenntartá mindannyinak nevét. Landuin, ki Itáliából származott el ezen vidékre, István bourgi és István dieyi áldozárok és Sz. Rufus egyházának kanonokjai, Hugo áldozár, András és Guarinus jámbor világi férfiak voltak azon vállalkozók, kikkel Brunó Franciaország déli vidékére vonult. Hugo grenoblei püspöknél állapodtak meg, hogy tőle kérjék azt, mit Molesme virágzóbb környéket meg nem adhatott, egy elhagyatott, terméketlen vadont.

Hugónak, Brunó eljövetele előtt, sajátságos álma volt. Álmában a Grenoble mellett fekvő nagy Chartreauxi hegyek között járt. A táj pusztaság és elhagyott volt. Hirtelen égi lényeket látott feltűnni, kik egy sziklán fényes templomot emeltek, melyhez hét csillag mutatá az utat.³⁾ Hugo kezdetben semmi fontosságot sem tulajdonított ez álomnak, midőn azonban Brunó megjelent előtte s társai nevében is kérte, hogy jelöljön ki számukra elég zordon helyet, hol megtelepedhessenek és hol folytonos ima, önsanyar-

¹⁾ V. ö.: Mabillon i. h. p. 192. Migne: Acta Brun. T. I. c. 252.

²⁾ A molesmei kolostorban soká őriztek egy okmányt, melyre későbbi kéz 1081-ről de Barrio Raynald és de Laniaco János értesítését jegyzé fel. E szerint „discipuli magistri Brunonis, qui cum eo in illo territorio erant et eremitice vixerant“ építék e templomot. V. ö.: Migne i. h. c. 251. Mabillon p. 192.

³⁾ V. ö. Guigo: Vita S. Hugonis Migne-nél Patr. Cours. Compl. T. 152. c. 709. Guigo a nagy karthausi kolostor ötödik perjele volt s 1137-ben hunyt el. Művei e kor történetének kiváló forrását képezik.

gatas meg böjt által gondozhassák lelkök üdvét, visszaemlékezék álmára s Isten különös ujmutatásának vevé azt. Hosszabb társalgás és tartóztatás után, mely alatt elég alkalma nyílt Brunó szép lelkét kiismernie, elhatározta tehát, hogy felkeresi az álmában látott helyet s ott telepíti meg Brunót és társait.

Kevéssel keresztelő Sz. János ünnepe előtt indult el a kis karaván a zordon chartreauxi hegyek közé. Az új telep berendezéséhez szükséges eszközöket és szereket, szarvasmarhát, élelmi szereket, ruhát és szellemi táplálékul könyveket és nagy mennyiségű pergamentet, vittek magukkal. Hugo gondoskodása mindenre kiterjedvén még a munkásokat is felfogadta, kikre a remetéknek lakóhelyeik felépítésénél szükségük volt. Több napig járt kelt a kis csapat a chartreauxi hegyek között. A járt utat már régen elhagyták. Egyik vadonból a másikba jutottak. Sűrű cserjéken, vad bozótokon, sziklákon és földomlásokon mentek keresztül. Gyakran csak fejszéik és csákányaik segítségével tudtak maguknak ezen emberi lény által eddig sohasem háborgatott tájakon utat nyitni. Ha egy-egy mezőny tűnt elébük lepihentek, hogy csakhamar ujult erővel folytathassák útjukat. Azonban oly tájat, minőt Hugo álmában látott, mindeddig nem találtak. Sz. János ünnepén a pihenés mind gyakoriabbá vált. Az út fáradalmait erősen megviselték a vándorokat. De lelkök nem csüggedett. Tovább mentek. Végre napalkonyatkor egy terasseféle tisztásra értek, melynek egyedüli díszét nagy darab mohlepte sziklák, alacsony sűrű bokrok képezék. „Ez azon hely,“ kiáltá most Hugo, „melyet álmomban láttam.“ A vándorok körütekintettek s megilletődés fogá el szívöket. A regényesen vad vidék, háttérben a nap bucsuzó sugaraitól félhomályban hagyott alpesekkel, a körülfekvő erdők sápadt nyírfáinak, sötétzöld fenyveseinek koszorújától övedzett hegyek, a lombok kísérteties suttogása, a körülfekvő szikla tömbökön ásító üregek, a távolból előtűnő barlangok és mohpázsitok tarka egyvelege, megragadó, de egyszersmind mélyen megrázó látványt nyújtott, melynek szemlélete meghajtá a vándorok fáradt térdeit, hogy itt a természet közvetlen nagy templomában dicsérjék annak teremtőjét, a mindenható urat.

S ezen imádkozó csendes csapat volt a karthausi rend első plantája, a hely ugyanaz, melyen idővel a manapság is fennálló nagy Chartreuse épült. Ker. Sz. János ünnepén, kit a rend pártfogójaként tisztel, tette le Brunó társaival a szent fogadalmat, hogy itt e helyen telepedik le végleg. E nap tehát a karthausi rend születés napjává vált.

Az évre nézve sokáig nem tudtak megegyezni a történetirők. Voltak, kik a rend alapítását 1086-ra és voltak ismét, kik 1085-re tették. Így Baronius és utána Sirmundus, Sevér nápolyi karthausihoz irt levelében, az 1086 mellett kardoskodnak. Baronius számításának alapját Guigo azon adata képezi, hogy a rend Hugo püspökségének hatodik évében alapított. ¹⁾

¹⁾ Lsd. Guigo: Vita S. Hug. Migne-nél Acta Brun. T. I. c. 769.

Azonban Hugo, nem 1080-ban, mint Baronius hibásan véli, hanem már 1079-ben lett grenoblei püspökké. Kétségtelen tény, hogy Hugo ki-nevezése az avignoni zsinaton ment végbe. VII. Gergely pápa az arclati hivekhez irt levelében, mely Kal. Mart. indict. II. iratott, tehát a középkor kortana szerint 1079-ben, felszólítja a zsinatra egybegyűlteket, hogy Grenoblebe püspököt válasszanak¹⁾. Hugo életrője pedig nyíltan ki is mondja, hogy a választás e zsinaton ment végbe. Az avignoni zsinat pedig 1079-ben tartatott meg. Guigo ugyanis azt mondja, hogy Hugo 1132-ben április elsején hunyt el élete 80. évében.²⁾ Született tehát 1052-ben s miután ugyancsak Guigo tanúsága szerint, kire pedig Baronius is hivatkozik, 27 éves korában lett püspökké, az avignoni zsinat idejét, melyben megválasztatott 1079-re kell tenni s nem mint Baronius akarja 1080-ra. Ha már most Brunó Hugo püspökségének hatodik évében alapította a rendet, akkor 1079-hez hozzászámítva a hat évet 1085 vagy 1084 jön ki, de 1086 semmi esetre sem.

S tényleg az írók nagyobb része 1084-re teszi az alapítást, a mely év mellett a karthausiak folytonos hagyománya is bizonyít. A westphaliai születésű Rolewinck Werner, ki a hálai karthausi zárda növendéke volt, I. Miksa császár alatt a régi krónikák alapján megírta Fasciculi Temporumját, melyben a rend alapítását 1084-re teszi.³⁾ Ugyan így nyilatkozik az 1458. körül élt nursiai premontrei rendű kanonok krónikája a: Magn. Chron. Belgicum is.⁴⁾

A legnyomósabb ok azonban, mely engem is az 1084. mellett kényszerít állást foglalnom, magának Hugo püspöknek tanúsága. Hugo ugyanis egyházmegyéje papságát és hiveit egy körlevélben arra szólítja fel, hogy mivel a Chartreauxi hegységben egyes jámbor férfiak Istennek tetsző, elvonult életet akarnak élni, a hivek, különösen pedig a nők tartózkodjanak ezen hegyek közé járni s őket buzgalmukban zavarni. Hugónak ezen levele pedig az oklevélen világosan kitett kelet szerint 1084. júliusban, tehát a fönnebb vázolt esemény után egy hónappal iratott⁵⁾; mert Ker. Sz. János ünnepe, a Julianus naptár szerint 1084-ben június 24-re esett.

Ugyancsak az 1084 mellett bizonyít Brunó fönnebb említett három életrata is⁶⁾, valamint a legrégibb karthausi krónika névtelenje, a ki azt mondja, hogy Brunó hat évig vezette az általa alapított rendet s meghalt onnan való eltávozásá tizenegyedik, a rend alapításának pedig tizenhetedik évében. S miután Brunó halálát 1101. teszik, a fönnebbi számítás szerint

¹⁾ Lsd. n. o. c. 765. V. ö. Labbe: Cont. T. X. c. 213. Mabillon: Annales T. V. p. 176 et sq.

²⁾ Vita S. Hug. f. i. h. c. 783.

³⁾ Lsd. Pistorinál: Rer. Germ. Script. T. II. p. 543.

⁴⁾ Lsd. n. o. T. III. p. 135.

⁵⁾ Lsd. Mabillon: Annales T. V. p. 611.

⁶⁾ A Vita Antiquior. Vita II. és III. lsd. Migne-nél: Acta S. Brun. T. I. c. 486, 508 és 555.

ismét csak 1084. jön ki a karthausi rend alapítási éveül. Megerősíti végre ezen véleményyt azon hat sorból álló verses jegyzet, melyet a bécsi császári és királyi könyvtár egyik kodexén ¹⁾, nyilván a XV. századra valló kézírással találtunk feljegyezve. A jegyzet ezeket mondja:

Anno milleno quartoque si bene penfes
Ac octigeno sunt orti Karthufienfes
Hijs ortum tribuit excellens Bruno magifter
Conful hic inde fuit ipfe pariterque minifter
Hinc heremum petiit diuino pneumate flante
Et perplures adiit calabros vbi vixit vt ante.

Az első hálaadás után álmra hajták fejöket az elcsigázott utasok s midőn a beköszöntött hajnal után Hugo érzékeny bucsút vett tőlük, az isteni utmutatás után nyert hely bővebb megtekintéséhez láttak.

A hely, melyet képünk természetű másolatban mutat be, Tappert karthausi atya leírása szerint, lejtős völgyet mutat, melynek déli oldala egy teknő forma mélyedésben végződik s melyen homokbuczkák közé szorított hegyi patak, a Guiers-Mort folydogál. A patak tulsó partja hullámosan emelkedő, három oldalról megközelíthetetlen meredek sziklává növekszik, melynek tetején Hugo álmának megfelelő kápolnát építettek. Magából a sziklahegyből három ős fenyő emelkedik ég felé üdítő árnyat vetve annak előrszéjére. A szikla lábánál kanyargó ösvényen forrás fakad, mely ma Brunó nevét viseli s a környék lakói által csodatevő gyógyforrásnak tartatik. A sziklán túl hatalmas hegycsucok meredeznek, közbe-közbe erdőkkel s marhatenyésztésre kiválóan alkalmas legelőkkal tarkítva. Északon a Col emelkedik, csúcsán virágokkal himzett szőnyeghez hasonló mezőnnyel. Ettől jobbra a Bovinard, balra az Alienard hegycsucok emelkednek. Délről a Grand-Som magaslik, melynek csúcsa örökös hófelhőkbe van burkolva. Szép nyári napokon innen Schweicz és Savoya jó részét láthatni. A patak innenső oldalán lassú emelkedésű rét terül el, melynek végén festői csoportot képező hegyláncz zárja el a láthatárt. E hegyláncz legmagasabb csúcsán a Charmansonon kipróbált gyógyerejű s máshol hasztalan keresett növények tenyésznek.

A remeték első gondja egyszerű imaház építése volt. Serény kezük alatt csakhamar készen állt a bethlehemi istálló hű képe, a fából készült kápolna ²⁾, melyben az oltárt egy sziklatömb helyettesíté. A kápolna köré építék a remeték apró lakóházaikat, melyeknek egyedüli díszét fából rovátkolt ágy, pad és asztal képezé.

¹⁾ E cod. Pal. Vindob. 540. A három első sort Mabillon is közölte: Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 190, de a forrást, honnan vevé azokat, nem említi meg.

²⁾ Mely később B. M. a casalibus nevet nyert. Ezen kápolnát 1646. körül Merly Jakab toulousi püspök, a bejárat bal oldalán olvasható felírás szerint saját költségén köből újra építteté. V. ö. Tappert, 95. l.

Ez volt a századokra kiható karthausi rend első képe, mely a körülfekvő chartreauxi hegyekről, Chartreuxnek, karthausinak nevezgették el.¹⁾

Az élet, melyet Brunó új otthonában meghonosított, csak igazolja azon állítást, hogy ő nem kívánt egy új rend alapítójává lenni. Nem irt elő szabályt, melylyel társai életét irányozta volna.²⁾ Az ő fényes példája volt követői életének mérvadója. Föltétlen szeretet, föltétlen lemondás a világról és annak örömeiről, a test sanyargatása böjtölés és nélkülözés által, a lélek nemesítése az ima, a legfőbb, legfölkétesebb lénnyel való társalgás ezen egyedüli módja által, volt mindaz, mire magukat az egyesült társak kölcsönösen kötelezték. Brunó külön, a többiek ketten-ketten egy cellában laktak s az egykori thebai anachoréták példájára fehér öltönyben jártak, hogy annak legcsekélyebb feltétele is, mindenkor testük gyarló hibáira emlékeztesse őket.³⁾ A szerzetesi fogadalmakat, mint tökéletesedésük egyik főeszközét, Istennek magának tevék le s a nők társaságát még messziről is kerülék úgy annyira, hogy Hugo Brunó kérésére még a remeteség tájékaról is eltiltá őket.

A területet, melyen megtelepedtek, Hugo püspök egy 1086-ból keltezett okmányban szorosán körülírta s azt örök időkre Brunónak és társainak adományozta.⁴⁾

Igy éltek itt csendes elvonultságban, Brunó példájából merítve erőt, nyerve buzgalmat hat teljes esztendeig. Az 1090-ik év azonban oly csapást mért rájuk, mely, ha az isteni gondviselés nem működik, csirájában elfojtotta volna, a nagy jövőt megért növényt.

Brunónak tanítványa, II. Orbán pápa, az egyház kormányzásának nehéz kötetmei között sem feledkezett meg volt mesteréről, tanítójáról. Hü és bölcs tanácsadóra, odaadó barátira volt szüksége s ezt a chartreauxi remeték szent életű példányképében hitte feltalálhatni. A pápa hívó szavata elhangzott s Brunó bár nem szívesen, mégis engedett legfőbb ura szavának. Érzékeny bucsút vett a szívéhez nőtt társaktól és eltávozott azon helyről, hol életét befejezhetni reménylő. Társait és a kisded cella csoportból képzett kolostort Seguinnek a Casa Dei kolostor apátjának oltalmába, Hugo püspöknek pedig pártfogásába ajánlotta. A társak mesterévé Lanuint választá.⁵⁾

¹⁾ Voltak egyesek, a kik a természetes helyett inkább a tudományokban gyönyörködévén, a karthausi elnevezést a héber magány szóból származtatták. Lsd. például Vincze Zachariás karthausi művét: *De Orig. Carth. Migne-nél Acta S. Br. T. II. c. 576.*

²⁾ V. ö. Migne: *Acta S. Brun. T. I. c. 296. és 599.*

³⁾ Migne: *Acta S. Brun. T. I. c. 287. et sqq. Vita II. c. 506. et sqq. Vita III. c. 536.*

⁴⁾ Tappert, 85—86 l.

⁵⁾ V. ö. Mabillon: *Annales T. V. p. 251—252.* Migne: *Acta S. Brunonis T. I. c. 320 et sqq. Tappert: Der Heilige Bruno 122 s köv. II. Vita antiquior c. 483. Vita II. c. 512. Vita III. c. 539.*

Azonban Brunó még át sem lépte Róma határait, midőn a kis csapat, mely ugysis remegett a Brunó nélkül kietlennek látszó jövőtől, mint pásztorát vesztett nyáj, eloszlott. A Chaise-Dieu apátság biztos falai közé vonultak.¹⁾

A mi igen természetes volt. Bármily magasztos eszme, bármily erős elhatározás, az égiek után való élénk vágyakodás lelkesíti is az emberi keblet, az akarát meggyöngül, a kitartás lanyhul, ha nincs külső erő, mely azt istápolja, erősítse. Eddig Brunó rendkívüli egyénisége, mint a tökéletesség élő mintaképe, képezte az összetartó erőt. Most a rendszabály leendett hivatva e szerepre s épen ez volt az, mely hiányzott. Lanuin erős jellem, határozott akarát, tiszteletre méltó férfiú volt, de Brunót pótolni még sem volt képes. Oly mérvű erkölcsi fölényre, milyennel Brunó birt, Lanuin nem tehetett szert. Azon társak szemében, kik a mester nagyságát csodálták, a tanítvány elenyészőleg csekélynek látszott.

Brunót Seguin apát értesíté az új telep felbomlásáról. S a mester fájó szívvel vette tudomásul kedves fiai csüggedését. De leginkább az fajt gyöngéd szívének, hogy távozása mások lelki tökéletesedésének vetett gátat. Megnyugodott mégis az isteni gondviselés határozatában s a telepet minden hozzátartozóval egyetemben, a Chaise-Dieu-nek adományozá.²⁾ Pedig a jövő titkos könyvébe más volt írva.

Brunónak, Hugónak, Seguinnak és Lanuinnak sokkal jobban szívéhez nőtt a chartreauxi remeteség, hogy azt pusztulni engedhették volna. Lelkes, buzdító szavaikhoz járult Orbán pápa hő óhaja, kinek szeme a kis csirában fölfedezte a leendő növényt. A pápa, mint önmaga mondá, nem engedheté meg, hogy „legkedvesebb s az apostoli szent szék szolgálatára behívott fiának, Brunónak kolostor czellái, tönkre menjenek.“³⁾ Felszólítá tehát Seguint, hogy e telep helyreállítása ügyében tegyen meg minden lehető. S tényleg sikerült, a kis csapatot visszaterelni elhagyott helyére, melyet a Chaise-Dieu apátja és tagjai kész örömmel bocsátottak vissza birtokukba.⁴⁾

Lanuin Brunó tanácsait, a Sz. Benedekrend szabályait, Sz. Jeromos leveleit jelölé ki a remeték életének zsinormértékéül s a chartreauxi hegyek ismét tanui lettek egy szent életnek, mely erőt Brunó példájából meritett.

Brunó ugyanis nem tudott a zajos udvari élethez, a világi légkörhöz hozzászokni. Lelke mindinkább a magány után sóhajtozott. A szabad ter-

¹⁾ Lsd. m. f.

²⁾ Lsd. Mabillon: Annales T. V. p. 251—252.

³⁾ Lsd. német szövegben Tappert: Der Heilige Bruno 126. l. Migne-nél: Acta T. I. c. 323.

⁴⁾ Ez ünnepélyes actus Hugo lioni érsek, mint pápai követ és Hugo grenoblei püspök jelenlétében ment végbe 1090. XV. Kal. Oct. (Sept. 17). Lsd. Mabillon-nál f. i. h. Migne f. i. h. c. 324. Tappert 127. l. Vannak, kik állítják, hogy a remeték Brunót Rómában felkeresték s annak buzdítására tértek vissza régi helyeikre. Ezt azonban adatok hiányában beigazolni nem lehet s különben is az akkori közlekedési eszközök figyelembe vételével ily rövid idő alatt lehetetlen leendett. Vita Antiquior c. 489.

mészet romlatlan levegője után vágyott. Csakhogy Orbán hallani sem akart Brunó terveiről, midőn a politikai események váratlanul előmozdíták azt. Henrik császár újra betört Itáliába. Ez alkalommal leginkább Mathild örgrófné birtokaira vágyott, ki Guibert ellenpápa lehetetlenné tételén dolgozott. Henrik nagy szerencséjével hatolt előre s midőn sikerült Mantuát is hatalmába kerítenie, Róma ellen indult s azt oly remegésbe ejtő, hogy a pápa Rogerhez, Guiscard Róbert fiához, volt kénytelen menekülni. Brunó kész örömmel követé Orbánt, mert reménylő, hogy sikerülnie fog Kalábria valamely magányába visszavonulhatni. S reményében nem csalatkozott.

Miután a reggiói érsekséget, melyet Ebal grófnak, Roger sógorának közbenjárására ajánlottak fel neki, határozottan visszautasítá, Orbán pápa meggyőződött róla, hogy Brunót többé semmiféle egyházi méltóság elfogadására birni nem lehet. Kijelenté tehát, hogy az elhagyott grenoblei magányba ugyan nem szabad visszatérnie, de itt Kaláabriában szabadon választhat valamely félre eső helyet, hol régi jámbor életét folytathatja.

Brunó, kimondhatatlan hálával és örömmel szívében, ismét kezébe vevé a vándorbotot s időközben hozzácsatlakozott társaival Alsó-Kaláabriában egy a Squillaci egyházmegyéhez tartozó Stiló és Arena között fekvő vadonban, mely La Torre-nek neveztetett, állapotodott meg. Roger értesülvén Brunó elhatározásáról, a La Torre-t és környékét, Gottfried miletói püspök által kiállított okmányban, Brunónak és társainak adományozá. ¹⁾ Az adományt Rangerius a reggiói érsek, ki Brunónak tanítványa volt, valamint Theodor squillaci püspök is megerősítették. ²⁾

Brunónak új telepén nem kellett a kezdet nehézségeivel küzdenie. Roger bőkezősége megmenté őt az anyagi gondoktól. A La Torrén rövid idő múlva felépült az új kolostor, mely egy főépületen kívül több kisebb czellából állott. De sőt Roger templomot is építtetett a remeteknek. Egyszerű köépület volt ez, mely Brunó határozott kívánsága folytán, minden külső dísz nélkülözött. A templom a Bold. Szűz tiszteletére 1094. augusztus 15-én Alcher palermói érsek által lön felszentelve. Az ünnepélyen Roger és neje Adél is megjelentek, hogy ezáltal is nyilvánítsák ama mély tiszteletet és ragaszkodást, melylyel Brunó személye iránt viseltettek. ³⁾

Brunó lelkében az események lassanként megérlelték a rend alapítás eszméjét. A meglevő rendek gyökeres reformja az adott viszonyok között lehetetlennek látszott. A rendek meggazdagodását, melynek következménye a szerzetes élet meglazulása volt, megakadályozni nem lehetett. Az egyes rendek tagjait, kik a régi rendszabályok szerint tevék le fogadalmaikat, nem lehetett új szabályok elfogadására birni, melyek a szigor oly fokát írták volna elő, a milyen eddig még egy rendben sem létezett. S így nem

¹⁾ Lsd. Baronius: *Annales Ord. S. Ben.* T. V. p. 274. Migne: *Acta S. Brun.* T. I. c. 338 et sqq.

²⁾ Lsd. m. f.

³⁾ Lsd. Migne: *Acta S. Brun.* T. I. c. 350. Tappert: *Der Heilige Bruno*, 148. s köv. ll.

maradt más választása, minthogy azon életmódot, melyet a chartreauxi remeték követtek, állandósítsa, annak fennmaradását biztosítsa. S ezt óhajtá Brunó elérni, midőn II. Orbántól remeteségei számára tágas s eddig csak szervezett szerzetes rendeknek engedélyezett kiváltságokat, előjogokat kért. A pápa tökéletesen osztozván Brunó nézetében 1092-ben tényleg meg is adta azokat¹⁾; ezáltal a remeteség, az egyházi szabványok szerint különálló, önálló vezetéssel bíró új rend jellegét ölté fel.

A franciaországi társak, az anyazárda — mert a chartreauxi remeteséget, mely folyton növekedett, maga Brunó is annak tartá — e közben sűrű összeköttetésben állottak kalábriai társaikkal, kiváltképen pedig közös fejökkel Brunóval, kinek új telepe, erőt és bizalmat, kitartást öntött szívökbe. Lanuin, kit Brunó az anyazárdában már előbb utódjává tett s a most már teljesebb szervezkedés után kétségtelenül ő ruházott fel a perjel czimmel, részint, hogy bővebb utasításokat nyerjen, részint, hogy a mester tanácsából tájékozást, példájának szemléletéből buzgóságot merítsen, 1099-ben elment Itáliába.²⁾ Fölkeresé a kalábriai magányt. Brunó szerető karjai közé dülve, könyes szemekkel beszéle el, hogy a franciaországi társak buzgalma fölött az isteni gondviselés láthatólag őrködik.

Brunó belső örömmel hallgatta Lanuin előadását. Boldognak érzé magát, hogy régi lelki fiainak egyikét viszontláthatá s az agg Simeon szavait ismételteté előtte. Mert a tövises pálya, az évek száma ónsúlyként nehezedett roskadozó vállaira. Egészsége megrongálódott. Gyakori betegségek szegzék erőtlén testét a kemény ágyhoz. Csak örök vidám szelleme, erős akarata volt még a régi. Igen óhajtotta volna, hogy lelkét régi barátjának karjai közt lehelhesse ki. Soká marasztalgatá őt, de végre önmaga sürgeté elutazását. Legyőzte önszeretetét, hogy az új rend fejlődését meg ne gátolja. Még egyszer és utoljára tollat vön kezébe s levelet irt elhagyott társainak, mely atyai szeretetéről, de mély alázatosságáról is tanuskodik. Lanuin megsebzett szívvel, de ujult erővel, megerősödött kedélylyel ment utjára, hogy a mester végső szózatának tolmácsává legyen.³⁾

Ez alatt a kalábriai remeteség folyton emelkedett. Tagjainak száma már az első években annyira növekedett, hogy Roger szükségesnek látta, Brunót egy új kolostorral ajándékozni meg. 1093-ban Roger személyesen meglátogatta Brunót s reá egy évre a Boldogasszonyról nevezett Arsasiai kolostort, a rendre ruházta át.⁴⁾

¹⁾ V. ö. Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 348—349. Mabillon: Annales T. V. p. 274. Tappert 140. l.

²⁾ Vita III. c. 547. f. i. h. Mabillon p. 381. Migne: Acta c. 414 et sqq. Tappert 185. s köv. II.

³⁾ Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 418—421. Mabillon: Annales T. V. p. 381. Tappert 188. s köv. II. Azonban Lanuin csak kevéssel vagy tán egyidőben Brunó halálának hírével ért a Chartreusébe, mert utközben Guibert antipápa hiveitől elfogtatván, miután annak pártjára állani nem akart, Guibert haláláig (1100) börtönben kellett ülnie. Vita III. c. 547.

⁴⁾ Migne: Acta T. I. c. 393. Tappert 150 l.

Brunó hátralevő napjait csendes elvonultságban tölté.¹⁾ Folytonos ima, böjtölést, a test kiméletet nem ismerő sanyargatása, társai lankadó buzgalmanak élesztése képezék napi foglalatosságát; e mellett mégis mindig talált elég időt arra, hogy a környék szegényeit, betegeit gondozza s hogy tudományszomját kielégítse.

Dávid zsoltárainak²⁾ és Sz. Pál leveleinek³⁾ magyarázata, melyeket még fiatalabb korában irt volt, kiváló képzettségének, magas philosophikus felfogásának, de egyuttal vallásos lelkületének örök maradandó becsü emlékét s a mai hittudományi íróknak nélkülözhetetlen segéd forrását képezik.

Szentül eltöltött életét szent halál követé. 1101-ben október hatodika vasárnapra esett. Ezen a szent napon Brunó maga köré gyűjté társait s azok kezébe letevé hitvallását, melyben fősulyt ama kor főtévelyére, a Berengár által megtámadott átlényegülésre fektetett. Kijelenté, hogy azt mindenha hitte, védelmezte és tanította úgy, a hogy azt a katolikus anyaszentegyház tanítja. Végül rövid buzdító beszédet intézett hozzájuk, melyben az askesist dicsőíté s annak szigorú betartását szivökre kötötte. Miután még megnevezte utódját, lehunyta fáradt szempilláit⁴⁾ s elköltözött ama boldogabb hazába, melynek birhatása képezé legfőbb vágyát, óhaját.

¹⁾ Vannak, kik állítják, hogy Brunó a piacenzai zsinaton 1095-ben részt vett volna s ott egy Mária-praefatiót irt. Tappert 159. s köv. ll. Azonban noha ezen nézet, melyet Ruinard II. Orbán pápa életében, említett először, nem is nélkülöz minden alapot, mégis miután sem a Vita Antiquior, sem a Vita II. és III. meg nem említi, magáról a praefatióról pedig Randulf tudósítása alapján a történetírók tulnyomó része azt tartja, hogy a kérdéses előéneket maga II. Orbán irta, azt itt mellőzendőnek vélem.

²⁾ Migne: Acta S. Brunonis T. I. c. 638—1420.

³⁾ U. o. T. II. c. 14—570.

⁴⁾ Lsd. a La Torre gyászjelentését Migne-nél: Acta c. 553—554. Vita Antiquior c. 492. Vita II. c. 521. Vita III. c. 547—548. Migne: Acta c. 449. Mabillon: Annales T. V. 416. Tappert 197. s köv. ll.

II. FEJEZET.

A karthausi rend kifejlődése és elterjedése Európa államaiban.

Az első karthausi kolostorok. Szerzetszabályok. Guigo szokásai. A karthausi rend leírása. Karthausi czella. Annak berendezése. A karthausi és a könyvek. A karthausi ruhája. Cilicium. A saruk. Önmaga foltozza ruháit. Zsoltosma rendszerök. Közös ajtatoság. A karthausi ebédje. Beszélő idők. A memento mori legendája. A jeladásokkal való közlekedés nem divott. Sugdolódzás. Vendég a karthausiaknál. A beteg karthausi. A haladók és a holtak. A karthausi sirja. Közös munka. A perjel. A karthausi életrendje. A szerzet vagyona. A karthausiak juh és szarvasmarha állománya. Nivers grófja. A rendbe való fölvétel. A megtért testvérek. A rend elterjedésére vonatkozó jóslat. A karthausiak Karinthiában, Krajnában, Ausztriában, Tirolban, Csehországban, Morvaországban, Közép-Németországban, a Majna környékén, Elzászban, Kölnben, Flandriában, Észak-Brabantban, Hollandiában. Karthausi apácák. Szervezetök. A brüggi kolostor. Karthausiak a brittfélszigeten, Spanyolországban, a baleári szigeteken, Olaszföldön és Franciaországban. Általános karthausi káptalanok. A rend végkifejlődése. A látogatás rendszere. A karthausi tartományok.

A karthausi czella belseje.

urnó hálás földbe jó magot vetett. A szerény kis csemete napról napra nőtt, erősödött s lassan lombos kis fává fejlődött.

A kalábriai kolostorban Brunó utódja Lanuin¹⁾ lön, kinek kezébe harminczan tették le a fogadalmat, hogy a nagy mester példája szerint kívánnak élni. A grenoblei magánynak pedig, az ötödik perjelnek Guigónak²⁾ idejében, párja akadt. A belley-i egyházmegye talaján épült ezen újabb kolostor. Alapítói benézések voltak. Az ambronay-i apátság tagjai közül ugyanis Varey Bernát és Pontius elhatározták, hogy Brunó terve szerint való kolostort építenek s abban ugyanazon életmódot honosítják meg, melyet a Chartreuse-ben követnek. E célra az apátság birtokain, a bugey-i hegyek között, Bónoncs közelében kiválóan alkalmas helyet találtak. Tervöket közölték az apáttal, ki azt a rend káptalanjának terjeszté elő. A káptalan³⁾ beleegyezett a két buzgó atya kérésébe, átadta nekik a megjelölt területet, hol rövid idő múlva a Portes nevű karthausi kolostor alapjait tévék le.⁴⁾

¹⁾ Ez a Lanuin nem azonos a franciaországi Lanuin-nal. V. ö.: Mabillon Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 426.

²⁾ Lanuin utódja a Chartreusében Péter, ez-é Tuscus János volt. Tuscus után, 1005-ben, Guigo lett a perjel, ki Sz. Rómán várában előkelő szülőktől született. Úgy a világi, mint kivált az egyházi tudományokban kiválóan jártas volt. Több művet írt s ezek között III. Jenő pápa megbízásából Hugo grenoblei püspök életét.

³⁾ Káptalan a szerzetesek azon gyűlésének neve, melyben a szerzet ügyeit, a rendfőnök elnöklete alatt, a rend összes kolostoraiból küldött rendtagok elintézik. Maga az elnevezés a latin Capitulum szóból származik.

⁴⁾ V. ö.: Lefebvre Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. Paris 1883. Tom. II. hol a 215–379. ll. a rend összes kolostorai felsorolva. Mabillon: Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 577.

A következő évben, 1116-ban, öt újabb kolostorral növekedett az új rend. A Beldisnard család Beauchéno vidékén, a gapi egyházmegyében telepíté meg őket. A kolostor maga Durbon néven lőn ismeretes.¹⁾ Meyriatban a lyoni érsek alamizsnása Balme Pontian;²⁾ Saint-Sulpiceban Humbert nevű benczés;³⁾ Escougesben Hugo grenoblei püspök építtettek⁴⁾ karthausi kolostorokat, míg maga az anyazárda, a Silve-Bénite nevű kolostort, mely a paladrói tó partján állott, népesíté be.⁵⁾ Toulon közelében, a belgentieri völgyben, 1117-ben már állott a Mont-Rieuxi kolostor, melyből 1868-ban üzték el a szegény szerzeteseket.

A Mont-Rieux alapítása után az új rend terjedésében bizonyos stagnálás állott be. Sokan úgy vélik, hogy ezt a rend szigora okozta. Tévednek. Az emberi természet szorgos megfigyelőjének másként kell itélnie. Rejtély ugyan, de azért nem kevésbé tény és pedig lélektani tény, hogy a józan szigornak vonzó hatása van. Az ember lelkének mélyén ott rejtőzik a tökéletesedés vágya. Ha sikerül a test kicsinyes korlátain felül emelkednie, ha állati énjén győzelmet ült s akarata elérte az edzettség ama fokát, melynek minden nagyobb elhatározást szükségképen meg kell előznie, akkor a tökéletesedés eszközeit két kézzel ragadja meg. A fokozatos előhaladás nem természete. Ez már a lélek nagyobb mérvű szabályozottságát tételezi fel. A kezdet kezdetén állva, a félelem, hogy akarata megtörik, gyors haladásra serkenti. Minél tökéletesebbnek véli az eszközt, annál nagyobb hévvel nyúl utána. A kor, melyről szólunk, a tökéletesedés útját a szerzetességben látta. A szigor, melyet Brunó és utódjai követtek, ezen útnak eredményességét csak növelte. Az leendett tehát az ember természetének jobban megfelelő, ha e szigor hívei, követői rohamosan szaporodtak volna. És tényleg szaporodtak is. Nagy volt azok száma, kik jelentkeztek, de csekély azoké, kik a forrón óhajtott felvételt megnyerhették. Ebben rejlik a rend lassú elterjedésének oka.

Nincs és nem volt az egyes szerzetesrendeknek feltettebb kincsük az egyöntetűségnél. Az egyöntetűség szülője a rendszabály volt. A karthausiaknál pedig ez mindeddig hiányzott. A rendtagok szerénysége okozta ezt. Érdemetlennek vallá magát minden egyes karthausi arra, hogy a nagy mester örökét tökéletesitse, kifejtse. Életük zsinórmértékét még most is Brunó példája képezé. Bármily dicső, szent és magasztos volt ez életkép, bármily tökéletes megtestesülést nyert is az a Chartreuse szent életű lakóiban, mégis a tagok és újabb kolostorok elszaporodása az új rendre végzetes leendett. Mert írott szabály nélkül, egy a múlt birtokává vált férfiú varázsa, csak kevés és kipróbált erejű harcosokat lelkesíthet. A rendtagok feltékenysége, a kétségtelenül fenyegető veszély ellen két

¹⁾ Lefebure: i. m. p. 218. Mabillon: i. h. p. 514.

²⁾ Lefebure: i. m. p. 220.

³⁾ Lefebure: f. i. h.

⁴⁾ Lefebure: f. i. h.

⁵⁾ Lefebure: i. m. p. 219.

óvószerral védekezett: a tagfölvétel és a kolostor alapítás módjának szigorításával.

Ezen vizsás állapot nem kerülhette el oly élesen látó férfiú tekintetét, a minőnek Hugót, Grenoble szent életű püspökét ismerjük. Püspöki hatalmát és tekintélyét állítá a szerzettagok szerénységével szembe és sürgette, megparancsolta, hogy Brunó hagyatékát rendezzék, rendszabályokat irjanak elő. Joga volt ehhez amúgy is. Hiszen Brunó mellett őt méltán második-alapítójának tartá a rend. Hugó föllépése sikerrel is járt. Guigo, a Chartreuse főnöke, hosszas böjtölés, ima és elmélkedésben eltöltött előkészítő idő után, hozzáfogott a rendszabályok megírásához. Brunó még élénk emlékezetben levő buzdításaiból és beszédeiből, fennmaradt leveleiből és műveiből, életében követett napirendjéből, melyet társainak ő maga élőszóval előadott volt s melyet azok ez ideig is pontosan és részletesen betartottak; továbbá Sz. Jeromosnak, a remeték egyik előképének és Sz. Benedeknek, a nyugati szerzetesség atyjának rendszabályaiból,¹⁾ teljes egészet állított össze, mely mindjajokra kötelezővé vált. Így keletkezett a karthausiak rendszabálya, melyet a történelem: *Consuetudines D. Guigonis*, Guigo úr szokásainak nevez.²⁾ Ezen rendszabály azóta egész a mai napig, kevés változtatással, érvényben maradt.

A karthausi rend tökéletesen eltért Sz. Benedek szabályaitól kolostorainak építés módjában. Ezen tekintetben a kamaldoliak példáját követte, mely rendet Sz. Romuald néhány évvel előbb (1018) alapított volt.

A karthausi kolostor két részből állott: egy nagyobb házból és egy csoport kisebb épületből. A külön álló nagyobb ház rendesen az előtérben állott és alsó-kolostor nevet viselt. Ez képezte a karthausi telep homlokzatát. A telep fallal körül épített területére csak az alsó kolostor portáján keresztül lehetett bejutni. Az elkerített terület közepén állott a kolostor gazdagságához mért egyszerű templom, melyet a temető övedzett. Távolabb a háttérben, rendesen félkörben, apró kis czellásor látszott. Minden egyes czella külön álló egészet képezett és nagyobbára kis kerttel volt körítve. Ezen

¹⁾ A katolikus egyház összes férfi és nő szerzetesei, a szerzet szabályok szerint négy nagy családra oszthatók. 1. A bazilidák családja, melyhez kelet szerzetes rendjei csatlakoztak, s melynek rendszabályát Sz. Vazul írta. 2. Ágostoniak családja. Ezek Sz. Ágoston: *Vita Canonica*-ját fogadták el alapszabályul. Ide tartoznak: a szerzetes-kanonokok, a premontreiek, valamint számtalan lovag renden kívül, a prédikátorok és a dömések is. 3. Sz. Ferencz családja, melynek Assisi Sz. Ferencz rendszabályai szolgálnak irányadóul. Ez a tizenharmadik század kolduló rendjeit egyesíti; és végre 4. a legelterjedtebb Sz. Benedek családja, melynek nursiai Sz. Benedek adott rendszabályt. Ide sorolandók a benczések, csisztercieiek, kamaldoliak, grammontiak, fonteuradiak, clugniak s egyéb szerzetes kongregációk. Ezen család vallja magáénak a karthausiakat is.

²⁾ A *Consv. D. Guigon*. minden kolostor lemásoltatta magának s innen van, hogy még ma is több kézirati példánnyal rendelkezünk. Mi az aspachi karthausi kolostor példányát tartjuk szem előtt, melyet 1459. sz. a. a bécsi cs. kir. udvari könyvtár őriz. A codex a XV. századból való, folió alakú s kutyabőrbe kötve igen jól van konzerválva. Festett inicziálái elég csinytalanok.

csoport épület képezte a tulajdonképeni kolostort, s ezt, hogy a külön álló nagyobb épülettől megkülönböztessék, felső kolostornak nevezték el.

Az alsó kolostorban volt a közös ebédlő, a könyvtár; itt voltak az egyes műhelyek, a világi testvérek apró lakószobái, a vendégszobák, a kórház és gyógyszerház, a konyha, éléskamra és végre az alsó kolostor főnökének, a perjel helyettesének (vikárius) czellája, melynek berendezése teljesen megfelelt a többi szerzetes czellák berendezésének.

A felső kolostort a szerzetesek lakták és pedig, ha csak a nagy szegénység nem szolgált gátul, minden egyes szerzetes egyedül lakott külön-külön czellában, de kettőnél többen együtt sohasem lakhattak. „Rendünk czélja megkívánja“, mondja erre vonatkozólag Guigo, „hogy szívünk és lelkünk ép oly távol legyen a világtól s annak ezerféle érdekeitől, mint a mily távol van tőle testünk. Mert csakis úgy tölthetjük be örömmel és haszonnal hivatásunkat, mely az Isten dicsőítése, ima és elmélkedés, ha lelkünk a földiek szeretetéből teljesen kivetkőzik. A földi gondok mellőzésével főképen az Isten és saját magunk minél tökéletesebb ismeretére kell állhatatosan törekednünk és arra, hogy egyedül Istennek szolgálva úgy itt e földön, mint majdan az örökkévalóságban vele bensőleg egyesüljünk. Ennek könnyebb elérése czéljából, alapítónk akarata szerint, magányos czellákban, egymástól elszigetelten kell élnünk.“¹⁾

Ezen sajátos berendezés folytán a szerzetesek daczára annak, hogy egy közös kolostorban éltek, mégis valóságos remete életet folytattak.

Maguk a czellák kicsinyek voltak s egyenközeny alakot tüntettek fel. Berendezésük csak a legnélkülözhetetlenebbekre szorítkozott. Egyszerű gyalulatlan deszkából készült ágy, asztal és szék képezék egyedüli bútortatát. Az ágykészletet egy szalmazsák, kemény vánkoss, nyers juhbőrökből készült takaró és otthon szőtt kender lepedő képezé.²⁾ A czella sarkában takaréktűzhely állott, melyen, rendes körülmények között, a karthausi maga főzé egyszerű ebédjét. Ugyancsak e célból, valamint a tisztántartás miatt, minden egyes czella vízvezetékkel volt ellátva.³⁾

A czella lakójának szellemi igényeiről kellőleg gondoskodtak. E célból minden egyes szerzetes a következő tárgyakat kapta: író anyagot, táblát és pergamentet, tollat, krétát; a bőr és pergament simításához két darab horzsakövet, két rudacskát, melyre a kész írást feltekergette; metszőeszközt, két törölkést, egy pontozót, egy árat, melyet a könyvek bekötésénél használtak, ölmot, vonalzót és egy az írót helyettesítő gráfit darabot.

Ha találkozott közöttük olyan, ki valamely mesterséget folytatott, a mi Guigo idejében még igen ritka eset volt, az a szükséges szerszámokkal

¹⁾ Guigo Prolog. ad Consuet. Codex Carth. Axpach. Nr. 1459. p. 108. A bécsi cs. kir. udv. könyvtárban. Közölve Guigo consuet. együtt Migne: Acta S. Brun. T. II. colonne 631—760 és pedig igen bő commentárral. Az egyes lectio variánsokra az illető helyeken figyelmeztetni fogunk.

²⁾ Consv. D. Guig. Cap. XXVIII.

³⁾ Lsd. Guibert nougenti apát leírását, ki 1104-ben meglátogatta volt az anyazárdát. Mabillon-nál Annales. T. V. p. 191 Migne Acta T. I. c. 514.

lett ellátva.¹⁾ Munkaközben azoknak, kik mesterséget űztek, meg volt engedve a beszéd; de rögtön el kellett hallgatniok, ha a munkaterembe idegen látogató lépett. Ezenkívül mindenki két könyvet vehetett ki a ház könyvtárából, melyekre azonban a legnagyobb gondot kellett fordítania. „A könyveket ugyanis“, mondja Guigo, „mint lelkünk örökös táplálékát a legnagyobb gonddal őrizzük. Sőt ujakat is irunk, mert ha már szóval nem hirdetjük az Isten igéjét, tegyük azt legalább kézzel, az írás által.“²⁾

Ruházatuk a lehető legegyszerűbb volt. Venerabilis Péter leírása szerint,³⁾ durva szőrös fehér posztóból készült sutaint viseltek, mely készakarva rosszúl volt szabva s hol rövidebb hol meg hosszabb volt, hogy viselőjéhez a hiú fitogtatásnak árnyéka se férhessen. Meztelen testükön ciliciumot s e fölött szurós szövethől készült fehér ruhát viseltek. A sutainhoz erősített kamzsa csaknem teljesen elfödé arcukat. Vállukon a benczésekéhez hasonló, de sokkal szélesebb scapularé volt, mely elől-hátul a földig csügött s melyet oldalt durva posztószalagok tartották össze. Czelláikban a kamzsa helyett fejük tetejét elfödő kis gömbölyded sapkát használhattak. Ha valamely ügyben a házon kívül jelentek meg, a mi csak nagy ritkán történt, vállukra palást alakú köpenyt vetettek, mely sötét posztóból volt készítve. Lábaikon szíjjakkal odaszorított sarukat hordtak. Ruháikat önmaguk javitgatták, foltozták s e célból minden czellában tűt, czernát, ollót, a saruk javításához szükséges bőrt és szíjhasító kést lehetett látni.⁴⁾

A czellát csak meghatározott időben s adott jelre volt szabad elhagyniok, akkor is sohasem saját kényelmökre, hanem valamely közösen végzendő ajtatosság céljából.⁵⁾

Étkezésük az egyszerűség minden fogalmát fölülmúlja. Napjában csak egyszer ettek és pedig rendszeren mindenki saját czellájában, de egy ugyanazon időben, mely az évszakok szerint változott. Nyáron 10-kor, télen 11-kor, böjti időben 12-kor étkeztek. Húst kezdetben csak nagy ritkán, utóbb sohasem ettek.⁶⁾ Táplálékukat tojás, sajt, főzelék, tej és tésztás ételek képezték. Halat csak akkor ettek, ha valamely könyörületes sziv adományából kaptak.⁷⁾ Hétfőn, szerdán és pénteken víz és kenyér volt egyedüli táplálékuk, melyhez, ha kívánták, egy kevés sót kaptak.⁸⁾ Kedden, csütörtökön és szom-

¹⁾ Capit. XXVIII. 2. pont. Az 1276-ban készült Antique Const. második részének XVIII. fejezete nyíltan. De ligatore librorum et fratribus alys, qui alicui operi mancipantur cizmet viseli. Tehát a művészet és az ipar e korban már virágzott a rend kebelében. Lsd. Codex 1459. a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban.

²⁾ Capit. XVIII. 3. pont.

³⁾ Venerabilis Péter Brunó tanítványa és clugni apát volt. Mint szemtanú s Guigo barátja hosszabb tudósítást ad a rendről. Lsd. Mabillon: Annales T. V. p. 192.

⁴⁾ Cap. XXVIII. 1. p.

⁵⁾ Cap. XXXI.

⁶⁾ Cap. 3. és 4. p.

⁷⁾ Ven. Péter leírása Mabillon: Annales T. V. p. 192.

⁸⁾ Cap. XXXIII. i. p.

baton főzeléket ettek, melyet önmaguk készítettek el czelláikban. Ilyenkor egy kevés bort is kaptak, melyet csak sok vízzel keverve volt szabad élvezniök. Csütörtökön pedig egy szelet sajtot.¹⁾ Az étel- és bormaradékot szombaton vissza kellett adni a szakácsnak.²⁾

Közösen csak vasárnapokon és ünnepnapokon étkeztek,³⁾ valamint olyankor is, ha valamely testvérüket temették. Ilyenkor valamely szentíráti részt olvasott fel az egyik s a többiek inkább figyeltek a felolvasóra, mint a nekik nyújtott ételekre. Ugyanekkor az egyházi sexta előtt, délelőtt 11 órakor, összegyűltek a zárdá közös termében, hol istenes dolgokról csendes beszélgetést folytattak. Ily összejöveteleiben a zárdában idéző vendégek a szerzetesek és a világi papok is részt vehettek.⁴⁾ Hasonló összejöveteleket tartottak akkor is, ha azt a perjel valamely a zárdát illető ügyben szükségesnek találta. Ilyenkor mindenki szabadon nyilváníthatá véleményét.⁵⁾ A közös étkezés végeztével visszavonultak czelláikba, miután előbb az ebédlő ajtajában átvették egy egész hétre szolgáló kenyér- és borilletményüket.⁶⁾

A beszédéről lemondván, örökös csendet fogadtak, melyet sohasem volt szabad megszegni, mely azonban a józanság határát azért sohasem lépte át. Így ha valakinek czellájában saját vagy mások hibájából hiány volt, vagy ha a csendesen imázó szerzetes szokatlan zajt hallott, valamely veszélyt vett észre, szabad volt czelláját elhagynia, hogy a szükségeseket az arra felhatalmazottól kérje, vagy hogy a veszélyre a többieket figyelmeztesse. Nagy veszély idején pedig a csend fogadalma alól fel voltak mentve.⁷⁾ Ama legendaszerű „Memento mori“ köszöntés azonban, melyről oly sokat regél a világ, a karthausiak körében sohasem divott. Valamint nem divott a jeladás által való megértetés módja sem. Ha valami kívánságunk van, azt kevés szóval előadjuk, írja Guigo, s nincs szükségünk fölösleges jeladásokra.⁸⁾ Sőt, ha vendég jött, azzal beszélniök is szabad volt.⁹⁾ De a titkos sugdolódzás, félreszólítás határozottan meg volt tiltva.¹⁰⁾

Ezen korban a zárdák voltak az utazók egyedüli menhelyei; azért vendégben egy kolostor sem szűkölködött. A karthausiak elhagyott zárdáit azonban csak ritkán kereste fel egy-egy eltévedt vándor, egy-egy kíváncsi utas. Vendégeik nagyjából olyanok voltak, kik kifáradva a világ zajában, itt az egyszerű remeteszerzet körében vélték a további küzde-

¹⁾ Cap. XXXIII. 2. p.

²⁾ Cap. XXXIII. 7. p.

³⁾ Cap. VII.

⁴⁾ Cap. VII.

⁵⁾ Cap. XXXVII.

⁶⁾ Cap. VII. 10. p.

⁷⁾ Cap. XXXI. 2. p.

⁸⁾ Cap. XXXI. 3. p.

⁹⁾ Cap. X. 1. p.

¹⁰⁾ Cap. X. 2. p.

lemre új erőt, vigaszt, bátorságot merithetni. Ily vendégeket a karthausiak mindig szívesen fogadtak s személyöket mindennel ellátták.¹⁾ Azonban lovaikat s egyéb kiséretüket, hivatkozva nagy szegénységökre, nem fogadták a zárda falai közé.²⁾ A nőket vendégképen sem fogadták el, sőt a zárdához tartozó területről is kitilták őket.³⁾

Évenként három izben három napot közös munkában töltöttek s ezen idő alatt szabad volt egymással társalogniok.⁴⁾ Hetenkint egyszer-kétszer a zárda elkerített területén sétálhattak. E kimenőket spaciamenteknek nevezték. Összejöveleteik alkalmával azon sorrendben foglaltak helyet, a melyben a rendbe beléptek.⁵⁾ Az önsanyargatásnak két neme divott náluk. A cilicium,⁶⁾ melyet folyton testükön viseltek és az érvágás vagy vérvétel, a melynek évenként ötször veték magukat alá.⁷⁾ Hajukat évenként nyolczszor nyiratták s ugyanannyiszor borotválkoztak is.⁸⁾ Télen nyáron reggel két órakor keltek s nyolczkor feküdtek le. Az előirt önsanyargatásokon és böjtökön kívül, a perjel engedélye nélkül, senkinek sem volt szabad más, ha szigorúbb rendet is követnie.⁹⁾

A ház főnöke perjel nevet viselt s a rendtagok által életfogytáig választatott.¹⁰⁾ A perjel, ki ruházatra nézve a többtől semmiben sem különbözött,¹¹⁾ csak a szerzetesek közül volt választható s áldozó papnak kellett lennie.¹²⁾ Minden ötödik héten joga volt a megtért testvérek között tartózkodni, sőt az egyes szerzetesek czelláiba is beléphetett, ha szükségesnek találta;¹³⁾ de a kolostor határait átlépnie neki sem volt szabad.¹⁴⁾

A szerzet vagyonának kezelésével a perjel egy szerzetest bízott meg, a ki sáfárnak nevezteték; ez fogadta az alsó kolostorban a vendégeket s gondoskodott azok ellátásáról is. Ő mint a perjel helyettese szerepelt az alsó kolostorban.¹⁵⁾ Maga a szerzet vagyon képessége szintén meg volt határozva. Templomukból minden arany és ékszer ki volt zárva, kivéve egyetlen egy kelyhet és a hozzátartozó patenát, melyet a szent miseáldozatnál

¹⁾ Cap. XXXVI. és XIX.

²⁾ Cap. XIX.

³⁾ Cap. XXI.

⁴⁾ Tappert: Der heilg. Bruno. 107. 1.

⁵⁾ Cap. XXVI.

⁶⁾ Egy hajból vagy ércz sodronyból készült öv neve, melyet a szent írás e szavaiból: ego autem cum mihi molesti essent induerbar cilicio indulva ki, az érzékiség legyőzésére használtak övükre csatoltan. V. ö. Wetzer-Welte Kirchenlexikon. II. k. 546. l.

⁷⁾ Cap. XXXIX.

⁸⁾ Cap. IX. Migne-féle szöveg szerint csak hatszor nyiratkoztak.

⁹⁾ Cap. XXXV.

¹⁰⁾ Cap. XV. 1. p.

¹¹⁾ Cap. XV. 4. p.

¹²⁾ Cap. XV. 1. p.

¹³⁾ Cap. XV. 3. p.

¹⁴⁾ Cap. XV. 4. p.

¹⁵⁾ Cap. XVI. 1. p.

használtak.¹⁾ A zárda körülírt területén kívül semmiféle ingó vagy ingatlan birtokot elfogadniok szabad nem volt.²⁾ Marhatenyésztéssel foglalkoztak s ezeknek száma is meg volt határozva.³⁾ A juhtenyésztést előszeretettel üzték s ezek gyapjúján szereztek be a szükségeseket. Hogy a vagyont növelniök ne kelljen de hogy szükségét se szenvedjenek, meg volt határozva, hogy egy kolostorban 14 szerzetesnél, 16 megtért testvérnél többet felvenni nem szabad. A külső szolgálat teljesítésére 18 szolgát tartottak, kik azonban a kolostoron kívül laktak, de contemplatív életre köteleztettek.⁴⁾ A szegénységnek e mértékét kezdetben a legszigorúbban megtartották. Történt egy ízben, hogy a niversi gróf, ki igen vallásos és gazdag főúr volt, meglátogatta a Chartreuset. Meggyőződván ekkor szegénységükről, számos szarvasmarhát és pénzt küldött nekik ajándékba. Ők azonban fogadalmukra hivatkozva visszaküldték azt. A gróf ekkor, úgy mond Guibert, ki mint szemtanu irta le ezen eseményt, nagy mennyiségű bőrt és pergamentet küldött, a mit el is fogadtak.⁵⁾ Szegénységük dacára azonban a környék szegényeiről és betegeiről még sem feledkeztek meg s alamizsnálkodásban minden más szerzetes rendet fölülmultak.⁶⁾

A rendbe való felvétel nehézségekkel járt. A jelentkező, kinek legalább húsz évesnek kellett lennie,⁷⁾ belépésénél a legcsekélyebb biztatásra sem talált, sőt inkább lehető sötét színekkel festék le azon életet, melyet folytatnia kellend. Föltárták előtte az önsanyargatások és nélkülözések egész sorozatát; s ha mind a mellett megmaradt elhatározása mellett, egy évi próbaidőnek vetették alá, de előbb meg kellett ígérnie, hogy azon esetben, ha ezen idő alatt az életet elviselhetetlennek találja, nem tér többé vissza a világba, hanem valamely enyhébb szerzetbe való felvételét fogja szorgalmazni.⁸⁾ Ha azután ezen idő alatt kitartónak bizonyult s ha az idősebb atya, kinek gondjaira volt bízva és ki belépése első napjaiban utmutatást, tanácsot adandó többször megjelent czellájában, alkalmatosnak nyilvánítá, csak akkor engedték meg neki a fogadalom letételét.⁹⁾

Az úgynevezett megtért testvérek (*fratres conversi*) az alsó kolostorban laktak, ketten-ketten külön czellákban. Mindenben a szerzetesekéhez hasonló, de enyhébb szabályok alatt állottak. Beszélniök szabad volt, ámbár

¹⁾ Cap. XL. Az *Antique Const. P. II. C. XXXII.* szerint a selyem is kivolt egyidejig templomaikból zárva. *Casulas de boccaran et de serico albo pallia tapeciamque relinquinus.* A paviai *certosa* kincsei bizonyítják, hogy e pontban később elnőzők voltak.

²⁾ Cap. XII.

³⁾ Lsd. Guibert előadását *Mabillon: Annales T. V. p. 191.*

⁴⁾ Cap. LXXVIII. v. ö.: Cap. LXXIX. *Gemblousis* Sigebert, ezen indézkedést mint a kolostorok tulságos elszaporodásának első gátját dicséri. Lsd. *Pistorinál Script. Rer. Germ. T. II. 875.*

⁵⁾ Lsd. Guibert előadását *Mabillon*nal: f. i. h. később, mint látni fogjuk e pontban ők is sokat engedtek. S épen ez okozta romlásukat.

⁶⁾ Cap. XX.

⁷⁾ Cap. XXVII.

⁸⁾ Cap. XXII. 1. és 2. p.

⁹⁾ Cap. XXII. 2. p. és Cap. XXIII., XXIV., meg XXV.

csak a szükségesekre kellett szoritkozniok.¹⁾ Táplálkozásuk erőteljesebb, bőjtjeik ritkábbak s önsanyargatásuk mérsékeltebb volt.²⁾ Ők voltak megbizva a kolostor ügyeinek vezetésével, gondozásával. Főnökük a szerzetesek közül kijelölt sáfár volt. Közülök lett választva a szakács, ki a szerzetesek közt a szükséges kenyeret, bort, sót és főzeléket szétosztá, közös étkezések alkalmával főzött.³⁾ A pék, ki a gabonát kezelte, annak őrléséről gondoskodott s a szükséges kenyeret sütötte.⁴⁾ Egyikük a sarukhoz szükséges bőrök előállításával,⁵⁾ másik a kert gondozásával⁶⁾ volt megbizva. Ugyancsak közülök választá a rend a gazdát, ki a földművelést vezeté⁷⁾ és a nyájőrt, kit a pásztorok nemcsak főnöküknek ismertek, hanem a ki a szükséges bevásárlásokat is eszközöl.⁸⁾ Egyáltalában minden külső és belső munka vezetésével ők voltak megbizva. Öltöztetik csak annyiban különbözött a szerzetesekétől, hogy a vállon átvetett scapularé szélesebb, de csak övig érő volt, s hogy a munkában ne akadályozza őket, oldalt nem volt a testhez szorítva. Köpenyt a kolostor falain kívül sem hordtak.⁹⁾

A Sz. Benedek családjához tartozó szerzetesrendek kolostorai rendesen szoros értelemben vett szerzetes atyákkal, világi testvérekkel és úgynevezett felajánlott testvérekkel voltak benépesítve. A világi testvérek a külső munkák vezetői, a felajánlottak ezen vezetők utmutatása mellett működő munkások voltak. Ez utóbbiak rendesen kora gyermekségüktől a kolostorban növekedtek s annak úgyszólván tulajdonát képezték. Rendesen árva gyermekek voltak, kiket hozzátartozóik vagy szegényebb soruak, kiket szülei ajánlottak fel az egyes kolostoroknak. Innen felajánlottaknak, redditiknek vagy donatusoknak is nevezték őket. A karthausi rend kezdetben csak szerzetes atyákat ismert és megtért testvéreket, kik világiak voltak. Utóbb azonban, mert a rend szabályai a felfogadott munkások folytonos váltakozását nem tarthaták czélszerűnek, IX. Gergely pápa engedélyével, minden kolostor fel lön jogosítva, hogy a meghatározott létszámon kívül még hét felajánlottat is tarthasson. Mint a megtért testvérek, úgy ők is a fogadalom letételére voltak kötelezve. Egyikök szerpappá lön szentelve. Ez teljesíté náluk az előimádkozó tisztét. Az alsó kolostorban laktak s ruházatuk csaknem teljesen megegyezett a megtért testvérek ruházatával, csakhogy a vállaikon nyugvó scapularé még rövidebb, úgyszólván csak jelezve volt. Lábaikon, mert ezt a nehéz külső munka úgy kívánta, erős talpú bakkancsot viseltek.

¹⁾ V. ö.: XLV., LV., LVIII.

²⁾ Lsd.: Cap. LI., LII., LIII.

³⁾ Cap. XLVI.

⁴⁾ Cap. XLVII.

⁵⁾ Cap. XLVIII.

⁶⁾ Cap. LXIII.

⁷⁾ Cap. XLIX.

⁸⁾ Cap. L.

⁹⁾ Lsd. sikerült képét egy megtért testvérnek Migne Prem. Encyc. Theol. T. XX. 214. sz. a. a kötet végén.

A szerzetes élet egyik legszebb virágát a zsolozsmázás képezi. A Leman tó partján szárnyra keltett Laus perennis, örök imádás, a szerzetesek kolostorainak állandó lakosává vált. Az Istennel való minél bensőbb egyesülés lévén főczélja a szerzeteseknek, életök java részét az Istennel való társalgásban, melyet közönségesen imádkozásnak nevezünk, töltötték el. Az ó és az új szövetség isteni ihlettséget nyert íróinak irataiból, a szentatyák magyarázataiból, a szentek életleírásaiból a legszebb részleteket válogatták össze, hogy azokból, mint szemenszedett virágokból, az Istent dicsőítő koszorút fonjanak össze. Az üdv ekonomijában oly nagy szerepet játszó héber nép koronás lantosának, Dávid királynak mély értelmű zsol-tárai, a bölcsök bölcsének Salamonnak örök igazságokat rejtő példabeszédei, a krisztusi tan kettős forrásának, az evangeliumok és apostoli levelek, meg az isteni hagyomány gazdag tárháza: Sz. Jeromosnak, Aranyszáju Sz. Jánosnak, Hippó nagy püspökének, Róma szerény halászáinak, a katolikus világ e fölkejtjeinek arany szavai, szóval mind az, mit a hithű kebel, az ajtatos gerjedelmekkel csordúltig telt sziv, magasztos szavakba foglalt, bőséges anyagot szolgáltatott. Ezen dús anyagból a szerzetesek egy ma is csodált és bár rövidített alakban,¹⁾ de ma is használt imacsoportot állították össze, melyben, mint drága kövekkel ékitett gyűrűn az örök fényű gyémánt, ott ragyog mozdíthatatlan középpont gyanánt, az új szövetség véghetetlen értékű, megbecsülhetetlen becsű örök áldozata: a szentmise-áldozat. Így alakult a zsolozsmázásnak nevezett imarend.

Az egyház a zsinagogának jogos örököse. A mit böles tapintattal az előkészítés ama érzékibb korszakából átvenni jónak látott, azt szertartásai közé, természetesen lényegének megfelelőleg, nemesített alakban fölvette. Így átvette a héber óraszámítást is, mely két egyenlő tizenkét-tizenkét órás részre osztá a napot. A mi estéli hat óránk a héberek első órája volt, de a reggeli hat óra szintén mint első óra szerepelt. Este hattól reggel hatig és reggel hattól este hatig, tizenkét-tizenkét órát számítottak. Ezen berendezés szerint, bár a polgári életben az egyház is a rendes számítás alapján jár el, a szorosan vett egyházi életben a vasárnap tulajdonképen szombaton este kezdődik s vasárnap este végződik. Az egyház szertartásai ezen óraszámítás alapján vannak berendezve. E szerint lön beosztva a szerzetesek imarendje, a zsolozsmázás is. Központja a szentmise volt, mely valamely szentről vétetett. E köré csoportosult a zsolozsma ima, a misében szereplő szentre való vonatkozással. Az egész csoportosítás, mely Officium Divinum néven ismeretes, állott tehát vecsernyéből, melyet a megelőző napon este hat óra után mondtak; Matutinumból, vagyis hajnali imádságból, melyet az éj folyamában, rendesen a mostani reggeli két óraker olvastak; Laudesből, vagyis dicsőítő imából, melyet kora hajnalban és Horákból, melyeket részint a szent mise előtt, részint azután mondtak el,

¹⁾ A mai Breviarium Romanum, a papi rend sajátos imáinak gyűjteménye, mely nevét épen azon körülménynek köszöni, hogy a régi szerzetes zsolozsmák rövidítése latinul abbreviatiója által jött létre.

a zsidó óraszámításnak megfelelő első (innen prima), harmadik (tertia), hatodik (sexta) és kilenczedik (nona) órákban, melyek a mai reggeli hat, kilencz, illetve a déli tizenkét és délutáni három órának feleltek meg.

A karthausiak zsolozsma-rendszere nagyban és a maga egészében teljesen megfelelt ezen különben is az egyház által előírt beosztásnak. Eltérést csak egyes jelentéktlenebb részletekben mutatott.

Az összes szerzetesrendek a Sz. Benedek családjához tartozók ép úgy, mint Sz. Ágoston, Assissi Sz. Ferencz és Sz. Domokos családjai — kevés kivétellel — zsolozsmáikat, azok minden egyes részét, együttesen végezték. E czélból adott jelre a kolostor templomának rendesen rácszal elválasztott s oratoriumnak, imahelynek nevezett részében gyűltek össze. Az officium egyes részeit hangosan, s hogy az álmosító egyhanguságot elkerüljék, a lélek epedését, fohászait utánzó melódiák szerint énekelve, mondották.

A karthausiak a zsolozsmák jó részét, közös időben ugyan, de néma csendben s magános czelláikban végezték. Egyes részeket ők is a templomban összegyűlve mondtak el, de az éneklést lehetőleg mellőzték. Ha a kora hajnal óráiban egy-egy vándor közeledett kolostoruk kapujához, inkább siró, szagगतott zokogás, mint kellemes ének üt meg fülét. A jó szerzetesnek — úgy mondák — sirnia illik s nem szabad a szívet veszélyesen gyönyörködtető módon énekelnie.¹⁾ A nagyobb ünnepek kivételével, minden éjjel a harang első szavára, reggeli két órakor, fölkeltek s a Matutinum vigiliáit, bevezető részét czelláikban mondták el. Második harangszóra a templomba siettek, hol, mielőtt a harang harmadszor is megkondúlt volna, mindannyinak meg kellett jelennie. Belépven a templomba, levették a fejüket földő kis süveget (capucium) s három izben arcczal a földre borultak, hogy alázatosságukat így is jelezzék. Ezután elfoglalták szokott helyüket a padban, de állva maradtak s kiválóan ügyelve, hogy valaki felé háttal ne forduljanak, állva végezték az officium megfelelő részét a nélkül, hogy mint más szerzetesek tették, a Matutinum és Laudes közé eső időre visszavonultak volna czelláikba, hogy a félbeszakított alvást folytassák. E helyett a bűnbánat zsololtárait mondták el felsuttogó hangon. A konvent mise meghallgatása után egész az egyházi tertiáig, tehát reggel kilenczig, elmélkedésekbe merülve töltötték az időt. Ezután visszatértek czelláikba, hol egész a sextaig dolgozniok volt szabad. A sexta és nona között rövid időt pihenésre fordíthattak, hogy azután ujult erővel foghassanak napi munkájokba, melyet azonban a vecsernyéig nemcsak a nonakor mondani szokott zsolozsmarész, hanem az időközben előírt rövidebb-

¹⁾ Quia boni monachi officium est plangere potius quam cantare: sic cantemus voce: ut planctus non cantus delectatio sit in corde. Quod gracia preueniente poterit fieri, si ea que cantando delectacionem asserunt amputemur ut est fraccio et inundacio vocis et geminatio puncti et similia, que potius ad curiositatem attinent, quam ad suplicem cantum. Lsd. Ant. Const. T. I. C. XXXIX. A bécsi udvari könyvtár 1459. sz. kodexéből. V. ö.: Forma S. Bernhard. ep. 47.

hosszabb fohászok is meg-megszakítottak. A vecsernye után, melyet ismét közösen a templomban mondtak el, kézimunkával foglalkozniok nem volt többé szabad. A napi imát befejező részt, a kompletoriumot, czelláikban végezték el s szigorúan meg volt hagyva, hogy azt legfőlebb három Mi-
atyánkkal szabad megtoldaniok s azután rögtön le kellett feküdniök, hogy az alvásra szánt időt meg ne rövidítsék. Rövid, de egészséges álom képesít csak éberségre a virrasztás óráiban — úgymond Guigo.¹⁾

Nyilvános körmeneteket a karthausiak sohasem tartottak. Templomuk küszöbét csak ritkán léphették át idegenek. A nőket csak templomünnep első napján bocsátották be a templomba, máskor soha, ha ez, mit szabályaik hangsúlyoznak, feltűnés nélkül történhetett meg.²⁾ Gyónásukat minden szombaton végezték és pedig úgy a szerzetesek, mint a megtért és fel-
ajánlott testvérek anyanyelvükön voltak kötelesek gyónni. Gyóntatójuk a perjel volt, ki akadályoztatása esetében más szerzetest, legtöbbsnyire a prokuratort, bizhatott meg.³⁾

Betegeikre kiváló gondot fordítottak. Minden egyes karthausi kolostor külön betegszobával, gyógyszerházzal, de sőt orvossal is birt, kinek azonban a külső praxis szigorúan tiltva volt.⁴⁾ Alaptalan ráfogás, hogy betegeiket ugyan oly szigorú életmódra kényszerítették, mint minőt az egészségesek folytattak. A szakács a betegek számára külön főzött. Az orvos rendelete volt ebben a mérvadó és súlyosabb betegek az úgynevezett harmadfokú betegkosztban részesültek, mely húseledelekből állott.⁵⁾ Ha a beteg baja súlyosbodott s halálveszélytől lehetett tartani, az összes szerzetesek összegyűltek a templomban s ünnepélyes menetben vitték a legfűlésebb Oltáriszentséget a beteghez. Itt néhány rövid imát végeztek, mire visszavonultak, hogy a beteg gyónását végezhesse. Az áldozásnál azonban ismét megjelentek. Azon pillanatban, melyben a beteg halálküzdélme beállott, megkondult a lélekharang, melynek szavára minden munkát, még az imádságot is félbe kellett hagyniok. A haldokló szobájában összegyűlve gyöngéden bucsút vettek az üdvözülendő társtól s annak imáiba ajánlák magukat, miközben az egyház ez alkalomra előírt imáit rebegték.

A karthausi holttestét rendes ruhájába öltözték fel. Feladták rá önsanyargatásának eszközét, a ciliciumot is. Lábaik sarukat erősítének. Nyílt koporsóban vitték harmadnapra, mely idő alatt folyton imádkoztak és gyakran miséztek lelkének üdvéért, a templom környékén ásott sirba s valószínűleg nyílt koporsóban, egyszerű lepellet fődve le a testet, bocsáták azt örök nyugalomra az anyaföldbe.⁶⁾ A temetés napján, mint

¹⁾ Consv. D. Guig. C. XXIX.

²⁾ Ant. Const. Codex 1459. r. 24.

³⁾ Ant. Const. P. II. c. XI.

⁴⁾ Ez csak a Ruffer által 1259-ben kompilált statumokban fordul elő, melyek azonban a rendben soha sem lőnek elfogadva. V. ö. Mabillon: Annales T. V. p. 516.

⁵⁾ Ant. Const. P. L. C. XV.

⁶⁾ Consv. D. Guig. C. XXXVIII.

⁷⁾ Consv. D. Guig. C. XIII. és XIV. Ant. Cons. P. I. C. 47.

fönnebb emlitém, szabad volt egymással beszélniök. Az elhunyt boldogságáról, saját mulandóságukról, a halál óhajtvá várt perczéről folyt ilyenkor a beszéd. Az, hogy sirjaikat önmaguk ásták, hogy minden nap minden egyes szerzetes egy pár ásó földet volt köteles kiemelni leendő sirjából, pusztán az exaltált lelkek találmánya, mely sem Guigo szokásaiban, sem pedig a későbbi szabályokban elő nem fordul. Mesze az is, hogy hozzátartozóik halálát eltitkolták előttük s hogy azt a perjel e szavakkal adta tudtokra: Egyik testvérünknek meghalt atyja vagy anyja, vagy rokona. Imádkozzunk érte! Nem volt ok reá, hogy e lelkileg oly annyira edzett férfiak előtt, ilyesmit el kellett volna titkolni.

Eltávoztak a világból, de nem veték meg a világot. Az Istent keresték, de nem veték meg teremtményeit. Azon szent kötelékeket, melyeket az emberiség között az Isten létesített, mint jámbor istenfélő emberek ők is tisztelték. Ők megnemesíték önmagukban az embert s annak érzéseit. Természetes, hogy a rokoni köteléket, mint nemes emberi érzést, lábbal tapodniok nem lehetett.

Néhány rövid vonásban vázoltuk ezzel az oly kevésbé ismert karthausi rend életét. Ilyen volt bölcsőjében, ilyen maradt, csekély változással, akkor is, mikor a nemesebb és magasztosabb iránt való érzék csökkenése, sirja szélére állítá azt. Joggal mondhatá róla a híres dömés Alanus de Rupe: Örvendj és ujjongj óh karthausi rend! — Te születésedtől kezdve szeplőtelen maradtál s dicsőségedet a hanyatlásnak árnyéka sem mocskolá be.¹⁾

A karthausi rend lassú, de biztos elterjedésnek indult. Voltak kezdetben elegenden, kiknek e lassú terjedés fájt. Féltek, hogy a tökéletesedés e rendszeres iskolája ki fog veszni. A sokkal későbbben (1098) keletkezett ciszterczita rend csakhamar túlszárnyalta a karthausit. Rendkívüli arányokban terjedt. Sokan nem is titkolták, hogy e körülményt csodálatosnak tartják. De meglelték kulcsát is. És így támadt azután, egy szent életű férfiú szájából ama sokszor hangoztatott jóslat, melyet a Martene által fölfedezett névtelen karthausi krónikából²⁾ ismerünk: Cisterciensis ordo cito senescet, Cartusiensis vero tarde juvenescet. A ciszterczita rend korán fog vénülni, a karthausi későn fog fiatalodni. S tényleg így történt. Midőn a cisztercziek rendje már reformra szorult, a karthausi mint erőteljes ifju fa a leglombosabb lett.

* * *

A karthausi rend, mint láttuk, kezdetben csak Franciaországban birt gyökeret verni. A Mont-Rieux alapítása után tizenöt évvel épült az arviéresi és ezután négy évvel a Mont-Dieui kolostor. Az előbbi III. Amadé, savoja grófja, az utóbbit, mely Mouron és Sédan között feküdt,

¹⁾ Beyerlinck: *Magnum Theatr. Vit. Hum. Colon. Agrip. 1631. T. 81. p. 239.*

²⁾ Martene és Durand *Vet. Script. T. VI. c. 151—216. Páris 1729. Közlök a londoni Sz. Lőrincz apátság kéziratából.*

rheimsi Odo és a Saint-Rémyi apátság alapította.¹⁾ 1138-ban Valon, 1839-ben Vaucluse, 1140-ben Val-Saint-Pierre, Vervins közelében, 1145-ben Prébayon, 1146-ban Oujon, 1151-ben Reposoir, 1156-ban Bonne-Foy lőnek karthausi kolostorok területévé. Mindannyi a környék előkelő birtokosainak köszöni létét.²⁾ Midőn azonban a rend szent életének híre elhatott Európa távolabbi országaiba is, rohamosabban növekedett kolostoraik száma.³⁾

Keleten az első karthausi kolostor édes hazánk szomszédságában, Karinthiában épült. Ottokár örgróf 1165-ben Cilli mellett Szeitzban, az úgynevezett Sz. János völgyben, telepíté meg a karthausiakat,⁴⁾ mely ház idővel kiváló szerepet játszott a magyarországi karthausiak életében. A szeitzai zárdának párja akadt 1260-ban a Freidniczi-ban, míg az 1300. év ismét két karthausi zárdával ajándékozá meg a vidéket a Freniz-ivel⁵⁾ ugyancsak Karinthiában és a Krajnában épült Geirachival.

Freidnicz az első német születésű karthausinak, Rifferiusnak szorgalmazására épült, ki 1258-ban a franciaországi anyazárda perjelévé lett.⁶⁾ Ha hihetünk Lefeburé igen sokszor téves adatainak, alapítója III. Ulrik Karantán hercege lett volna.⁷⁾ Geiraich alapítója Henrik gurki püspök volt, ki a zárdát Sz. Mór tiszteletére szentelé föl. Felvirágzását nagyban előmozdítá egy magyar ember Némethujvári Henrik, ki szlavónia bánja és magyar tárnokmester volt. Henrik kitünően vallásos ember létére anyagilag is több ízben segélyezte e szerzetházat, a miért Bosó, a rend főperjele, 1308-ban köszönetet is szavazott neki.⁸⁾

Ausztriában 1312-ben épült az első zárda a Bécs melletti Maubachban. Alapítását Szép Frigyesnek, Bajor Lajos vetélytársának köszöni.⁹⁾ A szerencsétlen ellencsászár, midőn 1325-ben Trausnitz fogságából kikerült, nejével Erzsébettel, kit bűtől facsart könyei megvakítottak, gyakran tartózkodott a szelid lelkű remetek között, kiknek elvonultságából lemondást, a lelki örömökből meritett meglegedettségükből vigasztalást, önmegtágadásukból megadást tanult oly annyira, hogy kibékülvén eddigi ellenesével, a kiengesztelődés békés, csendes óráit élte egész 1330-ig, midőn a jó-tékony halál lezárta fáradt szempilláit. Utolsó kívánsága az volt, hogy

¹⁾ Saint Bruno et l'ordre des Chartreux par L'Abbé F. A. Lefebure.

²⁾ U. o. p. 225—231.

³⁾ V. ö.: az 1261. tartott főkáptalan statutumainak 16. pontját. Migne-nél Acta S. Brun. T. II. c. 1135.

⁴⁾ Tappert: Der heil. Bruno 401. l. Reichenlechner. Der Karthausen-Orden. 75. l. Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. Coloniae Agrippinae 1631. T. VI. p. 234. Lefebure: Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. T. II. p. 281.

⁵⁾ Lsd. Beyerlinck: f. i. h.

⁶⁾ Reichenlechner: i. m. 76. l.

⁷⁾ Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. T. II. p. 257.

⁸⁾ Tappert: Der heilg. Bruno 410. l. Lsd. Boso levelét Kaprinay MS. az egyetemi könyvtárban C. T. IX. p. 91.

⁹⁾ Tappert: 411. l. Beyerlinck: T. VI. p. 234. Lefebure: T. II. p. 273.

azon kolostor falai között nyugodhassék, melyben elvesztett nyugalma még életében föllelé. Oldala mellett, ugyancsak a maubachi karthausi kolostorban temették el a jámbor szerzetesek, búsuló nejét, Erzsébetet is.

Szép Frigyes halálának évében Ausztria új karthausi kolostort nyert a Gemnitz-iben. A mostani sókamarai jószág (Salzkammergut) e kies „kis Sváiczna” nevezett vidékén, a Gmunden tavából kiszakadó Traun-folyó partján, Sánta Albert osztrák herceg épített számukra kolostort, mely magasabb fekvésénél fogva „Mária trónja” nevet nyert.¹⁾

A kiválóan katolikus Tirolban 1326-ban épült az első karthausi zárda a Merán táján fekvő Schnalzbán. János cseh király fia Henrik alapította. Henrik ugyanis, Maultasch Margittal kötött házassága révén, Karinthia hercege és Tirol grófja lett. A karinthiai kolostorokban megtanulván ismerni és becsülni a rendet, a Schnalz mellett fekvő „Angyal hegyen” telepíté meg őket.²⁾ És ámbar Bajor Lajos birvágya hontalanná tévé alapítóját, mert annak Margittal kötött házasságát önhatalmulag megsemmisíté s őt magát úgy Karinthiából mint Tirolból kiüzé, a zárda mégis kifejlődött és egész II. József koráig fennállott.

A schnalzi kolostor révén kerültek a karthausiak Csehországba, mely ez időtájtban II. Venczel nővérének, Erzsébetnek révén, Jánost VII. Henrik császárnak fiát ismeré el királyául; helyet engedve ekkép történelmében a Luxemburgok csaknem egy teljes évszázadra kiterjedő uralmának. János Prágában telepíté meg a rendet. 1341-ben befejezte a „Szűz Mária kertje” nevű kolostor építését és fölszerelését.³⁾

Morvaország 1375-ben ismerkedett meg a szerzettel. Ez évben alapítá ugyanis, IV. Károly testvére János morva örgróf, Sobicolás és Prokóp nevű fiaival együtt, a brünni kolostort,⁴⁾ melylyel Königsdorf néven a magyar karthausiak történetében is többször lesz alkalmam foglalkozni.

Közép-Németországban a bajor Grünau üdvözlé először a karthausiakat 1330. táján. Alapítását megrázó tragédiának köszöni. Hohenlohe grófja vadászni ment. A kor szokása szerint vele volt felesége Wertheim Erzsébet grófnő is. Jó kedvvel kezdték a napot, vigan folyt, de szomorúan végződött. Hegyen, völgyön, bokron keresztül üzték a vadat, míg végre napalkonyatkor a Spessár partján, egy sűrű erdőben lesbe állottak. Azonban a gróf csakhamar elhagyta leshelyét s nem tudni mi okból, talán hogy nejét meglepje, a sűrű bokrokon keresztül törtetett annak állása felé. Erzsébet azon hiszemben, hogy vad közeledik feléje, a zörej irányába lőtt. Elhaló sohaj volt a válasz, a bokor szétnyílt s a megrendült nő férje holtteste előtt állott. A bánatos özvegy kápolnát emeltetett megrendítő szeren-

¹⁾ Beyerlinck: T. VI. p. 234. Reichenlechner. 84. l. Lefebure: P. II. p. 291.

²⁾ Beyerlinck: T. VI. p. 234. Tappert: 421. l. Lefebure: P. II. p. 284.

³⁾ Beyerlinck: u. o. Tappert: 517. l. Lefebure: P. II. 298.

⁴⁾ Beyerlinck: T. VI. p. 234. Tappert: 417. l. Reichenlechner: 87. l. Lefebure: P. II. p. 312.

csétlenségének helyén s utóbb ugyanott, a kor szokása szerint engesztelésül, a Nova Cella nevű karthausi kolostort építteté.¹⁾ Ezt követé 1346. körül a Freiburg mellett fekvő Breisgaui kolostor, melynek alapját Zwevelin János freiburgi polgármester tévé le, s mely később Jánoshegyi kolostornak nevezteték el.²⁾ Két évvel később a gazdag Stern család támogatásával, Rüdiger és Wolfram nevű karthausiak, a würzburgi „Angyalok kertje“ nevű kolostor alapját tévék le.³⁾ Ez azonban csak 1353-ban épült fel Hirschheim Eberhard würzburgi főesperes ösztönzésére.⁴⁾ Ugyancsak 1351. táján a tückelhausi „Üdv hajléka“ nevű kolostor lön Rieder Eberhardnak, a würzburgi káptalan dékánjának közbenjárására, a karthausi rend birtokába bocsátva. Ezen kolostort 1130-ban építé Bambergi Ottó püspök. Ochsenfurt közelében feküdt s eredetileg a premontrei rend birta. Utóbb a Norbert apácák lakták és csak miután ezek elpusztultak, nyerte meg a kolostort a karthausi rend.⁵⁾

Közkedveltségüknek fényes emlékét képezi az Üdvöztőről nevezett erfurti kolostor alapítása. Ugyanis, Seraris Miklós tanúsága szerint, Erfurt közelében létezett egykor bizonyos „Segitség“ nevű hegy, mely az ott végbe ment csodákról lett híres, úgy hogy csakhamar a középkor leglátogatottabb bucsújáró helyévé növekedett. Az itt épült s az Üdvöztőről czimzett templom plébánosa, kit a bucsújárásokból befolyt jövedelem egy harmada illetett, csakhamar gazdag emberré lett. Halálos ágyán magához kéréte barátját, Ortoni János dortrehti prépostot s nagy összeget kézbesített neki, kérve őt, hogy azt valamely szent, Istennek tetsző czélra fordítsa. Ortoni az alapítványt bejelenté érsekének és az erfurti tanácsnak, kik közösen elhatározták, hogy a pénzen karthausi zárdát építenek. Így jött létre 1372-ben az erfurti karthausi kolostor, melybe János mainzi és Henrik grünaui perjelek 1374-ben vezették be a rendet.⁶⁾

A Majna környékén 1308-ban épült az első monostor Mainzban a Sz. Mihály hegyén, Aischpalt Péter mainzi érsek bőkezűségéből.⁷⁾ Ezt követé a Mosella partján 1320-ban a trieri Sz. Albán kolostor, hasonlóképen egy érseknek, Balduinnak, VII. Henrik császár fivérének, buzgólkodása folytán. Balduin e czélból a Sz. Mátyás apátságnak Mátyás-földe néven ismert földterületét vásárolta meg. E helyen már akkor Sz. Albán tiszteletére épült kápolna állott. Jólehet e körülmény nagyban könnyíté az építést, az mégis a mostoha körülmények s a háborús idő miatt csakhamar abba maradt s csak 1330-ban kezdődött újra. Első perjele a

¹⁾ Beyerlinck: i. h. p. 234. Tappert: 421. l. Reichenlechner: 82. l.

²⁾ Tappert: i. m. 442. l. Lefebure: II. p. 301.

³⁾ Reichenlechner: i. m. 83. l. Lefebure: II. 503.

⁴⁾ Beyerlinck: f. i. h. Tappert: i. m. 421. l.

⁵⁾ Beyerlinck: f. i. h. p. 235. Tappert: 423. l. Reichenlechner: 83. l. Lefebure: II. 304.

⁶⁾ Beyerlinck: f. i. h. p. 235. Lefebure: II. 312.

⁷⁾ Beyerlinck: i. m. T. VI. p. 236. Tappert: f. i. h. 459. l. Lefebure: II. 277. ki a kolostor alapítását tévesen tévé 1320-ra.

történetírás terén ismert nevet szerzett Joannes Polonus volt, kinek fáradozása folytán a gazdasági épületek rövid idő alatt fel is épültek. Azonban a kolostor ennek daczára csak 1335-ben lön befejezve és Balduin augusztus 19-én adta át ünnepélyesen Externach János perjelnek. Tempomuk, melyet eleintén a kápolna pótolta, 1338-ban kezdődött épülni s két év alatt készült el.¹⁾

Elszászban 1333-ban honosult meg a rend Berthold straszburgi püspök közbenjárására. Horst Péter karthausinak molsheimi krónikája szerint. De Fontanis Clarus, a Chartreuse perjele, János nürnbergi születésű szerzetest bizta meg a kolostor építésével. Ez két társával, Gellért sáfárral és Werner bingeni ácsossal, kik mindketten karthausi fogadalmasok voltak, 1333-ban ért Straszburgra. A három karthausi addig is, míg zárdájuk felépült, a városban bérelt házban laktak. 1338-ban Straszburgtól nem messze az úgynevezett „Pogányvölgy“-ben (Heidenthal) tették le a zárda alapjait. Azonban a kolostor csak 1345-ben került tető alá, jóllehet, mint a krónikás írja, a straszburgi polgárok vetekedve hozták áldozatul filléreiket.²⁾

Bruno születésének helyén Kölnben épen a straszburgi zárdával egyidejűleg épült a rend kolostora. Alapítója, Winzheim Gerhard karthausi atya³⁾ előadása szerint, a jülich gróf, Walram kölni érsek volt. Walram, midőn a zárda számára alkalmas helyet keresett, a benzések Sz. Pantaleon apátságának szomszédságában, az úgynevezett „Martyrok földjén“ egy követ talált ily fölírással: Hier hörte Bischof Severin den Engelsingesang, als St. Martin von Tours gen Himmel stieg. Ezen körülmény döntő szerepet játszott Walram elhatározásában. Itt e helyen, mely a régi krónikákban is „Sent Martins-Velt“ néven volt ismeretes építé fel 1336-ban Sz. Borbála tiszteletére a tervezett kolostort, mely idővel több gazdag patricziusnak, névleg az angol Rupertnek, de Rivó Jánosnak és Tyrusnak adományai folytán növeltetvén, egyike lett a rend legvirágzóbb kolostorainak.⁴⁾

Flandriában 1318-ban Brügge mellett a „Malasztvölgy“-ben (Vallis Gratiae) épült a rend első kolostora;⁵⁾ tiz évvel később pedig a genti Vallis Regalis völgyben, a Sz. Donát egyház kanonokjának, Willebaerdnek költségén szerzett helyen a második, melyet Lajos flandriai gróf nejének és fiának bőkezűsége emelt.⁶⁾ Észak-Brabantban 1328-ban Gellért toparcha és antwerpeni várnagy, nejével flandriai Johannával együtt, építé a diesti

¹⁾ Martene és Durand: Vet. Script. T. VI. c. 197. Beyerlinck: f. i. m. T. VI. p. 236. Dorland: Chron. Ord. Cartus. illustr. notis. Th. Petrei Colon. 1608. L. VI. c. 24. p. 356. Tappert: i. m. 469. l. Lefebure: II. 296.

²⁾ Martene és Durand: f. i. m. T. VI. p. 198. Beyerlinck: i. h. T. VI. p. 236. Tappert: 446—448. II. Lefebure: II. 296.

³⁾ Sacrarium Agrippinense m. f. Lefebure: II. 295.

⁴⁾ V. ö.: Martene: f. i. h. c. 197. Beyerlinck: i. m. p. 236. l. Reichenlechner: Der Karthäuser-Orden 81. l. Tappert: 236. és 485. II.

⁵⁾ Beyerlinck: i. m. p. 232. Lefebure: II. 274.

⁶⁾ Beyerlinck: p. 233. Lefebure: II. 287.

Sz. János kolostort. Itt élt utóbb a karthausiak legrégibb névleg ismert történésze Dorland (†1507-ben).¹⁾ Brabantból, állítólag 1353-ban, Hollandba származtak el a karthausiak. Osterhout gazdag ura, a batáv származású Durenvord Vilmos, Gertrudenbergben építtetett számukra kolostort.²⁾ Vilmos azonban csak a XIV. század közepe táján élt s így e kolostor legfőlebb 1353. körül épülhetett, holott a rend már csaknem egy századdal előbb virágzó zárdával birt Hollandiában. Ez a Bold. Sz. Mária bethlehemének nevezett ruremondi karthausi zárda volt, melyet III. Gellért Geldern grófja alapított. Gellért, Aquilejus Henrik bizonyossága szerint, 26 évi kormányzás után 1229-ben halt meg s így az általa alapított zárdának már 1203—1229 között kellett épülnie. A rend tehát már ez időtájtban telepedett meg Hollandiában.³⁾ 1342-ben új kolostort nyert a rend Arnheim mellett. Ugyanis ez évben készült el az I. Rajnald gelderni herceg és neje Eleonora által alapított Monnickhuyseni (Mönickhausen) „Szűz Mária háza“ nevű zárdájok.⁴⁾ Liège (Leoden), az eburok egykor oly híres városa, 1357-ben ismerte meg a rendet, mikor de Marcka Engelbert, leodeni püspök a Kornél hegyen telepíté meg őket. János brabanti és Szabin leodeni gazdag polgárok költségén átalakíttatá át e czélből a premontreieknek egyik régibb kolostorát. A rendet 1359-ben vezeté be ünnepelesen.⁵⁾ A brüggei Malasztvölgynek párja akadt a Voss Balduin gazdag kereskedő által 1363-ban emelt Sz. Anna kolostorban, melyben Voss karthausi rendű apáczáknak adott lakóhelyet, s melynek első perjel-nője Mária, Balduin leánya volt.⁶⁾

A kereszténység egyik legszebb virágát a nőszerzetek képezik. Már a legrégibb időkben találkoztak egyes jámbor nők, kik a világ zajától visszavonulva, élő hitükből nemüket fölülmuló akaraterőt, lemondást, buzgalmat meritettek. Betegápolás, a szegény ügyefogyottak gyámolítása, a kisdetek gondozása oktatása, képezte foglalkozásukat már kezdetől fogva. A szerzetesi élet ismérvét képező három fogadalmat, a szüzességet, engedelmességet, örökös szegénységet ők is megfogadták s a püspök kezéből átvett sajátyszerű öltönyt, mitrellának nevezett aranszövetű szentelt fátyolt, viseltek. Azonban kezdetben közösen nem laktak s fogadalmaik letétele után is megmaradtak szülőik házában. A thebai remetének, Sz. Pálnak nővére, gyűjté őket először össze egy közös házban. A férfiszerzetek elterjedésével ezek mintájára kezdék berendezni zárdáikat s életszabályaikban ezek egyikét vagy másikat követve, annak ruházatát is

¹⁾ Beyerlinck: p. 232. Lefebure: II. 285

²⁾ Beyerlinck: i. m. p. 232. Reichenlechner: Der Karthäuser-Orden, 150. l. Lefebure: II. 287.

³⁾ Beyerlinck: i. h. p. 236. Tappert: 519. l. Reichenlechner: 84. l. Lefebure: II. 313. a zárda építését 1376-ra teszi a forrás megnevezése nélkül.

⁴⁾ Martene: f. i. h. c. 197. Beyerlinck: i. m. p. 232. Reichenlechner: 149. l. Lefebure: II. 298.

⁵⁾ Beyerlinck: f. i. h. p. 234. Lefebure: II. 306.

⁶⁾ Beyerlinck: n. o. Tappert: 504. l. Lefebure: II. 302.

elsajátították. Így keletkeztek azután a különböző barátszerzeteknek megfelelő nőszerzetek.

A karthausiak mintájára, már Guignonak a Chartreuse ötödik perjelének idejében, keletkezett egy nőszerzet. Kezdetben Sz. Győző életszabályai szerint éltek a Trinion partján épült prebayoni kolostorukban. Idővel azonban, mint Delle atya *Histoire de l'état monastique* című munkájában mondja, Brunó magasztos példája annyira hatott rájuk, hogy elhatározták életüket annak utmutatásai szerint rendezni be. Mikor Chignin Ansélm, a Chartreauxi magány perjele, szigorú s dicséretes életökről értesült, bekebelezte őket a rendbe, mely bekebelezést III. Jenő, majd pedig III. Sándor pápák idővel ünnepélyesen helybenhagytak. Mindazonáltal határozott alakban csak a XIII. század derekán jelennek meg, mikor az 1259-iki káptalan elrendelte, hogy a karthausi apácák zsolozsmákat végezzenek s a kolostorok tulajdonképeni feje karthausi férfiszerzetes legyen. A karthausi apácák azonban sohasem nyertek nagyobb elterjedést s maga a férfiszerzet sietteté pusztulásukat. Az 1378-iki káptalan által kiadott Nove Constitutiones, melyek szerzőjének Vilmos rendfőnököt tartják, kimondta, hogy újabb apácakolostorok alapítását egyszer és mindenkorra „propter evitenda scandala“, a botrányok elkerülése miatt, betiltják.

A karthausi apácák nagyban ugyan azon szigorú szabályok alatt állottak, mint a karthausi szerzetesek. Hosszú fehér öltöny, a vállon átvetett s oldalt széles szalaggal egybekötött scapuláré és egy egyszerű, de sűrű fekete szövetből készült fátyol képezte ruházatukat, mely fölé szent áldozás napján hófehér palástot vetettek.¹⁾ Külön-külön, de a közbe eső kerteket nélkülöző s egymásba épült czellákban laktak s közösen étkeztek. Zsolozsmáikat teljesen a szerzetesek zsolozsma rendszere szerint végezték, szigorú böjtjeiket követték s ily napokon nyilvánosan bevallották a rendszabályaiba ütköző hibáikat, hogy a perjelnőtől megfelelő büntetésüket elvegyék.

A karthausi apácák beruházása külön rítus szerint ment végbe, a mely nagyban hasonlított a konsekrálás szertartásához, s melyet mindig az illető megyés püspöknek kellett végeznie. A konsekrálandó apácza, kinek a huszonöt évet sőt később a harminczat már be kellett töltenie s szüzségét igazolnia, ilyenkor a püspök kezéből az említett aranyos fátyolon, koronán és gyűrűn kívül — talán zsolozsmázási kötelme jeléül — még a papi méltóság jelvényeit, a manipulust és stolát is felölté. Ez utóbbiakat azonban csakis felszentelése napján viselte; azután levették róla, hogy csak halála napján s a sirban tegyék föl ismét rá.

Az apácák lelki ügyeinek vezetése czéljából a kolostorban ugyan, de a klausurán kívül két karthausi pap lakott, kik közül az egyik vikáriusnak, a másik coadjutornak neveztették. Valószínű, hogy ez a szokás

¹⁾ Lsd. a karthausi apácák sikerült képét Migne *Première Encyclopédie Theol.* Tome 20. 216—218. sz. alatt.

lön később szóbeszéd tárgyává téve, s hogy épen ez okozá a nő karthausiak eltörlését. A perjelnőt a felszentelt apácák maguk választották, a vikárius elnöklete alatt. A megválasztott, kinek legalább negyven évesnek kellett lennie, s a kolostorban megválasztása előtt legkevesebb nyolcz esztendőtt kellett töltenie, a vikáriusnak s a főrendkáptalannak engedelmességet fogadott; ámbár évenként be kellett adnia lemondását, ha csak fontos okok nem szóltak ellene, élete fogytaig megmaradt hivatalában. Oldala mellé szabadon választhatott egy alperjelnőt, ki az új fogadalmasok őrizetével volt megbizva; egy ujonczmesternőt, kinek keze alatt a rend ujonczai voltak és egy sáfárnőt, ki a kolostor anyagi ügyeit vezette.¹⁾

A britt félszigeten már 1177-ben ismertté lett a karthausi rend. A bűnbánatában nagynak bizonyult II. Henrik angol király, sokat zaklatott áldozatának, Becket Tamásnak sirját látogatá meg 1176-ban. Ez alkalommal fiával együtt Northmanniába is megfordult. Ámulattal hallotta itt ama csodás híreket, melyek ekkor már a karthausiak szent és szigorú életéről lábra kaptak volt. S miután őszinte akarata volt, hogy a túlzásai által maga ellen lázitott vallásos lelketű népet megengesztelje, elhatározta, hogy e példás életű szent térfiakat megtelepíti országában. Alig tért meg zarándok utjából, már is lépéseket tett, hogy az anyazárda néhány tagját a britt földön való megtelepedés eszméjének megnyerje. Fáradozásait siker koronázta, mert csakhamar a Carthusia Major több tagja jelentkezett nála. Ezek tényleg el is mentek Angliába s ott alkalmas helyet találva, letelepedtek. Sommersetben építék föl első kolostorukat,²⁾ melyet utóbb az „Isten helyé“-nek nevezett heutoni és a „Fehér völgy“-ben fekvő nothingami monostorok követtek. 1371-ben pedig magában Londonban is épült egy „Mária üdvözlése“-ről nevezett karthausi kolostor, III. Eduard kegyencének Majnionak, a térdszalagrend lovagjának, bőkezűségéből.³⁾

Spanyolországban szintén számos karthausi kolostor épült. Kataloniában Tarragona mellett az „Isten lépcsője“ (Scala Dei); Valentiában az „Isten kapuja“ (Porta coeli) és Barcellona mellett a Montioly „Vidámság hegye“ nevű karthausi kolostorok állottak. Kastilliában I. Jánost a Pavlari és II. Jánost a mirafloresi zárdák tisztelik alapítójuk gyanánt, mig az 1380. körül Sevilla környékén épült Las Cuebas zárdá az alkalai hercegekben keresi alapítóját.⁴⁾ Portugáliában pedig e korból az „Isten lépcsője“ és „Isten csarnoka“, valamint a Guadiána partján épült „Malaszt asszonya“ nevű zárdák emléke maradt fenn.⁵⁾ A baleári

¹⁾ V. ö.: Mabillon: Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 423. Tappert: Der heilige Bruno 504—506. II. Reichenlechner: Der Karthäuser-Orden, 226. I. Wetzter-Welte Kirchenlexikon, II. k. 380. I. Lefebure: i. m. T. I. Chapitr. Quatriéme. Moniales. p. 351—389. Lsd. még: Codex Nr. 1459. a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

²⁾ Vita S. Hugonis Eppli Lincoln. Ord. Cartus. Migne: Acta S. Brunonis. T. II. c. 963.

³⁾ V. ö.: Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. T. VI. p. 235.

⁴⁾ Beyerlinck: i. h. p. 231.

⁵⁾ Beyerlinck: i. m. p. 231.

szigeteken szintén állott egykor egy Jézus názarethi házának nevezett karthausi kolostor.¹⁾

Olasz földön, melyet a rend második szülő anyjaként tisztel, e korban még aránylag igen kevés kolostorral dicsekedhettek. Kalábriában, hol maga Brunó alapította az első monostort, nem találtak kedvező talajra. A La Torre szigora csak Guigo idejéig 1191-ig tartotta fenn magát s mivel az anyazárdától távol esett, a gyökeres reformra szorúlt zárda csakhamar a ciszterciek kezébe ment át, kik hatvan esztendeig birták. Azonban ekkor ők is odahagyván azt, a csaknem teljesen elpusztult kolostor egész X. Leo pápa idejéig üresen állott. Csak ezen pápa buzgalmának köszönhető, hogy Brunó sírhelyének őrei ismét a karthausiak lönek.²⁾ Lombárdiában a Genua mellett fekvő Domus Casularum, a Vallis Pisii, Mons Benedictus, a parmai Stola Dei, a tusk földön a Sz. Jeromos és a pontigniano Sz. Péter kolostorok emléke maradt fenn.³⁾

Magában Franciaországban a rend elég gyorsan terjedt. Leginkább elszaporodtak azonban a XIII. és XIV. század első felében. 1168-ban Baugé Umbert lyoni érsek Seillon-ban; a Perche grófja III. Rothád 1170-ben Mortagne közelében a Val-Dieu-ben; Bourgogne Gauthier a Lugni-ban; Montmorti Tibád a Bon-dieu-ben; Normandiai Henrik 1178-ben a Le Liget-ben; Amadé gróf a Pommiersi-ben; Nevers püspöke Tibád az Apponay-ban és Coligny Hugo a Salignat-ban alapítottak karthausi kolostorokat. 1203—1378. Franciaországban leginkább egyes főurak bőkezűségéből, nem kevesebb mint negyvenhat kolostoruk épült fel. Azonban nem csupán magánosok, nem csak egyes városok polgárai, nemcsak a püspökök, hanem a fejedelmek és királyok is emeltek számukra kolostorokat. IX. Lajos a Páris mellett fekvő „Zöld völgy“-ben telepíté meg a karthausiakat. Régi királyi palotáját alakíttatá át e célból. Fia Novionumban a Lajos hegyén épített nekik zárdát. 1332. Fontain közelében Guigo Burgundia fejedelme, Dijon mellett pedig Merész Fülöp épített karthausi kolostort.⁴⁾ E közben a rend kormányzását és belső ügyeit illetőleg a franciaországi zárdák nem maradtak tétlenül. Csakhamar belátták, hogy Guigo rendszabályai bármily alaposak és sokoldalúak is, még sem teljesen kimerítők, belátták, hogy a rend elterjedését nagyban nehezíti azon körülmény, hogy az újonnan alapított házak mindenben saját maguk erejére, kitartására s buzgalmára vannak hagyatva. A rend, Sz. Hugónak a rend alapítása körül kifejtett érdemei tekintetéből, kiváló pártfogójának tekinté a grenoblei egyház mindenkori fejét. Most is II. Hugó püspökhöz fordultak tanácsért. Bernát portesi, Soffard escougesi, István durboni és János arviéresi perjelek azon kéréssel járultak Hugóhoz, engedné meg, hogy egyházmegyéje területén a rend összes tagjai, a ház-

¹⁾ Beyerlinck: f. i. m. T. VI. p. 235 et sqq.

²⁾ U. o. p. 237.

³⁾ U. o.

⁴⁾ V. ö.: Beyerlinck: i. m. p. 232. Lefebure: II.

szabályok közös megbeszélése czéljából összegyűlhessenek. Hugónak ily káptalan tartása iránt elvben semmi kifogása sem volt. A módozatokat azonban Anselmmel, az anyazárda perjelével, közösen óhajtá megállapítani. És ezen módozatok szerint tartották meg a karthausiak az anyazárdában az első káptalant, melyen a nevezett zárdák perjelein kívül még egy-egy szerzetes is részt vett.

A káptalan, melynek iratait először Mabillon adta ki, az Isten hegye nevű karthausi kolostor kézírata után,¹⁾ még a lyoni Sz. Péter-kolostor épülése előtt s így minden esetre 1154 körül tartatott meg. Határozatai hét rövidke pontba vannak foglalva, melyek megállapítják, hogy a rend mindenben az anyazárdának a nagy Chartreusenek eljárását tartja irányadónak s annak perjelét a rend általános perjeléül ismeri el, miáltal a rend az egységnek nélkülözhetetlenül szükséges kellékét biztosítja magának. Kimondá egyuttal, hogy új szerzetház felállítása csak is az általános káptalan engedélyének kikérése mellett van megengedve. A káptalan többi határozatai azután a perjel állását határozzák meg s fölhatalmazzák a konventeket, hogy az oly perjelt, ki jogkörét túllépné vagy egyébként hibázna, kétszeres eredménytelen megintés után, elmozdithassák.

Ezen, a rend beléletében elvi fontossággal bíró káptalanon kívül, egész 1332-ig még kilencz más káptalan okiratait ismerjük. A második káptalan 11 fejezetből álló határozatai kivétel nélkül mind a zsolozsmák elmondásának módozatait írják szorosabban körül;²⁾ míg ellenben az ugyanannyi fejezetet alkotott harmadik káptalan ismét a rendi élettel foglalkozik. Megengedte, hogy a káptalanba menő tagok, valamint a káptalan kiküldöttjei, lóháton járhatnak;³⁾ s miután minden ház csak meghatározott számú tagot vehet fel, meghatározta az egyes kolostorok birtokképességének maximumát. E szerint egy karthausi zárdá sem tarthat többet 25 napszámosnál, 1200 juhnál vagy kecskénél, a mely számba azonban a bakok nem voltak beleértve. Azonkívül minden egyes kolostor legfőlebb 12 kutyt, 32 ökröt, 20 borjut és hat öszvért vagy szamarat tarthatott.⁴⁾ Ezen káptalan azonban már szükségét érezte annak, hogy a perjel elmozdithatóságának megszorítását mondja ki s ily esetben a döntő ítélet hozatalt az általános káptalannak tartotta fönn.⁵⁾ Végül egy jellemző határozatot hozott, midőn hangsúlyozta, hogy a perjel tudta nélkül Rómával levelezni nem szabad; erre kétségtelenül nem egyéb, mint pusztán a rend szigorából kifolyó föltétlen alárendeltség biztosítása, birta rá a káptalant.⁶⁾ Ugyanekkor mondta ki a rend azt is, hogy a kölcsönös béke kedvéért sem a cziszterciek, sem a

¹⁾ Lsd. Mabillon: *Annales Ord. S. Bened. T. VI. p. 685. in Appendice.* Innen közölte Migne: *Acta S. Brunonis T. II. c. 1125 et sqq.*

²⁾ Lsd. m. f.

³⁾ V. ö.: Mignenél: *Statuta III. c. 1128. cap. 1. Codex 1459. és Codex 1726. a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.*

⁴⁾ *Statuta III. c. 5. Migne-nél: f. i. h. c. 1129.*

⁵⁾ U. o. c. 6.

⁶⁾ U. o. c. 4 et 7.

premontreiek rendjéből senkit többé felvenni nem fog.¹⁾ Világos jele ez annak, hogy a rend a szerzetesség fogalmának, úgy belső szervezetében, mind annak teljes és lanyhaságot nem ismerő megtartásában, a legjobban megfelelt s azért folyton a valódi szerzetesek mintaképeül tekintették.

Igen messze vezetne kitűzött célomtól, ha az ezenkívül még ismert hat káptalan szabályait sorra venném. Ezek különben leginkább a már ismert Guigo-féle határozatok szorosabb körülhatárolásával foglalkoznak és semmi oly mozzanatot nem foglalnak magukban, mely a rend lényegét érintené. Kivételt képez e tekintetben az 1261-ben tartott káptalan, mely az úgynevezett látogatási rendszert írja körül. A rend ugyanis, Guigo ideje óta, nagy súlyt fektetett az ellenőrzésre, mint a mely a szigor és pontosság legbiztosabb támasza. Guigo Consuetudinesei felhatalmazták a perjelt, hogy nemcsak a megtért testvérek, hanem a szerzetesek czelláit is meglátogathatja s azok életét és tetteit ellenőrizheti. Ezen üdvös jogból idővel hasznos szokás fejlődött ki. Az egyes perjelek ugyanis, részint hogy önmaguk a másik kolostor lakóinak buzgalmán épüljenek, s az ott hasznosnak bizonyult eljárást otthon meghonosíthassák, részint, hogy a kölcsönös érintkezés és megbeszélés által az egyöntetűség megőriztessék, gyakrabban meglátogatták a hozzájuk közelebb eső kolostorokat. E szokás lassanként állandóvá lett, úgy hogy az mintegy a testvéri szereteten alapuló kötelemmé vált. Midőn pedig a rend hova-tovább nagyobb elterjedést nyert, a káptalanok e szokást egyes perjelek egyenes kötelességévé tették s azokat látogatóknak (*visitatores*) nevezték el. Minden egyes kolostornak meghatározott látogatója volt, kinek jogában, vagyis inkább kötelességében állott, úgy a perjelek mint a szerzetesek életmódját ellenőrizni s a szabályok pontos megtartását, ha esetleg a szükség úgy hozta volna magával, még büntetések alkalmazásával is, sürgetni. Magában Franciaországban a látogatóknak évenként be kellett menniök az ellenőrzésükre bízott zárdákba. Így kellett ennek egyéb országok kolostorainál is lennie egész az 1261-ben tartott káptalanig. Ezen káptalan azonban tekintetbe vevén, hogy az egymástól távol eső kolostorok között a közlekedés nehézkes, Constitutióinak tizenhatodik fejezetében kimondta, hogy a szlavoniai (Karinthia, Krajna és valószínűleg Magyarország) Angliai, Kataloniai kolostorok, valamint a Sz. Bertalan kolostor látogatása csak minden hatodik évben történjék.²⁾

A XIII. és XIV. században beállott rohamos fejlődés azonban szükségessé tette, hogy több kolostor egy közös tartománnyá egyesítve egy közös látogatóval birjon. Ezen terhes állások túlságos szaporítása által ugyanis sokan a rend tulajdonképeni céljától, a szemlélődő élettől, úgyszólván teljesen el lőnek vonva s így saját lelkük tökéletesítésén nem munkálkodhattak. Ez okozta, hogy a rend utóbb több tartományra lőn felosztva.

¹⁾ Statuta III. c. 11. Migne-nél f. i. h. col. 1129.

²⁾ Statuta Cap. Generalis Ord. Carthus. edit. A. D. 1261. c. 16. Migne-nél: Acta S. Brun. T. II. col. 1135.

Franciaország maga hat tartományra volt felosztva, úgymint: Geneve, Provence, Aquitania, Burgund, a tulajdonképeni Frank tartományra és Pikárdiára. A többi országok összesen 11 tartományt képeztek, melyek közül Katalonia és Kasztília a spanyol és portugall kolostorokat; Belgium vagy Németalföldi tartomány, Belgium, Flandria, Holland és Geldern kolostorait; az Angol tartomány a britt félsziget zárdait; Alsó-Alleman tartomány a mai Németország déli részét és a bajor kolostorokat; Felső-Allemania pedig Karinthia, Krajna, Tirol, Morva, Ausztria és Csehország kolostorait egyesíté magában. Krajna, Karinthia, Lengyelország és Magyarország kolostorai kezdetben külön tartományt képeztek, melyet a karthausi káptalanok szlavoniai tartomány néven ismertek. Utóbb azonban e tartomány Felső-Allemania részét tévé. Németországban azonkívül még rajnai tartomány is volt, mely leginkább Elzászra, a mai Poroszországra, a Majna és Mosella vidékére terjedt ki, és egy szász tartomány, melyhez a szászok karthausiai soroltattak. Olasz földön három tartomány volt: a lombardiai, mely az északi rész kolostoraira terjedt ki, a tusk Közép-Olaszországban és végül a római tartomány, melyhez Nápoly és Kalábria tartozott. Ez volt általános vonásokban ecsetelve a karthausi rend képe akkor, mikor az hozzánk Magyarországra is elszármazott, hogy két századot meghaladó időn át világítson példájával hazánk többi szerzetes rendjeinek.

III. FEJEZET.

A karthausiak bejövedele Magyarországra.

IV. Béla behozza a karthausiakat. Első kolostoruk az ercsi. Gyors pusztulásuk. A tatárok bejövedele. A Szepesség védekezése. Capitulum Lapidis Refugii. A szepesi plébánosok testvérülete. A menedék szirti kolostor alapítása. Jordán szász gróf és Márton zsákóczi pap buzgólkodása. Konrád perjel. A karthausiak első ájtatos alapítványai. A Curia Tybae. A magyar karthausiak sajátos jellemvonása. Detrik gróf és Farkassy Illés hagyományai. Tydor gróf adománya. A melduri malom. Magyar születésű karthausiak. Dénes karthausi legendája. Kőrmös mester végrendelete. Eöz-Szent-Miklósfalva. Izsépi és Barchai támadása. XXII. János brevéje.

azánk, melyet Pázmány méltán a szerzetesség virágos kertjének nevez, a középkor legszigorúbb rendjének, a karthausiaknak is megnyitotta kapuját. A néma barátok szerzete, a mint őket a nép jellemzően elnevezte, Magyarországon nagy népszerűségnek, ritka kedveltségnek örvendett. Azonban a rend, ennek daczára, nálunk nagyobb elterjedést sohasem nyert. Pázmány a hazánkban élő szerzetesekről készített kimutatásában, mely sok ideig a szerzetesrendek történetére nézve egyedüli forrásunk volt, csak négy kolostorról emlékezik meg. Első sorban említi a két szepességi zárdát, a keresztelő Sz. Jánosról címzett menedékszírtit és a Sz. Antal remetéről címzett lechniczit, mely, mivel a Dunajecz folyó partján állott, másképp Dunajeczinek is neveztetett. Említi Pázmány az Eger közelében fekvő segítség-völgyi vagy tárkányi és a Veszprém-megyében létezett Sz. Mihály arkangyalról nevezett paradicsomvölgyi vagy lövöldi kolostorokat.¹⁾ Lányi e négy kolostor számát hatra emelte az erchi és dunajeczi kolostorokat számítva hozzájuk. Tény, hogy a rend nálunk

¹⁾ Péterffy Concilia.

hat kolostorral birt, csakhogy ezen számot nem a Lányi által említett dunajeczi kolostor adja meg, mert ez nem volt más, mint a Pázmány által is említett lechniczi, hanem a nagyváradi in promontorio épült premontrei kolostor, mely egy időben, mint látni fogjuk, a karthausiaknak lön átadva.¹⁾

A karthausi rendnek hazánkban való megtelepítése IV. Béla királynak érdeme. Első kolostoruk az erchi vagy ercsényi volt, melybe 1238-ban az esztergomi érsek és a perusiai püspök, mint az apostoli szentszék meghatalmazott követje, vezették be a rendet.

Az erchi monostor Sz. Miklós püspök és hitvalló tiszteletére épült a Duna partján, Budától mintegy öt mértföldnyi távolságban. A kolostor eredete körül igen elágazó vélemények keltek szárnyra. Pázmány Péter 1260-ra teszi építését s azt Tamás nádornak tulajdonítja. Hogy Pázmány állítása mennyire nélkülöz minden realisabb alapot, mutatja azon körülmény, hogy a karthausiak az általa jelzett időpont előtt öt lustrummal, már ezen kolostorban laktak volt. Kétségtelen tény, hogy az erchi kolostor egyike az ország legrégebb kolostorainak s ámbár ama márványlapból, melyre Klio a kegyes alapítók nevét jegyzé, az idő épen azon részecskéket tördöse ki, melyeken az erchi monostor építtetője szerepelt, annyit mégis képesek vagyunk konstatálni, hogy a kolostor eredetileg nem épült a karthausiak részére. Czinár Mórnak, Fuxhoffer javított kiadásában²⁾ erre vonatkozó nézete azonban épen oly tarthatatlan, mint a mily indokolatlan Pázmány állítása.

Theiner buzgólkodásának sikerült napfényre hoznia a vatikáni levéltárakból egy okmányt,³⁾ mely hivatva van e kérdésre némi, bár csekély fényt vetni, s mely egyuttal a karthausiak Magyarországon való tartózkodásának eddig ismert legrégebb diplomatikai adata. IX. Gergely pápától származik s 1238-ból van keltezve. Az okmány tárgya épen a karthausiak bevezetése az ercsényi (erchi) kolostorba. Ezen oklevélből tudjuk, hogy az ercsényi kolostor, jóval 1238. előtt, a benczések részére épült. Idővel azonban, nem tudni mi okból, a kolostor csaknem teljesen elpusztult s lakói elhagyván azt, Sz. Benedek rendjének egyéb kolostoraiban találtak menedéket. IV. Béla idejében a kolostor üresen, elhagyottan állott. Történt, hogy a karthausi rend egy-két tagja ez időben, vagy a szeitzi vagy a maurbachi kolostorból, Magyarországra is ellátogatott s a király előtt megjelenvén, annak jóindulatát sikerült a rend részére megnyerniök. Béla figyelme az ercsényi kolostorra irányult, melyet csekély költséggel s rövid idő alatt vélt helyreállithatónak. Tervét közölte a pápával, ki azt, mint épen az idéztük levél bizonyítja, helyeselte s a jelzett év augusztus 8-án elrendelte, hogy e kolostorba, mely közvetlen pápai joghatóság alatt állott, a karthausi rend „que nuper in Regnum — intravisse dinoscitur“ nem rég költözött az országba, bevezetessék. Itt éltek hazánkban az első kart-

¹⁾ Magy. Egyháztört. Atdolg. Knauz N. I. k. 507—508. II.

²⁾ Monasteriologia Regni. Hung. P. II. p. 93.

³⁾ Monumenta S. Hist. Reg. Hung. Illust. T. I. p. 164.

hausiak csendes elvonultságban, békességben egész a Magyarországra súlyos csapásként nehezedett tatár járásig. Az országot tűzzel vassal pusztító vad pogány hordák, a szerencsétlen emlékü sajói csata után egész Pestig száguldozván, 1242-ben, a kemény téli időben beállott Duna jegén átkeltek s az ima e csendes hajlékát sem kimélték. IV. Incze pápának a topliczai apáthoz 1253 január 22-éről keltezett levele mondja, hogy a karthausiak ezen csapás következtében oly annyira kivesztek az országból hogy a kolostort többé az ő számukra helyreállítani nem lehetett s azért Vancha István érsek azt a cisztercita rend néhány tagjával népesíté be. Így került rövid idő alatt e kolostor a karthausiak kezéből a ciszterciztáékba, kik azt ismét 1499-ben az ágostoni remeteszerzetnek engedték át.

Azonban a karthausi rend hire sokkal nagyobb volt s e rövid idő alatt sokkal jobban megkedveltették magukat a magyar nemzettel, hogy sem végleg eltűnhettek volna történelmének évlapjairól. Ugyanazon csapás, mely kipusztítá, ugyanaz hozá őket vissza.

A karthausiaknak legállandóbb lakóhelyét, úgyszólván fészket, Magyarországon a Szepesség képezte.¹⁾ Hazánk e kies vidéke, mely elhagyott, zordon magányokban bővelkedik, a remete életnek mintegy természetes talaját képezte. Lakóinak vallásos buzgalma, jámborsága, egyszerű szokásaik mind igen alkalmasak voltak arra, hogy e vidéket a karthausiak kedves tartózkodó helyévé tegyék. Megtelepitésük maga a kegyelet ténye volt. Ugyanis a tatárok pusztítását a Szepesség sem kerülhette el.

Midőn a vad tatár hordák az ország határán megjelentek, a megremült szepesiek, Hain Gáspár löcsei krónikája szerint²⁾ a vadonokba

¹⁾ Szepesvármegye történelmi tekintetben hazánk egyik legérdekesebb megyéje. Lakói tótok, németek és csekélyrészben magyarok voltak. Szepes nevérol a legelágazóbb vélemények vannak. Bél a löcsei krónika érdekes, de alaptalan előadása szerint a gepidáktól származott Gepusiumból (Lsd. Prodromus 396. l.) vezeti azt le; míg ellenben Fessler (Gesch. d. Ungarn I. 262) Bárdossy után (Suppl. ad Analect. Scepus. 17. 31. 54.) a német Zips-ből származtatja, melyet ismét a scyrrekből akar kimagyarázni. Grimm (Gesch. d. Deutschen Sprach. I. 326) a tót cip-ből vezeti azt le. Kétségtelen, hogy a Szepesség lakóinak nagy része bevándorlott s részint Kálmán s részint II. Gécsé által megtelepített németekből származott. Mai nevét is azoktól nyerte. Hazánk német telepítvényei nagyobb részt a keresztes háborúk alkalmával létesültek s ilyenkor rendszeren a vidéknek azon nevet adták, melyet régi német lakóhelyük birt. A Szepesség németjei hozzánk jó részt a Rajna partjáról jöttek és pedig mint Kachelmann (Szepes és Gömör nevérol: Uj Magy. Museum 9. évf. I. 294 s köv. II.) kimutatta, a mai Kron-Weissenburg vidékéről, mely Merian Máté (Topogr. Altasiae 45. l.) értesítése szerint Sebusiá-nak is neveztetett. Szepesnévének, mely okmányainkban Zepus, Sebus Scepus stb. néven is szerepel, nézetünk szerint, ez a legtermészetesebb származtatása.

²⁾ Ezen krónikát, mely különösen a XVI. és XVII. század polgári történetének megbecsülhetetlen forrását képezi Wagner közölte először Analect. Scepus. Sacr. et Prof. Viennae 1774. II. köt. 1—46. II. hű kivonatban; Wagner után még a Magazin für Gesch. Statist. und Staatsrecht der öst. Monarchi. Herausg. von einer Gesellschaft öst. Gelehr. I. kötetében is található. Ujabban Demkó Kálmán a löcsei levéltár nagy érdemeket szerzett tudós rendezője, megelévn a krónika eredetijét, alapos ismertetést közölt róla a Századok 1882. évf. 133—143. és 223—235. II. s tüzetesen kimutatta, hogy

vonultak. Jordán a XXIV. szepesi város grófja, tanácsot tartott s a bírókkal, polgárokkal és a néppel — mit allen Richtern, Gemeinden und Pöbel — a Szepesség déli részén fekvő lethanfalusi határban vonult meg. Itt emelkedett az úgynevezett Schauberg, mely kiválóan alkalmasnak látszott arra, hogy az iszonyú ellenség minden mozdulatát megfigyelhessék. Jordán gróf tanácsára a hegycsúcshoz vezető völgyet erős fallal sánczolták el.¹⁾ Itt e természetalkotta várban, melyet a tatárok megostromolni is képtelen lettek volna, éltek át a tatárjárás nehéz esztendejét. A nép ekként biztosítva látván anyagi létét, cselédségét, barmait és ingó jószágát, lelki szükségleteiről sem feledkezett meg. E célból, közös erővel, egyszerű kis fatemplomot tákoltak össze s azt utóbb Capitulum Lapidis Refugii-nak nevezték el. A tatárok kitakarodása után, ugyancsak a krónika szerint, a hegyi lakosok elhagyták e rejtek helyet, mert nagy szükséget szenvedtek s a köves föld semmit sem termett. Kezdetben a szepes-szombati sikon akartak falut építeni, melyet Sztoján-földnek neveztek, azonban kő és főleg kútviz hiányában, e szándékuktól elállottak. Utóbb a Szepes-váralja felé eső Drevenik sziklán óhajtottak várost emelni. Azonban szintén sikertelenül. Végre hosszas utánjárás után a Stadthberg közelében fölépíték a mai Lőcsét Szepesnek egyik legkiválóbb városát. Ez a krónika szerint 1245-ben történt.

Azonban a szepesi szászok emlékezetében még soká éltek a szenvedés napjainak borzalmai. Hálás kegyeletök tárgya volt ezentúl is azon hely, melynek természetalkotta erődítvényei, egyesítve az emberi kéz szorgalma által emelt fallal, az ádáz ellenség nyilzápora elől megvédték éltségüket, meg családjukat, kevés ingóságokban birt vagyonukat. Kegyeletöknek kezdetben azáltal adtak kifejezést, hogy a helyet, mely előbb egyik a Rajnapartján emelkedő szikla nevééről, Schaubergnek neveztették,²⁾ most „Menedékszírtnek“, Lapis Refugii-nak keresztelték el.

Midőn nem kellett többé félniök a tatárok visszajövetelétől, midőn

annak szerzője maga Hain Gáspár Lőcse egykori bírása. A krónika negyedréte alakú 956 oldalra terjedő kézirat; czime ez: Zipserische oder Leutschauerische Chronika Zeit Beschreibung zusammen getragen der lieben posterität zur nachricht von Caspar Hain m. p. Adatait nagyobb részt egykorú diáriumokból és hivatalos személyek jegyzőkönyveiből meríti, mint azt maga is mondja. Sperfogel naplóján kívül, meg Türck Dániel, Henisch János, Kohls Kristóf, Cramer Gáspár, Czazk Péter, Fröhlich Márton és Hain Miklós naplói, Lőcse évkönyveit és számadásait említi ilyenekül. Az 1515. túli dolgok, mint azt már Wagner is megjegyezte, hiteles adatok alapján vannak előadva, de a régibb történetben nem igen megbízható s azt jórésben Jornandes-ből, Aeneas Silvius-ből és Bonfin-ből kölcsönözte.

¹⁾ Ezen falnak építését bizonyítja egy a lőcsei főtemplom szomszédságában álló könyvtár kolumnáján található fölírat is: MCCXLI. Murus Lapidis Refugii . . . bár a fölírat többi része, a vakolat lehullván, nem is olvasható többé. V. ö.: Wagner Analect. T. II. 347.

²⁾ V. ö.: Kachelmann Szepes és Gömör nevééről. Uj Magyar. Muz. i. h. A magyarok utóbb a sziklát »Lethenkew« Látókőnek, a hegy lábánál emelt falut pedig Lethanfalvának nevezték. V. ö.: Wagner Analect. II. k. 70. l.

szorgalmuk a pusztulás emlékeit eltávolította s otthonuk ismét virágozni kezdett, akkor előállott Márton a jámborságáról ismert zsákóczi pap, (Plebanus de villa Isaac) s a 24 királyi város testvérületének¹⁾ kebelében megpendíté az eszmét, hogy Isten dicsőségére és a tatároktól való megszabadulás emlékére, a Menedékszírtén egy karthausi zárdát emeljenek.

A plébános testvérület kebelében 1299-ben megpendített eszme csakhamar alakot öltött. A zárdá alapításának történetét egy névtelen karthausi barát elég bő és részletes krónikájából ismerjük. E szerint Márton a zsákóczi pap lett a testvérület részéről a kivitellel megbízva. Érintkezésbe lépett tehát a szeitzi karthausi zárdá perjelével, ki még 1299-ben az általános káptalan határozatából kiküldötte András szerzetest egy megtért testvérrel, hogy tekintse meg a helyet s ha azt alkalmasnak találja, a zárdá építéséhez szükséges előkészületeket tegye meg. A két szerzetes megjelenése a kalandos társulat örömnapja volt. Rögtön egybegyűlt, a senior elnöklete alatt, a testvérület nagy tanácsa, hogy a teendőket részletesen megbeszéljék. Mindenek előtt a Lapis Refugii tulajdonjogát kellett megszerezniök. E célból Márton pap vezetése alatt küldöttséget, mint ma mondanók, szűkebb körű bizottságot küldtek ki, melynek tagjai voltak: a két karthausi barát, Henrik löcsei, Werner odorini és Herman leibiczi plébánosok.

¹⁾ A szepesi »fraternitas XXIV. plebanorum regalum« a középkor sajátos egyházi intézménye volt. Egyes vidékek, egyházmegyék vagy kisebb polgári területek plébánosai ugyanis összeállottak s társulatot alakítottak, melynek célja mindig vallásos volt. Ily társulatok, melyeknek eredete a XIII. század közepéig nyulik föl, hazánkban nagyobb számmal léteztek s szervezésök talán sehol sem volt oly kifejezett mint épen nálunk, hol rendszeren kalandos társulatoknak neveztek. A Szepes vármegyében alakul fraternitas hihetőleg az elsők között szerepel úgy eredetére, mint kiterjedtségére és szabadalmaira nézve. Hain Gáspár krónikája szerint a szepesi 24 királyi város plébánosai 1248-ban állottak össze megalkotván a fraternitást, mely ugyancsak ezen forrás szerint, 1274-ben László királytól nagyobb mérvű kiváltságolásban részesült s 1298-ban új alapon véglegesen szervezkedett. A krónika idevonatkozó adatai Wagner Analect. Scepi, T. II. p. 9. találhatók föl: Anno 1248. mondja a krónika, Ist die Bruderschaft der 24 Pfarhern eingerichtet worden. Anno 1274. »Hat König Ladislaus die löbl. fraternitet der 24 Pfarhern in Zips mit besonderen Privilegien begabet. Anno 1298. Ist die Bruderschaft der 24 Pfarhern zum andermalh aufgerichtet worden«. Megerősíti ez ujja alakulást a löcsei könyvtár kolumnájának ezen töredékben fennmaradt felirata is: MCCXCVIII. Fraternitas XXV. Plebanorum stat. . . . Ezen végleges szervezkedés alkalmából. készített statutumainak egy részét Wagnernek sikerült az enyészettől megóvnia s azokat az Analect. T. I. 266. s köv. ll. közli is. E szerint a testvérület tagja csak jó hírű plébános lehet, ki a keresztény vallásnak művelője. Világiak nem lehetnek a testvérület tagjai, hanem a tagok közös megegyezésével annak imáiban, sőt ha meghivatnak, asztalánál is részt vehetnek s tanácsukkal is szolgálhatnak. A szepesmegyei kalandosok legközelebbi célja az volt, hogy a mindinkább tért foglaló közös rítus ellen állást foglaljanak. (V. ö.: Majláth alapos kis dolgozatát: A Liptó-Vármegyei Kalandosokról. Századok 1879. évf. 344. s köv. ll.) A testvérületben a kor határozta meg az elsőbbséget s ügyeik kezelését egy 4 tagból álló provisoriumra bízta, melynek legidősebbje a testvérület seniorjaként szerepelt. Ő volt a társulat közvetítője, gyűléseiken elnökölt s a testvérület kebelében történekről anyakönyvnek, matriculának nevezett

A kiküldöttek mindenekelőtt Jordánnál a szépesi szászok grófjánál kopogtattak. Jordán, ki mint tudjuk, maga vezette volt a népet a Schauberg sánczai közé, a szerzeteseket igen szívélyesen fogadta. Vallásos ember lévén, saját szavai szerint, az evangéliumok kijelentéseiből megtanulta becsülni azokat, kik a világ mulandó javairól lemondva az égieket keresik, s kik életüket a bűnök ellen való harcban, az irgalmasság és jótékonyosság cselekedeteiben töltik. E szemponttól vezéreltetve összehívá Lőcsén a szászok tanácsát, biróit, esküdteit és a nép véneit, s előre bocsátván, hogy mily üdvös és Istennek tetsző dolog a kolostorok számát növelni, hol szakadatlanul hangzik Isten dicsőítése s hol Jézus Krisztust folyton folyvást bemutatják áldozatul a világ bűneiért a könyörülő Teremtőnek, felszólítá őket, hogy plébánosaik kérelmének engedve, a Lethon vagy közönségesen Lapis Refugii-nak nevezett helyet, zárdaépítés céljából, ajándékozzák oda a megjelent két szerzetesnek, illetve az általok képviselt karthausi rendnek. A jámbor gróf lelkes felszólítását az egész gyülekezet helyesléssel fogadta. Jordán erre még 1299-ben Sz. Mihály napján kiállította az adománylevelet,¹⁾ melyet bátran nevezhetünk a karthausi rend magyarországi keresztlevelének.

Jordán gróf oklevele, melynek ma már csak gyarló másolatát birjuk,²⁾ elég körülményesen írja le ezen helyet. Megegyez e leírással a karthausi névtelen krónikája is. E szerint a Lapis Refugii a Béla és Hernád folyók között fekszik. Három oldalát ezen két folyó övedzi, míg a negyediket, a nyugoti oldalt, a menekülők által a Bélától Hernádig vezetett erős körfal zárja el. Maga a tér jelentéktelen terjedelmű s Hradszkynak állítása szerint, legfőlebb 54—71° nagyságú. Belátta ezt Jordán gróf is, s azért a körfalon kívül annyi földet csatolt e területhez, a mennyi egy gyümölcsös kert és a zárda gazdasági épületeire elégséges leend, — quantum pro pomaeriis

naplót volt köteles vezetni. Egy ily naplót Wagner is kiadott: *Analect. T. II. p. 189—277.*, mely a XVII. század történelmének becses kútforrását képezi s melyet 1519-ben kezdett írni Wagendrusseli Hildebrand Lőrincz iglói lelkész. Folytatták: 1528—1546. Moller (Mollner, Müller, Molitor) György, ki 1528-ban löcsei plébános és a fraternitás seniőrja lett; majd Platner Antal és Janscher János seniorok. Legbővebb azonban Molitor följegyzése. A testvérület minden fontosabb ügyben gyűlést tartott, melyre a meghívókat a négy provisor volt köteles szétküldeni és pedig a gyűlés előtt legalább 14 nappal. Ha valamely provisor hanyagságából, a testvérület egyik másik tagja, oly későn vette a meghívót, hogy a gyűlésre el nem mehetett, az illető provisor egy ezüst unczia birságot fizetett, minden egyes meg nem jelenhetett tag után. Ugyan ily birságban marasztaltatott el azon tag is, ki valamely körözüvényt vagy meghívót a szükséges időn túl magánál tartott vagy ki annak továbbításáról egyáltalában nem gondoskodott. A gyűlésen megjelent tagoknak, hogy annak kinél összejöttek terhére ne legyenek, egy szolgánál többet nem volt szabad magukkal hozniok. Minden egyes testvérületi tagnak egyházi karinggel kellett ellátva lennie s a közösen elvégzendő zsolozsmára karingben és csizma nélkül kellett megjelenniök. Kötelességek voltak oly korán jönni, hogy az első szent misét közösen hallgathassák meg. Hasonló társulat volt Kecskeméten (Századok 1877. évf. 87—90. l.) és Liptóban is, mely utóbbit Majláth ismerteti f. i. h.

¹⁾ Lsd. ezen okmányt Wagner *Analect. T. I. p. 393.*

²⁾ Lsd. Országos levéltár: *Acta Camald. de Lechnicz.*

faciendis et aedificiis pro clauistro construendis, possit sufficere abundanter, mondja az adománylevél.

A szepesi szászok gyülekezetéből, a buzgólkodó plébánosok, a szepesi préposthoz mentek. Azt kérték, hogy a prépost ezen adományt a király nevében erősítse meg. A préposti székhelyen ekkor Farkassy Jakab ült, a ki személyére nézve szepesi püspök volt.¹⁾ Jakab szívélyesen fogadta őket s biztosította, hogy ő az általa is ismert kitűnő rendet úgy anyagi, mint szellemi pártfogásában, örömet fogja részesíteni. Igéretét csakhamar tett követé. 1299. december 19-én kelt megerősítő levelében Jordán grófnak és a szászoknak közös adományát a király nevében megújította.²⁾

A hely kérdése így szerencsésen meglett oldva. Azonban e hely pusztaság és terméketlen volt. A menekülők által épített s most elhagyottan álló templom szintén javításra szorult. A kolostor építése, bármily igénytelennek volt is az tervezve, mégis tetemes költséggel járt. Mind ezen nehézségek nem riaszták azonban vissza a derék zsákóczi papot, ki a névtelen krónikás előadása szerint, hasonlóan a gondos családapához úgy sajátjából, mint mások könyöradományaiából napról-napra gyűjtögette a filléreket, míg azok annyira fel nem szaporodtak, hogy a kolostor építéséhez lehetett fogni. 1305-ben³⁾ tették le a leendő kolostor alapkövét s azonnal hozzá is fogtak az építéshez. A tervek készítője s az építés művezetője, a szeitz karthausi szerzetes, András atya maga volt. Ő volt az épülő ház gondnoka is. Perjelők, mint azt a névtelen karthausi krónika hangsúlyozva mondja, még nem volt. Két hosszú év tellett el, midőn végre a Keresztelő Szt. János tiszteletére emelt zárda teljesen fölépült. Mikor azután az új telepítvényen a templom s egy néhány cella készen állott, akkor a rend általános káptalanja, melynek András atya jelentést tett, kiküldte az első szerzeteseket, kik 1307-ben foglalták el a kolostort. Az új társak vezetője és a ház első perjele Konrád atya lett, kit a névtelen krónikás, mint kitűnő író említ s a ki több tudományos művön kívül egyházi szerkönyvek írásával is foglalkozott.⁴⁾

Konrád a csekély javadalmazásu zárdát, Márton pap támogatásával, azon csekély alamizsnából volt kénytelen eltartani, melyet a környék

¹⁾ A szepesi prépostság az esztergomi egyházmegyéhez tartozott s a szepesi prépostok az érsek helynökeiként szerepeltek. Megtörtént ugyan többször, hogy megyéspüspök birta e prépostságot, mint például Várallyi Szaniszló pécsi (1545), Balázs váci (1549) püspökök, de azok soha sem neveztetnek azért szepesi püspököknek. Egyedüli kivételt Jakab képez, ki 1291-től fogva több okmányban, mint »Episcopus Scepusiensis« említtetik, úgy a király, mint az esztergomi érsek által. Lsd. *Analect. T. III. 17.* És miután Jakab halálával ismét csak a prépostság lett betöltve (Lsd. a választásra vonatkozó okmányokat Knausz: *Monum. Eccl. Strig. T. I. et II.*) világos, hogy a mint már Turóczi is vélekedett, a püspökség csak Jakab személyére szóllott.

²⁾ Wagner: *Analecta P. III. p. 17.*

³⁾ Hainféle krónika írja: Anno 1395. Ist das Cartheyser Kloster auf den Stein erbauet worden, und in beruf kommen. Wagner: *P. II. p. 10.* Ezzel teljesen megegyez a Leibicziek krónikája is. Lsd. u. o. *P. II. p. 47.*

⁴⁾ Anonymi Carthusiani: *Fundatio Lap. Ref. Wagner-nél Anal. P. II. p. 72.*

amúgy is szegény lakosai hoztak. A Menedékszirt elhagyott kopár szikla volt, mely semmit sem jövedelmezett. Az új birtokosok tehát főleg ennek termékenyítésére fordították figyelmüket. Konrád különben is okos és bölcs előrelátással megáldott ember volt. Ő, kétségkívül a zsákóczi plébános tanácsait is megszívlelvén, csakhamar tisztában volt azzal, hogy a rend e kiválóan földművelő országban, kizárólag csak szarvasmarhatenyésztéssel nem fogja magát fenntarthatni s hogy a birtok művelés eszméjével, ha csak ezen igen-igen alkalmasnak bizonyuló helyet végső nyomor miatt elhagyni nem akarja, jókor meg kell barátkoznia. A nép szegény volt, a főurak vagyonát a földbirtok tevő; amattól nem remélhetett fenntartást, emettől legfőlebb földet nyerhetett. Konrád számba vette ezen körülményeket s minden erejéből arra törekedett, hogy a rend művelhető föld birtokába jusson. Azonban gyakran a legodaadóbb, legkitartóbb szorgalom, a legerősebb akarat sem képes megküzdeni a természet mostohaságával. Így történt itt is. A Schauberg és környéke még oly csekély terjedelmű szántóföldet sem nyújthatott, mely elégséges leendett vala azon csekély gabonamennyiség termelésére, mennyi a sanyarú életmódhoz szokott szerzeteseknek mindennapi kenyérökhöz szükség volt. Nagynehezen sikerült fáradozásainak a Schauberg kopár szikláit befásítaniok. És ezen erdő képezi ma a menedékszirti karthausiak emlékét e helyen. A zárda építésére gyűjtött összegből még fennmaradt volt ugyan némi csekély pénzük, de ez magában elégtelen leendett. Szorult helyzetükből ismét Márton pap segíté ki őket. Elment a Menedékszirthoz legközelebb fekvő birtokok uraihoz. A Tyba család tagjait kereste fel s közbenjárása által elérte azt, hogy Tyba unokái, Miklós nemesnek két fia, László és János hajlandónak mutatkoztak, ha Ivánka nevű gyámjok beleegyezését megnyerhetik, királyi mértékben 40 holdat tevő szántóföldjeiket és Odus fiaival közösen birt rétjöket a rendnek átengedni. Csakhogy e birtok még rendezetlen állapotban volt. Sokan tartottak arra igényt; ilyen volt Orbán comes és — bizonyos Lukács nevű rokon. Márton pap rábeszélő képessége azonban legyőzte mind ezen akadályokat. Orbán comes és Lukács, nemkülönben Odus fiai azon esetre, ha a birtok a karthausiakra szállana, lemondtak minden jogukról. Így történt azután, hogy a Lethonkö szomszédságában fekvő földeket s egy évenként kilencz szekér szénát termő rétet, Konrád perjel, potom áron, néhány márkáért megvehette. A szepesi káptalan által ez érdemben 1307. szeptember 7-én kiállított oklevélből¹⁾ azonban kitűnik, hogy a Tyba-féle örökség tulajdonképen 60 holdat tett s hogy a karthausiak által megvásárolt rész nem képezett egy teljes komplexumot, hanem négy-négy holdat tevő földterületekben váltakozott a többi örökösök hasonló nagyságu szántóföldjeivel, melyek így öt darabban husz holdat

¹⁾ Lsd. Hevenessy: MS. az egyetemi könyvtárban T. XL. KK. 206—211. Innen közölte Fejér Codex Dipl. VIII. 1. 243—246. ll. Ugyancsak ismerjük ezen vételt Huszty Mihálynak 1762. szept. 11-én Lőcsén a Lapis Refugii javairól készült információjából. Lsd. Ország. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 44. cs.

tettek. Ezen körülmény természetesen újabb nehézségeket gördített a kezdők elébe. Negyven hold föld miatt még nem volt érdemes külön gazdasági épületet emelni. A földek kezelését pedig nagyban nehezíté azok szétszórtsága. Konrád tehát arra törekedett ismét, hogy a Tyba-féle földek egész komplexumát megszerezhesse. Ezen földek egyrészét, négy királyi holdat, Orbán comes és fia Pál birtokolták, kiknek azonkívül 17 és fél holdjuk volt a Sumughtól Kapusdorf (Káposztásfalva)¹⁾ felé vezető nyílt ut mentén, mely Odus fiainak birtokával volt határos. S ezen 21 és fél holdat óhajtá Konrád megszerezni. Terve, mint az a fentebbi adásvételi szerződésből kitűnik, sikerült. A birtok hét szepesi márka fejében tulajdonuk lön. Azonban a Tyba család többi tagjai, a birtok érintett részecskéit, nem voltak hajlandók kezökből kibocsátani. S így ámbár Ilonának, Alcythnek Tibaházi Tyba leányának leánynegyedi részét örökadományképp 1309-ben szintén megnyerték, mégis az egész kuriális birtok csak 1321-ben került kezükbe. Ez évben ugyanis a hátralevő részt Tyba unokáitól, Pétertől és Mihálytól, hét márkáért „pro septem marcis grossorum“ megvásárolták.²⁾ Ily módon a karthausiak két ősi birtoknak lettek tulajdonosai a Szepességben, a káposztásfalvinak és a Curia Tybae néven a legújabb időkg ismert kuriális birtoknak.

Időközben a sokat fáradott Konrád perjel, kinek a rend megszilárdulását köszöné, lemondott hivataláról. Az anyagiak kezelése annyira elvonta valódi hivatásától, hogy törődött teste nyugalmasabb élet után vágyódott. A menedékszírti kolostor névtelen krónikása feljegyzé, hogy a rendtagok hosszas és kitartó kéréseinek végre engedtek s belenyugodtak lemondásába. 1310-ben menték őt fel a perjelség nehéz állásától „ut liberius spiritualibus operam dare posset, et pro scribendis libris vacare.“³⁾ Hogy szabadabban élhessen lelke üdvének s több időt fordithasson könyvek írására. Utódja Péter szerzetes lön. Ennek ifjabb vállaira nehezedett most a tovább alkotás sok gondot okozó munkája. Csakhogy ez tapasztalt, kipróbált erőket kívánt. A vételek csaknem teljesen kimerítették a szegény szerzetesek amúgy is mostoha pénzforrásait s most azon a ponton állottak, hogy nehezen szerzett birtokaikat, berendezés hiányából, parlagon kellend hevertetniök. Ehhez járult, hogy az új perjel s az új tagok különben sem értettek még a földműveléshez, mely a karthausi rendnél szokatlan valami volt. Franciaországban, de egyáltaljában eddig mindenütt, hol új kolostorokat emeltek számokra, kizárólag marhatenyésztést üztek. A nagyobb arányú földbirtok, úgyszólván, terra incognita volt előttök. Nem csodálhatjuk tehát, hogy Péter perjelt a sok nehézség teljesen elkedvetlenítette.

¹⁾ Káposztásfalva enéven máregy, a Petrotzyána Scepusiensia féle oklevél másolatok közt található 1248-iki okmányban, előfordul. V. ö.: Szepesmegye helységnevei Szepesm. Tört. Társ. évk. II. évf. 117. l. Sumugh a mai Schmegén tótul Szmizsán; IV. Béla említi egy 1254. oklevélben. V. ö.: Wagner *Analect.* P. I. p. 188.

²⁾ Lsd. Huszthy információját országos levélt. f. i. h.

³⁾ Fund. Lapidis, Ref. Wagner-nél i. h. 73. l.

Tanácsért a zsákoczi paphoz fordult, ki felhasználta összes reábeszélő képességét, hogy a perjelt és konventjét kitarásra bírja. Azonban sikertelenül. A rend sehogysem tudott azon gondolattal megbarátkozni, hogy földművelésből kelljen élnie. Márton okos ember volt. Nem akarta erőltetni a dolgot. Ő előrelátta a bekövetkezendőket s azért Péterrel s Illés testvérrel szívesen elment Jakab püspök utódjához Pál szepesi préposthoz. Márton előadta a kolostor szorult helyzetét, leirta nehéz körülményeit s azon ajánlatot tette a prépostnak, hogy a szerzett birtokokat más állandó és biztosabb jövedelem fejében vegye át a rendtől. Pál nemes szíve megkönyörült a renden s a két birtok fejében Schüttenfeldi tizedét engedte át a rendnek.¹⁾ Ekközben azonban a szent életű néma barátok, a mint őket a nép kevés beszédűségök miatt elnevezte volt, a főuri körökben is ismeretebbek lőnek. Csendes magukba vonultságuk, az imázás odaadó teljesítése rájuk fordítá a lelkük üdvéről szorgoskodók figyelmét s mind inkább növekedett azok száma, kik imáik részeseivé lenni óhajtottak. Ezek között első volt Detrich gróf fia János, Arnold comesnek unokája, ki halálos ágyán megemlékezett a rendről s imáikba ajálván magát, tótfalvi jószágának béréből — de censu villae suae Sclavonicalis — évenként három szepesi értékű arany márkát hagyományozott nekik, melyek közül egyet Sz. Márton napján, a másodikat a nagybőjt közepe táján, a harmadikat pedig Sz. György mártir napján kellett az örököseknek lefizetniök.²⁾ Ugyanezen évben Farkassy Illés mester, Szepesváranak várnagya, nekik adományozta Breznó-felé elterülő erdejét, Vernerfalvával és Falkenstein helységgel együtt.³⁾ Falkenstein nagyságáról és fekvéséről több tudósításunk nincsen, de Vernerfalváról Szepesmegye közönségének 1554-ben a királyhoz intézett felterjesztéséből tudjuk, hogy az igen csekély kis falvacska volt „quinque vel sex colonos complectens.”⁴⁾ Ezen adományok nagyot lendítettek a kolostor sorsán. Péter már most maga is belátta, hogy a rendnek a földművelést elkerülnie lehetetlen leend. S miután Detrich gróf hagyománya által állandó pénzforrás nyílt számukra s reményelniök lehetett, hogy hasonló hagyatékhoz még többször is juthatnak, azon iparkodott, hogy Pál prépostot a

¹⁾ Consulit eis decimas de Villa Balistarii, alias Schüttenfeld circa Quintum-Forum — mondja a krónikás. Wagner Analect.: P. II. p. 73. Quintum-Forum alatt a mai Csütörtökhely értendő; Villa Balistarii Falasfalva, németül Schüttenfeld. Itt laktak az ugynevezett Falasok=balistarii=falistarii, kik a középkor katona rendszerében a mai vartüzéreknek felelnek meg. Kötelesek voltak a faltörő kosokat készíteni s azokat a vár ostromoknál kezelni. A puskapor feltalálása után tényleg ágyú öntéssel, puska s egyéb fegyvernem készítésével foglalkoztak. V. ö.: Hradsky: Szepesmegye helységnevei című alapos értekezését a Szeps. Tört. Társ. Évkönyvében II. évf. 110. l. V. ö.: Bél Prodrom. Hung. p. 123. Wagner Analect.: P. II. p. 73. Bárdossy Suplem. p. 273.

²⁾ Az örökösök, Arnold gróf és két fia Illés és László, bevallása, a szepesi káptalan előtt 1311. nov. 19-én történt. Lsd. Kaprinai MS. az egyet. könyvtárban B. T. LIII. p. 118. Közölte Katona: Hist. Crit. T. VIII. p. 225. Fejér: Codex Dipl. VIII. 1. 416. és Wagner Analect. P. I. p. 396.

³⁾ Fund. Lap. Ref. i. h. 73. l.

⁴⁾ Országos levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 44. cs. 2. sz.

káposztásfalvi földek s a Tyba-féle birtok visszabocsájtására birja. Pál nem vette rossz néven e habozást. Mint bölcs ember, a hogy őt maga Tamás érsek nevezi, átlátta és méltányolni tudta a szerzetesek nehéz helyzetét s azért kanonok társaival tanácsot tartván, azoknak egyhangú beleegyezésével visszabocsátá a kérdéses földbirtokot, melyen, mint az erre vonatkozó oklevélből kitűnik, már egy szilárd épület is állott. A falasfalvi tizedet pedig örök időkre odaadományozta a kolostornak. Pál prépostnak ezen nagylelkű adományát az egyházi főhatóság is szíves-örömezt megerősíté. A primási széken ekkor Tamás, a volt székesfehérvári prépost ült. Tamás szilárd elhatározású, korrekt gondolkodású férfiú volt. Az országban beállott vallásos süllyedés méltán fájt nemes lelkének s azért minden alkalmat felhasznált, mely által az egyházas szellem emelésén lendithetni vélt. Pál prépost előadásából nagy lelki örömmel értesült a karthausiak szent életéről s nem késett megerősíteni oly intézkedést, mely ezen nagy reménnyel kecsegtető ültetvény megszilárdulását volt hivatva előmozdítani. 1311-ben a Szepességben járt s miután személyesen is meggyőződött az előadottak igazságáról, Lőcsén, Sz. Lucza napján, (december 13-án) Henrik mester váci prépost és kedvelt kancellárja által, kiállította a konvent részére a megerősítő okmányt.¹⁾

Péter perjel az alamizsnának szaporodását illető reményében sem csalatkozott. Korimján grófjának (De Sancto Quirino) Frigyes fia Tydor fiainak megegyezésével, a saját, neje és szülei lelke üdveért „de possessione sua Biztira“ egy szepesi mértékű ezüst fertót — *censum unius fertonis fini argenti cum pondere cypisiense* — ajándékozott évenként a menedékszírti kolostornak. A gróf, ezen adomány bevallása czéljából, személyesen megjelent a szepesi káptalan előtt. Kiséretében voltak: Péter perjel és János karthausi atya és János baldóczi plébános. Ezek jelenlétében szavatolta be Tydor gróf és fia Goblin az adományt. A fizetés határnapjául, kölcsönös megegyezés szerint, Sz. Márton napját nevezték meg. Sz. Márton egyházának kanonokjai az erre vonatkozó oklevelet 1313. május 5-éről keltezték.²⁾

Anyagi tekintetben tehát a kolostor már biztosítva volt, annál is inkább, mert az ezen időtájban Görgői János³⁾ gróf által végrendeletileg nekik hagyományozott malduri malmot, mely távolsága miatt a barátoknak csak terhére lett volna, 1320-ban, ötven egyszerre kifizetett márkáért, Illés lőcsei gróf fiának, Istvánnak adták el s így házi pénztárukat nagyobb állandó pénzüsszeggel szaporították.⁴⁾

¹⁾ Lsd. Kaprinai: MS. az egyetemi könyvtárban, B. T. LIII. p. 119. Közölte Fejér Codex. Dipl. VIII. 1. p. 404. és Wagner: *Analect. P. I.* p. 398.

²⁾ Eredet. az Országos levéltár. *Acta Eccl. Jesuit. Leucsov.* 1. cs. 28. sz. a honnan közölte Nagy Imre: *Anjoukori Okmánytár* I. k. 268. l. Ezen adományról említést tesz Rupp J. Magy. Helyrz. tört. II. k. 208. l. a hol is Tydor gróffiát Goblint Frigyes fiaként szerepeltetvén, megteszi saját atyja testvérének. Frigyes gróf nevét is hibásan Fidruti-nek olvasta »Fridrici« helyett.

³⁾ »Ex legacione quandam Comitiss Johannis de Gargou« mondja az oklevél.

⁴⁾ *Anjoukori Okmánytár* I. k. 490. l.

Erkölcsei tekintetben nem csekélyebb hódítást tett a rend. Még alig telt el két év, hogy a menedékszírti kolostor felépült, már is találkoztak jámbor férfiak, kik egy új telepítvény alapításán fáradoztak. Bosó karthausi rendfőnöknek, Ágost zágrábi püspök által átírt leveléből ¹⁾ tanuljuk, hogy már 1308-ban Henrik magyar tárnokmester és Szlavónia vezére, a Szepesség éjszaki részén fekvő lechniczi Sz. Antal völgyben akart számukra újabb kolostort építtetni, mely azonban, mint alább látni fogjuk, csak tizenkét évvel később létesült, Henrik testvérének, Kakas mesternek bőkezűségéből. Azonban a rend nemcsak az által hódított a magyarok között, hogy mindenek tiszteletét és jóakarátát vivta ki magának. Csakhamar találkoztak ugyanis a magyarok között is olyanok, kik az önmehtagadás csodás keresztülvitelét, a szent élet meghonosítását nemcsak bámulni és csodálni tanulták, hanem kik a jó példát magok is követni, a rendbe fölvételni óhajtottak. S ez volt tulajdonképen a rend megszilárdulásának biztos jele. A rend csak úgy számíthatott akklimatizálódásra, ha időnként kidült tagjait nem mindig külföldről behozott idegenekkel, hanem belföldiekkel is, új hazája saját fiaival pótolhatta. S e szempontból a karthausi rendet, melynek szabályai a nemzeti, az anyanyelv kultiválását eléggé hangoztatják, ²⁾ kiváló dicséret illeti. Az első magyar születésű karthausi, történelmi emlékeink szerint, János boldmári plébános, a második ismert neves család sarja, Mátyásfalvi Goblin fia volt, kik már a melduri malom eladásánál, a karthausiak részéről, mint érdekelt rendtársak voltak jelen. S ezen időtől fogva mind számosabban és számosabban jelentkeztek a fölvételre, úgy hogy a menedékszírti barátok idővel nem csak érzelemre, hanem születésre nézve is magyarok lettek. A lethonkövi névtelen krónikás 1320-ból egy magyar karthausinak fölvételéről s a szerzetben eltöltött próbaidejéről igen érdekes közlésekkel szolgál, ⁴⁾ melyek a magyar ujoneznak buzgóságára és vallásos lelkületére nem csekély világot vetnek. A krónikás elbeszélése szerint, Márton perjel idejében, bizonyos előkelő származású magyar nemes jött a kolostorba s azon kérelemmel járult a perjel elé, hogy őt a rendbe vegye fel. Márton kikérdezvén őt származása és egyéb körülményei felől, összehívá szerzetes társait, hogy ezen ügyben véleményüket és tanácsukat kikérje. A szerzetesek szabványaikhoz hiv feleletet adtak. Ezek szerint pedig, mint láttuk, a rendbe mindenki szabadon beléphet, de nem szabad a kolostori élet előnyeit a belépni óhajtó előtt szabad elhatározásának rovására kiemelni, nem szabad azt kecsegtető színekkel festeni, hanem inkább a maga zord valóságában kell feltárni. A szegény szerzetesek igen jól érezték ugyan, hogy lipthói Dénesnek belépése — mert ez volt neve a jelentkező

¹⁾ Kaprinay: MS. s. C. T. IX. p. 91. Katona: Hist. Crit. T. VIII. p. 137. Fejér: Cod. Dipl. VIII. 1. p. 251.

²⁾ Novae Const.: P. I. c. 47. Lsd. a bécsi cs. és kir. könyvtárban Codex 1459. Lsd. a melduri malom eladásáról szóló oklevelet. Nagy I.: Anjoukori Okmánytár I. k. 490. l.

³⁾ Fund. Lap. Ref. Wagner-nél Analect. P. II. p. 74.

ifjúnak, ki, mint Wagner alapos kutatásai nyomán tudjuk, a lipitói comesnek, Bogomérnak volt fia¹⁾ — a rend tekintélyét a magyarországi nép szemében nagyon emelné, de tudták azt is, hogy gyakran a legnagyobb, a legnemesebb elhatározás is nem egyéb, mint tűnő szeszély röpke nyilvánulása. Igen jól tudták, hogy ha Dénes idővel megbánná elhatározását, belépése többet ártana, mint használna a rendnek. Ez okból az ifjú előtt a legsötétebb színekkel festék életüket. Csodálkozásukat fejezték ki ugyan buzgósága felett, de egyuttal figyelmeztették amaz áldozat nagyságára, melyet hoznia kell, ha a rendbe fölvetetik. Neki a kényelemhez szokott gazdag nemesnek nehezére fog esni a lemondás. Nem fog tudni hozzászokni a rend sanyarú életmódjához, mely földi örömeket nem nyújt, hanem oly hosszas virrasztásokat, oly gyakori böjtöket ír elő követőinek, hogy azok gyakran a legedzettebb férfiakat is megviselik. A rendben, ha fölvetetné, dolgoznia kellene s bizony gyakran az úri élettel semmiképen meg nem egyeztethető szolgálai munkákat is kellene teljesítenie. Azonban Dénest mind e rémitgetések nem ingatták meg. Elhatározása szilárd volt. Márton perjel tehát végre is meghajlott. Engedett a beható kérelemnek s Dénes a karthausi rend ujonczává lön azon édes reményben, hogy a próbaév elteltével, mint megtért testvér szolgálhat ura Istenének. A perjel — mint névtelenünk beszéli — hogy próbára tegye Dénes engedelmességét s hogy alkalmat nyújtson neki az alázatosság erényének gyakorlására, a juhnyáj pásztorává tevő őt. A konventnek még ekkor nem volt majorsága s a nyáját a közeli hegységben legeltették. Krisztus athletája kész örömezt engedelmeskedett a perjel parancsának. A szegény barátoknak alig volt még pásztoruk, ki a nyáját annyi gonddal és oly buzgón legeltette volna, mint azt Dénes, a főúri család sarja tevő. Egy ily legeltetés alkalmával, a krónikás szavai szerint, csodás dolog történt vele. Hosszú botjára támaszkodva épen az ujonnan beemlézett zsoldárokat mondogatá magában. Szeme az előtte nyugodtan legelő nyájon függött. De ime a nyáj hirtelen neszelni kezdett, nyugtalan lett s a tapasztalatlan pásztor nagy bámulatára csakhamar futásnak eredt. Meglepett Dénesünk még alig eszmélt, midőn újabb rémület érte. A közel cserjésből vén bozontos medve tört elő s üldözőbe vette a menekülő nyáját. A szegény pásztor nagy időbe, sok fáradságába került, míg a megdézsmált juhokat ismét összerelhelte. Az nap lehangoltan, szomorúan ment haza. A perjel észrevevő e változást s kikérdezte Dénest, ki leverten panaszkolt el nagy baját. Márton ekkor, mint a krónika mondja, a Szentlélek sugallatából ily tanácsot adott neki: »ha az a medve újra visszatér, parancsold meg neki a szent engedelmesség erényének erejével, hogy a nyáját békében hagyja. És ime az engedelmesség erényének bámulandó nagy ereje! A medve csakugyan visszatért és megtámadta a nyáját. Ekkor

¹⁾ Bogomérnak, Lőrincz fiának, Dénesen kívül még négy fia volt. János szepesi olvasó kanonok; Miklós comes, a Szmrecsányi családnak; Bogomér a nádasdi Baan családnak és Bodo gróf a Szentiványiaknak törzsatyja. V. ö.; Wagner *Analect*: Scep. P. II. p. 74.

Dénes testvér, megemlékezvén a perjel tanácsáról, bátran előlép és a medvének a szent engedelmesség erényének erejével megparancsolja, hogy nyáját békén hagyja. Minek mondjunk többet? A medve e szóra megretten s mozdulatlanul állva maradt: a mit látván Dénes testvér, legyőzi természetes félelmét s közelebb lépve a medvéhez övéhez kötözi azt s a közeli monostorhoz vezeti és a szelidítetlen vadállat szelid báránnyá lesz: a testvéreket előszólitják; csodálkoznak és dicsérik az Urat az ő szentjeiben. A mely csodát Dénes testvér a perjel szentségének, a perjel pedig Dénes alázatosságának és engedelmességének tudott be érdemül. Végre a medvét szabadon bocsájtják s meghagyják neki, hogy a testvérek birtokának területére többé ne merészeljen jönni.“ Ezen legendaszerű esemény előadása után, krónikásunk, arról értesít, hogy Dénes megosztván örökségét testvéreivel, a reá eső schönaui (ma Felső-Sunyava) birtokát a menedékszírti kolostornak adományozá még ujonczévének letelte előtt.¹⁾

Időközben a menedékszírt más javak birtokába is jutott. Ugyanis Körmös mester, vagyonos szepesi nemes, halálos ágyán magához kérte a szepesi káptalan megbizottait, hogy végrendeletet készíthessen. A káptalan Mátyás éneklő kanonokat és Károly örkanonokat küldé ki. Ez alkalommal Körmös mester, mint a két kiküldött kanonok mondja, beteg, de teljesen ép elmével kijelenté, hogy saját és szülői lelkeüdvéért „in villa Nicolai Eöz“ fekvő s hatvan királyi holdat tevő örökölt birtokát, minden hozzátartozóval együtt, a menedékszírti Sz. János monostornak adományozza; miről a káptalan kiküldöttjei 1317. június 14-én szabályszerű okmányt állítottak ki.²⁾ Azonban Körmös mester még alig hunyta be szemét, midőn már is előállott Izsépi Mátyás és Barchay János s az Eöz-Miklósfalván maradt hatvan holdból negyvenet, leánynegyedi jog czimén, a magok számára követeltek. Ebből azután a kolostornak hosszú pere támadt, mely csak 1319-ben Pál országbíró ítélete által ért véget. Az eöz-miklósfalvi birtokot Körmös mester örökösödés útján szerezte. Ugyanis Bethlem és Miklós fiai, Iván és Bethlem és Péter, illetőleg Orbán és Domokos bizonyos örökösödési ügy tárgyalása alkalmával — *ratione cuiusdam hereditatis de villa Sylvestri ad Sanctum Nicolaum*³⁾ — úgy egyeztek meg Adolf comes fiaival Jakabbal és Körmössel, valamint unokáival Adolffal és Lackkal, néhai Péternek és Chiemmel meg Mihálylyal néhai Tobiásnak unokáival, hogy Bethlem fiai, Adolf comes fiainak és unokáinak, örökhagyó joggal átengedték az eöz-szent-miklósi birtok felét.⁴⁾ Azonban alig kötötték meg az

¹⁾ Fund. Lap. Ref. Wagnernél f. i. h. P. II. p. 75.

²⁾ Lsd. ez oklevél hiteles másolatát Pál országbíró egy 1219-iki ítéletében. Országos levéltár M. O. D. L. 1768 sz.

³⁾ Bethlem a mai Betlenfalva, mely már 1386-ben is Bethlemfalva néven szerepelt okmányainkban. V. ö.: Szepesmegye helységnevei 1. h. 104. l. Villa ad. S. Nic. vagy mint a szepesi káptalan nevezi Körmös végrendekezésében »villa Nicolai-Eöz« a mai Eöz Sz. Miklósfalva.

⁴⁾ Az erre vonatkozó oklevelet Pál országbíró ítéletéből ismerjük. Országos levéltárban: M. O. D. L. 1768. sz.

egyezményt Lack, Chiem és Mihály már is eladták az őket megillető részt nagybátyjuknak Jakab mesternek. Ezen vétel következtében az eöz-szentmiklósi birtok Adolf gróf két fiának Jakab mesternek és Körmös mesternek kezében lett összpontosítva; míg végre Jakab halála után az egész Körmös tulajdonává vált. Adolf grófnak neje Boso comes leánya volt, kivel nevezett négy fián kívül, két leányt is nemzett. Ezek egyike Izsépi Jánosnak, másika Barchai Miklósnak volt neje. Ezen házasságokból származtak Mátyás és János a karthausiak megtámadói.

A magyar nemesi jog értelmében ugyanis a leányokat szüleik örökösödési birtokából az úgynevezett quartalitium, vagyis a leánynegyedi jog czimén, az egész birtok egy negyedrésze illeti meg.¹⁾ Az anya saját szerzeményű birtokát egészben a leányok kapták. A leánynegyedi részt azonban legtöbbnyire megváltották a fiúk, hogy így az ősi birtok eldarabolásának útját vágják.²⁾ Erre alapíták Izsépi Mátyás és Barchai János követelésöket. Azt állították, hogy az eöz-szentmiklósi birtok Adolf grófnak és nejének örökhagyó joggal adományképen nyert birtoka volt, s hogy abból 40 hold kizárólag Adolf nejét, Boso gróf leányát illette meg. Miután pedig ők Adolf comesnek és nejének, leányágon származott unokái, a szóban forgó birtok, a magyar jogszokás szerint, őket illeti meg. S tényleg sikerült annyit elérniök, hogy a kuriális bíróság a tényállás megállapítását szükségesnek ítélte s ezzel a szepesi káptalant s egy homo regiust, a király emberét bizta meg. Azonban a karthausiak is résen állottak s megtanulván Gellért nevű ügyvivőjüktől a magyar törvénykezés menetét, midőn a kiküldöttek a helyszínen megjelentek, kijelentették, hogy az eljárás ellen tiltakoznak. Izsépi és Barchay erre felszólíták a konventet, hogy tiltakozásának okát adja. A kolostor megbizottja Gellért ekkor megjelent Pál országbíró előtt s késznek nyilatkozott, törvényes határidőn belül, a szükséges okleveleket fölmutatni. Hosszas huza vona után, mely alatt hol az egyik, hol a másik fél mulasztá el a kitűzött határidőt, végre Sz. György vértanú nyolczadán megjelent mindkét fél Pál országbíró előtt. Az ítélet, mely 1319. Sz. György nyolczadának 17-dik napjáról van keltezve³⁾, természetesen a karthausi rend javára döntött. A birtok, mint láttuk, nem Adolf comesnek, hanem fiainak szerzeménye volt. Izsépiek követelésének alapja csak úgy leendett, ha okmányilag betudják igazolni, hogy a keresett negyven hold tényleg Boso comes leányának saját birtokát képezte. Miután azonban Mátyás és János, mint az országbírói ítélet kiemeli, igényeik igazolására oklevelet nem tudtak felmutatni, Adolf fiai ellenben, mindaddig míg Körmös mester a birtokot, saját jóvoltából, a rendnek nem ajándékozta, annak háborítatlan élvezetében voltak, Pál országbíró, az ország rendjeivel tartott tanácskozás után, kihirdeté a végítéletet. E szerint

¹⁾ V. ö.: Werböczy Corpus Juris Hung. Tripart. P. I. tit. 88. §. 1. 2. és tit 89. §.

²⁾ V. ö.: Huszty Juris Prudent. Pract. Tyrnav. 1766. p. 216. et sqq.

³⁾ Országos levéltár: M. O. D. L. 1768. sz. Másolatban meg van Hevenesy: MS. T. XVII. p. 80. és T. XL. p. 80. Közölte Fejér: Codex Dipl. VIII. 2. p. 221.

Izsépi Mátyás és Barchay János a birtoktól örök időkre elűttenek s „in poena calumpnie“ bűnösöknek mondatnak ki. A karthausi rend ekkép ítéletileg is biztosított birtokát azután háborítatlanul élvezé. Azonban e váratlanul jött per, mely a buzgó szerzeteseket csendes magányukból bár nem személyesen, de érdekelt voltuk miatt erkölcsileg mégis a bíróság elé szólította, másrészt a jogtalan követelés, mely kétség kívül a karthausiaknak a magyar törvénykezésben való járatlanságát akarta kizsákmányolni, arra bírta a rendet, hogy a pápa hathatós pártfogása és befolyása alá helyezze magát. A pápai széken ez időben (1316—1334.) XXII. János ült, ki kész örömmel engedett a rend kérelmének. 1318-ban kelt bullájában¹⁾ azt „contra violatores“ Tamás érseknek, Benedek erdélyi püspöknek és Henrik szepesi prépostnak oltalmába és védelmébe ajánlotta.

Ámbár elvértve találkoztak már ez időben is olyanok, kiknek kapzsiságát és birvágyát még az ima e csendes hajlékának szerény körülmények között élő szerzetesei sem kerülték el, mégis túlszámban voltak a rendnek jóltevői. Ezek sorából magasan kiemelkedik a Berzeviczyek öse Kakas mester, kinek a rend egy újabb kolostort köszönhet a Szepességben.

¹⁾ Országos levéltár Elench. Act. Eccl. fasc. 44. n. 19.

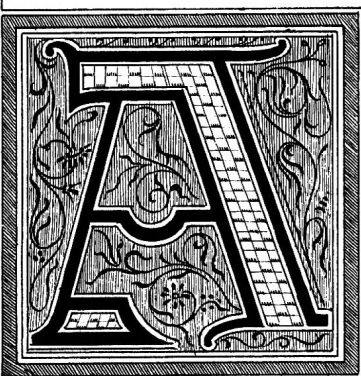

IV. FEJEZET.

A rend terjedése és megszilárdulása.

A Berczeviczyek ősei és a karthausiak. A Rudgerek és Görgeiek vitái. Henrik bán tervei. Kakas mester új karthausi kolostort alapít. Vörös kolostor. Első birtokai. A soltészszágok. A nedeczi egyház bekebelezése. Az euri földrész. A Menedékszirt növekvése. Kolcsva és Gargou birtoka.

Berzevi-
czy csa-
lád ősei-
nek
neve
annyira
össze-
forrott a

karthausi rend történetével, hogy kötelességünknek tartjuk azok emlékének, legalább néhány rövid sort, áldozni. A család, folytonos hagyománya szerint, legrégibb őst Rudgerben, egy tirolai születésű nemes emberben keresi. Rudger ugyanis, e hagyomány szerint, Berthold meráni herczeg udvarában tartózkodott s nőül vette, Berthold leányának Gertudnak, egyik palotahölgyét. Felesége révén, ki a herczegnő nevelőjének s utóbb legkedvesebb tanácsosának, bizonyos Adolf nevű papnak volt nővére, annyira megnyerte Gertrud jóakarátát, hogy midőn ez II. Endre nejévé lőn, magával vitte őt Magyarországra. Szerencséje itt sem hagyta őt cserben. A királynő nevelője szepesi prépost lett. Mint prépost számos követségben járt.

Megfordult a római szentszéknél és egyéb külföldi udvarokban is. Tisztjében mindig nagy körültekintéssel járt el és ezáltal, az akkor mindenható kalocsai érseknek Bertholdnak, kegyét megnyerte. Ennek ajánlatára ajándékozta oda II. Endre, Adolfnak és nővérének, Rudger nejének, a Poprád partjain fekvő szabad területet, melyen később Lomnitz, Hunfalva, Ó-Leszna s a már elpusztult Meklär épültek. Rudger ez által magyar birtokossá lévén, végleg megtelepedett az országban. Halála után birtokai két fiára Palánra és Rikolfra szállottak, kiket ezen birtokban IV. Béla, 1246-ban, végleg megerősített¹⁾. Ugy Palán, mint Rikolf a királynak és hazának megbecsülhetetlen szolgálatokat tettek. Palán, IV. Lászlónak 1278 február 10-én kelt oklevele szerint²⁾, Güssingeni Iván és társai lázadása alkalmából, Marcellváranak bevételel tüntette ki magát. Güssingeni Iván, Geregen mester és a Chák nemzetségből származó Ugrin, 1274-ben, egyesültek Loránd szepesi főispánnal s fellázadtak királyuk ellen. A lázadók nagy szerencsével haladtak elő s rövid idő alatt hatalmukba kerítették nemcsak Szepesmegyét és Gölniczet, hanem a Vág völgyét is. Utjokban mindenfelé vadállatok módjára pusztítottak és zsaroltak. Loránd ezen alkalommal csel útján Marcell várát is bevette, miáltal az egész vidék urává, de egyszersmind félelmetes ostorává vált. Ez ellen küldé ki a király Palánt, ki a várat makacs ostrom után bevette s Loránd és társai hatalmát megtörvén, a békét helyreállította.³⁾ Palán, ki már az Ottokár cseh király által megszállva tartott győri vár ostrománál, mint zászlótartó szerepelt és súlyos sebet kapott úgy, hogy egyik keze haszonvéhetetlenné lett, mert ujjai egészen összezsugorodtak, ezen és egyéb szolgálatai jutalmául, IV. László említett okmánya szerint, a szepesmegyei Farkasfalva és Pokaj falvakat nyeré. Családot azonban nem alapíthatott, mert fia Rikolf bizonyos Gergely mesterrel vívott ütközetben elesett.⁴⁾ A másik Rudger fiú, Rikolf, sokkal szerencsésebb volt. Valószínűleg testvérének Palánnak érdemeiért, Loránd helyébe, szepesi főispánná lőn.⁵⁾ Négy fia Kakas (Gallus), János, Rikolf és Henrik mindannyian részint vitézségük, részint egyéb érdemeik által tűntek ki. Henrik, mint magyar tárnokmester és Szlavónia bánja, fiú magzat nélkül halt el; úgy szintén Kakas mester, a ki Szomolnok hegyi bírája volt. (II.) Rikolf, a tarkői előnevet nyervén, a híres Tarczay család megalapítója lett, melynek 1556 szakadt magja Tarczay Györgyben. Ez a (II.) Rikolf volt az, a ki László lengyel királynak az országában kitört lázadást elfojtani segítvén, I. Károly szavai szerint „toti genti nostrae Hungariae odorem bonae famae reportavit.“⁶⁾

¹⁾ Wagner *Analect.*: Scep. I. p. 104.

²⁾ Lsd. Kubinyi *Arpádkori oklevelek Monum. Hist.* Pest 1867. I. k. 101. l.

³⁾ V. ö.: Hradzky: *Marcell-vár és Markus-vár Szepesmegyében Tört. Társ. Évkönyve.* I. évf. 63. s köv. 11.

⁴⁾ Kubinyi *Arpádkori okl. f. i. h.*

⁵⁾ Lsd. Az I. Károly 1329-iki okmányát, melyben mondatik: Johannes filius comitis Ricolphi. Országos levélt.: M. O. D. L. 2517.

⁶⁾ Lsd. Katona: *Hist. Crit. T. VIII.* p. 525. I. Károly e szavai (II.) Rikolfra. Kakas mester testvérére vonatkoznak s nem (I.) Rikolfra, mint azt Tóth Gy. E. Vöröskolostor című dolgozatának Szepm. Tört. Társ. Évk. II. évf. 58. l. ¹⁾ jegyz. tévesen állítja.

Végre János, a ki lomniczi előnévvel a maig is elő Berzeviczy család törzs-
atyja lett.¹⁾ Ezen négy fiú közül Henrik és Kakas mester voltak azok, kik
a karthausi rendet hosszas fáradozás, nagy utánjárás és tetemes anyagi
áldozatok árán, a Szepességben új lakóhelyhez juttatták.

Rudger utódai hatalmas családdá növekedvén, a Szepességben az első
szerepet játszották. A mint azonban a középkorban másutt, úgy nálunk is
megtörtént, hogy egyes egymással vételkedő családok között gyakran véres
összeütközések támadtak. A Rudgereknek ily vetélytársuk a Görgeiek
voltak. Megtörtént, hogy ily vetekedés alkalmával, Görgei Arnold grófnak
fiát Frigyes, a Rudgerék megölték. Ebből azután vég nélkül való boszan-
tások, erőszakoskodások, veszekedések támadtak. Kakas mester, kit békés
hajlamai miatt általán becsültek, unta e vad és a keresztény szeretetet sértő
állapotokat. A békülés terére lépett tehát s megegyezett Arnolddal, hogy a
köztük fennforgó ügyet közösen választott bíróságra bizzák, s annak ítélete
előtt föltétlenül meghajolnak. Az érdekes ítélet, mely a középkornak úgy
jogi érzékére, mint sajátos társadalmi viszonyaira sok fényt vett,
1307-ben márczis 29-én kelt.²⁾ E szerint Kakas mester és testvérei köte-
lesek, egy meghatározott napon, bocsánatkérés végett, Arnold előtt száz
emberük kíséretében megjelenni.³⁾ Azonkívül bizonyos Lank Herman, ki
valószínűleg Frigyes gyilkosa volt, négy társával együtt, barii Sz. Miklós-
hoz köteles zárándokolni Rómába; onnan visszatérve két társat otthon hagy-
hat, de a harmadikkal Compostellai Sz. Jakabhoz s onnét az acheni Boldog-
ságos Szűzhez kell zárándokolnia. Költségei fedezésére, a Kakas mester
és testvérei által vérdíj fejében fizetendő kétszáz márkából, ötven márkát
kap. Ezen felül Kakas mesternek hat kolostor építését kell szorgalmaznia
és négyezer szent mise elmondásáról gondoskodnia. Item Magister Kokos,
in remedium dicti Friderici interempti sex claustra tenebitur
impetrare et quator millia Missarum comparare. És ezen ítélet mozdítá
elő első sorban a karthausiak második szepesmegyei zárdájának, a lech-
niczi vagy dunajeczi Sz. Antal völgyi kolostornak alapítását.

Ugyanis Henrik, ki mint szlavón bán nagyobbbrészt a déli vidékeken
lakott, gyakran megfordult Krajnában és Karinthiában, hol a karthausiak
legrégibb kolostora a seitzi és az ez időtájt épült geirachi is állott. Henrik

¹⁾ Könnyebb áttekintés végett álljon itt a Rudger nemzetség családfája:

Rudger						(I) Rikolf
Herman		(I) Rikolf		Palán		(I) Rikolf
				Rikolf		leánya Er- zsébet neje Farkasfalus Pálnak
Kakas mst.	Moko	Tarkői Rikolf	Lomniczi János	Margit	Henrik	László és János a pe- reskedők
neje				Tornallyai	Szlavó- niában	
Adeleid	Frank Mihály, (III)	Rikolf, János, László, Henrik		Bódog	† 1332	
1296—1326	fia	lándoki		neje	leánya	
	László tinni pp.	prépost			Anna	
Miklós †	† 1395.				Ferencz szepesi várnagy neje	

²⁾ Lsd. Wagner: Analect. P. III. p. 251.

³⁾ Az ítéletből tudjuk, hogy a Rudgerék nemzetsége ekkor 17 tagból állott; mert
ezek mindannyian köteleztettek a 100 között megjelenni.

bán utazásai közben több izben meglátogatta a karthausiak kolostorait is. Azok berendezése, a rend példás életmódja, mely szigorúságában is oly kedves, mert észszerűen berendezett, kiválóan megnyerék tetszését és kegyét. Nem csodálhatjuk tehát, hogy midőn az ítélet azon pontjáról értesült, mely a családot hat kolostor felépítésének szorgalmazására kötelezte, rögtön készen volt elhatározásával, hogy e kolostorok egyike a karthausiaké legyen. A legjobb alkalomnak tartá, hogy a rendet Szepesmegye északi részében, családjának tűzhelye közelében megtelepíthesse. Tervét mindenekelőtt a seitz perjellel közlé, ki akkor a szlapon karthausi zárdák visitatora volt. A visitator, kinek területébe volt beosztva a menedékszírti zárdá is, ennek perjeléhez utasítá a bánt, hogy így a kijelölendő hely alkalmas voltáról meggyőződhesen. A Menedékszírt perjele kedvező ítéletet mondott, miért is a visitator az ügyet a rend főperjelének pártolólág terjeszté be. A Grand Chartreuse perjele s így a rend feje, ekkor Boso volt. Boso a rend felvirágzását kiválóan szívén viselte s azért a legnagyobb örömmel fogadta Henrik bán dicséretes törekvését. Miután azonban, az általános káptalan határozata szerint, ekkor már csak úgy engedtetett meg új kolostor alapítása, ha annak főnnállhatása anyagilag teljesen biztosítva volt,¹⁾ kívánta, hogy Henrik e biztosítást írásban adja. A bán értesülvén Boso kívánságáról, patens levelet adott számára, melyben kötelezi magát, hogy az általa építtetni szándékoltt kolostortól két dikányira fekvő birtokát, a rendnek fogja adományozni. Henrik bánnak ezen ígéretére szolgált válaszul Boso főperjelnek, Ágost zágrábi püspök átiratából ismert s már röviden érintett levele,²⁾ melyből a fentebbieket merítjük.

Henrik bán tervét az egész család, de legkivált annak feje, Kakas mester, helyeselte s annak kivitelét minden módon előmozdította. Közös megegyezés szerint, az új zárdá helyéül, Szepesmegye északi részén egy Lengyelországgal határos magányos hely lön kijelölve, mely a Dunajecz partján épült Lechnitz falvaeska közelében feküdt s „Szent Antal völgye“ néven volt ismeretes. Ment tehát minden mint a karikacsapás. Jobban kívánni sem lehetett volna. Midőn azonban már az új zárdá építéséhez kellett volna fogni, akkor támadt a legnagyobb nehézség és pedig épen azon oldalról, honnan azt Kakas mester és társai legkevésbé várták volna. Az építés ellen a Menedékszírt tiltakozott. E látszólag rendkívül meglepő dolog oka igen egyszerű. A Menedékszírt ugyanis időközben, a végtelen jószívű Péter helyett, új perjelt kapott. Márton, így nevezi őt a krónikás, jószívűsége mellett előrelátó, körültekintő is volt. Ő forrón óhajtotta ugyan a rend terjedését, de veszélyesnek tartá, hogy ily szegényes vidéken új zárdá építessek akkor, mikor még a réginek léte is bizonytalan, mikor még ennek is anyagi nehézségekkel kell küzdenie. A rend káptalanja igazat adott Mártonnak s úgy látszott, hogy Kakas mester távolabb áll kedves tervének megvalósi-

¹⁾ V. ö. Lefebure: Saint Bruno et l'ordre des Chartreux Tom. II. 35.

²⁾ A zágrábi levéltárból lemásolta Kaprinay M. S. sub C. T. IX. p. 91. Innen közli Katona: Hist. Crit. T. VIII. p. 137. Fejér: Codex Dipl. VIII. i p. 251.

tásától, mint valaha. A hol szilárd, erős az akarat, ott az emberi elme mindig talál módot az ellentétek kiegyenlítésére. A körülményekkel való megalkuvás alighanem oly régi keletű, mint maga az ember. Ugy történt itt is. Márton perjel és Kakas mester szépen megegyeztek. Megállapodtak abban, hogy az új zárda a réginek fiók zárdáját képezze. A lechniczi zárda építésére és fenntartására szánt birtok a Menedékszirtre lőn átruházva azon kötelezettséggel, hogy abból ez az új zárdát felépíteni s ellátni tartozzék. Kakas mester legyőzvén így az utolsó akadályt is, megjelent Márton menedékszírti perjellel és Goblin karthausi testvérrel a szepesi káptalan, mint hites tanu előtt s kijelenté, hogy ő „a szentlélek kegyelme által megvilágítva s a jobb tanács szellemének engedve, ép és teljes elmével s megfontolt szándékkal a saját, neje, meghalt fia és szülei lelki üdvéért“ egy karthausi rendű zárdát óhajt alapítani s e czélból a menedékszírti kolostornak adományozza 62 laneusból álló lechniczi birtokát, valamint a Dunajecz folyó halászati jogát, melyeket ő és ősei a királynak, és hazának tett hű szolgálataik jutalmául nyertek volt s a melyeknek mindeddig háborítatlan birtokában voltak. Kakas mester adományát a szepesi káptalan 1319. május 9-én szerdán keltezett okmánya¹⁾ is megerősítvén, Márton perjel az új zárda építésével János szerzetes vezetése mellett több rendtagot bizott meg. Azonban a lechniczi birtok magában véve elégtelennek bizonyult.²⁾ Ez birta reá Kakas mestert, hogy még ezen évben a tarczali járásban (Sáros-megye) fekvő Heymborch nevű malmának felét s az ugyanott létező hasonnevű falu béréből évi három márkát adományozzon a lethonkövi kolostornak³⁾; hogy pedig mindezen adományai miatt a rend zaklatásoknak ne legyen kitéve, azoknak királyi megerősítését sürgette, mit I. Károly, Temesvárról 1320 husvét nyolczadán (május 4.) keltezett levelében, készséggel megadott.⁴⁾

Maga a monostor Repffius Udalrik Jánosnak, a Lengyelországban fekvő s a bold. szűz Máriáról czimzett paradicsomvölgyi karthausi zárda

¹⁾ Eredetije 1724-ben a fehérvári káptalan levéltárában volt, a honnan VI. Károly parancsára egy hiteles másolat készült a kamaldoliak részére, kik akkor Lechniczet birták. E másolatot lsd. Országos levéltár: Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 6—10. Ugyanott Fasc. 11. van egy más másolat is, melyet Demeter kamaldoli perjel kérésére, a szepesi káptalan „authenticus protocollumából“ irt ki. Innen közölte azt valószínűleg Wagner: *Analect. P. I. p. 403.* Utána Katona: *Hist. Crit. VIII. p. 399* és Fejér: *Codex Dipl. VIII. 2. p. 227.*

²⁾ Magában véve e birtok elég terjedelmes volt, mert a laneus 34—40 hold között váltakozott, de a birtok nagyobb része erdő és kevésbé termő föld lévén, egy kolostor eltartására elégséges nem lehetett. Az 1114-iki zsinat 3. §-a szerint egy szerzetesre két aratrum számított. A tihanyi konvent 1296-iki oklevele szerint még a termékeny Dunántúlon is 130 hold tett egy aratrumot. V. ö.: Péterfy: *Conc. I. 58 l.* Fejér: *Codex VIII. 7. és IX. 7. 155. és 720. ll.* Különben az aratrum változott. V. ö.: e munka 115. l.

³⁾ V. ö.: A Menedékszírt krónikásának szavait 1320-ról. Wagner i. h. P. II. p. 75.

⁴⁾ Fejér: *Cod. Dipl. VIII. 2. 253.* Wagner: f. i. h. P. I. p. 404. és Katona: *Hist. Crit. VIII. p. 419.*

perjelének leírása szerint¹⁾, épen a határon, a Lengyelországból jövő országot s a Dunajecz folyó mentén feküdt, két magas hegy által képezett völgyben. Az egész zárda idővel kettős körfallal lön körülkerítve. Az elég tágas templom kezdetben csak fából, később kőből s igen diszesen volt építve; nyugotról kelet felé nyúlott s a belső tér közepén állott. A sekrestyéből a könyvtárba ajtó szolgált. Ezen könyvtár azonban csak utólag épülhetett. A felső kolostor 14 czellából állott s e czellák mindegyike külön kertecskével volt körülvéve. Az előtérben az alsó kolostor épülete s a hospitium emelkedett, melyeknek vörös cserépszindelylyel födött fedeléről, az egész kolostor, vörös kolostor — Rubrum Claustrum — Czerveny klastor — nevet nyert a köznéptől.²⁾

A lechniczi vagy dunajeczi Sz. Antal kolostornak első perjele János atya volt. Ugyanaz, kit Márton perjel annak építésével bizott meg. Ő főképen arra törekedett, hogy az új telepet anyagilag minél biztosabb alapra fektesse s hogy a környéken újabb birtokokat szerezve, a zárdának a hozzá illő elszigeteltséget megszerezze. E czélból mindenek előtt a Lechniczen még idegen kézben levő soltésztságot és a nedeczi egyház birtokait óhajtá

¹⁾ Reppfius 1638-ban járt Magyarországon s megtekinté a lechniczi zárdát is. Jelentésének másolata az Országos levéltárban található. Acta Camald. de Lechnicz 6—10.

²⁾ A lechniczi zárda alapításáról először Wagner irt bővebben az *Analecta Scep. P. III. 173—195.* lapjain: *Séries Priorum de Lechnicz, seu de Valle S. Antonii Ordinis Carthusianorum* czim alatt. Wagner közléseinek alapul, mint önmaga mondja (174. l.), Hadbavny Romuald kamaldoli atyának adatai szolgáltak. Ezen a rend okmánytárában járatos szerzetes, mint Wagner mondja, kiváló ügyességgel irta össze a zárda történetét s úgy ezt, mint több okmánynak hiteles másolatát közölte. Wagner 1762-ben került a Szepességbe. (V. ö. Babura László Wagner Károly czimű dolgozatát Szepesm. Tört. Társ. Évk. I. évf. 41. l.) Romuald pedig ekkor a lechniczi zárdában, mely 1756 óta a kamaldoliaké volt, a procurator tisztét vitte (lsd. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 6—10.) s ekkor találkozhatott a két tudós férfiú. Az országos levéltárban épen az imént idézett helyen található egy két folió-ivet kitevő, szép fél rond irással irt irat, mely nem egyéb, mint a Wagner-nél közölt Hadbavny-féle történet átdolgozása, mert azzal, némi csekély eltéréseket kivéve, teljesen megegyez, csak-hogy a végén a kamaldoliak történetére vonatkozólag tartalmaz becses adatokat, s a karthausi rend elpusztulását teljesen más világításba helyezi. Az egyes eltérésekről alkalom adtán fogunk megemlíkezni. Ezen irat írója nézetünk szerint nem más, mint a lechniczi kamaldoliak 19-ik perjele Budaházy Antal. Az író ugyanis közli a kamaldoli perjelek névsorát. Minden egyesnél perjelségének kezdő és végző éveit is megjelöli. Budaházy nevénél megemlíti ugyan, hogy 1767-ben lett perjellé, de azt, hogy meddig viselte e tisztséget, már nem teszi ki. Megerősíti ezen véleményünket ezen a második év végén olvasható aláírás is: *Dum hunc statum congregationum descripsissem ab insperato advenit notitia, quod in posterum nostra natio non dependebit a Monte Corona eg. Bu. A.* Ezenkívül irtak még e zárdáról: Liszkay Károly a Danielik szerkesztésében megjelent *Religio* 1853. évf. I. félév 56. számában, azonban dolgozata nem egyéb, mint a Wagner közlésének rövid, magyar nyelven adott kivonata. Rupp Magyarorsz. Helyr. Tört. II. k. 197—206 szol a lechniczi zárdáról. Legújabbban a Szepesm. Tört. Társ. kitűnően szerkesztett évkönyveiben II. Évf. 56—78. lapokon Tóth Gy. Elék: Vörös kolostor (Claustrum montis coronae) czim alatt irt egy, mint látni fogjuk, már czimezésében is hibás tanulmányt, mely nagyobbbrészt szintén csak Wagner közléseit adja.

megnyerni. S mindkét törekvését, Kakas mester hathatós pártfogása mellett, siker koronázta. A lechniczi soltészság¹⁾, két laneusból vagyis 68 királyi holdból, egy fél malomból és sörfőzdéből állott. Ezen kívül minden árbértől (census) egy hatod denár s minden nagyobb itélettől a birság egy harmadrésze illette meg a soltészt. A soltészságmaga ez időben Schmilenphenug Jánosnak és nejének Erzsébetnek birtokát képezte. Ezekről János perjel 1325-ben, Haman testvér jelenlétében, a szepesi káptalan előtt²⁾ félig adomány, félig vétel útján, magához váltotta a soltészságot s azta Sz. Antal völgyi kolostor egész 1399-ig házilag kezelte.³⁾ A Sz. Bertalan tiszteletére épült nedeczi egyház, mely szintén Kakas mestert ismerte alapítójául, 1326-ban olvasztatott a lechniczi zárdába. Kakas mester ugyanis végnapjait elközeledni érezvén, ámbár adományai a kolostornak fenntartására akkor már elégségesek voltak, mégis a jövőt tartva szeme előtt, annak letétét végkép és minden eshetőség ellen biztosítani óhajtá. Igen helyesen. A zárda földbirtokból nyeré jövedelmét. Ez pedig évről évre ingadozott. A földbirtok értéke a kezelés tökéletlenebb volta miatt magában véve is csekély volt. S ezen csekély értékét csökkenté még bizonytalansága is. A folytonos háboruszkodások, ellenségeskedések folytán a közterhek már ekkor is nyomasztó módon szaporodtak. A főurak között divatos visszavonások miatt pedig még maga a birtoklás sem volt biztosítható. Egyes erőszakos határsértések napirenden voltak. Bármily terjedelmesnek látszottak tehát az új kolostor birtokai, azok még teljes biztonságot nem nyújtottak a szerzeteseknek. Ez volt oka, hogy Kakas mester János perjel kérését, mely a nedeczi egyház-

¹⁾ A soltészság ó-germán eredetű intézmény. Eredetét az ó-német hűbér uraknak köszöni, kik jószágaik egyes terméketlen elhagyott vadonait művelhetővé s lakottá óhajtván tenni, azokat bizonyos jogokkal és mentességekkel, egyes vállalkozóknak adták ki, kik azután a megtelepítést keresztül vitték s az új falvakkal előljárói gyanánt szerepeltek. S mivel földes uraik nevében az adókat, tizedeket beszedték Schuldtheisz vagy Scultais-oknak neveztettek, a Schuld vagy Sculd és a Heissen = parancsolni vagy Heischen = végrehajtani igék összetételéből. (Ihre Glos. Suigoth. és Wachter Gloss. Germ.) Midőn a német telepítvényesek ezen intézményt hazánkba is átültették, a német elnevezést a latinizált Sculthetus váltotta fel s idővel a soltész név is használatba jött. De neveztettek gyakran „Advocatus“-oknak, az ó gót Vogt vagy Vogd szavakból; Villicusnak, mert a földes úr birtokán a felügyelői teendőket is rendszeren ők végezték. Nálunk főképp Nyitra, Trencsén, Árva, Liptó, Turócz, Zólm, Gömör, Szepes és Sáros megyékben voltak gyakoriak. A soltész fekvő birtokot és belsőséget nyert; ő maga és telepítvényesei is rendszerint hosszabb ideig adómentességet élveztek. A soltész hatáskörébe tartozott a hűsvágás és italmérés jogának, valamint a vízjognak szabályozása is. Gyakran a soltészek a miles-ek, de sőt a nemesek sorába is emeltettek. A soltészság maga örökös és eladó volt. Kisebb ügyekben bíráskodtak s a birságot is beszedték. Hogy ebben nem annyira az igazság, mint a nagyobb osztalék vezette őket, bizonyítja egy külföldi soltész számadásának e szavai: Es haben dieses Jahr über die Geldbussen, Gott sei Lob und Dank, ein Ehrliches getragen. Lsd. bőv. Schwandtner: De Scultetiis.

²⁾ Lsd. másolatban Ország. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lech. f. 17.

³⁾ V. ö.: I. Miklós perjelnek 1399-iki oklevelét, mely ezen soltészság eladására vonatkozik: Ország. levélt. Acta Eccl. Cam. de Lechn. 17. Wagner: Analect. Scep. P. III. p. 175.

nak a rendbe való bekebelezésére vonatkozott, méltányosnak találta. Elment tehát jó barátjához, János szepesi préposthoz s kérve kérte, hogy tervét hatalmával és jóakarásával támogassa. János prépost belátta, hogy Kakas mester és a lechniczi zárda perjelének aggodalma alapos. Bele egyezett a beleolvasztásba, s mint az esztergomi érseknek helynöke azt 1326. november 1-én kelt levelével végre is hajtotta.¹⁾ Azonban nem minden föltétel nélkül. A plébánia egyházak a hivek lelki ügyeinek vezetése végett levén alkotva, azok birtokosai a lelkipásztorkodás tényleges teljesítésének kötelmétől semmi körülmények között sem menthetők fel. Így kívánják ezt az egyházi kánonok. Ezen kötelezettség alól János prépost sem menthető fel a rendet. A megerősítő okmányban kikötötte tehát, hogy a plébániai ügyek vezetésére a rendnek, miután ők a lelkipásztorkodással nem foglalkozhatnak, Nedeczen állandó helyettest kell tartania s azt a szükségességekkel ellátnia. A prépost e szükségességeket általánosan, de elég közről jelölé meg. E szerint a leendő plébános helyettesnek annyi jövedelmet kellett biztosítani, hogy az a préposti székpénzt fizetni, önmagát fönntartani s az esetleg nála megszálló vendégeket ellátni tudja. Mégis, hogy a rend az új terhet könnyebben elviselhesse, kijelenté a prépost, hogy a préposti jogon és az esetleges lelki és gyilkossági ügyekben hozott ítéletekből „ex judiciorum spiritualium ac homicidiorum“ befolyó jövedelmeken kívül, melyek továbbra is a prépost jogköréhez fognak tartozni, semmi egyéb kötelezettségek teljesítésére sem kötelezhetők, sőt a tized fizetése alól is felmentetnek. Ámbár János prépost a bekebelezéstily föltételek mellett végre is hajtotta, a kolostor mégis a nedeczi egyház birtokainak tényleges birtokába, még most sem léphetett, mert azon papot, ki ekkor a javadalmat élvezte, ha az önmaga és önkényt nem mondott le, mint az oklevél mondja „eo invito, sua non debeat aliquatenus spoliari“ a javadalom élvezetétől megfosztani nem lehetett. Azonban daczára annak, hogy a nedeczi egyház beolvasztása, János prépost által, az esztergomi érsek nevében történt, mégis a rend a miatt számos zaklatásnak és sérelemnek volt kitéve. Mig végre (II.) János, a kolostor negyedik perjele, 1361-ben Miklós esztergomi érsekhez fordult, ki ez évben János prépost intézkedését mindenben helybenhagyta s a beolvasztást végleg megerősítette.²⁾ Nedecz miatt azonban a rendnek még később is sokat kellett szenvednie. Így Lomniczi Polyán mesternek és Szopcsfalvi Péternek leányai, Hedvig meg Dorottya, még 1420 körül is sérelmeket ejtettek e miatt a konventen. A történelmi emlékek hallgatnak arról, hogy e sérelmek milyenek voltak, de a szepesi káptalan által 1424-ben átírt 1420-iki béke okmányból kitünik, hogy a per igen soká húzódott s csak Miklós perjel engedékenysége vetett annak végett. Miklós perjel ugyanis 1420-ban kijelenté, hogy a szenvedett sérelmek megtorlásától eláll, ha a vádlott felek önkényt vállalkoznak bizonyos évi bírság fizetésére.

¹⁾ Eredetije a Fehérvári káptalan levélt. volt, honnan VI. Károly parancsára lemásoltatott. E másolat Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

²⁾ Másolatban az Ország. levéltár Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 6—10.

Polyán mester ezt elfogadta s kötelezte magát, hogy évenként Sz. Márton napján egy márkát, a leányok részéről pedig ugyanakkor, egy fél márkát fog fizetni. Így állott helyre azután a béke, mely többé Nedeczre vonatkozólag megzavarva nem lett.¹⁾

Kakas mester, a zárda alapítója és jótévője, időközben, kinyervén 1327-ben I. Károly királytól a jogot, hogy birtokait egyetlen fia már rég elhalván, testvéreinek (II.) Rikolfnak és Jánosnak hagyományozhatja, befejezte dicsőséges pályáját. Az életében annyira kedvelt s oly bőkezűleg ellátott rendről azonban végrendeletében sem feledkezett meg s az euri²⁾ birtokból, melyet I. Károlytól érdemei jutalmául 1307-ben kapott volt, bizonyos földrészt elkülönített s azt a lechniczi kolostornak hagyományozta. Így olvassuk ezt egy 1330-ban kelt oklevélben,³⁾ melyben János perjel a nevezett földrészt Tarkői Rikolf kérésére, a szepesi káptalan mint hitese tanu előtt, tíz márkáért a család birtokába visszabocsátotta.

Mig Lechnicz így anyagilag és erkölcsileg is emelkedett, azalatt a Menedékszirt is újabb és újabb javakkal szaporodott.

1329-ben Gurkfi Miklós végóráját közeledni érezvén, a szepesi káptalantól kért kiküldöttnek, János papnak jelenlétében, végrendeletet csinált, melyben kijelentette, hogy ép elmével és öntudatos akarattal atyái birtokának felét a menedékszirti karthausiaknak adományozza. Csakhogy a végrendelet⁴⁾, melyet a szepesi káptalan János pap bemondása alapján irt meg, nem jelöli meg közelebbről az érintett birtokot. Ha szabad azonban a karthausiak későbbi történetéből következtetéseket vonnunk, úgy azt kell hinnünk, hogy e birtokrész Gölniczbánya táján feküdt s egy volt a Jacouréte (Jakab réte) nevű birtokkal. Mert ámbár a Menedékszirt csaknem minden birtokának eredetét ismerjük, erről, hacsak Gyurkfi adományával nem azonosítjuk, beszámolni nem tudunk. Megerősíti ezen véleményünket azon körülmény, hogy a Jákóréte nevű erdei birtok tényleg csak felerészben tartozott a kolostorhoz és hogy az adományozó, ki Gurkfi fiának neveztetik, a Görgei családból származott, a mint azt az alábbi per valószínűvé teszi.

Jakabréte miatt ugyanis a konventnek, éppen mivel a határok kellőleg körülírva nem voltak, kellemetlensége is volt Mátéval a gölniczi comesnek fiával. 1331-ben a per békés megegyezés útján ért véget. Ezen megegyezés alkalmával a karthausiak mellett, mint részbirtokos bizonyos Konrád is szerepel, ki „filius Comitum Cunch de Gargou“-nak mondatik, ki ha Gurkfi Miklóssal egy személy nem is volt, de a rokonság körébe tartozhatott. Maga az egyezmény úgy hangzott, hogy Jekkel Máté kapta a

¹⁾ Ország. levélt. Act. Eccl. Camald. de Lechnicz. 6–10.

²⁾ Villa Eur = a mai Strászka 1269 IV. Béla Késmark városa részére adott kiváltság levelében már említi, helyét „Byztriche potok“ és a „Turtur“ hegy közelében jelölve ki. Lsd. Nagy J.: Hazai Oklevéltár VI. k. 158 l. Lsd. még: Szepes-megye helység nevei i. h. 109. l.

³⁾ Wagner: Analect. Scepi. P. I. p. 408.

⁴⁾ Eredetije Orsz. Levélt. Dipl. Oszt. 2563. sz. Közli Nagy J. Anjoukori Okmányt. II. k. 387.

Gölnicz folyótól délre eső részt, míg a konvent és Konrád az északit, mely a Gölnicz folyó, annak forrása, Chytnik és a golcsai havasok között feküdt.¹⁾

Ugyanezen időben a Mike család Sümegh nevű birtokának felét adományozta a konventnek, melyet Rupp a bars megyei Somogy községben keres, mely azonban a káposztásfalva határában fekvő s általunk már említett „Sumugh“-gal volt azonos.²⁾ 1344-ben Marolf és Báthor Miklós fiai Arhold helység területén két aratrum-nyi földet adományoztak a konventnek. 1358. pedig József és Jordán, Matéfalvi Miklós fiai, a Hernád vizén épült s Gyurkháza határában levő malmot adták el a konventnek 100 aranyforintért.³⁾

Legnevezetesebb változást azonban a konvent birtok történetében a kolcsvai csere okozta.

Kakas mester ugyanis, mint Lechnicz alapító okmányának királyi megerősítésében olvassuk, Sáros megye tarczali járásában fekvő Haimburg nevű falut odaadományozta a konventnek. A királyi megerősítés ezen adományt is úgy fogta fel, hogy azzal Kakas mester szintén az épülendő új kolostort óhajtá biztosítani. A birtok tehát tulajdonképen a lechniczi karthausiakat illette volna meg. Azonban az alapító okmány ezt nem jelentette ki, s azért a menedéksírt Haimburgot sajátjának tartá s azt mint sajátját kezelteté, annak jövedelmeit saját czéljaira használta fel. Ezen felfogás mellett tanuskodik a Fundatio Lapidis Refugii névtelenje is, ki az adományt a lechniczitől függetlenül említi s azt egyenesen a konventnek tulajdonítja. Megerősíti azt végre maga a kolcsvai csere is. Haimburg ugyanis a konventtől nagyon távol esett s így annak kezelése igen nehezen ment. Rikolf comes fiai megkönyörültek a barátokon s felajánlották nekik cserébe Kolcsvát, mely Szepes megyében, Görgő közelében, feküdt. A konvent a cserét kész örömmel fogadta és azt 1329. január 14-én a szepesi káptalan okmányilag megerősítette.⁴⁾ Kolcsva eredetileg királyi birtok volt, s IV. Béla azt 1263-ban Fehér Henchnek adományozta, oly feltétellel, hogy évenként egy unczia aranyat fizessen. 1280-ban pedig e birtok egy részét Szepes tartomány úrnője szepesi Iruzlaus fiának Huruzknak adta; IV. László pedig két évvel később fia Hannus részére erősítette meg. 1295-ben Bald szepesi comes birta Kolcsvát, míg végre Róbert Károly 1308-ban azt Henrik fiának János palatinusnak adományozta.⁵⁾ És ez a János Rikolf fiainak, kiktől a birtok a karthausiakhoz került, nagyatyjuk volt. Kiválóan óhajtottuk ezen birtok történetét hangsúlyozni, mert az idővel, a két konvent között, Eris almájává vált s a szentéletű férfiak között sajnos viszálykodást hozott létre.

¹⁾ Lsd. ez okmányt egy 1492-iki transumpt. Orsz. levélt. Acta Eccl. 43. f. 36. Közölte a Wagner-Jankovics-féle gyűjteményből Fejér: Cod. Dipl. VIII. 3. 355.

²⁾ V. ö.: Magy. Helyr. Tört. II. k. 209. l. Lsd. e dolgozat 87. l.

³⁾ Másolatban Hevenessi MS. T. XL. p. 49.

⁴⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 1517. sz. Közli Anjoukori Okm. II. 383. A levéltári példány a királyi megerősítést foglalja magában.

⁵⁾ V. ö.: Nagy J.: Hazai Okmányt. VI. k. 115., 215., 275., 408. és VII. k. 246. 253. ll.

V. FEJEZET.

A rend elterjedése és megszilárdulása.

(Folytatás.)

A rendet saját erkölcsi ereje emelte. A Menedékszirt és a dunajeczi konvent egymáshoz való viszonya. Drugeth nádor, mint a lechniczi karthausiak pártfogója. Ó-Falu régi és újabb birtokosai. XXII. János pápa a rend érdekében. Berengár Jakab és Bonofato Raymond a karthausiak pártolói voltak. Nagy Lajos visszaadja a konventnek Ó-Falut. A két konvent között támadt surlódások. János perjel Maurbachba megy. A magyar karthausiak enyhébb élete. Karthausi visitorok magyar földön. A két konvent kibékülése. Lechnicz önállósítása.

saknem teljes negyedszázad merült az idők tengerébe azóta, hogy az első karthausi szepesi földre lépett. Bizonytal számot tevő idő az egyesek, az ember életében. A társadalom, a közösség életében azonban e néhány év elenyészőleg csekély. A külföldi növénynek, hogy új talajban gyökeret verjen s ott teljes szinompájában ragyoghasson, hosszabb időre, nagy gondú kezelésre, szoktatásra van szüksége. Ugyanez áll az emberi intézményekről is, melyek, hogy akklimatizálódhassanak, gyakran erős, lényegbe vágó változásokon mennek keresztül. A francia ültetvény, a Chartreuse telepe, jelentéktelen s a lényegét nem érintő módosításokkal, mintegy odalőn varázsolva a Szepesség vadregényes vidékeire. És ha lehet abból, hogy valamely intézmény rövid idő alatt válik honossá, az intézmény előnyére következtetéseket vonnunk, akkor azokat a karthausiak rendjére egész teljességükben kell alkalmaznunk.

A Menedéksírt minden alapító

nélkül, mint a vidék népsége előtt teljes ismeretlen indult az élet nagy útjára. Vándorbotját koldusbot képezte. A jó lelkek könyörületességére volt utalva. A szász nép jó kedvű, adakozó nép volt. Keblében a vallásos eszmék hálás, termékeny talajra találtak. A magasabb fokú askesis, a lélek fensőbb fegyelmezettsége azonban, ismeretlen ország volt előtte. Tanulmányait természetes esze, józan gondolkodása pótolá. Ezek segíték őt abban, hogy a Menedékszirt vadonjában nőtt szerény virágot, látván annak szívós kitartását, a nélkülözések vihara ellen való védekezését, rövid idő alatt bámulni, becsülni és megszeretni tudta. Lehet, hogy saját mostoha sorsa, mert a vidék szegény és elég terméketlen volt, nagyban hozzájárult, hogy mások szenvedései iránt érzékenyebb, résztvevőbb legyen. Megosztá filléreit, kényszerült szegénységének produktumait, az önkénytes szegénység bajnokaival. Könyörületessége megtermé gyümölcsét. Az erősödő zárdá, melyet jobb napjaiban a gazdagok is megajándékoztak, biztosított léttel birt. Környéke virágzó oázissá vált, a néma szerzetesek odaadó buzgalma, fáradozása folytán. Maga a zárdá pedig lassan a jótékonyosság szilárd menhelyévé lett. A szász nép buzgó lelkipásztorainak vezetése mellett, önmaga teremte meg saját nemtőjét. Adakoztak szegénységükből és a kereszténység bámulatos ereje által, a megajándékozottak, a rajtok könyörülők jóltevőivé váltak. A jó szívvel nyújtott pohár víz jutalmát, az evangéliumi bölcsesség isteni vigaszát, a vallásos szász nép már itt e földön beteljesedni látta. A Menedékszirt és vidékének lakói között ily módon oly szoros viszony keletkezett, melyet csak a szülők és gyermekek szerető viszonyával lehet némiképen, megközelítőleg illusztrálni.

A dunajeczi konvent sokkal szerencsésebb csillagzat alatt született. Alapítója biztosította anyagi létét. Fekvése, mely a menedékszirt fekvésénél kedvezőbb volt, megkönnyíté erkölcsi győzelmét. Zárdája előtt vonult el a Lengyelországba vezető út. Könnyebb volt megközelíteni, mint a járt utaktól távolabb eső Menedékszirtet. Ennek köszönhető, hogy hire csakhamar messze tájakra kihatott. Ehhez járult, hogy ez időben a Szepesség közéletének súlypontja, Lengyelország szomszédos volta miatt, inkább az északi vidékre esett. A Bélán és Késmárkon keresztül vezető út, Lőcsét és vidékét, a hajózható Dunajeczczel hozta összeköttetésbe. Így lett a szászok keresett iparának nyílt piacává a külföld s első sorban Lengyelország. Ily körülmények között legkevesébbé sem lehet csodálni, hogy a dunajeczi konvent, a korra nézve régebbi menedékszirtit, sok tekintetben túlszárnyalta.

Leginkább emelte azonban a dunajeczi konventet Drugeth nádor. A hatalmas főúr, Kakas mester halála után, a konvent kiváló pártfogójává lön. A rend második jóltevőjének nevét vivta ki magának, midőn a rendet az ó-falvi birtokkal gazdagította.

Ó-Falván ¹⁾ a karthausiak már 1330-ban, mint birtokosok szerepelnek.

¹⁾ Ófalva = Antiqua Villa = Stara Vesz, hajdan a Szepesség legvirágzóbb mezővárosa s még újabban is közigazgatási székhelye (Fényes: Ausztr. Bir. Stat. 351. l.) az ó-falusi járásnak. A középkorban nagy szerepet játszott. Az 1411. magyar-lengyel tárgyalások is itt tartattak meg. V. ö. Wagner: Analect. P. II. p. 2. et sqq.

Ez évben vették meg 88 márkaért »usualis monete« az akkor folyó pénzben, Kilderik soltésztól és fiaitól, Jánostól meg Miklóstól, az ó-falvi soltészságot »scultetiam seu Judicium haereditarium«, melyet azok Kakas mestertől, Ó-falu egykori birtokosától, kaptak volt. Az eladók az adás-vevési szerződésben minden jogról lemondtak és csak annyit kötöttek ki maguknak, hogy a köteles szolgálmányok teljesítése mellett, egyik kuriájukat »cum uno manso« megtarthassák.¹⁾ Az ó-falvi soltészság tehát a kaurthausi rendé volt; maga a birtok pedig Kakas mesteré. Kakas mester azonban idővel megszorult pénzdolgaiban s azért az ó-falvi birtokot, igen tekintélyes összeg fejében, Drugeth Vilmosnak elzálogosította. Mivel pedig, mint Drugeth mondja, sem Kakas mester, sem testvérei a váltáság összeget lefizetni nem tudták, az ügy a bíróság elé került. Kakas mester és testvérei kénytelenek voltak tehát ezen szép birtokuktól megválni, hogy azt örök jogon Drugeth nádornak engedjék át. Az ilyen birtok elharácsolás a középkorban nem tartozott a ritkaságok közé. Nem is lenne ezen eset feltűnő, ha nem volnának oly körülmények, melyek sejteni engedik, hogy Drugeth aligha jutott a legigazságosabb módon Ó-Falu birtokába. Kakas mester ugyanis 1327-ben, elkeseredett ellenségeinek cselvetései és irigykedései miatt, sokat panaszkodott a királynak. Hogy kik voltak ezek az ellenségek, azt biztosan nem tudjuk, mert Kakas mester nem nevezi meg őket. De azt hisszük, nem csalódunk, ha az ellenséget épen Drugeth nádorban keressük. I. Károly, azon fönnebb idéztük oklevélben, melyben Kakas mesternek megengedi, hogy jószágait, bár azok a magyar jog szerint, fia örökös nem létében, a koronát illelnék meg, testvéreinek hagyományozhatja, maga sejteti velünk, hogy Kakas mester ellenségei elől még a király által megerősített állásában, a szomolnoki hegybírószágban sem ült biztosan.²⁾ I. Károlynak ezen oklevele, az ország egyik sarkalatos törvényét érinti.³⁾ Épen azért, a szokásnak megfelelően, azt az ország főbb méltóságai, az érsekek és püspökök, nem különben a zászlós urak is aláírták. Ezen aláírások között azomban hasztalan keressük a nádornak nevét. Ezen méltóságot pedig akkor, úgyszólván folyton, a Drugeth család viselte. Elismerjük ugyan, hogy ez magában véve még elfogadható érvet alig képez. De ha tekintetbe vesszük, hogy annak a Szomolnok bányának, melynek hegyi bíróságában Kakas mester a királyi megerősítés daczára sem érezte magát biztosnak, hogy ennek a Szomolnok bányának jogi élvezői ismét csak a Drugethek voltak, — a mint azt az ujbáry grófnak, Drugeth Vilmosnak, 1330-ban kelt, sok tekintetben érdekes végrendelete⁴⁾ bizonyítja, — akkor úgy hisszük megtaláltuk a helyes fonalat, mely Kakas mester hatalmas ellenségeinek földérintéséhez vezet. Róbert Károly idejében Magyarországon a Drugetheknél nem volt hatalmasabb

¹⁾ V. ö. Inv. Bon. S. Ant. de Valle Lechn. juxta Datum ant. Lit. et Doc. in Cart. Brinn. Campo Regia Dicta. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lech. 7. sz.

²⁾ V. ö. Wagner: Analect. Scep. P. I. p. 125.

³⁾ V. ö. Corpus Juris Trip. P. I. lit. 2. t. 28. 29. 30.

⁴⁾ Lsd. Wagner: Analect. Scep. P. I. p. 129.

olygarcha család. Csak is ezek fenyegetése rémithette meg tehát Kakas mestert, ki a király kiváló kegyében állott. Másrészt nem szabad felednünk, hogy a Drugethek birtokszerzési vágya, mint ugyancsak a fönnebbi végrendelet bizonyítja, mely számos visszatérítésről intézkedik, nem igen válagatta a célhoz vezető eszközöket.

Azonban a Drugethek, mint Magyarországnak ekkor minden főura, szívük mélyén vallásosak voltak. Nagy igazságot fejeznek ki, mélyreható történelmi bölcsészetet árálnak el Madáchunk szavai: A kor folyam, uszója nem vezére, az egyén. Az uralkodó, egészséges korszellem alól még e hatalmas olygarchák sem emanczipálhatták magokat. A kor vallásos érzete, a katolikus egyház által tanított önmagába szállást követelte. Ennek elő feltételét pedig a visszatérítés, az okozott lelki és testi károk lehető jóvátétele, a restitutio in integrum képezi. A halál előérzetét az Istennel és emberekkel való teljes kibékülés vágya követé, hogy a Teremtőjéhez visszaszálló lélek, a túlvilág valódi érdem szerint osztott örömeiben, annál biztosabban részesülhessen. Ezen korrekt szellemnek köszöné új birtokát a lechniczi zárda.

Drugeth nádor életereje is fogyni kezdett. Napjait alkonyodni érezé; lelkének jövőndő sorsát óhajtá tehát biztosítani. Az ó-falvi birtok, bár mintegy önmagát mentegelve hangoztatá, hogy az »pro non modica summa pecuniae« lett nála elzálogosítva, mégis nehéz teherként nehezedett lelkére. Kakas mester rég megelőzte őt a halálban. Vele szemben az okozott kárt, mint azt más élő megkárosítottjaival tévé,¹⁾ nem teheté jóvá. Ily körülmények között a karthausiakat, kik ó-falvi soltszágának új birtokosai gyanánt mutatták be magukat, valódi mentő angyalainak tartá. Kakas mester kedvelt fiainak szánta Ó-Falut, hogy így megengesztelje az elköltözöttnek szellemét. 1337-ben személyesen megjelent Róbert Károly előtt Visegrádon, magával hozván Jánost, a lechniczi zárda perjelét. Itt királya színe előtt jelenté ki, hogy »az örök boldogság részesévé lenni óhajtván, a jámborság ösvényén buzgóbban előhaladni és alkalmas lelki készültséggel utolsó napjára előkészülni« kíván s azért ó-falvi birtokát, minden hozzá tartozóval együtt, a Szűz Máriáról czimzett dunajeczi konventnek adományozza örökös alamizsnaképen. Drugeth nádor ezen adományát a király, Visegrádról, 1337-ben Jakab apostol napján (július 25-én), keltezett oklevelével erősíté meg. A megerősítő oklevélben hangsúlyozva van, hogy ezen adományozás az Isten dicsőségének emelésére, a Szűz anyának, Máriának tiszteletére, »ac in absolutionem, seu remissionem peccaminum preallegatorum« és a bevallott bűnök bocsánatára, történt.²⁾

Drugeth adományát minden irányban biztosítani óhajtotta. Azon kéréssel fordult tehát Rómába, XXII. János pápához, hogy Ó-Falut az esztergomi érsek és a szepesi prépost joghatósága alól teljesen vegye ki, hogy így a

¹⁾ Lsd. Drugeth nádor végrendeletét. Wagner: P. I. p. 129.

²⁾ Lsd. ezen oklevelet a fehérvári káptalan eredetijéről készült másolatban Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 6–10.

karthausiak annak birtokában senkitől se háborgattassanak és ne legyenek kötelesek semmiféle tizedet fizetni, semmiféle szolgálmányokat teljesíteni. A pápa engedett Drugeth kérésének. 1331. ápril 30-án kelt levelében ¹⁾ meghagyta Berengar Jakab és Bonofato Raymond pápai követeknek, hogy vizsgálják meg Drugeth kérését és ha azt igazságosnak találják, teljesítsék. Drugeth, ugyanezen alkalommal, még mást is kért a pápától. Ő ugyanis a sárosi Sz. Ágostonrendű szerzet »Stedecercu« nevű birtokán Sz. Anna tiszteletére kápolnát építtetett, mely egyuttal az ő és családja sirboltjául szolgált volna. Ezen kápolnának exemptioját kérte. ²⁾ A pápai követek vizsgálatának eredményéről biztos adatunk nem lévén, nem tudjuk megnyerte-e a hatalmas nádor ezen kedvezményeket. Tény azonban, hogy a dunajeczi konvent, Drugeth nádor szorgoskodása daczára, Ó-Falu háboríthatatlan birtokába csak Nagy Lajosnak 1342-ben kelt megerősítő levele után léphetett. Ezen okmányból tanuljuk, hogy Lajos király, ferde információk után indulva, Ó-Falut királyi birtoknak tartá s azt egy ideig tényleg úgy kezelte. Végre János perjel fel ment Visegrádra, hogy a konvent jogigényeit igazolja. Ez alkalommal a perjel több okmányt s így hihetőleg a két pápai követ megerősítését is bemutatta, mert Lajos az ó-falvi sáfárhoz intézett levelében maga mondja, hogy »visis iuribus et instrumentis literalibus fratrum ordinis cartusiensis super possessione seu villa Ofalw vocata« azt ezek alapján, tehát nem pusztán a Róbert Károly előtt kiállított adománylevélre támaszkodva, a dunajeczi konvent birtokába — de valle sancti Anthonii in Donawiz — vissza bocsátotta; és pedig teljes joggal. Az 1342. év december 22-éről keltezett oklevél ³⁾ ugyanis meghagyja az ó-falvi sáfárnak és a jobbágyoknak »villico et iobagionibus diete ville Ofalw,« hogy a konventet ismerjék el törvényes uroknak és egyedül csak annak engedelmeskedjenek »sicut decet dominis vestris naturalibus et nemini alteri obediatis et serviatis.« Ezzel az ó-falvi birtok tulajdon joga végleg eldőlt s abba valószínűleg a konvent a Lajos király által kiküldött »Clemens parvus iuvenis aule de aula nostra« által lőn bevezetve. Midőn pedig a boszniai hadjárat alkalmával Miklós érsek az ország pecsétjét elvesztette s így az esetleges visszaélések miatt, az összes királyi adománylevelek és megerősítések megújítása vált szükségessé, Lajos király (III.) János perjel kérésére a konventet Ó-Falu birtokában, 1364-ben, az új pecséttel ellátott oklevélben, ujolag és végleg megerősítette. ⁴⁾ 1349-ben

¹⁾ Theiner: Monum. Hist. T. I. p. 541.

²⁾ Ezen kápolna létezéséről sem Fuxhoffer-Czinár (Monast. T. II. p. 218) sem Rupp (Magy. Helyr. Tört. II. k. 307. l.) nem tudott. »Stedecercu« IV. László adomány levelében »Steckerchet« néven szerepel.

³⁾ Eredetije Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 3538 sz. közölve van Nagy J. Anjoukori Okmánytár IV. k. 294 l. 1520 aug. 1-én (IV.) János perjel kérésére a szépesi káptalan átírta ezen okmányt.

⁴⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10. Érdekes ezen oklevél azért is, mert behajtott szélén: Ad perpetuam rei memoriam, el van mondva a pecsét elvesztésének története.

pedig Guigo biboros, mint pápai követől, kinyerte végre a konvent azt is, hogy az ó-falvi plébánia, melynek kegyuri joga, mint Guigo mondja, úgy is már hozzájuk tartozott, a szokásos kánoni feltételek mellett, bele lön olvasztva a dunajeczi kolostorba.¹⁾

1382 táján az ó-falvi soltészszágot bizonyos Hermann János nevű soltész kezelte. Hermann kiváló szolgálatokat tehetett a rendnek, mert János perjel, elismerésül, egy laneusnyi földet ajándékozott neki Ó-Falván. Az ajándékozó okmány még azt is kimondta, hogy ezen földterület, melyet közelebbről határoz meg, Hermann János fi és nő örököseire is átszáll s a mennyiben a kívánt mértéket meg nem ütné, a Dunajecz partján fekvő földekből lesz kipótolandó. Főérdekét azonban az kölcsönöz János perjel levelének, hogy ez az egyetlen oklevél²⁾, melyet a konvent által kiállított okmányok közül, eredetiben ismerünk s mely a konvent pecsétjét fenntartotta.

A pecsét, mint

Vörös Kolostor pecsétje 1382-ből.

hű képünk mutatja hosszas és tojásdad alakot tüntett fel. Körirata teljesen lekopott s azt ma már megállapítani többé nem lehet. Nem lehet megmondani azt sem, hogy a pecsét mily alakot tüntetett fel. A lechniczi konvent, mint tudjuk, a Bold. Szűz tiszteletére épült s így a valószínűség szerint, pecsétjén is ezen alaknak kellene állania. De történelmi bizonyossággal ezt nem állíthatjuk, mert tény, hogy egyes konventek pecsétjén nem volt mindig a konvent védőszentjének alakja feltüntetve, hanem, mint történelmünk megállapították, gyakran a rend, gyakran a vidék, ország stb. védőszentjének képe. Sőt a szóban forgó töredék pecsét is ezt látszik bizonyítani. A képen látható alak fenn-

¹⁾ Fejér: Cod. Dipl. VIII. 4. p. 509.

²⁾ Eredetije Orsz. Levélt. M. O. D. L. 31110. sz.

maradt alkatrészei inkább Sz. Antal, mint a Bold. Szűz képére vallanak. Ezt hirdeti a főalakot körded alakban körítő apáti láncz és kereszt is. Maga az okmány szépen irt hártypapír, melyről sárga fonalan függ le a sárga viaszba erősített s fekete viaszba nyomott pecsét.

1344. körül a konvent bonyodalmas határjárási perbe keveredett Tóth falusi Arnolddal Ztragár és Feketeerdő miatt. Észak-Szepesmegye ezen két legkiterjedtebb erdő-birtoka a konvent lechniczi és ó-falusi birtokaival volt határos. S miután László királynak adománylevelében, melyben a birtokokat Tóthfalusi Illés kapta, a határok igen hiányosan voltak körül írva, a konvent, de sőt a többi szomszéd birtokosok, kivált Miklós budai plébános, kinek Berbarnon volt birtoka, folytonos surlódásban volt a Tóthfalusi családdal. Ezen surlódás a konvent és Arnold között ezen időtájban oly élessé vált, hogy azt Arnold egyenesen a király elé vitte. László király adománylevele, a konvent birtokai és az adomány tárgyát képező birtok között, egyik határnak a Penyn hegy felé vezető gyalog ösvényt jelöli meg. Csakhogy e gyalog ösvényt, úgy Arnold, mint a konvent, más és más helyre helyezték. Arnold az ösvényt a Dunajecz partján fekvő Monostorhelytől nyugatra; a konvent pedig keletre helyezte Arnoldnak egy a Lupnik vizére épített malma mellé. Ennek következtében mintegy hat aratrumnyi²⁾ föld terület s maga Monostorhely is vitássá vált. Magát a területet valamint Monostorhelyt is, tényleg a konvent birta s az előbbin két fakápolna és két malom volt felépítve, az utóbbin pedig János perjel egy kőklastromot kezdett építtetni.

A király az ügyet az egri káptalanra bízta, mely 1344-ben két megbizottját küldé ki Hysfalusi Lőrincz és Zlauckfalusi Arak, mint királyi megbizottak, kíséretében. A bizottság, a szomszédos birtokosok kalauzolása mellett, bejárta az egész vitás területet. Csakhogy eredménytelenül; mert ámbár Béla város lakói a Penyn felé vezető gyalogösvényt Arnolddal meg-egyezőleg jelölték meg, Miklós budai plébános, Rikolf és Mihály landeki keresztesek, mint közvetlen szomszédok, a szóban forgó ösvényt szintén a Lupnik vize mellé helyezték.

Ily körülmények között a kiküldöttek nem tehettek egyebet, minthogy a vitásterületeket megbecsülve, az ügyet a király bírósága elé bocsássák vissza. Csakhogy itt ismét új nehézséggel állottak szemben. A hat aratrum nagyságú földterületet a rajta épült fa kápolnákkal és malmokkal könnyű szerrel becsülték meg s értékét 43 arany márkára tették. De mit kezdjenek Monostorhelyvel? Itt János perjel egy új monostort kezdett építeni a Bold. Szűz és ker. Sz. János tiszteletére, mely azonban még nem volt befejezve. Hogy becsüljék meg ezt? Ezen kényes kérdés elől a kiküldöttek egyszerűen kitértek s midőn az egri kanonokok, 1344. december 6-án, a királynak

¹⁾ Egy aratrum körülbelül 78—130. királyi holdat tesz ki. A szepesi káptalan. ugyanis egy 1323. évi levele mondja: ad complendam terram dimidii aratri, triginta novem iugera mensurae regalis statuere debuissent (Cod. Dipl. VIII. 7. 155. l.) Bővebben szól az aratrumról Knauz: Magy. III. k. 715. l.

kiküldetésükről beszámoltak, kijelentették, hogy a Monostorhely becslését főbb bíróságra hagyták.

Hogy mikép végződött utóbb a per, melyet a káptalan fennti jelentéséből ismerünk ¹⁾ csupán, azt ma még homály fedi. Annyi bizonyos, hogy a lechniczi konvent történelmi emlékeinek és hagyományainak szellemi örököse, a Monostorhelyen épült kolostorról, sehol egy szóval sem emlékezik. Lehet, hogy az építés oly kevésbé haladt volt előre, hogy, ha Monostorhelyet esetleg Arnoldnak ítélték oda, a konvent annak vissza váltását fölösleges tartotta.

A dunajeczi kolostor gyors emelkedése még e szent életű férfiak közé is a visszavonás magvát hinté. A Sz. János konvent a dunajeczinek ellensúlyozására folyton hangoztatá anya-zárdai minőségét, melyet ez utóbbi, azt a rend szabályaival ellenkezésben levőnek látván, elismerni nem akart. Csak-hogy Kakas mesternek az alapadományozásra vonatkozó okmányai a Menedékszírtiek kezében voltak. Ez az új konventet tényleg akadályozta szabadabb mozgásában. Az ekkép támadt surlódások, már 1328-ban érezhetőkké váltak ugyan, de akkor még élesebb jelleget nem öltöttek; sőt Romuald atya följegyzése szerint, midőn ez évben a közép-európai perjelek a seitzi zárdában összejöttek, hogy a rend javát előmozdítani hivatott intézkedéseket tegyenek, a magyarországi karthausiak részéről (I.) János, a dunajeczi kolostor első perjele lön kiküldve, hogy a »Minden szentek«-ről czimzett maurbachi kolostorban, mint a mely a szepesi zárdákhoz legközelebb esett s legkönnyebben volt megközelíthető, azokról személyes tudomást vegyen. Megbizták azzal is, hogy úgy maga, mint a hasonnevű menedékszírti perjel nevében, fejezze ki az összesség irányában a konventek föltétlen engedelmességét. Romuald atya följegyzései szerint, János perjel ekkor új szabályokat hozott volna magával, melyek a rend fegyelmét nagyban előmozdították.²⁾ E szabályokat Romuald atya a következőkben mutatja be: A karthausi rendhez rendületlenül kell ragaszkodni s úgy a Chartreuse perjelének és konventjének, mint az általános káptalannak alázattal engedelmeskedni kell. Az egyes zárdák kötelesek a rend visitátorjait tisztelettel fogadni és azok határozatának magukat alávetni. A lázadókat és nyakasokat meg kell törni; az egyes házak egymást ingó és ingatlan birtokaikban erősíteni, ha a szükség úgy kívánná testvéri szeretettel meginteni kötelesek. Végül a konvent összes ügyeit csak is az illetékesek meghallgatása után szabad elintézni.

Hogy honnan merité Romuald atya ezen adatokat, nem tudjuk. Wagner úgy vélte, hogy Romuald atya azokat valószínűleg a maurbachi kolostornak Peez által is közölt krónikájából vette át. Lehetséges, hogy igaza van. Belső indicziumok ugyan nem kívánják e feltevést, de ellene sem szólanak. Kétségtelen, hogy a fennebbi pontok mindegyike meg volt már Guigo szokásaiban is. Ujat nem tartalmaznak azok. Legvalószínűbb

¹⁾ Nagy J.: Anjoukori Okmánytár IV. k. 471. s. köv. II.

²⁾ V. ő.: Wagner: Analect. P. III. p. 176.

azonban, hogy János perjel nemcsak a Romuáld atya által közlött szabályokat, hanem egy teljes rendszabályt hozott magával. A karthausi rend általános káptalanja ugyanis kimondta, hogy Guigo szokásait újra egybe kell gyűjteni s azokat tisztán lemásolva, minden kolostornak meg kell szereznie, hogy évenként felolvashatók legyenek. Vazul főperjel idejében s Gottfried grenoblei püspök hozzájárulásával ezen egybegyűjtés tényleg meg is történt. A gyűjtemény, melyet ma *Antiquae Consuetudines* néven ismerünk, számos példányban lőn átírva. Ily példány az axpachi kodex is, mely jelenleg a bécsi csász. és kir. udvari könyvtár tulajdonát képezi.¹⁾ A gyűjtemény három részben adja elő a karthausi rendszabályokat. Az első rész az istentisztelet módját; a második rész a szerzetesek; a harmadik rész a megtért és felajánlott testvérek jogait és kötelességeit írja körül. Legfontosabb reformja az, hogy a perjelválasztást közelebbről határozza meg. E szerint a perjelválasztást háromnapi szigorú böjt előzte meg s negyven napnál tovább nem volt szabad tartania. A perjel halálát minden egyes esetben be kellett jelenteni a francziaországi anyazárdának s attól a választásra engedélyt kellett kérni. Ha a zárda igen távol esett Francziaországtól, mint nálunk, akkor elég volt, ha két szomszédos perjel lőn a választáshoz meghíva. Szlavóniában egy perjel jelenléte is elégséges volt. A választás helyisége két részre volt osztva. A nagyobb helyiségben közösen végzett ima és tanácskozás tartatott. Itt választották meg a szavazatszedőket is. A szavazás titkos volt. E célból a szavazatszedők a kisebb helyiségbe vonultak; előbb azonban a nagyobb helyiségben az összes társak előtt szigorú fogadást tettek, hogy az egyes szavazók szavazatairól soha beszélni nem fognak, azokra vonatkozólag sem szó, sem gesztus útján, semmit sem árulnak el. Szavazáskor minden egyes szerzetes külön ment be a kisebb helyiségbe s ott átadta szavazatát. A szavazatok összeolvasása a nagyobb teremben történt. A megválasztott perjelt csak az általános káptalan foszthatá meg állásától. Ha a rendtagok negyven napon belül megegyezésre nem jutottak volna, az új perjelt az anyazárda perjele, mint a rend generálisa, vagy az esetleg ülésező rendkáptalan nevezé ki. Időközben a perjel teendőit az elhunyt perjel vikáriusa, helyettese, teljesíté. Ez különben is, mint a ház gondnoka, az alsó kolostor főnöke gyanánt szerepelt.

Az *Antiquae Consuetudines*ek egyebekben teljesen Guigo szokásainak másodlatából állanak. Ugyanezen szabályokat Vilmos főperjel 1348-ban ismét egybegyűjté s azokat a fölösleges sallangoktól megtisztítva, *Novae Consuetudines* czimen adta ki.

Miután úgy az *Antiquae Consuetudines*, mint a *Novae Consuetudines* ismételten hangsúlyozták, hogy e gyűjteményeket minden háznak meg kell szereznie, igen természetesnek látszik, hogy János perjel, ki tudományosan képzett ember volt, maubachi tartózkodása alkalmából e compilatiókat

¹⁾ Codex 1459. Ezenkívül még több másolat is van a nevezett könyvtárban. V. ö.: Codex 1726., Cod. 1730., 1670., 1597., 1644., 1655. és 1699.

lemásolta s magával vitte Magyarországba, hogy azok úgy a dunajeczi mint a menedékszírti konvent életének zsinormértékeül szolgáljanak.

A két szepesmegyei karthausi zárda között, időközben, az ellentét folyton élesebbé és élesebbé vált, úgy hogy már-már a rend jó hírnevét is fenyegeté. Ehhez járult hogy a dunajeczi konvent tagjait, a zárda számos és egymástól távolabb eső birtokai valódi hivatásuktól nagyban elvonták. Egyáltalában a karthausiak Magyarországbán, kivált a szigor tekintetében, sokkal többet engedtek meg maguknak mint a külföldiek. A magyarországi nép sajátos temperamentuma, mely a szigor fogalmát saját szája-ize szerint szereti kibővíteni, a karthausiakon is erőt vett. A franciaországi zárdákban szigoruan keresztül vitt zárlat rendszer (clausura), mely megkivánta, hogy minden kolostor bizonyos meghatározott határokkal legyen körülírva,¹⁾ a melyeket a szerzeteseknek átlépniök csak akkor szabad, ha az általános káptalanba mennek vagy hogyha annak megbízásából valamely a rend érdekeit érintő ügyben utaznak, igen hiányos volt. A menedékszírtiek e szempontból is korrektebbek voltak. A Hernád és Béla folyamok közé szorított zárdájuk, a tatárok ellen annak idejében épült fal által, teljesen el volt zárva a külvilágtól. A dunajeczi konventnél azonban e határok kezdetben teljesen hiányoztak. Ehhez járult, hogy ezen kolostor különböző természetű s az ellenőrzést megkívánó ingatlanainak kezelését, birtokainak fölülvizsgálását mindig az egyes szerzetesekre bizta, kik e célból egyik birtokról a másikra utazgattak s ott hosszabb időt töltöttek el. A soltészságok kezelése, a sörfőző termékeinek elárusítása s az akkor is nagyban keresett s hírnévre vergődött dunajeczi lazaczkokkal üzött kereskedés, a szerzési vágyat ébreszté fel a konvent lakóiban. Mindez igen alkalmas volt arra, hogy bennök a szükséges fegyelmet meglazítsa. Ennek hire, talán épen (II.) Jánosnak, a menedékszírti konvent perjelének, tudósítása folytán, ki valódi szerzetesi lélekkel működött azon, hogy a megzavart egyöntetűség helyre állitassék, eljutott a rend visitorainak füléhez is, s ezek végre, 1342-ben, az út terhes volta daczára, megjelentek Magyarországbán.

A magyarországi karthausiak kezdetben aszlavoniai, utóbb az alsó allemaniának nevezett tartományba lönek beosztva.²⁾ Ennek visitorai Hugo a liguriai »Domus casularum« kolostor perjele és János a seitzli perjel voltak. Ezek voltak tudtunkkal az elsők, kik visitatori minőségben a magyarországi két karthausi kolostor küszöbét átlépték. Budaházi kamaldoli perjel a visitátorok működéséről szóló okmányokat még látta, sőt azokat le is másolta. Minekünk, sajnos, csak ezen meglehetősen hibás másolattal kell megelégednünk.³⁾ E szerint a visitátorok figyelme mindenek előtt arra irányult, hogy a kolostor határait kiszabják. A megejtett helyszini szemle

¹⁾ V. ö.: Antiquae Const. P. II. Cap. XIX. Codex. 1459. az udvari cs. és kir. könyvtárban.

²⁾ V. ö.: Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. T. VI. R. p. 234.

³⁾ Országos levélt.: Acta Eccl. Camald de Lechn. 24.

alapján a tágabb klausura határát keletről a »Scebnik« vize képezte, forrásától kezdve a Dunajeczbe való beleömléseig. Innen kezdve északról maga a Dunajecz adta meg a természetes határvonalat egész bizonyos völgyig, mely északról délre huzódva »Frankinhou« (a mai Frankova) faluig terjedt s mely nyugati határ vonalul jelöltetett ki. Délről pedig az ekkép képzett területet a Dhorn nevű hegység zárta el. A visitátorok határozata szerint, a konventnek ezentúl csak a leirt határokon belül volt szabad birtokot szereznie. Ezen területen belül pedig a következő falvak állottak: Kis- és Nagy-Lechnicz, Lessnicz, Haligócz, Richwald, Rulno, Felső- és Alsó-Frankova, Ó-Falu, Nedecz, Mathaei villa (Mátyás-Falva) és Hanus-Falva. Ez volt 1342-től kezdve a dunajeczi konvent terjeszkedésének egyedüli terrenuma, mely alól csak egyetlen egy kivételt tettek a visitátorok. Megengedték ugyanis a konventnek, hogy egy malmot »in foro Caseorum« (a mai Késmárkban)¹⁾ megtarthat és birtokolhat. Hogy ugyanekkor el lőn rendelve a szűkebb clausura is, mely első sorban van hivatva arra, hogy a kolostort a külvilágtól elzárja, azt bizonyítja azon körülmény, hogy az akkori perjelről Goblinról feljegyzí a zárda krónikása, hogy ő a klastrom épületeit is erősítette. A mely erősítés nem lehetett más, mint épen a szűkebb klausurát képviselő s a kolostort négyzetben övedző kőfal. Végül betiltották a visitátorok a szerzetesek csavargását s kijelentették, hogy a leirt határokat átlépni, a főkáptalan engedélye nélkül, nem szabad. Sőt az egyes falvakba ezentúl csak a kinevezett prokurátoroknak volt megengedve belépniök.

Azonban, bár az 1342-iki visitatio sok tekintetben áldásos gyümölcsöket termett, a két zárda között fennálló ellentétet mégis csak a következő visitatio alkalmával sikerült végleg elsimitani. Ezen második visitatio, csaknem tíz évvel később, 1351-ben tartatott meg. E célból Péter geirachi és Konrád gmundeni perjelek jelentek meg a Szepességben. Ezek, mint (II.) János menedékszírti perjel leveléből kitünik, az általános vagyis fő káptalantól a két kolostor egymáshoz való viszonyának rendezésére egyenes megbízást kaptak. S az egyetértés János perjel előzőkenysége folytán tényleg helyre is állott.

A Lapis Refugii kezében két birtok volt, mely Kakas mester adományaiból származott: Kolcsva, melyet Heimbrochért cseréltek föl és Rulno vagy Relyova. Hogy ez utóbbi birtok mely alkalommal került a karthausiak kezébe azt határozottan nem állapíthatjuk meg; egy 1394-ben bevégződött perből tudjuk, hogy Rulnót vagy mint már ekkor nevezték Relyovát I. Károlytól 1323-ban Kakas mester kapta ajándékul Landekkel és a »Turkulsavcza« hegyek alatt fekvő erdővel együtt. S így az kétségtelenül tőle származott a rendhez, még pedig kevéssel a nedeczi egyház bekebelezése előtt. Kolcsva az 1351-ki visitátorok által eszközölt birtokviszony rendezés után végleg a Lapis Refugii birtokául tekintették. Rulnot azonban János perjel és a menedékszírti konvent a dunajeczi konventnek engedé át, mit 1352-ben

¹⁾ V. ö.: Szepesmegye helységnevei f. i. h. 109. l.

ápril 10-én okmányilag is elismert¹⁾ s ugyanazon hó 26. napján úgy a maga, mint a konvent nevében ujjolag megerősített.²⁾ Mindkét okmány emliti, hogy ez alkalommal több könyvet is ajándékozott a Menedékszirt a dunajeczi kolostornak. Ezen könyvek jegyzéke, az érintett okmányok szerint, a következő: Biblia Manualia, Martyrologium, Graduale et Antiphonale, Passionale, Homiliae B. Gregorii super Ezechielem Prophetam, Augustinus super Epistolas Joannis, Compendium Theologicae veritatis.

A vita tulajdonképeni főtárgyára a lechniczi birtokra nézve Churde Péter és Konrád visitátorok 1351. november 23-án mondtak ítéletet. Az ítéletben hivatkoznak arra, hogy ők a főkáptalan megbízása szerint a Lechniczre vonatkozó okmányokat megvizsgálták s úgy találták, hogy Kakas mester Lechniczet a Lapis Refugii-nak adományozta ugyan oda, de azon kikötéssel, hogy az a később alapítandó lechniczi zárdára szálljon. A birtok természetszerűen tehát a dunajeczi konventet illeti meg.³⁾ János perjel és konventje, mint a rend engedelmes fia, meghajlott ezen ítélet előtt s a dunajeczi konvent birtokjogát elismerte. A lechniczi okmányokra vonatkozólag pedig kijelentette, hogy azokat, ha a szükség kívánja, bármikor készséggel fogja a Vöröskolostornak átszolgáltatni.

Igy lett János perjel szavai szerint: »omnis contraversia quae versabatur inter Domum nostrum et Domum Vallis S. Antony eius Ordinis — concorditer et pacifice terminata«, s Lechnicz teljes függetlensége el lön ismervé. Testvéri szeretet, béke és a mélyen átérzett kölcsönösség jellemzi ezentúl a két konvent egymáshoz való viszonyát, mely mind végig megzavarva nem lön. S miután a következő időszak több ízben a szenvedés óráit hozá a rendre, egyesült erővel küzdöttek, hogy fenyegetett létüket megmentsék és saját meg embertársaik lelki javának szentelt életöket háborítatlanul folytathassák.

¹⁾ Wagner: Analect. P. III. p. 179.

²⁾ Országos levélt.: Acta Eccl. Camald. de Lechnicz. 13.

³⁾ Lsd. Ezen ítéletet Nagy J.: Anjoukori Okmánytár V. k. 529. l.

MÁSODIK RÉSZ.

A KARTHAUSI REND KEBELÉBEN BEÁLLOTT SZAKADÁSTÓL BRUNÓ SZENTTÉ AVATÁSÁIG.

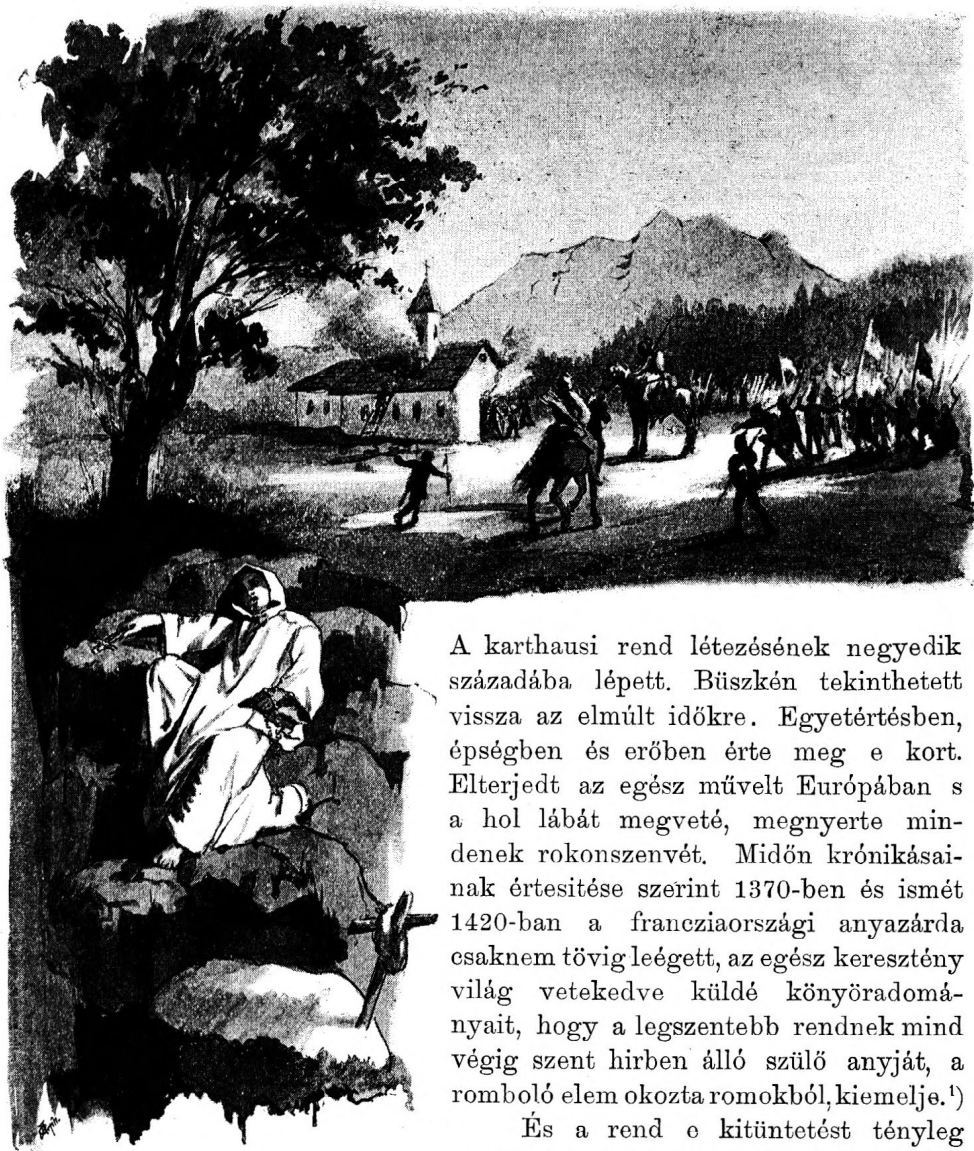
1378—1514.

I. FEJEZET.

A karthausi rend újabb terjedése a külföldön.

A Magna Carthusia. A rend közszeretnek örvend. Soha reformra nem szorult. A kerti testvérek társulata. A pápai szakadás. A karthausi rend ketté válása. A Raynaldisták és Bariisták. Macon István, Bonifác és Griffenberg rendfőnökök helyreállítják az egységet. Új karthausi kolostorok. Allemania inferior 12 új kolostorral növekedik; Felső-Allemania pedig öttel. A rajnai és szász tartományokban 8—8 újabb kolostor épül. Angolország.

A karthausi rend létezésének negyedik századába lépett. Büszkén tekinthetett vissza az elmúlt időkre. Egyetértésben, épségben és erőben érte meg e kort. Elterjedt az egész művelt Európában s a hol lábát megveté, megnyerte mindenek rokonszenvét. Midőn krónikásainak értesítése szerint 1370-ben és ismét 1420-ban a franciaországi anyazárda csaknem tövig leégett, az egész keresztény világ vetekedve küldé könyöradományait, hogy a legszentebb rendnek mind végig szent hirben álló szülő anyját, a romboló elem okozta romokból, kiemelje.¹⁾

És a rend e kitüntetést tényleg meg is érdemelte. Alapítójának Sz. Brunónak

nemes intentióját átérezvén nem kényszerből, nem külső okok behatása alatt, pusztán és egyedül csak belső meggyőződésüktől vezéreltetve, vallásos lelkek szükségének engedve, tölték el életüket czelláik csendes falai között. Imával és nagyobbrészt szellemi munkával hódoltak Teremtőjüknek. Ama szellemi áramlatok, melyek ez időben Európa vallásosságának derült egére a laxismus sötét felhőjét vonák, nem hatottak be e megszentelt hajlékokba. S annak a világnak közepén, mely a középkori írók vallomása szerint, az erkölestelenség ijesztő képét viselő magán, melyben a főpapság a világ hiú örömeibe merülten többet gondolt jószágaival, a lépten nyomon rendezett mulatságokkal, mint egyházmegyéje kormányzásával, a melyben az alsó papságot, a cifrálkodás, simonia és ágyasság

¹⁾ Martene et Durand: Vet. Script. T. VI. c. 205—296.

tartá lealázó bilincseiben s az összes szerzetesrendek a tunyaságot, kényelemszeretetet s a szabályok könnyelmű áthágását uralták, abban a világban a kevés jók szeme egyetlen egy virágzó zöld oázon pihenhetett csupán kedvtelve: s az a karthausi rend volt. S míg az egész egyházban mind hangosabb és hangosabb lett az erkölcsi reform szózata, addig a karthausi rendről a legtisztelőbb méltóbb ajakról hangzott e dicsőítő szózat: Religio Cartusiana — nunquam reformata.

Nem képzelhetünk oly gondosan ápolt kertet, melyben időnként fel ne burjánozzék a gyom. A kertész szorgos keze, élénk figyelme, buzgó fáradozása arra való, hogy e bajnak ideje korán elejét vegye. Így vagyunk az egyház azon intézményeivel is, melyek bár az isteni tanok kifolyásaként, emberi kezek által alkotvák. Maga az egyház változatlan szikla. Krisztus vele van a világ végétéig. De a mi az egyház lényegéhez nem tartozik, mi pusztán mindent erjesztő erejének kifolyása, a vallásos emberiség kezeinek munkája, az változhatik, sőt gyakran, épen mert emberi kéz műve, elfajulhat. A karthausiak rendje, ha a maga egészében változatlan maradt is, egyes-egyes kisebb jelentőségű bajoktól, egyes fattyu hajtásoktól teljesen nem volt ment. Ilyen volt a „Fratres Vallis-Caulium“-féle társulat alapítása.

Guido szerzetes, vagy mint mások nevezik, Biárd, a lurgyni kolostor fogadalmasa volt. A rend tulságos szigora kevésbé fegyelmezett testének kiállhatatlannak látszott. Hosszas tusakodás után, melyben sokszor győzött jobb meggyőződése, egy éjjel elhagyta a kolostort. Megszökött. Mantiorne ura találta őt fel uradalmi egyik erdejében. Az éhség megtörte testét s lankadtan feküdt egy fa tövében. Bűnbánólag vallá be vétékét s folyton hangoztatta, hogy ő teljesen meg lett volna elégedve sorsával, csak kapott volna legalább kis zöldséget olyankor, mikor kenyéren és vizen kellett böjtölnie. A földesúr megszánta a szegényt s egy zöldséges kertet ajándékozott neki. Az eltévelyedett szerzetes ezen a helyen telepedett le. Idővel több társat szerzett s ezek segítségével kisded kolostort is épített. A kis társulat karthausi öltönyben járt, a karthausi rend szabályai szerint élt; de az élelmezés tekintetében eltért azoktól. Az új telep lakói ugyanis a kertek művelését tüzték ki életfenntartásuk egyik eszközeül s étkezésükben, ennek megfelelően, a zöldség nagy szerepet játszott. A húseledelekről ők is lemondottak, de kenyér és víz mellett, szigorú böjt napján, zöldséget is szabad volt enniök. Telepük környékéről az asszonyokat kitiltották s azt önmagok is csak végső szükség esetében hagyták el. Az istentisztelet módja tökéletesen megfelelt annak, mely a karthausiak kolostoraiban divott.

III. Inceze pápa értesülvén az új testvérületről, oltalmába fogadta azt. Azonban a testvérület, mely épen életmódjáról, kerti testvérek társulatának neveztetett, nagyobb elterjedést nem nyert. Helyot szerint később harmincz perjelség állott volna az anyazárda vezetése alatt.¹⁾

¹⁾ V. ö.: Innoc. III. ep. VIII. 218. Martene: Brevis Ord. Cart. hist. T. IV. Gall. Christ. IV. 742. Hurter: Papst Innoc. III., IV. k. 163—164. II.

Nagyobb és fontosabb sebet ejtett a renden az úgynevezett nyugati egyházszakadás. Az avignoni fogság megszüntetésére irányult mozgalom s ennek következtében beállott szakadás, a karthausi rendet sem kimélte meg. Talán semmisem jellemzi annyira, az egyház fejében való meghasonlás erkölcsi visszahatásának nagyságát, mint épen azon körülmény, hogy az még ezen reformra sohasem szorúlt testületbe is elhinté a visszavonás magvát, hogy még a karthausi rend is, mely oly féltékenyen őrzé mindenha egyöntetűségét általa, bár rövid időre, mégis tényleg bikephalossá lőn.

Midőn XI. Gergelynek 1378-ban bekövetkezett halála után, VI. Orbán és VII. Kelemen személyében, az egyház két pápát kapott, akkor a Chartreusének perjele s így az egész karthausi rend generálisa, főnöke, Raynaldi Vilmos volt. Franciaország, Spanyolországgal egyetemben tudvalevőleg VII. Kelemennek hódolt; Németország és Olaszország a törvényes pápának VI. Orbánnak fogadott engedelmisséget. Így oszlott meg a karthausi rend is. A francia és spanyol karthausiak megmaradtak Raynaldi mellett, ki VII. Kelemen pártolta. Az olaszok és németek azonban, VI. Orbánnak parancsára, ki Bari Jánost nevezte ki a rend generálisává, 1382-ben összegyűltek Rómában, hogy választásukkal megerősítsék eddigi fővisitátoruk kinevezését. És ezen időtől fogva külön-külön tarták főkáptalanaikat is. A Raynaldisták a szabályokhoz hiven a Chartreusében, a Bari-pártiak fölváltva hol Maurbachban, hol Bolognában, hol más kolostoraikban tarták főkáptalanaikat. Mig végre 1391-ben a Bari-pártiak is elhatározták, hogy nagyobb egység kedvéért, ezentúl mindig Seitz-ban fognak összejönni. S így a karinthisi Seitz, melyből Magyarország is nyeré első tagjait, a keletibb részek karthausiainak középpontjává vált. Bari János ez évben elhalván, utódjává a németekkel egyesült olaszok, a maggianoi perjelt Kristófot s ennek 1398-ban bekövetkezett halála után Macon Istvánt, a paviai kolostor perjelét, választák meg. Macon kezdetben mint világi pap sienai Sz. Katalin titkára volt s később ezen szent életű nő tanácsára lépett a karthausiak közé, hol életszentségével mindjájuknak tiszteletét és csodatát vivta ki. Midőn társainak bizalma a rendfőnökség diszes állására választá meg, vonakodott azt elfogadni. Vonakodásának oka nem pusztán általán ismert szerénysége, hanem főképen azon körülmény volt, hogy a rend kettéválásának minden áron véget vetni kívánt. Kristóf halála után elérkezettnek vélte erre az időt. Azt hitte, hogy ha a németek és olaszok új generálist nem választanak, a szakadás önmagától meg fog szűnni. Miután azonban a Seitzban összegyűltek hangulatából látta, hogy az egység mindaddig, mig az egyház viszonyaiban változás nem áll be, a rendben sem létesülhet, meghajolt a társak kívánsága előtt s elfogadta a rend főnökségét. Mindazonáltal kijelentette, hogy a mint az egyházi egység a rend egyesülésének reményét megadja, ő állásáról rögtön le fog mondani. 1409-ben meghalt Raynaldi a francziák generálisa s utódjává a Chartreusében, ferrarai Sz. Vincze testvére, Bonifácz lőn megválasztva.

Időközben a befolyásos körök, látván ama nagy erkölcsi súlyedést, melybe az egyházat az ellenpápák egymás kiközösítéséből s egyes őket

pártolni képes fejedelmek kegyének hajhászásából álló kormányzása dönté, egyesült erővel azon voltak, hogy az egyház átkos szakadásának véget vessenek. Odaadó fáradozásuk a pisai zsinat egybehívásával a megoldás reményét kelté fel s nem hiányoztak optimisták, kik V. Sándornak, bár kétségtelenül törvénytelen megválasztásából, a közel megváltást jövendölgeték. Ezek közé tartozott Macon István is. Alig hogy értesült V. Sándor megválasztásáról rögtön egybehívá Seitzba a káptalan s ott egy körlevelet fogalmazott, melyben az összes karthausi kolostorokat fölhívja, hogy képviseltesék magukat a következő évben Straszburbban tartandó összejövelen, mely az egyesülést leendő hivatva előmozdítani. A straszburgi gyűlést tényleg meg tartották és az nem volt eredménytelen. Résztvettek azon nemcsak a németek és olaszok, hanem a francziák és spanyolok is. S miután az egybegyűltek egyhangulag V. Sándor mellett nyilatkoztak, a rend egyesüléséhez az első lépés meg lett téve. A másodikat maga Macon tévé meg az által, hogy a straszburgi káptalan után a grenoblei remeteségbe utazott s ott az anya-kolostor konventjében ünnepélyesen lemondott állásáról. Bonifác, ki ekkor XIII. Benedeknek, VII. Kelemen utódjának udvarában tartózkodott, föllelkesülvén Macon hősies elhatározásra valló tettén, nemsokára írásban szintén átküldé lemondását. Erre a Chartreuse 1410-ben perjel választásra gyűlt egybe s nagy lelkesedéssel a párisi ház fogadalmását, Griffenberg Jánost választá meg. És így a német karthausiak előzékeny magatartása folytán ¹⁾ a rend ketté szakadása, mely 1382-ben, tehát a pápai szakadás után négy évvel később, tört ki, még a konstanci zsinat egybe hívása, tehát jóval a pápai szakadás megszűnte előtt, ért végett.²⁾

Griffenberg erős keze a helyre állított egységet csakhamar megszilárdította. A rendszabályok szigorú megtartásában önmaga a legjobb példával járt elő, míg szelid bánásmódja, szeretetteljes modora, mindjájuk szeretetét szerzé meg neki. A karthausi krónika jellemzése szerint »vir verbis dulcis, moribus mitis atque in eleemosynis in pauperes erogandis sollicitus« volt.³⁾

Hogy a karthausi rend minden kitünő tulajdonságai mellett sem nyert nagyobb elterjedést, annak magyarázata az asketikus érzelmeknek kevésbé kedvező áramlatokon, kívül, főképen az emberi természetben rejlik, mely a jó és nemes példát mindenki ben csodálni tudja, de önmagát annak követésére már nehezebben határozza el. Az »Allemania inferior« tartományban mindössze tizenkét kolostor épült ez időszakban.

¹⁾ Jutalmúl a német perjelek különféle kiváltságokat nyertek. Így mikor a főkáptalanba jöttek lovukat nem kellett a tágabb határokon kívül hagyniok, mint a többi perjeleknek, hanem egész a kolostor ajtajáig lovagolhattak. Az ő kedvükért a Chartreuse fel volt mentve főkáptalan idején a kenyéren és vizen való bőjtöléstől. Magában a főkáptalan pedig a generalis mellett kaptak helyet.

²⁾ Tappert Dionys Maria: Der Heilige Bruno, Stifter des Karthäuser-Ordens in seinem Leben und Wirken. Luxemburg 1872. 400—403. ll. Reichenlechner: Der Karthäuser-Orden in Deutschland. Würzburg 1885. 95. s köv. ll.

³⁾ Martene: Vet. Script T. VI. c. 208.

A rendszakadás beállta előtt, 1379-ben, az eisenachi kolostor létesült Thüringiában, a későbbi szászweimari hercegség székhelyén. Az erfurti karthausiak saját filléreikből építék ezen Sz. Erzsébetnek ajánlott kolostort, hogy a vidék erkölcsiségét úgy is elősegíteni iparkodjanak.¹⁾ Nürnbergben Mendel Markwart 1382-ben telepíté meg a rendet.²⁾ Nördlingen mellett pedig az Oettingeni grófok, Lajos és Frigyes, építék a Christgarteni kolostort, melyet később (XVI.) Lajos Oettingen grófja, nem törődve ősei intézkedésével, a passauai egyezménynek és az ágostai vallásbékének akkortájt divatos megsértésével, elvett a rendtől. De a Berg Mátyás visitátor által megindított s 35 évig tartó pör a rend javára dőlven el, a rend 1599-ben ismét belépett a kolostor birtokába.³⁾

1402-ben Ellerbach Henrik báró, Burgard augsburgi püspök testvére, a buxheimi kolostort építé, mely később bizonyos Memmingen nevű házaspár bőkezűségéből egyike lett a legszebb német kolostoroknak;⁴⁾ míg Astheimban Sawesheim és Seinsheim ura, Erkingen lovag, nejével Bibra Annával, 1410-ben épített »Mária hidja«-nak nevezett karthausi zárdát, mint maga mondja »a szent háromságnak tiszteletére, a Menyország érdemes királynőjének dicsőségére és Isten minden szentjeinek meg a szegény lelkeknek vigasztalására.«⁵⁾

Sziléziában Lajos herceg, kit népe is »jámbor«-nak nevezett, 1416-ban Liegniczben telepíté meg a rendet;⁶⁾ János szász herceg pedig Kristein Jódoknak, Erfurt 18-dik perjelének kérésére, átadta nekik 1439-ben a reinschaui premontrei zárdát, kieszközölven a pápa szükséges engedélyét is.⁷⁾ Wittenbergi Lajos pedig ugyanekkor a pápa engedélyével egy benzés prépostságot, a Guitelstaintit kebeleztetett a rendbe.⁸⁾

Az alsó-allemani tartományba lett beosztva Ilmbach, hol Feër Boldizsár báró építette a »Boldogságos Szűz Mária kertje« nevű kolostort 1416-ban.⁹⁾ Konrádsburg 1470-ben épült, a később karthausivá lett Balde Werner által. Épületeinek bővítését azonban Otto brunswicki plébánosnak köszöni.¹⁰⁾ A Sz. Emmeran kolostortól elcserélt Pruel-féle telken, Regens-

¹⁾ Tappert: f. i. h. 513. l. Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. T. VI. R. p. 231. Lefebure: Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. T. II. p. 312.

²⁾ Dorland: Chron. Ord. Carth illustr. notis Th. Petreji Colon. 1608. lib. 6. cap. 20. Martene: Vet. Script. T. VI. evl. 198. Beyerlinck: i. h. p. 235. Tappert: 427. l. Lefebure: T. II. 317.

³⁾ Beyerlinck: p. 235. Tappert: 431. l. Reichenlechner: i. h. 150 s köv. ll Lefebure: T. II. 320.

⁴⁾ Böven leirja, Pfeiffer Jeromos buxheimi karthausi előadása után, 1757-ben: Tromby: Storia critico chronologica del suo ordine Cartusiano Nápoly 1779. V. ö. Tappert: i. h. p. 235. Lefebure: T. II. p. 331.

⁵⁾ Beyerlinck: p. 235. Reichenlechner: 94. l.

⁶⁾ Beyerlinck: p. 234. Tappert: 516. Lefebure: II. 335.

⁷⁾ Tappert: 478. és 516. ll. Lefebure: II. 348.

⁸⁾ Beyerlinck: p. 235. Lefebure: II. 338.

⁹⁾ Beyerlinck: u. o.

¹⁰⁾ Beyerlinck: p. 235. Tappert: 515. l. Lefebure: II. 347.

burg mellett, (I.) Gellért regensburgi püspök, Hundins tanúsága szerint, benczés kolostort épített. Azonban ezen kolostor lakói annyira elpuhultak, hogy végre 1484-ben Böles Albert kiüzte őket, a kolostort pedig, az egyházi hatóság beleegyezésével, a karthausi rendnek adta által.¹⁾

Felső Allemániában a rend ezen idő alatt öt kolostorral növekedett. Az 1380-ban Ausztriában épült Aggsbachival, melyet Haiderich Meisen szabad bárója emelt a Duna partján²⁾; a pletriarchival Szlavóniában; a dolaival és olmüczivel Morvaországban és az ittingeni-vel. Pletriarch 1402-ben kapta karthausi zárdáját a hazánk évlapjaira oly gyászos képekben rajzolódott Cillei Hermantól.³⁾ Legváltozatosabb volt azonban a dolai kolostor története. 1380-ban alapította Gelito Péter olmücsi püspök, de nem magában Dolában, hanem a Tržek mellett fekvő Marienbusch-ban, honnan nevét is vette. Dolába csak 1387-ben lett áthelyezve s ekkor egy nemes cseh család sarja István kanczellár, ki maga is karthausivá lett, tetemes vagyona jó részét a kolostornak adományozta. Azonban a szegény szerzeteseknek itt sem volt még maradásuk. 1439-ben a husiták épen Mária tisztulásának előestéjén megtámadták és lerombolták az ima o csendes hajlékát. A szétűzött szerzetesek ekkor végre Olmüczbe menekültek s ott a Josaphát völgyben építék újra monostorukat, melyet a Sz. Háromságnak oltalmába ajánlottak.⁴⁾

A rajnai tartomány hét kolostorral, a szász pedig kilenczezel szaporodott. Amott Wesel (1417.) Basel (1401.), Rettel (1415.), Oland (1467.), Jülich(1475.),Dulm(1480.),Rugenwort(1394.)⁵⁾épültek,itt Stettin(1360.)⁶⁾Danzig,(1382.)⁷⁾Lübeck(1402.)⁸⁾Hildesheim(1387.)Schvivelbein(1443.)Utrecht (1362.)Löven (1489.), Frankfurt (1390.) és Rostock (1398.)⁹⁾kaptakkarthausikolostorokat. Wesel és Jülich fejedelmiszármazásuak.¹⁰⁾Amazt I. Adolf Kléve hercege építé a Rajna partjára, emezt a fájdalmas szent Szűz tiszteletére, Jülich hatodik fejedelme, Vilmos herceg alapítá.¹⁾Wesel a XVI. században a reformátorok által elpusztított s idővel a dominikánusok kezébe ment át. Elűzött szerzetesei a Xanteni kis zárdát építék, mely a saecularisáció után is fennmaradt.²⁾ Basel és Löven a nép filléreiből épültek s alamizsnából nyerték a fenntartásukhoz szükséges eszközöket.

¹⁾ Beyerlinck: p. 236. Lefebure: II. 320.

²⁾ Beyerlinck: p. 234 Tappert: 411. l. Lefebure: II. 328.

³⁾ Tappert: 410. l. Reichenlechner: 89. l. Lefebure: II. 332.

⁴⁾ Beyerlinck: p. 234. Tappert: 414. l. és Reichenlechner: 85—87. ll. Lefebure: II. 332.

⁵⁾ Tappert: 515. l. Lefebure: II. 324.

⁶⁾ Beyerlinck: p. 236. Lefebure: II. 307.

⁷⁾ Lefebure: II. 317.

⁸⁾ Lefebure: II. 328.

⁹⁾ Lefebure: II. 324.

¹⁰⁾ Lefebure: II. 324.

¹¹⁾ Beyerlinck: p. 236. Lefebure: 307.

¹²⁾ Tappert: 501. l. Reichenlechner: 149. l. Lefebure: II. 307.

Baselben a Sz. Margit völgyben állott a kolostor s főpártfogolója Zyebe Jakab a baseli senatus tribúnja volt.¹⁾ Löwenben pedig a »Kereszt alatt álló bűnbánó Magdolna« nevű kolostor Overhovius Jánosnak buzgólkodására létesült, ki Antwerpenben a Nasson nemzetség questora lévén, összeköttetései folytán, számosak jóakarátát szerzé meg a rendnek²⁾ Maguk az egyháziak is buzgólkodtak új kolostorok alapításán. A hildesheimi Szűz Mária kolostort Gellért püspök, Minden szabad ura alapítá »a papok és világiak romlott erkölceinek javítására;«³⁾ az olandit, pedig Ludolf herzogbuschi kanonok építteté. Erdekes, hogy alapítását a természettudósok előtt nagyon ismert Dénes karthausi (Dyonisius Cartusianus) szorgalmazta, annak emlékére, hogy a konstantinápolyi Zsófia templom mecsetté lőn átalakítva. Később (1468-ban) e kolostor Enkendonkba lőn áthelyezve s egész 1566-ig virágzott.⁴⁾ A német lovagrendnek a Schwivelheimi »Isten békéje« nevű kolostor köszöni létét. Ehrbehshausen Konrád a rend nagy mestere alapította 1443-ban.⁵⁾ Végül Utrecht a stryi földön Albert Holland és Zeeland urának égise alatt⁶⁾ és Dulm, Keppel Gellért nemesnek pénzén épült.⁷⁾ Ugyancsak e korból származnak a pomerániai »Mária koronája« és a svéd »Mária békéje« nevű karthausi kolostorok is.⁸⁾

Angolországban V. Henrik király 1415-ben alapított karthausi kolostort Schene városában, melyet a hirhedt VIII. Henrik pusztított el.⁹⁾

Mig egész Európában így terjedt a rend, azalatt nálunk Magyarországban is újabb kolostorok támadtak.

1) Beyerlinck: p. 236. Lefebure: II. 286.

2) Beyerlinck: p. 233. Lefebure: II. 351.

3) Beyerlinck: p. 236. Lefebure: II. 322.

4) Beyerlinck: p. 233. Tappert: 511. l. Lefebure: II. 273.

5) Tappert: 515.

6) Beyerlinck: p. 233. Lefebure: II. 324.

7) Beyerlinck: p. 206. Lefebure: II. 346.

8) Lsd. m. f.

9) Tappert: 402. l. Reichenlechner: 100. l.

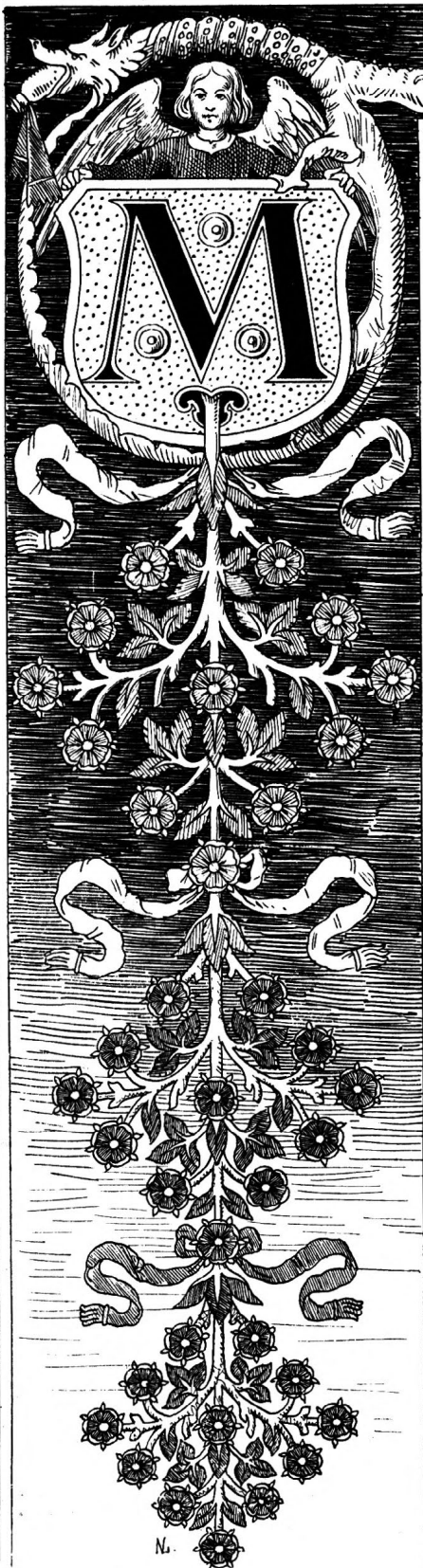
II. FEJEZET.

A rend újabb terjedése hazánkban.

A tárkányi kolostor alapítása. A karthausiak gyógyszerekkel is foglalkoztak. Karthausi orvosok. Az egri karthausi fürdő. A Hancskó család, mint a tárkányiak jótevője. Sárvári István adománya. A lövöldi kolostor alapítása. Alapításának ideje. Nagy Lajos fáradozásai a remete-szerzetek fölvirágzása körül. A pálosok és karthausiak viszonya. Nagy Lajosnak a karthausi rendről mondott dicsérete. Lövöld helyfekvése. Első birtokai.

Zsigmond cseréje. A Lövöldről terjesztett téves vélemények. Lövöld első lakói.

endékszirt és a dunajeczi vagy lechniczi Sz. Antal völgyben fekvő Mária kolostor hoszú ideig egyedül állottak nagy Magyarországon. Csak e korban nyertek újabb testvért Eger tájékán, a Tárkány mellett fekvő segítségvölgyi zárda felépítésével. A tárkányi zárda sorsa a karthausiak magyarországi történetének leghomályosabb pontját képezi. Alapító okmánya elveszett s további sorsáról csak imitt-amott nagygyéren tűnnek fel egyes adatok, melyekből azonban a zárda életéről még megközelítő képet is alig alkothatunk magunknak.¹⁾ A tárkányi karthausi zárda okmányilag 1413-ból igazolható először.²⁾ Ez évben ugyanis a bukás lejtőjén álló poroszlai Hancskó János fölajánlotta neki négyesi birtokának szomszédságába eső minden tilaji földjét és valami Berek nevezetű erdejét. Régibb okmányunk, mely e kolostort emlitené eddigelé nincs. Beyerlinck és Tappert, kiknek okmány buvárlatokon alapuló adatait kivált a külföldi karthausiak történetében, sűrűn használtuk a Tárkányi kolostor alapítási éveül különböző éveket jelelnék meg. Beyerlinck 1330-ra³⁾ Tappert 1364-re teszi azt⁴⁾, megemlítvén, hogy az 1402-ben meghalt Mihály atya, mint geirachi perjel és Felső-Allemánia visitátora, ezen monostorba is ellátogatott. Le-

¹⁾ Tappert: 402. l. Reichenlechner: 100. l.

²⁾ A történelmi adatok jó részét összeállította Kandra Kabos: A segedelemvölgyi karthausiak Tárkány mellett, című czikkében. Adatok az egri egyházm. tört. II. k. I. f., 3—28. ll.

³⁾ Magnum. Theatr. Vit. Hum. T. VI. R. p. 234.

febure, a Grande Chartreuse feljegyzései nyomán, a kolostor alapítóit szintén ismeretlenek mondja, de az alapítást 1300—1332 közt keresi.¹⁾ A magyar történelmi hagyomány a kolostor alapítását 1332—1360. közt keresi.²⁾ Ha már most ezen mindenesetre csekély s úgy is ingadozó adatokat összevetjük a néphagyománnyal, akkor ha nem is sok, de némi fényt mégis vethetünk a zárdá alapításának korszakára. És ez a hagyomány, melyet Eger egyházi topographiajának hivatott művelője Bartalos Gyula állított egybe³⁾ oly névre figyelmezteti a buvárt, melyben a megoldás lehetősége összpontosúl. E név: Miklós.

A nép a Tarkői szikla orom alatt egy rétet „barátrét“ s egy erdő-részt „baráterdőnek“ nevez s az ugyanott végig nyúló völgyben gazzal benőtt földhányásokat pedig „karastolom“ vagy „klastromnak“ mondja. A néphagyomány szerint pedig itt hajdan „néma barátok“ laktak s még ma is sokat regélnek „a fejetlen barát kísértetről“. Az előbbi,⁴⁾ mint tudjuk, a karthausiak népies neve volt, az utóbbi a fejetlen barát kísértete, mint Bartalos helyesen megjegyzi, csuklyás barátokra vall, kiket ezen viselet a homályban úgy tüntetett fel, mintha fejetlenek lennének, miután a fej a törzzsel mintegy összenőttnek látszott. A fejetlen barát kísértete tehát ismét a karthausiakra vall. Ezeknek főnnebb leírt ruházatuk s azon körülmény, hogy nyilvánosan csak a fejre huzott csuklyával jelenhettek meg a pirkadó hajnal kora óráiban imára siető szerzetes körvonalai, a babonás nép képzeletében, megszülték a fejetlen barát kísértetét. És tényleg maga az egykori zárdát feltüntető földhányás úgy, a hogy azt Bartalos leírásából ismerjük, nemhogy ellenkeznék a karthausi zárdák alakjával, mint azt ő véli, de sőt épen mellette bizonyít. A karthausiak zárdája rendesen két épületből állott: a czellákra osztott alsó kolostorból és a külön-külön egymás mellett épült czellasorból álló felső kolostorból. Az előbbinek nyomai a leírás szerint világosan meglátszanak, a nép által stáció-helyeknek tartott szűk épületek pedig nem lehetnek egyebek, mint a felső kolostornak, a későbbi nazarénusok által esetleg átalakított maradványai. A tágas udvarok, melléképületek, halas tavak, a pomerium, az elágazó hegyi utak, a pincze mind mind megfelelnek a karthausi kolostorok szokásos berendezésének. Megfelel ennek a temető helyzete is, mert a mint nem áll az, hogy a karthausiak önmaguk ásták volna sirjaikat, épen oly bizonyos az is, hogy az egyes sirhelyek nem a czellákat körítő kertekben, hanem rendesen a templom közelében kiszabott közös temetkezési helyen voltak.⁵⁾

¹⁾ Saint Bruno et l'Ordre des Chartreux. T. II. p. 294.

²⁾ Rupp. Magy. Helyr. tört. II. k. 28. l.

³⁾ Lsd.: Felső Tárkány cz. cikkben. Adatok az egri egyhm. tört. II. f. 154—205. ll.

⁴⁾ A »néma barath szerzete« nevet a Fraknói által ujabbban felfedezett karthausi író Andreas Pannonius is használja. V. ö.: Fraknói-Ábel: Két Magyarország. Egyh. Író. a XV. száz. Irodal. Tört. Eml. I. k. M. T. Akad. kiadása. Budapest. 1886. Fraknói: Andreas Pannonius Élete és Munkái. I. l. és 4. 60. stb. ll.

⁵⁾ V. ö.: Consuetudines Guigonis c. XIII. és XIV. Migne-nél Acta S. Bruno. T. II, e. 658.

A Felső-Tárkány mellett fekvő völgyben található romok tehát kétségtelenül a segítségvölgyi Mária-kolostor maradványai. Ha már most figyelembe vesszük, hogy az Eger felől e romokhoz vezető völgy Miklós-völgynek neveztetik, s nem tévesztjük szem elől, hogy annak, a kinek nevére a völgy elkeresztelve lett, mint Bartalos is mondja, nevezetes embernek kellett lennie, akkor úgy hisszük, a legtermészetesebb úton járunk, ha keressük azon viszonyt, mely az egykori karthausi kolostor és a Miklós név között létezik.

Eger püspökeinek névsorában 1413-ig, mely évből a segítségvölgyi zárda fennállása már okmányilag igazolható, két Miklóssal találkozunk. I. Miklós csak rövid ideig 1179—1180 ült a püspöki széken s így egy nagyobb szabású zárda alapítására ideje alig lehetett. Különben is IX. Gergelynek 1238-ban írt levele azt mondja, hogy a karthausi rend „nuper“ a minap jött be az országba s így 1180-ban még nem is birhatott Eger táján zárdával. Sokkal inkább megfelel II. Miklós, ki 1322—1361-ig volt egri püspök, tehát ép azon időben, melyben úgy Beyerlinck, Tappert és Lefebure, ki a Grand-Chartreuse feljegyzéseinek tolmácsa, mint a magyar történetírók, keresték a zárda alapításának évét. II. Miklós szigorú s kiválóan asketikus férfiú volt, ki 1347-ben a pálosok számára is emelt zárdát Eger táján, melyet Sz. Magdolnáról nevezett el. Ipolyi benne sejti az egri egyház első restaurálóját is. Miklós 1335-ben Csehországban is járt követésben János királynál. Mindenkép oly alakot mutat tehát, ki nagy eszmék kivitelére kiváltkép alkalmas. S neki tulajdonítjuk mi a tárkányi kolostor alapítását is. Nem rendelkezünk ugyan a néphagyomány utalásánál és az évek némi összevágásánál nagyobb érveléssel, de úgy hisszük, hogy a nagy sötétségben a csekély világosságot is meg kell becslünk.

A zárda birtokviszonyairól szintén vajmi kevés jutott reánk. Alapbirtokaik Felső-Tárkányt, Zsérczen és Sz. Istvánt voltak. Zsércz és Sz. István mindvégig az övék maradt, Felső-Tárkányt azonban, az egri káptalani jegyzőkönyvek szerint, Rozgonyi Péter püspök 1436-ban magához váltotta s helyette Noszvajt engedé át a rendnek.¹⁾

Tappert, karthausi atya, többször idézett munkájában, a Chartreuse leírásánál kiemeli, hogy annak környékén a Charmanson hegyen oly gyógyerejű növények nőnek, a melyeket máshol hasztalan keresnek.²⁾ Nyilván sejteti ezzel, hogy a karthausiak csendes magányaikban a természet titkainak a benne rejlő gyógyerőnek tanulmányozásával foglalkoztak s azt a szenvedő emberiség részére értékesítették is. Tényleg így is volt. A karthausi kolostorok külön jól berendezett gyógytárakkal és tanult orvosokkal bírtak. Az Antiquae Consuetudinesek meghatározzák, hogy az orvosnak mindig szerzettagnak kell lennie s hogy ez tudományát üzérkedésre ne használja, megtiltják neki, hogy a kolostoron kívül gyógygitsen. Termé-

¹⁾ Kandra: f. i. h. 10, 1.

²⁾ Ezekből készül a világhírű s gyógyerejű Chartreuse ital is.

szetes, hogy itt nem szűkkeblőséggel, csak józan, előrelátó védekezéssel van dolgunk. A kolostorba hozott betegeket az orvos mindig szabadon gyógyíthatta. A szegények a gyógytárakból ingyen gyógyszereket kaptak s kezelések, a mennyiben a kolostor közelében laktak, szintén nem volt tiltva. De díjat a gyógyításért elfogadni nem volt szabad.¹⁾ Hogy ezen foglalkozás a magyarországi karthausiaknál sem volt idegen, bizonyítja azon körülmény, hogy például a kamaldoliak, midőn a lechniczi zárdát elfoglalták, egy gyógytárnak megfelelő helyiséget találtak s azt úgy be is rendezték.²⁾ A Menedéksírt krónikása pedig felpanaszolja, hogy Erdélyi János perjelt, kit a ház mint maurbachi fogadalmast választott volt meg, kénytelenek voltak 1476 körül állásától megfosztani, mert tulzásba ment és „per alchimiam et quintam essentiam consumpsit omnem substantiam.”³⁾ Hasonló nyomokra találunk a tárkányi monostornál is. Az egri káptalan levéltárában található egy okirat, melyet Kandra⁴⁾ említ először s mely azt bizonyítja, hogy a tárkányi szerzeteseknek fürdőjük is volt. Ezen fürdő a mai napig is jó hírnek örvendő s eddig a törökök idejéből származottnak vélt „egri fürdő”-vel azonos. „Molendinum” mondja az okmány, »in fluvio Egervize vocato ad balneum Carthusiensium penes plateam Ujváros“, a káptalan birtoka. A karthausiaknak Mezőtárkányban volt malmuk s ezt Rozgonyi Simon püspök beleegyezésével a káptalan más malommal cserélte el, mely Egernek hevesmegyei részén az úgynevezett „Sólyomutczában“ állott. Kandra nem tartja valószínűtlennek, hogy a fönnebbi fürdő mellett létezett káptalani malom ezzel a cserébe adotttal azonos. Csakhogy ezen valószínűséget nagyban lerombolja az épen idézett okirat, mely 1448-ban lévén keltezve, a szóban forgó malmot, a mezőtárkányi csere után négy évvel még mindig a káptalan birtokában levőnek mondja.

Kandra, a karthausiak jóltevőinek sorában kiváló szerepet ad a Hancskó családnak s ezektől származtatja a segítségvölgyi néma barátok négyesi birtokát. Okoskodásának alapja az, hogy a Hancskó család, mely Poroszkán, Iványon, Tilajon és Szőkén volt birtokos a szomszéd Négyesen is részbirtokos lehetett. S miután tény, hogy e család a karthausiakkal összeköttetésben volt, mert 1413-ban mint említők megvételre ajánlották tilaji birtokukat a barátoknak, igen valószínű, hogy a négyesi birtokot is e családtól kapták.⁵⁾

1490 körül Sárvári István nemesbükki nemes, alsó- vagy egyházas-ábrányi birtokrészét hagyta a kolostornak, melyet azonban a konvent 1491-ben az egri káptalannak adott el 400 arany forintnak fejében, a mint azt Ulászló király 1505-ben kelt megerősítő okmánya bizonyítja.⁶⁾ Ezen

¹⁾ V. ö.: Ant. Consuet. P. II. C. XV. Codex 1859. a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

²⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. Acta Miscell.

³⁾ Fund. Lap. Ref. Wagner i. h. II. p. 77. a hol az évben nyomda hiba van.

⁴⁾ A Segedelevölgyi karth. f. i. h. 11. l.

⁵⁾ A Segedelevölgyi karth. kolost. f. i. h. 15. l.

⁶⁾ V. ö.: Kandra cikkét f. i. h. 13. és 15. ll.

okmányból tanuljuk azt is, hogy a tárkányi monostor az egri káptalan kiváló pártfogásában részesült. Ez az, a mit a kolostor homályos történetének ezen korszakából, a történet buvároknak az utókor számára eddig fölfedezniök sikerült.

Világosabban beszél a történelem a rend egy másik kolostoráról, melynek alapító okmánya épen a nagy pápai szakadás évében, 1378-ban, van keltezve. S ez a veszprémmegyei Sz. Mihályvölgyben (vagy másképp paradicsomvölgyben) Sz. Mihály arkangyal tiszteletére épült lövöldi zárdá. Alapítója Nagy Lajos volt, kinek nevével úgy egyházi, mint politikai történelmünk legszebb lapjain találkozunk.

Nagy Lajos a remete életnek kiváló kedvelője, de egyuttal alapos ismerője is volt. S ezért jótékonyosságát csakis az arra érdemes kolostorok érezték. Kiváló kegyében a pálosok állottak, mint a kik magyar származásuk mellett, buzgóságra és szigorúságra nézve, a karthausiakkal vettek. Ezeknek általa emelt mária-nostrai monostorában gyakran megfordult önmaga is. Ha a kormányzás nehéz gondjai közepette üdülést óhajtott, idevonult e szerény szerzetesek közé. Nem azért kereste fel őket, hogy elvonja imáiktól, hanem hogy királyi példájával kitartást öntsön a tán csüggedőkbe is s a köztük töltött kontemplatív életből új rugékonyságot szerezzen kifáradt valójának. Így például velencei hadjárata előtt is e csendes magányba vonult, hogy Istenével való társalgásból erőt, bizalmat és kitartást merítsen a nagy útra.¹⁾

Egy ily fejedelemnek figyelmét nem kerülhette el a karthausi rend sem. S tényleg azon okmányon kívül, melylyel a lechnicziket Ó-Falva birtokában megerősítette, számos jótéteménye van a rend történetében feljegyezve. 1347-ben meghagyta, hogy a karthausiak jobbágyságait és alattvalóit, a konventnek e célra kirendelt biróságán kívül, senki itélni, büntetni vagy elzáratni ne merészelje.²⁾ 1381-ben pedig a lechniczi Mária-kolostornak szabad halászatot engedett a Dunajecz folyó azon részében is, mely a királyi birtokokkal volt határos.³⁾ Legjobban kimutatta azonban, hogy a valódi szerzetesi életet becsülni és pártolni tudja, a lövöldi zárdá alapításával.

A lövöldi zárdának alapító levele nem vészett el a történelemre nézve; ismerjük azt, ha eredetiben nem is, de Hevenesy ügyes másolatában.⁴⁾ Mindazonáltal a zárdá alapításának évét mégis csak hozzávetőleg állapíthatjuk meg. Maga az alapítólevél ugyanis 1378 márczius 17-én van kiállítva, Demeter zágrábi püspök, mint magyar kancellár által. Történelmi

¹⁾ Eggerer: *Fragmen panis Corvi seu Reliquiae Annalium Ord. Erem. S. Pauli* Bécs 1663 p. 161.

²⁾ *Inventar. de Lechn. Claust. Ord. Carth.*, a mely 1714-ben készült a königsdorfi (Morvaorsz.) karthausi zárdában »juxta Datum antiquitatis, Litterarum et Documentorum Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 7.

³⁾ Az erre vonatkozó okmány, mely Boleszláv apuliai herceghez Czorstyn várnagyához van intézve, közölve van Wagner: *Analect. P. III.* p. 181.

⁴⁾ M. S. az egyetemi könyvtárban T. X. p. 169—171.

emlékeink pedig már 1374-ben, de sőt 1370-ben is szólnak Lövöldről. Így 1370 október 3-án Erzsébet királynő felkéri Szécsi Miklós országbíró, hogy engedje el Ajkay Istvánnak azon birságnak reá eső részét, a melynek fizetésére az a lövöldi zárda perjele ellen indított perében Szécsi által ítéltetett.¹⁾ 1370-ben tehát már a zárda nemcsak hogy állott, de sőt a nyughatatlan Ajkai családdal, mely mint látni fogjuk, annyi bajt okozott a szegény karthausi barátoknak, már össze is ütközött. S miután Erzsébet királynő tanúsága szerint, Ajkay István »contra religiosum virum priorem monastery de Lyueld, in quindenis octavarum festi beati Jacobi Apostoli« (augustus 17-én) vesztette el perét, a zárdának már e per lefolyása előtt, tehát már 1370 előtt legalább egy-két évvel, léteznie kellett. És tényleg midőn Gulden István 1864-ben a Városlödi plébánia adatait egybegyűjté Czinar Mór a szent mártonilevéltárból egy okmányt közölt vele, mely 1369-ben már lövöldi perjelről beszél.²⁾ E szerint a leweldi perjel háborgatván a bakonybéli apátság joghatóságához tartozó és Lewelddel szomszédos borsóti birtokot, midőn e miatt a szentmártoni konvent hiteles kiküldöttje és a királyi ember a helyszínére utaztak volna, a karthausiak jobbágysai által sürű nyilazással fogadtattak úgy, hogy csak lovaik legsebesebb futásával menthették meg életüket.

Fontos körülményképen említendőnek véljük, hogy míg a magyar történet írók, az alapító okmány évszámát vevén kiindulásul, Lövöld alapítását 1378-ra teszik,³⁾ addig Beyerlinck 1350 körül keresi,⁴⁾ Tappert és Lefebure pedig, talán a leghelyesebben s minden esetre a rend hagyományának megfelelően,⁵⁾ az 1364. évet jelzi az alapítás éve gyanánt.⁶⁾ Lehetséges sőt valószínű ugyan, hogy Lövöldöt, hol már 1296-ban volt nyoma egy ismeretlen rend kolostorának,⁷⁾ a szomszédos szeitzi karthausiak, valamely érdeklődő egyházi férfiú felhívására, megtekintették s azt rendjük számára kiválóan alkalmasnak találván, ott egy kisebb telepet alkottak. De viszont kétségtelen, hogy magának a későbbi kolostornak alapítása, fölépítése és megadományozása Lajos király műve. Mert Lajos király már 1374-ben meghagyta a székesfehérvári káptalannak, hogy az ajkai nemesek és a karthausiak között fennforgó határvitát hiteles kiküldöttje által igazítsa el. Ezen meghagyásában pedig a lövöldi kolostort »fundacionis nostre«-nak nevezi.⁸⁾ Nem példátlan eset különben történelmünkben az sem, hogy valamely kolostor tényleges megalapítása és az alapító levél ex-

¹⁾ Hazai Okmánytár II. k. 123. l.

²⁾ Gulden: (a későbbi Forintos veszpr. kanonok) értekezése a Magyar Sion 1864. évf. látott napvilágot 833 és köv. meg 935 és köv. ll.

³⁾ Rupp: Magy. Helyr. tört. I. k. I. f. 33. l.

⁴⁾ Magn. Theatr. Vit. Hum. T. VI. R. p. 234.

⁵⁾ Der heilg. Bruno 410. l. Saint Bruno etc. T. II. p. 308.

⁶⁾ Tappert karthausi szerzetes; Lefebure pedig a Grand-Chartreuse feljegyzéseit használta.

⁷⁾ Jerney: Nyelvincsek I. k. 85. l.

⁸⁾ Hazai Okmánytár II. k. 127. l.

pediálása között hosszabb idő folyt le.¹⁾ Ezen eset állhatott be Lövöldnél is. Nagy Lajos uralkodásának évein végig tekintve a Tappert és Lefébure által felhozott 1364. év legjobban illik a lövöldi kolostor tényleges alapításának éve gyanánt. Ez években 1362—1364. ugyanis Nagy Lajos legtöbbet foglalkozott a remete szerzetes rendekkel. 1364-ben ugyanis Tristán a Lajos által kiválóan kedvelt pálosok generálisa, azon szomorú hírrel lépett vallásos királya elé, hogy az eddig példás rendben a disciplina nagyban hanyatlík, a rendtagok eddig csodált buzgóságát lanyhaság, kitartását csüggedés, engedelmisségét makacs önfejlőség bénítja.²⁾ Lajos ugyan V. Orbán pápához küldte a levert szerzetest orvoslást keresendő, de a kért bullát azután saját tekintélyével is sietett megerősíteni, hogy a »de observantia regulae« mondott pápai szózat annál biztosabban hasson, gyógyítson. Igen valószínű azonban, hogy e szomorú tapasztalás birta reá a még szigorúbb s szabványaihoz rendületlenül ragaszkodó karthausi rend terjesztésére, hogy így a pálosoknak példát nyújtson, milyennek kell a valódi remete-szerzetes életének lennie. Megerősít ezen véleményünkben azon szokatlan dicséret, melylyel Lajos alapító okmányában a rendet elhalmozza. »Jézus Krisztus — mondja a jámbor király — ki a valódi világosság s ki minden világra jövő embert megvilágosít, a karthausi rendet, általános egyházának csarnokában, a szeretet égő mécsesévé és a tudomány legfényesebb világává engedé fejlődni, hogy szeltemben — hosszában mindenkinek, mint gyertyatartó fölé helyezett világ világoskodjék példájával.« Megerősít véleményünkben maga a pálos rend is, melyből tényleg a lövöldi zárda megalapítása után a jobb érzelműek tömegesen átkiváncsoztak a karthausiak közé úgy, hogy Tristán kékesi és András nostrai pálos perjelek félvén, hogy a rend lassan elveszti legjobbait, 1371-ben, az esztergomi érsektől orvoslást kértek. S ámbár (III.) Tamás érsek megtiltotta a karthausi rendnek a pálosok felvételét,³⁾ mégis 1436-ban bele kellett nyugodnia a pálos rendnek IV. Jenő pápa ama rendeletébe, hogy a pálos rendű fogadalmasnak nem szabad semmiféle rendbe felvétetnie, de ha a karthausiak közé óhajtana lépni, az teljes szabadságában álland.⁴⁾

Lövöld, Gulden leírása szerint, Veszprém megyében állott, a Bakony-Somló felőli részen. Ott hol a pápai és devecseri országút vonul, egy hosszant elnyúló völgy vezetett, mely természeti szépségeinél fogva »paradicsom völgyének« nevezetett. Egyházilag, midőn a karthausiak itt megtelepedtek, az esztergomi érsek joghatósága alá tartozott. Most a helyén épült Város-Löd Veszprémhez tartozik úgy egyházi, mint politikai tekintetben. A völgy ma már mindenütt a gondos művelő kéz nyomait viseli magán. Nagy Lajos idejében s később is mindaddig, míg a karthausiak itt tartózkodtak, ős erdők homályába volt borítva s köröskörül lassan emel-

¹⁾ V. ö.: Horváth A.: Bevezetés a Magy. Oklevt. 94. s köv. II.

²⁾ Eggerer: Fragmen panis Corvi. p. 139.

³⁾ Eggerer: Fragmen panis Corvi. p. 153.

⁴⁾ Lsd.: E bullát Eggerernél p. 201—202.

kedő hegyek zárták el lakóinak szeme elől azon világot, melyet, egyedül Istennek élni óhajtván, elhagytak. Maga a zárda egyike volt a világ legszebb kolostorainak. Azon kevés romokból ítélve, melyek a kolostor táján folytatott építkezések alkalmával feltűnnek, a lechniczinek mintájára, tehát teljesen a karthausi szabályoknak megfelelőleg, volt építve. Két ölnyi magas kettős kökerítésének nyoma még ma is látszik. Ezek mellett keletről hegyi patak folydogált, mely a mostani plébánia rétig terjedő területen négy nagy halastavat táplált. A zárda elzárt területe mintegy 50 holdat tett ki; közepén a fényes templom emelkedett, mely magában véve műemlek lehetett. A közhiedelem szerint e templom vörös márványból épült volna; azonban tudós régészünk Rómer kiderítette, hogy az téglavállkból állott, mely a mint azt a birtokában levő darab mutatja úgy színre, mint határozott tagozatának élére és minden vonalára nézve a tatai és száki hires gyártmányokkal versenyezhetett.¹⁾ A templom körül volt elhelyezve a felső kolostort képező czella sor, míg az alsó kolostor és a hospicium a térnek a falu felé néző oldalán állott.

Anyagilag a kolostor, Lajos király bőkezűségéből a legjobban állott. Az alapító oklevél szerint Lajos nekik adományozta »Heulgekew« (Völgykő) nevű várpalotáját, mely a vadakkal bővelkedő Bakonyban valószínűleg vadász kastélynak épült. Magát a várpalotát azonban »ob devocionem« leromboltatta s annak kövei szolgáltatták az anyagot a kolostor építéséhez.²⁾ Azonkívül a kolostornak adományozta királyi birtokát Alsó-és Felső-Lövöldön, melyhez a győrmegyei Nyúl község is tartozott; továbbá a balatonmelléki Tapolca mező várost »nec non unum oppidum nostrum prope lacum planse Tapolcha vocatum«. Ezen királyi birtokon kívül három sopronmegyei tárnoki birtokot a Barbácsit, Sárkányit és Kisfaludit adta a rendnek. A nevezett faluk kegyúri jogát, jobbágyait, halastavait, erdeit, malmait, rétjeit és minden hozzájuk tartozó kuriális fundusokat teljesen nekik engedé át. Átengedé ezen kívül még a Rábca folyó halászati jogát is, mely ez időben a partján épült Sárkányhoz tartozott.

Azonban Lövd e törzsbirtokaiban csakhamar változás állott be. Zsigmond ugyanis nejének Mária királynőnek beleegyezésével a barbácsi, sárkányi és kis-faludi birtokokat a rendtől vissza vette s azokat a Rábca halászati jogával együtt Kanizsai István mesternek adományozta, a trón iránt tanusított hűségének és egyéb érdemeinek jutalmául. A rendet azonban, kivált mivel azt Mária és a főurak is sürgették, nem hagyta kárpótlás nélkül.

Az egyházi birtok hazánk törvényei szerint elidegeníthetetlen jelleggel bir, s azért Zsigmond is, ámbár egész uralkodása azt látszik bizonyítani, hogy a formalításoknak nem igen volt embere, itt a karthausiakkal szem-

¹⁾ V. ö.: Rómer Fl.: Árpád és Móriczhidai sz. Jakabról címzett prépostság. Győri Tört. és Régészeti füzetek III. k. 1865. 48. l.

²⁾ Hogy mily alapos a nép elnevezés mutatja azon körülmény, hogy mint Gulden értesít, a völgykői tájat a nép ma is »Schloss«-nak nevezi.

ben a legtvérnyesebb módon járt el. Az elvett birtokokat ugyanis 1390-ben csere útján váltotta magához s úgy ajándékozta oda 1391-ben kedvelt hívének Kanizsainak. A karthausiak pedig csere fejében a »karaad«-i királyi birtokot kapták s így összes törzs birtokaik egyenesen királyi birtokokból képeztek. Ugy a csere levél, mint a Kanizsay részére kiállított adománylevél eredetijét nem bírjuk ugyan, de ismerjük azok tartalmát Gara Miklós nádornak 1429-ben kelt ítélő leveléből, a mely a karádi birtok határkijelölése ellen kisherestyéni Gyöpös András barsi nemes által, Gersei György barsi alispán és négy megyebéli szolgabíró előtt, már 1391-ben megindított pernek vetett véget.¹⁾ De ismerjük Gara egy másik ítélő leveléből is, melyben a karthausiak telkii birtoka miatt támadt perben mond vég ítéletet.²⁾ Zsigmondnak ezen utóbbi ítélő levélben foglalt kambialis levele szerint a karádi birtokhoz 13 somogy megyei község tartozott.

A szóban forgó kambialis levél megőrzé ugyan e községek neveit, de azok terjedelmére, a birtokok nagyságára vonatkozólag semmiféle utbaigazítással sem szolgál. Erre nézve csak az 1534-ben történt hivatalos összeírás alapján, melyet Litteratus Fülöp dikátor foganatosított, birunk némi, bár eléggé csekély, adatokkal.

A kambialis levél szerint a Kaaradi királyi birtokhoz tartozott:

Ewlywes, melyet az 1534-ben Ellves, utóbb Ölvös néven ismertek. Jelentéktelen puszta volt. A karthausiak itt a konskriptio évében 17 teljes, 3 elszegényedett és 4 tönkre ment portát birtak.

Thytlesws, melyről közelebbi adattal a konskriptio sem szolgál. Ugyanez áll Csehy, Kroph és Keew-re vonatkozólag is.

Thard, ma Puszta-Tard. A karthausiakon kívül, kik 5 teljes és 3 elszegényedett portát birtokoltak, még Vörös Mihálynak és Sulyok Balázsnak volt itt birtokuk. Az első egy, a második pedig portát vallott magáénak.

Baar, utóbb Uibar, majd Kis-Bár, a mai Apáthi helyén állott. 17 teljes, 4 elszegényedett és 9 tönkre ment porta tartozott még a konskriptio idejében is a rendhez.

Fejéregház, utóbb Fejéregyház. E néven a karthausiaknak két birtokuk volt. Az egyik Somogyban a Studencza és Jalaska patak partján 16 teljes és 6 elhagyatott portával; a másik a mai Balaton-Keresztúr táján állott. Ez utóbbiban azonban a rendnek csak két portája volt.

Chepely ma Csepely, hol a veszprémi püspöknek 15 $\frac{1}{2}$, a nyitrai püspöknek 2 és a karthausiaknak 6 portájuk volt.

Egyházás-Szamard és Lichszamard, ma Zamardy; a székesfehérvári káptalan 15 portáján kívül, a többi 13 porta a rend tulajdonát képezte.

Andach ma Alsó-Andód, mert Felső-Andód a tholdii remetéké volt.

¹⁾ Ezen ítélő levél egy részét közli Fejér: Codex. Dipl. T. X. 8. 332 csakhogyan igen hibás másolatban, a Gyepes család levéltárából.

²⁾ Magy. Orsz. Dipl. levélt. 2870. sz. a. eredetiben.

Egyike volt a legnagyobb birtokoknak s összesen 26 portát számlált, melyből a konskriptio idejében még 20 állott teljes épségben.

Karád, melyről az egész birtok nevét vette 23 portából állott. Azonban ebből a konskriptió már csak nyolczat talált épségben.

Thelky, Telki, melyről alább bőven leend szó és Endred, melyről nevénél egyebet nem tudunk.

Az 1534-iki konskriptió szerint a karthausi rend ezenkívül még birt Somogyban Sarsó-n (ma Szarszó) 10 portával.¹⁾

Csaknem a mesével határos az, a mit egyik-másik írónk, megemlítve a lövöldi karthausi zárdát, annak arányairól és berendezéséről beszél. Így Fuxhoffer azt állítja, hogy a lövöldi zárdában több mint háromszáz cella volt s hogy az ott lakó szerzetesek száma gyakran a négyszázat is túlhaladta volna. Eltekintve attól, hogy a rend szabályai a tagfölvételt határozott határok közé szoríták olyannyira, hogy nem csak a szerzeteseknek, nemcsak a megtért testvéreknek, hanem még a napszámosoknak száma is pontosan meg volt határozva,²⁾ ezen föltevést egyenesen kizárja Nagy Lajos alapító okmánya. A bölcs fejedelem ebben a rend szabályainak igen alapos ismeretét árulja el. Önmaga határozta meg ugyanis Lövöld szerzeteseinek számát és pedig szorosán Guigo ismert »Consuetudines«-ei értelmében, midőn kimondta, hogy a zárdába csak 12 szerzetest szabad felvenni s ezeknek is mind vagy már felszentelt papoknak, vagy papjelölteknek kelettlenniök. Ezen kívül két ujonczot engedett, a kik közül az egyik szerpap, a másik alszerpap legyen »unus Diaconus, alter subdiaconus existant coelibem vitam ducentes« hogy így a papszerzetesek egyik másikanak halála esetére, a tizenkettes szám rögtön betölthető legyen. Ennek megfelelően építteté kétségkívül a király a felső kolostort is, mely így legfőlebb 15—16 különálló cellából állhatott. De még ez esetben is Lövöld a világ egyik legnagyobb karthausi zárdája volt, mert sok helyen bár a szabályok megkivánták, külön cellák hiányában, ketten-ketten is laktak egy cellát.

Hasonlóképen téves felfogást bizonyít egyik másik írónk azon állítása, hogy Lövöld első szerzetesei, tekintettel Lajos korára, a kalábriai Squilából,³⁾ vagyis az általunk már ismert La-Torre törzskolostorból jöttek be. Tudjuk ugyanis, hogy a La-Torre 1191-ben megszűnt karthausi kolostor lenni s hogy azt X. Leo pápának egy 1514-iki brévéje folytán nyerték csak vissza a cisterciektől, kik maguk is csak 1251-ig lakták azt. Épen azon időben tehát, a mikor Lövöld alapíttatott, üresen és elhagyatva állott. Sokkal valószínűbb azonban, hogy, a mint fönnebb érintettük, Lövöldbe is

¹⁾ V. ö.: Conscriptio Possessionum et praediorum Comitatus Simeghiensis de anno 1534. Dicatore Philippo Litterati. Liber Regius ad 1693. Orsz. levélt. Egy hiteles másolat a somogymegyei Mernyei plébánia levéltárában is olvasható.

²⁾ Antiquae Const. P. II. Cap. XXV. Codex 1495 a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

³⁾ Molnár: Egyháztört. XXIII. k. utána Gulden: A Város-lődi plébánia története Magyar Sion: II. k. 835. l.

Szeitzből jöttek a karthausiak. Szeitz ekkor épen virágában volt, miután egy-két évvel később ott tartattak az általános káptalanok is, melyeknek beleegyezését tudvalevőleg minden új karthausi kolostor alapításához ki kellett kérni. Természetesnek látszik tehát, hogy fölös tagokat csak is ily kolostorok tarthatván, innen népesített be Lövöld. Ezt bizonyítja hazánk többi karthausi kolostorainak története is. A Lapis Refugii alapítására két szeitzi szerzetes lön kiküldve s Lechnicz alapításánál Boso generális levele szerint ismét Szeitz keze játszott közbe. Kétségtelen, hogy Lövöld nem egyszerre s nem is kizárólag Szeitzből jöttekkel lett benépesítve. Ezt a karthausi kolostorok szervezete egyenesen kizárja. De ha szabad a karthausi rend pragmatikus történetéből következtetnünk, akkor Lövöld benépesítése csak úgy történhetett, hogy a szomszéd Szeitz perjeli hatalommal küldött ki egy szerzetest egy procurator társaságában, kik azután rendbe hozván a kolostort, belföldi újoncz tagokkal tölték be a hiányzó számot. Megerősít véleményünkben ismét a pálosrend történetéből azon adat, mely szerint a pálos rendből a karthausi rendbe valq tömeges átlépések miatt már 1371-ben, tehát a lövöldi konvent szervezkedésének első éveiben, indult meg a vita. Lövöld első perjele tehát nézetünk szerint a szeitzi kolostor valamely kipróbált buzgalmú tagja, az okmányainkban már 1370-ben szerepet játszó János atya volt;¹⁾ első szerzetesei pedig a kékesi és nostrai pálos zárdák tagjaiból kerültek ki, mert ezeknek perjelei inditák meg, Tamás érsek előtt, a pert János lövöldi perjel ellen.

¹⁾ Hazai Okmányt. II. k. 121. 1.

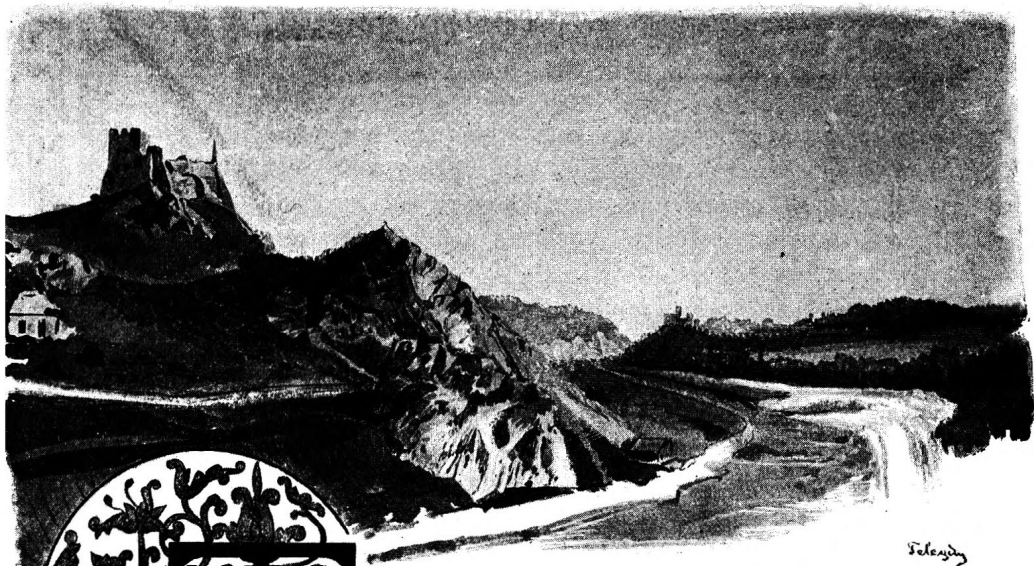

III. FEJEZET.

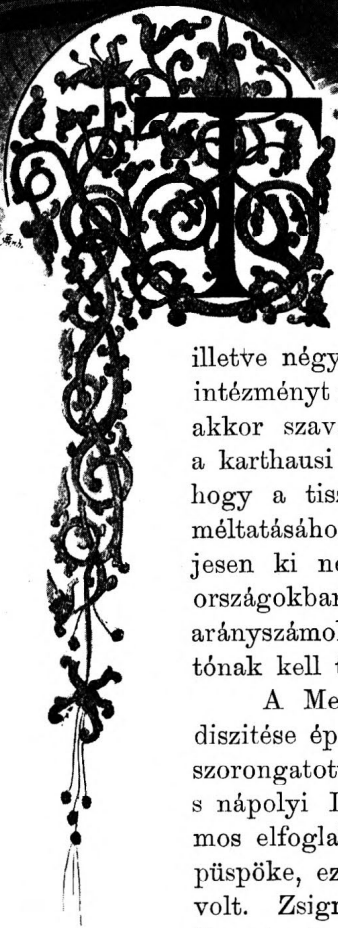
A szepesmegyei karthausiak virágzásuk tetőpontján.

A Menedékszirt és Frank László tinnini püspök. Tarkói László támadása. Arnoldfálva; Farkasfálva; Frankvágása és Ruguz a karthausiak kezében. A tamásfalvai vétel. Édesfálva. Kamarai regestrum. Ó-Falu és Relyova per alatt. A per lefolyása. Ó-Falu leírása. A dunajeczi konvent surlódása Czorsztin várával. Hedvig pártfogása. A lengyel fejedelmek, mint a konvent jóltevői. 1404-iki határjárás. Waldorff Pál. Richwald a karthausiak birtokába megy át. A magyar királyok a karthausiak jóltevői.

Czosztin és Nedeczvára.

alán túlzásnak látszik, a karthausi rend virágzásáról beszélni nálunk, holott összesen csak öt illetve négy kolostorral bírtak. De ha meggondoljuk, hogy az intézményt nem a mennyiség, a minőség szerint kell mérlegelnünk, akkor szavaink igazolásra találnak. Mert ha megfigyeljük a karthausi rend kiváló szigorát, csodálattal kell bevallanunk, hogy a tisztult vallásos érzület oly foka, mely e rend kellő méltatásához megkivántatik, e sokat hányatott hazában teljesen ki nem veszett. S ha figyelembe vesszük a rend más országokban való elterjedését, nem feledve ki a számításból az arányszámokat, e terjedést mennyiségre nézve is tiszteletre méltónak kell tartanunk. Annál inkább megkívánja ezt a minőség.

A Menedékszírtiek templomának végleges kijavítása és diszítése éppen e korba esik. Ugyanis, midőn a mindenünnen szorongatott Zsigmond ellen Velence is vérszemet kapott s nápolyi Lászlót pártolva beütött a dalmata partra, a számos elfoglalt város között Tinnin is kezébe került. Ennek püspöke, ez időben, a szepesmegyei származású Frank László volt. Zsigmond egyik leghivebb és legkedvesebb embere.

Természetes, hogy püspöki székhelyén a velenceiek miatt nem volt maradása. Kénytelen volt tehát Magyarországra menekülni s szülőföldjén telepedni meg. Zsigmond, hűsége jutalmául, 1398. körül a schavnikai apátság kormányzójává nevezte ki. Ezen minőségében ismerte s kedvelte meg László a menedékszírti karthausiakat olyannyira, hogy névtelen krónikásuk tudósítása szerint, a templom rongált karzatát helyreállíttatá illetve fölépítteté, a sekrestye fölé pedig önmagának egy külön czellát építtetett,

hogy így a szerzetesek körében hosszabb időt tölthessen. Azonkívül kiegészítetése a templom szerény belső berendezését, misemondó ruhákkal s egyéb az istentisztelethez szükséges eszközökkel látván el azt. A hálás szerzetesek ezért a templom boltozatára vésték czimerét s az a krónikás idejében még ott látható is volt.¹⁾

László püspök gondoskodása a kolostor anyagi jólétére is kiterjedt. Wagner említi,²⁾ hogy megvédelmezte őket Tarkői Henrik fiának Lászlónak és két társának támadása ellen, bizonyos »Picher« nevű birtokukban. Wagner ezen homályos adatát némileg megvilágítja egy az országos levéltárban levő okmány, melyből kitűnik, hogy ezen birtok tulajdonképpen a szepesmegyei »Bychyr«³⁾ (hihetőleg a mai Beharóc) volt, melyet Tarkői Lőrincz fia Tamás mester, a támadó Henriknek testvére, 600 forintért eladott volt a kolostornak. Azonban a kolostor e pénzt lefizetni nem tudván 1411-ben Henrik a birtokot visszakövetelte. Ekkor lépett közbe László püspök s rokoni tekintélyével kivívta, hogy a támadók a követelt összegből 200 frtot leengedtek s a birtokot 400 frtért engedték át a rendnek; de nem örökösen, hanem csak »pignoris titulo« zálogképen.⁴⁾

Végre, a névtelen krónikás szerint, László azzal tetézte volna a rend iránt minden ha tanusított jóakarátát, hogy midőn testvéreivel, kik jobbára mindnyájan egyházi javadalmakat élveztek, atyai örökségét rendbe hozta, a reá eső részt Arnoldfalvát, Frankenaut, Ruguznak felét és farkasfalvi kuriáját a kolostornak adományozta.⁵⁾ László ugyanis szerinte Frank Mihálynak, Kakas mester testvérének lett volna fia. Atyja Frank Mihály Kakas mestertől a dunajeczi kerületben fekvő erdőségeket kapta, melyekben azután a nevérol elkeresztel Frankenau-ot⁶⁾ építé föl. Így adja ezt elő a Menedékszirt névtelen karthausi krónikása. Megegyez ezzel a II. József által eszközölt összeírási lajstromok Frankovára vonatkozó adata.⁷⁾ E szerint Frankovát, mely a kuriális földeken kívül 19 egész jobbágyi telekből, 8 úrbéri és egy zselléri telekből állott, 1396-ban, a Frankfalvai Frank család adta a Menedékszirtnek. Teljesen ellenkezőt látszik azonban bizonyítani Zsigmond király, midőn Salamon menedékszirti perjel kérésére, 1412 január 17-én Budán kelt levelében, meghagyja a szepesi káptalannak, hogy a konventet és perjelét vezese be Frankvágása, Farkasfalva és Ruguz birtokába.⁸⁾ Azt mondja ugyanis, hogy

¹⁾ Fundatio Lapidis Refugii Wagnernél P. II. p. 79.

²⁾ Analecta Scepi. P. III. p. 155.

³⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 9825. sz. A »Szepesmegye Helységnevei« alapos írója e községet nem említi.

⁴⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 9825. sz.

⁵⁾ Fund. Lap. Ref. Wagner-nél P. II. p. 75.

⁶⁾ Frankenau, Frankfalva, Frankvágása-Nagy-Frankova, 1320-ban fordul elő először, a mi a krónikás állításának megfelelően. V. ö.: Szepesmegye Helységnevei. Szepesm. Tört. Társ. évkönyv. II. évf. 110. l.

⁷⁾ Ország. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 18.

⁸⁾ A szepesi káptalan 1418-iki átiratában Ország. levélt. M. O. D. L. 9872.

a Menedékszírt ezen birtokait előbb László, Bargói Illésnek fia, birtokolta. Sajnos, hogy a II. József-féle konskriptióban említett 1396-iki adománylevélnek sem eredetijét, sem másolatát az országos levéltárban felfedezni nem lehet s így a dolog valódi állását pontosan kinyomozni csaknem lehetetlen. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a szóban forgó ruguzi birtokból az egyik részt »medietatem ville vel possessionis Ruguz vocate« Kakas mester és Lomniczi János 70 márka fejében már 1296-ban el örökölték¹⁾ Jakab »szepesi« püspök unokaöccseinek Lászlónak és Franknak s hogy a másik birtokrészt, késmárki Bertold fiától Hencz comestől, ugyancsak ez utóbbiak vették meg 1295-ben 75 arany márkaért,²⁾ be fogjuk látni, hogy Ruguz ekkor már nem a Rudgerek utódai-é hanem a Farkasfalvi családé volt. S így azt nem adományozhatta a rendnek László tinnini püspök, hanem annak birtokosai a Farkasfalvi család. Arnoldfalva régibb birtokosairól nincs adatunk, de Farkasfalváról (Villa Farcasii, Farcas villa, Farksdorf)³⁾ tudjuk, hogy az a hasonló nevű Farkasfalvi család birtokában volt.⁴⁾ Összetvén mindezeket úgy találjuk, hogy itt nem, mint a krónikás mondja egy, hanem két külön adományozóval van dolgunk s hogy ezen ellenmondó adatokat legjobban úgy egyeztetethetjük össze, ha felvesszük, hogy Frankvágását László tinnini püspök, Ruguzt és Farkasfalvát pedig Bargói László adta a konventnek, a ki e két birtokot a Farkasfalvi család kapcsán birhatta.

A szépesi káptalan Zsigmond király parancsának engedelmeskedve Körtvélyesi Györgynek, mint király embernek társaságában, Késmárki Péter kanonokot küldte ki. A kiküldöttek a szomszédos birtokosok jelenlétében, febr. 17-én, tényleg be is vezették Frankvágása, Ruguz és Farkasfalva birtokába a Menedékszírti konventet s a statutoriális okmányt az exekutió huszadik napján (márcz. 8-án) ki is állították. A bevezetés alkalmából ellenmondás nem történt.

Vétel utján szintén több birtokot szerzett meg ez időben a konvent. 1405-ben Tamásfalván megvette Breseniche Tamásnak és fiának birtokrészét, mely három jobbágy telekből és háromnegyed teleknyi szántóföldből állott. Más három jobbágy telket ugyanott, melyek hatnegyed teleknyi szántófölddel birtak, 30 arany forintért Bothfalvi Antaltól és Farkasfalvi Egyedtől vett meg a konvent. Ezenkívül a Breseniche családtól két telket és 20 hold szántóföldet vásárolt Gahanfalván (Ganócz). E három vételről a fassio perennalist, bevallást, 1405. november 14-én állítá ki a szépesi káptalan.⁵⁾ 1437.

¹⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár VII. k. 251. l.

²⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár VII. k. 244. l.

³⁾ V. ö.: Szepesmegye helységnevei f. i. h. 109. l.

⁴⁾ Lsd. a Boldizsár karthausi kérésére 1418-ban készült átiratot. Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 9872. sz. — Szokásban lévén a jószágba iktatások alkalmából több egyént nevezni meg, a kik közül egy, a többiek távollétében, mint királyi megbízott szerepelt, az ily okmányok a régi családok összeállításával kiváló fontosságúak. Így itt is Körtvélyesin, a ki Jánosnak volt fia, említetik még: Bozafalvi István fia Péter; János fia Miklós; Bethlenfalvy István fia Literatus András, Szent-Andrássy Orbán fia András és Marcellfalusi Jakab fiai: János meg Péter.

⁵⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 9091. sz.

őszén újabb birtokokkal gazdagodott a rend. Ekkor szerzé meg ugyanis zálogjog czimen Édesfalvát, melybe János perjel és a konventet, Zsigmond királynak november 27-én kelt parancsára, Urbánfalvi Bodó László és Péter kanonok-plebános 1438. január 2-án vezette be. S miután a szomszéd birtokok, kik közül a bevezető okmány¹⁾ Lengyel István özvegyét, Jordán Tamást és Györgyöt, Urbánfalvi Kolin Lászlót és Édesfalvi Tamást említi, a helyszínen töltött három nap alatt ellent nem mondtak, az okmányt magát január 16-án ki is állították. Hogy mily arányú s mily terjedelmű volt e birtok, arról az okmány maga hallgat; azonban a szepesi prépost jövedelmét feltüntető Regestrum²⁾, melyet a király parancsára 1585. április 30-án Nicopolitáni János és Olajos István készítettek, mégis ad e tekintetben némi utba igazítást. E szerint a menedékszírti konvent egy földrészről 26 dénárt fizet minden évben, Sz. András napján, a szepesi prépostnak. Maga a földrész az »allodium« mellett feküdt. Édesfalva, tehát e szerint, egyike volt a konvent külön majorsággal bíró birtokainak. Ugyancsak ezen regestrumból tudjuk, hogy a Menedékszírt Káposztásfalván bérbe vette a prépost tizedét s azért évenként 5 frt 12 dénárt és egy ugyanott levő »Zelena hora« nevű praediumuktól 15 dénárt fizetett. Birt a konvent, a prépostság javalalmából, ezen kívül még Mathisfalván is egy földrészt, a melyért 26 dénár járt évenként a szepesi prépostnak.

A szent-antal-völgyi Mária kolostor ez időtájban hosszas perbe keveredett Ó-Falva és Relyova miatt a Farkasfalvi családdal; a dunajeczi házasság miatt pedig a lengyelországi parton épült Czorstin várral.

Ó-Falva, mint láttuk, a lechniczi konvent legszebb birtoka volt. S a konvent nem is sajnált fáradságot, hogy azt folyton jövedelmezőbbé s minél rendezettebbé tegye. A soltészság azon részét, mely még a régi soltész örököseinek kezében volt, 1392-ben megvette István perjel. S hogy a soltészság kezelésével megbízott sáfár annál több időt szentelhessen Ó-Falunak, (I.) Miklós perjel a lechniczi soltészságot is eladta Hekkis Jánosnak egy timár fiának. A konvent földesúri jogainak biztosítására kikötötte azonban, hogy a lechniczi soltészságot csak is a konvent engedélyével lehet eladni s hogy a soltész minden egy fertót meghaladó büntetésből vagy bírságból, két részt a konventnek köteles adni.³⁾ Ulrik perjel pedig már 1362-ben kiegyezett a húsvágás jogára nézve az ó-falvi lakosokkal s ezért valamint a kenyér piaci árulásaért évenként három arany márkát volt köteles Ó-Falu Invocavit vasárnapján a konventnek fizetni.⁴⁾ 1494-ben pedig (I.) Mátyás perjel a község részére hetivásár tarthatására kért és nyert engedélyt Ulászlótól.⁵⁾

¹⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 13141. sz. Mint királyi ember ajánlatnak: Bethlemfalvi Tódor Miklós, Tatár Miklós, Urbánfalvi Kolin László, Chapánfalvi István és Görgei Péter.

²⁾ Hevenessy M. S. L. k. 139—159. ll.

³⁾ Országos levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 17. sz. egyszerű másolatban.

⁴⁾ Wagner: Analecta P. III. Series Prior. de Lechn. p. 181.

⁵⁾ U. o. p. 188.

Azonban e szép birtokról Kakas mester utódai még mindig nem tudtak véglegesen lemondani, s miután más utat-módot a vissza szerezhetésre nem találtak, leánynegyedi jogon követelték vissza annak egy részét. Kakas mesternek és testvéreinek ugyanis volt bizonyos Erzsébet nevű nővérük, ki Farkasfalvi Pálhoz ment nőül s e családnak törzs anyjává lön. Ennek fia László, a szepesi káptalan előtt, pert indított István perjel és a lechniczi konvent ellen. Ez még 1392 július 20-án történt. Az ügy eldöntésére György prépost helynöke Pál olvasó kanonok volt kiküldve. Ez előtt a fennt említett napon előadta Farkasfalvi László, hogy őt, a lechniczi karthausiak Ó-Falvi és Relyovai birtokából, anyjának Erzsébetnek révén egy negyedrészt illeti meg s kérte, hogy annak rekaptiválására a káptalan küldje ki megbizottját. A karthausiak ekkor még ez ügyben képviselőikkel senkit sem biztak meg, a mint hogy nem bizhattak meg, miután az akció csak ekkor kezdődött. Találkozott azonban ennek daczára védőjük, ki több jó akaratú, mint ügyjáratassággal birt. S ez Miklós kanonok volt. Jelen lévén a vád előadása alkalmával, azzal, hogy a karthausi rend jogtalan birtokot nem birtokol — ismerve a rend igazság érzetét — mindjárt tisztában volt. S minután László anyja quartalitiumát követelte, a jó ember azt hitte, hogy azt a rend kétségtelenül adományozás útján birtokolja. Előállott tehát s a megtámadott konvent megbizottjának szerepét játszva kijelenté, hogy a lechniczieknek van kezükben oly okmány, melyből kitűnik, hogy a kérdéses leánynegyednek elég lett téve. A bíróság ezen okmány bemutatására Szt. István másodnapját s majd miután ekkor senki sem jelent meg, Szent Egyed előtti szerdát (augusztus 28-át) tűzte ki.

Ez alatt a konvent értesült a történetekről, értesült Miklós jóakarátú, de helytelen fellépéséről is. E fellépés annál végzetesebb volt, mert a konvent nemcsak hogy nem rendelkezett a Miklós által allegált okmánnyal, hanem még magával a követelés jogos voltával sem volt tisztában. A magyar törvénykezés szerint pedig nem is nekik, hanem a felperesnek Farkasfalvi Lászlónak kellett volna előbb követelését indokolnia.¹⁾ Ügyük képviselőjével tehát a törvényjárás János papot, István mindszei kanonokplebánost és valami Konrád nevű megtért testvért bizták meg. Ezeknek első feladata az volt, hogy a Miklós által elkövetett hibát jóvá tegyék s lehetőleg huzzák-halaszszák az ügyet, míg a követelés jogos vagy jogtalan voltát kiismerik s az esetleg szükséges okmányokat megszerzik. E czélból, midőn augusztus 28-án a bíróság, mely János mesterből, a ki kanonok, kánonjogtudós és a királyi kancellár titkára volt s kivüle még Berzeviczi Henrik, Miklós és Tamás mesterekből állott, egybeült s László ügyvédje Antal mester az alpereseket idézte, megjelent János pap és az alperes konvent nevében a tárgyalás elhalasztását kérte. Kérése jogos volt. A magyar középkori törvénykezés ugyanis, birtok ügyekben, a bizonyítékok felmutatására három határnapot engedélyezett; csak is a harmadik, mint

¹⁾ V. ö.: Hajnik Imre: Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. Budapest 1886. 36. l.

végső határnapnak elmulasztása, járt jogi következményekkel.¹⁾ A bíróság tehát engedett János kérelmének és végső határidőül Kis-Boldogasszony napjának tizenötödét tűzte ki. Ekkor végre megjelentek úgy a felperes, mint az alperesek képviselői. Az alperesek küldöttei István plebános és Konrád testvér kijelentették, hogy mindazt a mit Miklós kanonok a konvent nevében mondott visszavonják, mert a konvent Miklósnak, László ellen, semmiféle megbízást nem adott. Csakhogy ez nem történhetett meg büntetés nélkül. Ha a fél az allegált okmányt a végső határidőre nem mutatta be, hanem kénytelen volt bevallani, hogy az elveszett vagy hogy nem is létezik, a magyar perjog szerint birságban volt elmarasztalendő. Pál bíró ezen birság kiszabásával az elnököket »assessores« bizta meg. S ezek a birságot hat márkában állapították meg. A fizetés és a per folytatásának napjául pedig Szt. Mihály arkangyal nyolczadának másodnapját tűzték ki. Szeptember 30-án tehát újra össze ült a bíróság ezen ügyben. A konvent nevében János pap és Konrád karthausi testvér, István plebános helyett pedig Komárfalvi János jelentek meg, kik bemutatván megbízó leveleiket a kiszabott birságot lefizették. S most lett végre az ügy a rendes mederbe terelve.

János pap a felperes képviselőjének Antal mesternek kijelenté, hogy a szent-antal-völgyi konvent az ófalvi és relyovai birtokokat egészen más jog czimen birja, mint azt Miklós kanonok állítja; felszólítja tehát a felperest, adja elő mily jog czimen kéri ő a quartalitiumot s mely részekre terjedt ki követelése.

A konvent megbízottjainak ezen határozatlan felelete, a melyet ép úgy, mint az egész per lefolyását, Pál olvasó-kanonok 1394-ben kelt ítélő leveléből ismerünk, világosan mutatja, hogy a karthausiak még mindig nem voltak tisztában a követeléssel; sőt a béke kedvéért hajlandók lettek volna a követelt negyedtet kiadni. László ügyes képviselője észrevette a konvent ingadozását és határozatlanságát. Helyszíni szemlét és becslést kért. És most egy a középkori olygarchák machinációjára sajátságos világot vető játék kezdődött. Antal mester összehívá ugyan Sz. Antal nyolczadára (deczemb. 7.) a szomszéd birtokosokat, hogy a becslés végbe menjen, de mivel feltűnő számmal a karthausiak jóakarói gyűltek össze s a Lászlóhoz hű nemesek távol maradtak, azon ürügy alatt, hogy a konvent az ő kérésének úgy sem akar eleget tenni, a becslést elejtette. A káptalan erre Miklós papot, a Sz. Márton egyház káplánját, küldé ki a becslés foganatosítására. Mivel pedig a tél egész erejével beköszöntött, annak napjául 1393. Húsvét nyolczadát jelölé ki. László tudva, hogy az elmulasztott becslés birsággal jár, jónak látta Miklós pap jövetelét be nem várni s a szomszéd birtokosokat »in octavis diei Medy quadragesime« (márczius 11-én) egybe gyűjtván a becslést ezek jelenlétében önhatalmulag megejtette.

Ezen becslés Ó-Falu nagyságáról, kereskedelméről és iparáról, a történet buvárának igen érdekes adatokat szolgáltat. Megtudjuk belőle, hogy

¹⁾ Hajnik: f. i. h. 35. l.

a karthausiaknak Ó-Falun 90 kúriájok és jobbágy telkük volt, melyhez 50 laneus, vagyis körülbelül 1700 hold föld és oly kiterjedésű rét tartozott, melyet egy nap tizenhét kaszáló kaszálhatott. Magában a mezővároskában 8 mézárszék, 5 kenyér-eladó bolt, 6 só eladó hely, 8 varga műhely, 5 posztó-kereskedés és 13 szatócs bolt — *tredecim stationes institutorum* — volt. Ezen kívül volt Ó-Falun egy nagy négykerekű malom — *molendinum quatuor rotarum de super pellencium (!)*, mely a Dunajeczczel szomszédos vizen állott. Temploma kőből épült toronynyal vagyis inkább haranglábbal birt. Relyováról a becslés csak annyit mond. *Reul habitacionibus destitutus.*

Midőn Miklós káplán a kitűzött határidőre, Húsvét nyolczadán, Ó-Falura ment, nem volt egyéb feladata, mint a végrehajtott becslés alapján, Lászlónak a követelt leánynegyedét oda itélni. Csak hogy ekkor a dunajeczi konvent már tisztában volt az Ó-Falvi birtok természetével. S azért, midőn Miklós az ítéletet kiakarta mondani Budai Pál perjel és Konrád testvér az ellen tiltakozásukat jelentették be. László természetesen a tiltakozás indokolását kérte. Azonban a konvent ekkor még nem volt azon helyzetben, hogy a szükséges okmányokat előmutathassa. Ismét halasztásra lett volna szüksége. A rendes úton ezt többé nem érhette el, mert a kiküldött bíró előtt az okmányokat rögtön be kellett mutatni, sőt azok tanulmányozására is csak a legrövidebb idő lön engedélyezve. Zavarából Komárfalusi János segíté ki. Figyelmeztetve a Sz. András nyolczadára elmulasztott becslésre, követelte, hogy előbb László tegye le a köteles birságot.

László már most nem tudta hányadán van a konventtel, de e hirtelen változástól sejté, hogy sikerült nekik az igazságot kideríteniök. Így történt, hogy a birság lefizetését daczára annak, hogy két ízben lett erre felszólítva, elmulasztotta, sőt a per folytatására kitűzött napon, július 1-én, meg sem jelent s az ügyet az esztergomi érsek elé vitte; hihetőleg csak azért, hogy a rendnek még több boszuságot és kellemetlenséget szerezhessen. Lehet, hogy azt sem hagyta ki a számításból, hogy a perjelnek ily távol eső bírósághoz elmennie nem lehet s úgy az érsek az ítéletet *in contumaciam* hozza meg. Azonban csalódott.

Kanizsay János érsek az ügy elbírálását helynökére bizta. S ez a tudós de Pontho Antal sebenikói püspök volt, ki meg vizsgálván az ügyet, mind két felet megidézte. A perjel, megnyervén az általános káptalan engedélyét, meg is jelent. László azonban csak képviselőjét küldé el. De Pontho ítélete Lászlóra sujtó volt. Kimondta, hogy a felebbezés jogtalan s az ügy azon bíróság elé tartozik, mely azt fölvette. Lászlót pedig a perjel költségeinek megtérítésében elmarasztalta s úgy ezek lefizetésére, mint a per tárgyalására, szeptember 15-ét tűzte ki.

Budai Pál perjel ez alatt megszerzé a szükséges okmányokat s midőn a határnapon a pereskedő felek megjelentek és László a birságot is lefizette, a perjel költségeit is megtérítette, bemutatta Róbert Károly 1323-ban kelt privilegialis levelét. Ebből végre kitűnt, hogy Ó-Falut Landekkel és a Turkel-savcza nevű hegyek alatt fekvő erdőségekkel együtt Kakas mester a saját

személyére kapta. Mivel pedig a magyar törvények szerint, mint azt Pál olvasó-kanonok ítéletének indokolásában is mondja, fiú által szerzett birtokból a nővér leánynegyedét jogosan nem kérhet, László követelésével, mint teljesen jogtalannal, el lön utasítva s a becslés költségeinek megtérítésében elmarasztaltatván, öröskös silentiumra ítéltetett. Maga az ítélet azonban csak 1394. május 7-én lett meghozva,¹⁾ mert László különböző ürügyek alatt egész a végső határidőig halasztotta el megjelenését. S ezzel a dunajeczi konvent Ó-Falu birtokában végleg megmaradt. Azonban daczára annak, hogy 1473-ban Mátyás királytól az ottani harminczadból két végposztót is nyert, a következő zavaros időszakban, mint többet és többet vesztett úgy, hogy II. József konskriptiója ott már csak 31 jobbágy telket, 22 hűbéres, 3 zsellér és 6½ földesuri telket talált s e szép birtok jövedelmét csak 627 frt és 30 krajczárban állapította meg.

Az ó-falvi perrel csaknem egy idejűleg tört ki Czorstin várának parancsnokaival a viszály. A Dunajecz jobb partján úgy a halászat, mint a legeltetés és a partjog a konventé volt. A halászat jogát Lajos király, mint Lengyelország ura a folyó balpartjára és kiterjeszté, mely pedig Czorstin királyi várhoz tartozott. Mig Lajos élt addig a karthausiakat e jogukban senki sem merészelte bántani. Halála után azonban, leányának Hedvignek révén, a litvánok fejedelme Jagello Ulászló lépett a trónra. A két haza között tehát az egyetértés nagyban meglazult. Természetes, hogy ennek következményeit leginkább a Lengyelországgal határos Szepesmegyében érezték. Czorstin végvárából a parancsnokok folytonos zsarolásokat vittek véghez, nemcsak a bal, hanem még a jobb parton is. A szegény szerzetesek tehát a legroszabb helyzetbe jutottak. Kezdetben ugyan csak a balparti halászatban akadályozták őket, később azonban már a jobb partra is kiterjeszték a parancsnokok ellenséges kezüket. S midőn a konvent a Dunajeczen malmot építtetett, a viszály egész erejével kitört. A lengyelek ugyanis hivatkozva a Dunajecz bal partján gyakorolt földesuri jogaikra a konvent malmára nehéz sarczokat vetettek s azokat erővel be is hajtották. Hozzá járult, hogy a Dunajecz, mint egyáltalában minden hegyi folyó, igen szeszélyes folyású volt s medrét gyakran változtatta. Majd a jobb, majd a balpart kisebbedett; de természetesen mindig a konvent rovására, mert a fegyveres hatalommal rendelkező várparancsnok az elszakadt részeket mindig a maga részére követelte s tényleg el is foglalta.

Ily körülmények között a dunajeczi konvent Hedvighez fordult. Tőle kért és várt orvoslást. Hedvig a karthausi rend iránt már atyja emlékenél fogva is mindig előszeretettel viseltetett. Kimutatta ezt több ízben,

¹⁾ Az ítélet aláírásai közt olvasható: Márk éneklő és János örkanonok neve; István mindszei és János sigrai, István a Bold. Szűz Mária cz. templom plebánosa, mint kanonokok; továbbá két Miklós és egy Kristóf nevű kanonok, Antal succentor, két Miklós nevű káplán. Bizonyítják ezen aláírások, hogy a középkorban sokszor a nagyobb községek plebánosai voltak egyszersmind a káptalan tagjai is.

midőn a dunajeczi konventet adományaiban részesíté. Így 1393-ban a bocsniai zsupánságokból évenként tizenkét mázsa kősót és 8 mázsa örlött sót rendelt nekik adatni alamizsnaképen, mint maga mondja, elődjének Kázmér királynak és atyjának Nagy Lajosnak emléke iránt való tiszteletből, mint a kik ezen alamizsnát már régebben elrendelték.¹⁾ Most pedig midőn értesült a konvent zaklatásairól rögtön intézkedett, hogy azoknak véget vessen. Egy 1393-ban kiadott levelében a karthausiak malmát szabadalmakkal látja el és meghagyja az összes burggráfoknak és Czorstin hivatalnokainak, hogy őket háborítani, terhelni s tőlük szolgalmányokat követelni ne merjenek.²⁾ Azonban mindez keveset lendített a konvent baján. A surlódások továbbra is fennmaradtak; míg végre Ulászló maga közbe nem lépett s a határ kérdés eligazítására külön bírót nem küldött ki. Ezen bíró Thanczin krakói várkapitány volt. Thanczin 1404-ben Krakóba idézte a feleket. Itt hallgatá ki őket, Miklós lengyel királyi alkanczellárnak, valamint Pisarius Begotha zászlótartónak, Tamás és Boleslav krakói fő és albirónak, és Soseczuzmo János sandomiri kapitánynak jelenlétében. A bíróság bár nemigazságos, de tűrhető ítéletet hozott. A ítélet értelmében, mely augusztus 20-áról van keltezve,³⁾ a Dunajecz balpartja Czorstin várának, a jobbpart a konventnek lett oda ítélve. Az egyes elszakadó területekre nézve pedig egyszer mindenkorra ki lőn mondva, hogy az elszakadt partrészek birtokjoga az egyes part oldalak birtokrésze szerint módosul.

Csakhogy ezzel a surlódások, bár nagyban korlátozva lőnek, teljesen még sem szűntek meg. Midőn 1324-ben egy nagyobb ár terület ismét vitássá vált, Ulászló azt Drohobiczon október 27-én kelt levelében örök joggal a kolostornak adományozta oda.⁴⁾ 1425-ben azonban ismét kénytelen volt felemelni királyi szavát a szerzetesek védelmére s október 11-én kelt levéllel, boldogult nejének Hedvignek 1393-iki rendelkezését, a vár parancsnokainak újult emlékezetébe hozta.⁵⁾ Az utolsó királyi parancs ezen ügyben 1443-ban adatott ki Zsófia királynő által.⁶⁾ Ennek szigorú hangja végre teljesen elvette Czorstin parancsnokainak kedvét a barátok zaklatásától, kik ezentul ezen oldalról békességben, sőt védelemben is részesültek.

A karthausiak erkölcsi becsültetésének fényes bizonyítékát birjuk Waldorff Pál tettében. Waldorff gazdag s általán becsült krakói polgár volt, kit a kereskedői pálya gazdagított meg. Erre mutat legalább azon körülmény, hogy a Szepességben Richwaldon, tehát épen a kereskedelmi utban, birtokot vásárolt. Boldog házasságából több gyermeke született. Fiai Lukács, Miklós, Ágost és János, »providi et circumspecti homines« bölcös és körültekintő embereknek neveztetnek a krakói káptalan által.

¹⁾ Wagner: *Analecta Scep.* P. III. p. 182.

²⁾ U. o.: p. 183.

³⁾ U. o.: P. III. p. 183—184.

⁴⁾ Fejér: *Codex Dipl. T. X. 6.* p. 620 és Wagner: *Analect. Scep.* P. III. p. 185.

⁵⁾ Fejér: *Cod. Dipl. T. X. 6.* p. 730 és u. o. p. 186.

⁶⁾ V. ő.: Tóth Gy. Elek: *Vöröskolostor Szepm. Tört. Társ. Évkönyve* II. évf. 65. l.

Leányai mind férjnél voltak. Mártha, Traut Rolandnak; Adél Schwarzhauser Miklósnak volt neje, kik mindketten tekiutélyes krakói polgárok valának. Nővérének Annának gyermekei közül Anna Dytko lortói ügyvédnek, egy másik Anna Imre polgárnak, Ágnes Schullernek és egy harmadik Anna Bethborner Szaniszlónak volt neje. És e kiterjedt rokonság a legnagyobb szeretettel és tisztelettel csüggött Waldorff Pálon, kinek akarátát mindenben irányítójának, mindenben követendőnek tartá.

Waldorff Pál azonban ennek daczára nem találta meg lelke nyugalma. A zajos világban elfoglalt állása nem elégíté ki szíve vágyait. A kereskedés prózai foglalkozása túlságosan elvonta szívét Istenétől, mely után az mindig élénkebben és élénkebben vágyott. Így történhetett csak, hogy a gazdag polgár, megismerkedvén a dunajeczi konventel, melynek kereskedelmi útjaiban többször vendége lehetett, mindig több és több időt töltött a kolostorban. Végre a XV. század első éveiben azon kijelentéssel lépé meg családját, hogy ő lemondva a világról, lemond annak eddig élvezett örömeiről s a karthausiak csodálva említett szigorú rendjébe lép. Bár mennyire fájhatott a családnak ezen elhatározás, mégis nem merte azt megakadályozni s midőn Pál felszólítá őket, hogy a szepesmegyei Richwald nevű birtok feléről, a rend javára, mondjanak le, Ágoston és Jánoson kívül mindannyian személyesen megjelentek Péter krakói püspök előtt, hogy lemondásukat okmányilag is bevallják. Ez Romuald kamaldoli atyának értesítése szerint 1403-ban történt. A következő évben pedig, ugyanazon forrás szerint Zsigmond magyar király parancsára a konvent e birtokokba tényleg be is lön vezetve a nélkül, hogy a Waldorff családból valaki ellent mondott volna.¹⁾

Azonban Pál még ezzel sem volt megelégedve. Bántotta őt, hogy két fia a lemondásnál nem volt jelen s fájt szívének azon gondolat, hogy a konvent birtokjogát az ő halála után esetleg megtámadhatják. Arra törekedett tehát, hogy János és Ágost is nyilván vallják be lemondásukat. Waldorff ugyanis sűrű összeköttetésben állott családjával. A karthausiak józan szigora tehát távolról sem vádolható azzal, hogy a Teremtő által alkotott rokoni érzés kiirtására törekedett. Ez pusztán az asketismus ellenségeinek találmánya. Ők tudják, miért hirdetgetik, miért terjesztik léptenyomon e balvéleményt. Waldorff törekvését különben 1409-ben siker koronázta. Fiai megadták beleegyezésüket. Ujjolag megjelent tehát Krakóban s János örkanonok, mint püspöki helynök előtt, hivatkozva megjelent fiaira, felmutatta az 1403-iki bevallás oklevelét, kérve, hogy azt János és Ágost hozzájárulását megemlítve, újra erősítse meg. János örkanonok az ügyet megvizsgálva 1409. május 10-én János Sz. Mihályról czimzett krakói prépostnak, Ábrahám prépostnak és Falken János meg Florián Péter kanonokoknak jelenlétében, a végleges bevallási okmányt kiállította. Ennek erejével azután a dunajeczi konvent, Richwald birtokában, minden eshetőség ellen biztosítva volt.²⁾

¹⁾ Wagner: *Analect. Scep. P. III. p. 183.*

²⁾ Fejér: *Codex Dipl. T. X. 4. p. 772* és Wagner: *Analecta Scep. P. I. p. 421—422.*

Azóta, hogy Nagy Lajos a karthausi rendet kiváló figyelmére méltatta s új kolostort is építtetett nekik, azóta a többi fejedelmek is gyakrabban megemlékeztek róluk s elhalmozták kegyeiknek különféle nyilvánulásaival. Így Mária királynő a lechniczi konventnek a sziksói szőlőkből évenként két veder bort rendelt adatni.¹⁾ Zsigmond király pedig ugyan annak 1410-ben a szerzetesek öltönyére, évenként és örökös alamizsnaképen, az ó-falvi harminczadból két vég fehér posztót, böjti ételmezésére pedig, két tonna héringet adományozott.²⁾ 1412-ben ugyancsak ő rendelte el, hogy a Menedékszírtiek ugyanily mennyiségű posztót kapjanak a lublói harminczadból.³⁾ Ez utóbbiaknak adott privilegialis levelében még azt is meghatározta a király, hogy a posztó az ugynevezett cseh posztó legyen, a melyből egy vég hét arany forintba kerül. Ezen kívül a dunajeczi konvent két vég posztót és két tonna héringet kapott évenként Borbálya királynétól a löcsei harminczadból;⁴⁾ a sziksói szőlőkből pedig, a hol György perjel a »Magyar« hegyen ugysis már két szőlőt szerzett volt, Zsigmond parancsára ujolag két veder bort kapott.⁵⁾ Volt a konventnek még a sziksói »Német« hegyen is két szőlője, melyeket Miklós perjel szerzett 1404 körül.⁶⁾

Zsigmond király kegyét azonban leginkább azzal mutatta ki a rend iránt, hogy 1411-ben a dunajeczi konventnek⁷⁾, 1425-ben pedig a Menedékszírtinek összes birtokait minden néven nevezendő közadók és terhek viselésétől s minden szolgálmányok teljesítésétől, felmentette.⁸⁾ Különben e kiváltságot a rend VI. Orbán pápának 1382-ben az egész rend generálisához intézett brévéje alapján, tényleg már régen élvezte.⁹⁾ Bizonyítja ez György szepesi főbíró, ki 1404-ben okmányilag elismerte, hogy a menedékszírti kolostor »Lethon villa« mellett fekvő kuriája soha semmiféle terhek viselésére sem volt kötelezve;¹⁰⁾ de főképen bizonyítja Nagy Lajos 1359-ben kiadott idevonatkozó rendelete, melylyel fönnebb már foglalkoztunk volt.

¹⁾ Wagner: *Analecta Scep.* P. III. p. 182.

²⁾ U. o.: P. III. p. 184.

³⁾ U. o.: P. I. p. 424.

⁴⁾ U. o.: P. III. p. 185.

⁵⁾ U. o.: p. 185.

⁶⁾ U. o.: p. 184.

⁷⁾ U. o.: p. 184.

⁸⁾ U. o.: P. I. p. 425.

⁹⁾ Fejér: *Codex. Dipl. T. IX. 7. p. 475.*

¹⁰⁾ Wagner: i. m. P. I. p. 420.

IV. FEJEZET.

Lövöld és Tárkány sorsa.

A telkii határjárás per. Tamás rátholdi prépost panasza a lövöldi konvent ellen. Az Ajkay család és a lövöldi konvent surlódása. A konvent jobbágy vitái. Kupi Pál támadása. Szilágyi Erzsébet a lövöldi konvent lelki tagjává választatik. A tárkányi kolostor pere a mező-kövesdiekkel. A konvent egyéb pere.

átönyra kerül sokszor a legerősebb akarat is. A nehézségek, ha folyton-folyvást megújulnak, soha pihenést nem engednek, elkedvetlenítik az embert, megtörik rendíthetetlennek látszó szilárdságát. Csak az olyan akarat, mely Krisztus akaratában nyugszik meg, képes arra, hogy elviselje a boszantások, a gúnyolódások szünni nem akaró nyilzáporát. Ki követni akar engem, vegye fel keresztjét s viselje békével. Ez volt a sokat zaklatott néma barátok szerzetének vigasztalása. Jól tudták ők, hogy a kereszt tövében, ha megterem is a bogáncs, a valódi béke virágai is diszlenek. A túlvilági jutalom boldog tudata képezte erejüket s szilárdon megállottak. Pedig sokat, nagyon sokat kellett szenvedniök.

Alig hogy elcserélte Zsigmond király a lövöldi karthausiak babarcsi, sárkányi és kisludai birtokait, már is megindult a hajsza a szegény barátok ellen. Az új birtoktestek határjárása alkalmából, a szomszédos birtokosok, rég elfeledett, sokszor nem is létező jogcziméken, különféle jogokat kerestek és véltek megállapítandóknak; természetes, hogy miután akkor is, épen mint most, mindenkinek maga felé hajlott a keze — a maguk javára. A sok apró-cseprő per közül kimagaslott a telkii birtok határsértési pere.

Tagadhatatlan, hogy Telki egyike volt Somogy megye legvirágzóbb, leggazdagabb falvainak. Csakhogy birtokai igen sok birtokos között osztottak meg. A karthausiakon kívül, a tihanyi apát, a fehérvári káptalan, a margitszigeti apácák; Berényi Miklós, László és István; Nésa Tamás unokái: Miklós, Ferencz és Timót; Chew András fia Miklós; Bálványosi György s főleg Gordovai László fiai: Bertalan, Imre és László, formáltak Telkin kisebb-nagyobb földbirtokra igényeket. Midőn Lénárt lövöldi perjel, 1416. táján, Gordovai László fiai ellen a pert megindította, az összes birtokosok érintve érezték magokat olyannyira, hogy mindannyian ingeráltak a perbe. S midőn a nádori bíróság 1419. Vizkereszt ünnepén, a már is elhuzódott perben végtárgyalást akart tartani, egymás után jelentek meg a kiküldöttek, hogy küldöik jogainak biztosítását kérik.

Elsőnek Isaias dékán és fehérvári kanonok jelent meg. A székesfehérvári káptalan megbízásából jött és előadta, hogy a fehérvári káptalan még Szent István királytól 27 mansus nagyságú földet, négy aratrumnyi kaszálót, hatvan művelt és ötven parlagon heverő szőlőt s végül hatvanöt holdnyi erdőt kapott Telkin ajándékba. Ezen ajándékozott birtokot II. Endre 1228-ban, Zsigmond király 1396-ban és 1399-ben újjólag megerősíté. Isaias előadását okmányilag igazolta. Felmutatta ugyanis Zsigmond király 1399-iki privilegialis levelét, melyben az allegált adomány levelek, II. Endre koráig visszamenőleg, átírva voltak. Hozzá tette azonban a kanonok, hogy a káptalan e számos királyi megerősítés dacára sincs az érintett javadalom birtokában, mert annak egyrészét László bán fiai erőszakkal elfoglalták.

Isaias után Demeter pesti polgár emelt szót, ki magát mint a margitszigeti apácák megbízottját mutatá be. Demeter előadása szerint IV. Béla fia, István király, »ob reverenciam virginis gloriose« 1270-ben a margitszigeti apácáknak »in perpétuam elemosinam« oda ajándékozta Telkinek egyrészét, melynek nagysága azonban közelebből meghatározva nem lett. László király pedig 1280-ban »ad petitionem domine Elisabeth sororis sue karissime in monasterio beate marie virginis de Insula« megújította ezen adományt. Ezenkívül bizonyos Csató nevű királyi jobbágy Telkin birt örökös joggal némi birtokrészt, mely több részben összesen mintegy 19 hold szántóföldből, két rész kaszálóból és egy szőlőből állott. Csató a szántóföldeket ajándékképen, a szőlőt öt arany márka fejében átengedte a margitszigeti apácáknak. Azonban a szegény apácák mind e szép birtokot csak a papiroson bírták. Tényleg annyira elkallódott az a szomszéd birtokosok között, hogy alig maradt belőle valami. A bitorlásban itt is László bán fiai s Maguria comese Beke játszották a főszerepet.

A karthausiak perjelének előadásából tudjuk meg, hogy a pert Gordovay László ellen már Péter perjel indította meg. 1397-ben Eustách nádor Somogyvárott tartott nádori széket. Itt vádolta be Péter a birtorlókat. A nádornak ekkor sikerült az ügyet elintéznie, úgy hogy Zsigmond király többször említett cambialis levele alapján a határjárást elrendelte, sőt annak végrehajtását is keresztül vitte. Azonban ezen alkalommal egy ki-

sebb földrész még vitás maradt. A nádor ítélete erre vonatkozólag azt rendelte volt, hogy a veszprémi káptalan jelenlétében úgy a karthausiak, mint Gordovai László és Fanchi István fiai öt-öt tekintélyesebb s idősebb jobbágya, előlegesen a szent evangéliumokra esküt téve, alapítsa meg a valódi határokat. Ha pedig az alperesek a jobbágyság előállítását megtagadnák, akkor a határjárást a felperesek jobbágyságai magok végzendik. Mindkét esetben azonban a jobbágyság véleménye irányadó leendő. Az, kinek tulajdonába tartozónak ítélik ezek a vitás földet, a másik fél ellenmondása dacára is be fog vezetetni a vitás föld birtokába. A határjárás Bél Miklós, mint nádor ember és Tamás szerzetes jelenlétében tényleg végbe ment. A karthausi konvent birtokai az Ördög-völgye, Rad és Viz nevű falvak s bizonyos Luth nevű föld által határoltattak. A nádor birósága ezt azután hivatalosan kimondta s Gordovai László és Fanchi István fiaival közölte.

Hogy azonban a per ezzel még végett nem ért s a makacs alperesek a bíróság előtt meghajolni nem akartak, mutatja azon körülmény, hogy Lénárt perjelnek perujtással kellett élnie.

A perujtás Gara Miklós nádor birósága előtt lön folyamatba helyezve s ez végre, hosszas huza-vona után, erélyes fellépésével végett is vetett a Gordovaiak makacsságának. A fűnebb említett székesfehérvári káptalanon és a margitszigeti apáczákon kívül, kihallgatta a többi telkii birtosokat is. Ezek közt szerepeltek Demeter tihanyi apát és Csetneky László az esztergomi keresztesek perjele. Miután ily módon Telki birtok-területével a bíróság teljesen tisztába jött, a bemutatott oklevelek alapján új határrendezést rendelt el, melyben a karthausiak birtokai az 1395-iki határjárás értelmében lőnek megállapítva. Így végződött 1429. októberjében e monstruosus per, melyben, kuriosumképen említjük föl, négy felperes szerepelt s melynek ítélő okmánya huszonnégy régibb oklevél átiratát foglalja magában.¹⁾

A másik határsértési perben a konvent állott, mint vádlott a bírák előtt. Tamás rátholdi prépost ugyanis panaszt emelt Zsigmond királynál hogy »Dyós-Lapa« nevű birtokának határjárása alkalmával a fehérvári keresztesek, a lövöldi karthausiak és a margitszigeti apácák minden igaz ok nélkül, ellenmondottak. Zsigmond az ügy elbirálását Somogy-megye közönségére bizta. Az ellenmondóknak meghagyta, hogy követeléseiket okmányilag igazolják, Somogy-megye közönségének pedig, hogy a bemutatott határlevelek alapján állapítsa meg a határokat, azokat új jelekkel lássa el; ha pedig a felek ez alapon megegyezni nem tudnának, akkor a megye közönsége teljesen új becslést tartson.²⁾ Ezen királyi parancsból tudjuk azt is, hogy a fehérvári keresztesek »Ethyn« nevű birtokuk határában, az apácák és karthausiak pedig Eölyves, Théthés és Baar határában vélték magukat megrovidítottaknak.

Azonban Somogy-megye közönségének eljárása eredményre nem ve-

¹⁾ Lsd. Gara Miklós ítéletét eredetiben. Magyar Orsz. Levélt. M. O. D. L. 2870. V. ö.: még u. o. M. O. D. L. 10474.

²⁾ Országos levélt. M. O. D. L. 10748.

zetett. Mert ámbár a rátholdi prépost, 1429-ben, megnyerte Zsigmondtól az adjuticatoriális levelet s az ennek fogatosítására kiküldött somogyvári konvent a határjárást, 1430. május 13-án, mint a királyhoz küldött felterjesztéstől látható, tényleg elvégezte¹⁾, a béke a prépost és a karthausiak, nemkülömben az apácák között, még sem állott helyre. Már 1433-ban Gara nádor ez ügyben úgy a lövöldi konvent, mint a margitszigeti apácák ellen jogtalan ellenmondás miatt idéző levelet volt kénytelen kibocsátani.²⁾ Azonban Gara nádor időközben elhalt. Az új nádor választásig, a nádori bírósízek előtt folyamatban volt ügyletek lebonyolításával, a közjog értelmében, Palóczi György esztergomi érsek lön megbizva. Hozzá került tehát Diós-Lappa határügye is. György érseknek sikerült az ügyet legalább a karthausiakra vonatkozólag befejezni. Az előbbi ítéleteket feloldva új ítélő levelet adott ki, mely a lövöldi karthausiakra sokkal kedvezőbb lehetett, mert azok a somogyvári konventnek 1434-ben tartott határjárásába, annak április 25-én kelt jelentése szerint,³⁾ belenyugodtak. Ellenben az apácák a pert még tovább folytatták s György érsek még december 4-én is ítéletileg volt kénytelen ellenök fellépni.⁴⁾

A lövöldi konventnek azonban e határsértési perek elmúltával sem voltak nyugodtabb napjai. A kemény nyakú somogyi nemesek között csaknem folytonos zaklatásoknak volt kitéve. Legtöbb baja volt az Ajkai családdal. Jellemző fényt vett e család viselkedésére azon sajátságos körülmény, hogy a köziratok, melyekben e család szerepel, a minőket pedig elég nagy számban birunk, csaknem kivétel nélkül hatalmaskodás, határsértés és hasonló ügyekben lőnek kiállítva. Már 1313-ból tudjuk, hogy Ajkai Alap és Miklós, valamely jelentéktelen összekocczzanás miatt egymás birtokain tetemes pusztításokat vittek végbe;⁵⁾ Ajkai Istvánt pedig ugyanazon évben a veszprémi káptalan 5 arany márka fizetésére volt kénytelen elítélni, bizonyos Acsádi Benedek meggyilkolásáért.⁶⁾ 1324-ben a család Somogymegye alispánja előtt áll, azzal lévén vádolva, hogy birtokaitól a köteles terheket teljesíteni nem akarja.⁷⁾ 1329. május 1-én ismét a veszprémi káptalan ítél felettük Bánd hegyesdi várnagy ajkai birtok részének jogtalan elfoglalása miatt.⁸⁾ 1337. aug. 21. Ajkai András két lopott ló iránt eskü letételre ítéltetik, melyet e napon Detrik mester bizonyága szerint »apud ecclesiam, beati Regis Ladislai de Noua villa Luod(!)« le is tett;⁹⁾ míg három évvel később már ismét fia kénytelen esküt tenni

¹⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 12248. sz.

²⁾ Orsz. Levélt. Elench. Act. Clariss. Pos. 62. 42.

³⁾ Országos levélt. M. O. D. L. 12594. sz.

⁴⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár III. k. 59. l.

⁵⁾ U. o.: III. k. 60. l.

⁶⁾ U. o.: III. k. 60. l.

⁷⁾ U. o.: III. k. 72. l.

⁸⁾ U. o.: III. k. 147. l.

⁹⁾ U. o.: IV. k. 158. l.

Veszprém megye tiszttviselői előtt.¹⁾ Majd Otto zirczi apáttal gyűl meg bajuk, bizonyos ajkai birtokrész miatt 1349-ben²⁾ s csak nagy sokára Miklós nádor előtt tudnak kiegyezni.³⁾ És a mint nem tudtak megférti másokkal, úgy önmaguk közt is folyton viszálykodtak; 1313-ban és 1335-ben a veszprémi káptalan eszközölt köztük újabb osztályt;⁴⁾ 1364-ben pedig Bebek István országbíró bíraskodik Ajkay Klára férjezett Sáry Istvánné és Ajkai János gyermekei között.⁵⁾ Nem volt szent előttük az egyházi czélokra tett végrendelkezési intézkedés sem. Így midőn Sixtus mester, somogyi archidiaconus, az ajkai Szt. Remigről nevezett egyháznak némi kis földet, rétet, egy kuriát és egy malom-helyet hagyományozott, László veszprémi püspöknek kellett közbe lépnie, hogy e kis hagyományt az egyháznak Ajkai András és menyé Ajkai János özvegye ellenében, megmentse.⁶⁾

Ily szomszédokkal azután nem csoda, hogy még a karthausi rend is folyton ellenséges lábon állott. S ezen ellenségeskedés már akkor kezdődött mikor a kolostor még jóformán meg sem volt alapítva.

Az Ajkaiak már akkor viszálykodtak a lövöldi vendégnépekkel, mikor azok még Völgykö várához tartoztak. Antal veszprémmegyei alispán 1336-ban Ajkai András panaszára Osl fiát Domokost küldé ki ez ügyben bírónak. A viszály 1370. körül tört ki a lövöldiekkel. Érintettük, hogy Széchi Miklós országbíró már ez évben birságra ítélte Ajkai Istvánt a karthausiak ellen elkövetett hatalmaskodásért. S a rossz kezdetnek méltó folytatása lett. Azon csekély számú okmány, mely a későbbi török pusztítást elkerülve egy-egy nemesi család levelesládájában a karthausiak történetére vonatkozólag fennmaradt, csekély kivétellel nem egyéb, mint ezen ellenségeskedés folytán támadt folytonos perpatvar töredékes maradványa. A fönnebb támadt határsértéseken kívül jobbágy eltulajdonítások, jobbágy gyilkolások, egymás jószágában tett károk, erőszakos foglalások képezik mindazt, a mit a konvent történetéből ismerünk. Annak szellemi eredményéről, a szerzetesek munkálkodásáról, erkölcsi hatalmukról inkább csak a sejtés, mint a tudás alapján alkothatunk magunknak némi fogalmat. A török hódoltság talán sehol sem volt tartósabb, következményeiben sehol szörnyűbb, sehol pusztítóbb, mint épen a sok próbára tett Dunántúl ezen vidékén. Lehet, hogy az osztrákhoni karthausi zárdák szellemi hagyatékának feltalálása a lövöldi konvent életére is vetend majd némi fényt, de a mai körülmények között meg kell elégednünk azon homályos képpel, melyet a szórványosan talált adatok mozaikjából összeállítanunk lehetett.

A lövöldi konvent fenntebb elsorolt birtokain kívül Ajkán is rész-birtokos volt. Adatok hiányában nem tudjuk ugyan, hogy mily alapon, de tény, hogy 1387-ben Pünkösöd utáni szerdán »Haskwt« nevű Ajkai földrészbe

1) Nagy Imre: Hazai Okmánytár IV. k. 166. l.

2) U. o.: III. k. 159. l.

3) U. o.: IV. k. 99. l.

4) U. o.: III. k. 61. l. és IV. k. 153. l.

5) U. o.: V. k. 139. l.

6) U. o.: V. k. 136. l.

be lőnek vezetve s hogy ezen bevezetés ellen Ajkai István, Péter és Domokos a veszprémi káptalan előtt, május 22-én, tiltakozásukat jelentették be.¹⁾ És ezen tiltakozás óta a konvent ajkai birtokában nyugton soha sem maradt. Az Ajkai-ak képzelt jogaik biztosítását a törvényes uton meg nem nyerhetvén, igyekeztek a rendet folytonos zaklatás által anynyira hozni, hogy az, a jó béke érdekében, hajlandó legyen az egyezkedésre. Zsigmond és Albert uralkodását túl élte e hosszú per s belenyúlt egész Mátyás uralkodásába a nélkül, hogy egyetlen egy biztos adat vagy ítélet emléke maradt volna fönn a történelem számára.

Az országos tanácsnak egy 1451. márczius 29-én kelt s Veszprém-megye közönségéhez intézett meghagyásából tudjuk, hogy a per ez évben a kuriai bíróság előtt folyt. S ez alkalommal, mikor Ajkai Benedek és Lénárt, kik a pert nagy atyjuktól örökölték, a lövöldi perjellel oda fönn a kuriánál jártak, otthon újabb baj támadt. Ugyanis Veres Balázs, Rozsás Albert és valami György nevű ajkai jobbágyok, jobban vágytak a karthausiak, mint a szigorú ajkai család urasága után. Benedek előadása szerint, a nélkül, hogy jogos földesuraiktól engedélyt kértek volna, a magyar törvényeknek a jobbágy költözködésről hozott rendelkezéseit figyelembe nem véve, titokban átmentek minden jószágaikkal és hozzá tartozóikkal egyetemben, a karthausiak »Ardo leweldi« (Alsó-Lövöld) birtokára.²⁾

A magyar közjogban elvként lőn megállapítva a jobbágyok szabad költözködésének joga. A jobbágyok hazánkban mindenha nagyobb szabadságnak örvendtek, mint a külföldön. A középkor mancipális elvei ugyan némileg még a felvilágosodott szellemű Sz. Istvánt is békőiben tarták, de már ő is igyekezett azokat a kereszténység magasztos s a teljes egyéni szabadságot hirdető tanaival megegyezőbbekké tenni az által, hogy a szolgákról hozott törvényeiben a személyes szabadság korlátait kitágítá, s a felszabadulás lehetőségét épenséggel nem zárta ki.³⁾ Ezen jóakaró gondoskodást árúlják el Sz. László,⁴⁾ sőt II. András törvényei is.⁵⁾ Keményebben Kálmán király lépett fel a szolgák ellen. Kétségtelenül azért, mert az enyhe magyar törvényekhez nem szokott szolga népség túlságos szabadoságra ragadtatá magát s urainak hűtelen elhagyásával, a rendezett viszonyok megölő betűjét, a kóbor népségek számát szaporitá.⁶⁾

Nagy Lajosnak, korát fölülhaladó bölcsességet eláruló 1351-iki törvényei, a mint hazánk öszszes közjogának, úgy a jobbágyok szabad költözködésének történetében is kiváló helyet foglalnak el. Ezeknek 16-dik és 18-dik fejezetéből⁷⁾ meritjük az előbbi fejedelmek homályos intézkedéseinek

¹⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár IV. k. 225. l.

²⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár II. k. 313. l.

³⁾ Lsd. S. Steph. Reg. Decr. Lib. II. cap. 17., 19., 20. et. 71.

⁴⁾ Lsd. S. Ladisl. Reg. Decr. Lib. III. c. 21.

⁵⁾ Lsd. Andrae II. Reg. Decr. Anni 1222. c. 18. et. 19.

⁶⁾ Lsd.: Colomani Reg. Decr. Lib. I. c. 40 et 41; 77 et 80.

⁷⁾ V. ő.: Ludovici I. Reg. Decr. Unic. Anni 1351.

intentióit is, melyek mind arra törekedtek, hogy a szabad költözködés jogát úgy az olygarchák túlkapásai, mint a plebejusok politikai jogokra való éretlensége ellenében, tisztán megtartsák. Természetesen úgy, hogy azok a külellenségektől amúgy is folyton zaklatott országban, a belviszályok Eris almájává ne fejlődhessenek. Nagy Lajos törvényei a költözködés lehetőségét már világosan indokolják s azt a földes urak beleegyezésétől teszik csupán függővé; a végleges rendezést azonban csak a Tiers-Etat hatalmas pártfogója, Zsigmond király, vállalta magára. Ő volt az első, ki a polgári elemet politikai jogokkal ruházta fel s ugyancsak ő volt az első, ki a jobbágyok szabad költözködésének jogát is törvényileg decretálta s azt a jobbágyok szabad elhatározásától tette függővé.¹⁾ S ez kétségtelenül Zsigmond egyik leghumánusabb intézkedése volt.

Az 1405-iki törvények szerint, a jobbágyok még azon esetben is szabadon költözködhettek, ha földesuraiknak valamely birsággal voltak hátrálékban. Csak hogy ez esetben a földesúrnak joga volt, egy havi határidő leteltével, a volt jobbágyon a birságot behajtani. Hogy Zsigmond törvényének effektuálása nem ment nehézség nélkül, bizonyítja azon körülmény, miszerint az elköltözködő jobbágyok rágalalmazói ellen külön törvény szakaszt kellett felállítania. Azonban Zsigmond kedvezményéből a tartományok jobbágysai még ki voltak zárva s ezek csak később I. Ferdinándtól nyerték meg ugyanezen jogokat. A szabad jobbágy költözködésselre vonatkozólag ezentúl is számos intézkedés történt. Szilágyi Mihály kormányzó 1458-ban;²⁾ Mátyás király 1486-ban;³⁾ II. Ulászló Decretum májusában,⁴⁾ és 1495-ben⁵⁾ hoztak idevonatkozó törvényeket. Ezek szerint a költözködni óhajtó jobbágy; megnyervén földesura engedélyét, mindenek előtt az ugynevezett terragiumot volt kénytelen lefizetni, melyet a magyar jogszokás két dénárban állapított meg. Ha a földesúr a beleegyezést megtagadta, a jobbágy a szolgabírótól kérhetett orvoslást, sőt az ok nélkül ellenkező földesúr hat márkányi birságban marasztaltatott el. Ugyanezen birság fizetésére volt kötelezve viszont oly jobbágy, ki földesura engedélye és tudta nélkül távozott eddigi lakóhelyéről.

Természetes, hogy a szabadságra még meg nem érett jobbágyok a magyar törvények által biztosított jogaikkal gyakran visszaéltek. A legcsekélyebb ok elég volt arra, hogy régi földesuraiktól megváljanak. Megtörtént, hogy kivált Vizkereszt ünnepe táján, mely ünnep a magyar szolgálati viszonyban forduló időpontot képezett, az országban valóságos népvándorlás támadt. A főurak a jobbmódú jobbágyokat magukhoz édesgették, hogy azután kapzsiságukat annál jobban kielégíthessék. Ehhez járult, hogy a

¹⁾ Sigismundi Imp. et Reg. Decret. II. seu Minus Anni Art. 6 et 7. és Decret. III. ejusd. Anni Art. 14.

²⁾ Decret. Unic. Art. 15.

³⁾ Decret VI. sive Majus Art. 39.

⁴⁾ Decret I. sive Majus Art. 93 et 94.

⁵⁾ Decret II. Art. 18 et 22.

folytónos háború zajban a törvénynek érvényt szerezni nem lehetett. A zavaros időkben úgy a jobbágyság, mint a földesurak számos visszaélést követtek el. Ezen visszaélésekből azután a békésebb napokban végtelen hosszú viták, a törvénykezést bénító veszekedések, alapjukban jelentéktelen perek támadtak. Ily példával állunk szemben az ajkai nemesek által, hűtlenül eltávozott jobbágyság ellen indított perében is. Innét magyarázható azután az is, hogy kivált a daczosabb természetű dunántúli vidék társadalmi történetéből, nagyjából csak ily száraz meddő viták emléklapjai maradtak fenn.¹⁾

Ámbár tehát a jobbágyság szabad költözködésének jogát a magyar törvényhozás elismerte, az országos tanács, Ajkai Benedek panaszára, a szóban forgó jobbágyság ellen a vizsgálatot mégis kénytelen volt megindítani s elrendelni, hogy, ha tán távozásuk a hazai törvények kijátszásával történt, régi lakóhelyeikre erővel is vissza vezettessenek. Szükségesnek tartottuk a szabad jobbágyság költözködés történetét néhány röviden vázolt vonásban előre bocsátani, nehogy az elfogultság az országos tanács intézkedéséből pártoskodást vagy zaklatást véljen kiolvashatni.

Maga az Ajkai család által indított alapper 1459-ben Mátyás király ítélőszéke elé került. Ismerjük február 27-én kelt parancsát, melyben meghagyja a veszprémi káptalannak, hogy az alperes karthausi konventet Szt. György nyolczadára a királyi udvarba idézze be, a hol a per új tárgyalás alá fog vétetni. Ezen királyi idéző levélben, melyet Mihály lövöldi perjelnek és konventjének, Warazló János kanonok kézbesített, a peres birtokra nézve némi tájékoztatást találunk. A király előadja ugyanis, hogy Ajkai Benedek és Lénárt felperesek felpanaszolták neki, hogy mikor ők egyéb megyebéli nemesekkel, a király parancsára, a megye és birtokaik védelmével voltak elfoglalva, a konvent, Vizkereszt nyolczadán 1459-ben, Palóczy László országbirótól a köztük már régóta folyamatban volt perben, capitalis sententiát nyert s magát annak alapján »in dominium porcionis possessionarie in possessionibus utriusque Ajka et Bantfalva introduci et easdem sibi ipsi statuere procurassent.«²⁾ Hogy az ajkai birtokrész azon Hárskút nevű földrészszel, melybe a konvent 1387-ben lön bevezetve azonos azt az eddig előadottak után nagy valószínűséggel állíthatjuk. Milyen réven tartott azonban a konvent Bantfalvára igényt, azt adatok hiányában ép úgy nem tudjuk megfejtetni, mint nem ismerjük egyáltalában a Mátyás király által letárgyalt pernek eredményét. Kétségtelen azonban, hogy a per még ekkor sem ért véget, mert Ajkai Benedekről tudjuk, hogy e perben még 1470-ben Sz. Jakab apostol tizenketted napján, tehát augusztus 5-én, a lövöldi karthausiak templomában esküt volt kénytelen tenni. Sajnos, hogy

¹⁾ Ezen számos kellemetlenség végre arra bírta II. Ulászlót, hogy a jobbágyság szabad költözködésének jogát eltörölte s azt csak a szabad királyi városok jobbágyságaira nézve tartotta fenn. V. ö.: Decret. VII. Anni 1514. Art. 25—28. Csak I. Ferdinand állította azt vissza 1538-ban oly formán azonban, hogy a költözködés a földesúr engedélyétől függött s a terragium négy dénára lett felemelve. Lsd. Regn. Slav. Const. Cris. Art. 21 et 22. és Decr. XVIII. A. 1556 Art. 27.

²⁾ Hazai Okmánytár II. k. 348—350. ll.

ismét nem ismerjük az eskü tárgyát, mert a bevalló levél, a melynek megküldését Mátyás király október 9-én kelt parancsával ¹⁾ rendelte el, mind-
eddig napfényre nem került. Miután azonban az esküt Benedek egy kikül-
dött bizottság előtt tette le, mely László tihanyi apátból, András örsi pré-
post, Balázs dékán és Wámosy Albert veszprémi kanonokokon kívül még
Miskei Konthra István, Kéthelyi Bálint és Megyesi Márk nemesekből állott,
tekintve a magyar törvénykezés módját, elég biztonsággal állíthatjuk, hogy
a per tárgyát képező birtokok, ezen a helyszínéhez legközelebb eső tem-
plomban letett eskü alapján, az Ajkai család birtokába szállottak vissza.
Annál is inkább, mert a konvent eddig ismert későbbi okmányaiban e két
birtok nevével többé nem találkozunk.

Az 1470. év még újabb kellemetlenséget is hozott a lövöldi kart-
hausiakra. Boldis Pál az óbudai apácák gyurgi jobbágya fegyveres néppel
rátört a konvent szamárdi és lik-szamárdi birtokaira s ott nagy pusztítást
vitt végbe. Jelesül Szamárdon lerombolta egyik házukat s elpusztítá hozzá-
tartozó kuriájokat; Zabó Barnabás és Pap Miklós jobbagyokat pedig
elfogta s magával hurezolta. Lik-Szamárról több jószágot hajtott el s az
ellenkező Miklós jobbagyot megsebesítette.

A konvent e miatt szeptember 29-én panaszt emelt Szerafin perjel
által Guti Országgh Mihály palatinus előtt, ki az ügy megvizsgálásával,
Koronthnáról december 26-án keltezett levelével, a somogyvári Sz. Egyed
konventet bizta meg. A sümeghi konvent e megbízás alapján Pál szerzetest
küldé ki kebeléből, ki Babai Márton, mint királyi ember előtt, a helyszínén
vizsgálatot tartott s a mint 1470. december 29-én kelt jelentéséből kitűnik, ²⁾
a vádlók panaszát beigazoltnak találta. Az ügy tárgyalása nádori bíróság
előtt 1471. január 13-ára lett kitűzve, mely napra úgy a panaszlokat, mint
a vádlottakat a kiküldöttek meg is idézték.

Ha ilyen túlkapások még Mátyás szigorú kormánya alatt is megtör-
téntek, elképzelhető az ország társadalmi képe Ulászló gyáva, tehetetlen
uralkodása alatt, kit a főurak úgyis csak viaszbábnak ültettek a királyi
székbe. A közbiztonság a rendezett viszonyok alphája és omegája, alapjában
meg lön rendítve. Nem volt biztos a tulajdon, nem volt szent a személyes
szabadság. Jog és igazság csak írott malaszt maradt, a törvény holt betű.
Erőszak, hatalom: e két szó volt mindennek mozgatója. Ily körülmények
között nem csoda, hogy a karthausiak csendes hajléka, mely az isteni
igazságosság élő hirdetője, az erkölcsi súlyedség tikkadt legű Saharáján az
erkölcs oáza s mint ilyen már pusztá léte által a kapzsi főurak réme
volt, folytonos zaklatásoknak volt kitéve. S míg a konvent jobbágyai a
somogyi jobb érzésű nemeseikkel s egyéb hadi szolgálatokra kötelezett
népekkel a koronás fő szolgálatában fáradtak s a törvénytelen trónkövetelő
Miksa ellen állottak táborban, addig valami Kupi Pál nevű nemes job-
bágyait nem a haza, hanem saját telhetetlen kapzsisága kielégítése céljából

¹⁾ Hazai Okmánytár II. k. 354. l.

²⁾ Magy. Ország. Dipl. Levélt. 17101. sz.

fegyverzé fel s rabló módjára járta be a vidéket. Kivált a szegény néma barátok amúgy is megviselt birtokain zsarolt vérlázító kegyetlenséggel. Így megtámadá a konvent Nagy-Karádon lakó jobbágyát Boldas Mihályt, midőn Csikal nevű birtokukból volt visszatérőben s kifosztván őt, fél holtra kinezottan, az uton hagyta heverni. »Alsó-Gyerthán« nevű erdejüket pedig, melyet a rend a kuppi nemesekkel közösen birtokolt, önhatalmulag elfoglalta. Ez 1494-ben történt. A következő év újabb támadókat, újabb sérelmeket hozott a rendre. A nagy-karádi birtokkal szomszédos Kis-Karádon Szőke [Zewke] Péter és kis-karádi Tamás nemesek sok kárt okoztak a rend birtokaiban, vetéseiben. Történt, hogy Szőke Péternek ökrét, melyet tilosban lelt, bizonyos Mihály nevű bátor s hű karthausi jobbágy behajtott. Azonban saját igazának védelmét csaknem életével fizette meg. A két erőszakoskodó nemes ugyanis, Csókal Demeter és Hahozó Benedek nevű jobbágyaikkal, megtámadták s életveszélyesen megsebesíték. Ugyan így jártak Warga Mihály, Tóth Máté és Bálint thardi karthausi jobbágyok, kik Sz. Benedek napján a thuri vásárra menet a fehérvári Sz. Miklósról czimzett apátnak és Balázs thardi plebánosnak jobbágyai által támadtattak meg. Midőn pedig július 11-én Fodor György, Györfi János és Sebestyén meg Nagy Ferencz nagy-karádi jobbágyok a Thurmező városában tartandó annualis forum elé mentek, bizonyos ügyes-bajos dolgukban, Thuri Szánthó János és Halagosdi Chák Barnabás nemesek szolgálai: Bewy Péter és Miklós, Rajthót Balázs, Váry Ambrus, Lovas Tamás, Kovách György, Mikel Mihály és Gogan János rajtuk csaptak s szintén fél holtra verték. Thuri Kozma Simon ellenben a konvent »Naghreth« (Nagyréth) nevű somogy megyei rétét, melyet az néhai Thardi Balázs hagyatékából birt, erőszakkal eltulajdonította.

A szegény szerzetesek panaszuikkal magához a királyhoz fordultak, ki az ügyet a somogyvári konventnek adta ki megvizsgálás végett. János pap a somogyvári konvent kiküldöttje Thardi Miklóssal és Pál királyi emberrel jelent meg a helyszínen. Azonban az igazság szolgáltatás, a királyi parancs tekintélye már annyira lesüllyedt volt, hogy a nyílt vizsgálat eredményre nem vezetett s azért, mint a kiküldöttek maguk vallják, »kéz alatt« kellett tudakozódnok, hogy az igazságot kiderítsék. A tényállás teljes megállapítása után a királyi biztos megidézé ugyan a feleket október 8-ára a királyi udvarba, azonban tekintve Ulászló erélyességét igen valószínű, hogy a király meglegedett a formák teljesítésével s a szorongatott barátok orvoslást nem nyertek.¹⁾

Hogy a lövöldi konvent ily zaklatások daczára még mindig fönn tudta magát tartani, azt pusztán annak köszönheté, hogy a nagy királynak Mátyásnak emléke a magyarok közt még e kritikus időben sem ment feledésbe. A konvent ugyanis úgy Mátyás királynak, mint anyjának Szilágyi Erzsébetnek, kiváló pártfogása alatt állott volt. Tudjuk ezt Zsigmond perjelnek a kolostor függő pecsétje alatt kiadott leveléből, melyben Erzsé-

¹⁾ Lsd. a somogyi konvent jelentését 1495. aug. 5-éről Nagy J.: Hazai Okmánytár V. k. 380. s. köv. 11.

betet a karthausi rend s különösen a lövöldi kolostor iránt tanusított kegyességeért, a rend minden lelki érdemeiben részesíti. E levél, mely a lövöldi konvent okleveleinek, úgyszólván, egyetlen jól conservált emléke, 1460-ban kelt és főkép arról nevezetes, hogy épségben megmaradt pecsétjét még ma is bírjuk. A pecsét, melynek sikerült mását itt közöljük, hosszúdad tojás alakú. Fekete viaszba van nyomva s hártya papírról függ alá. Nyitott két-szárnyú oltárt tüntett fel. Közepütt a konvent védőszentjének Sz. Mihály arkangyalnak alakja látható. A szent jobbájában kardot, baljában mérleget tart s álló helyzetben van bemutatva. A pecsét körirata ez: S. CONVENTUS & SACTI MICHA — ELIS ORDINIS CARTUSIENSIS. Az oklevélben kitett kelett szerint 1460 X. cras In festo beatissimi Georgy incliti martiris, tehát a kortan szerint, 1460. május 4-én, lett az oklevélre nyomva.¹⁾

A tárkányi kolostorra szintén nehéz napok nehezedtek. A borsodi és hevesi közrendészeti állapotok épen oly sok kívánni valót hagytak hátra, mint a somogyiak. A mint nem maradhatott nyugton a szomszéd birtokosok zaklatásaitól a lövöldi konvent, ép úgy nem maradt, ment a tárkányi sem. Legtöbb bajuk volt a tárkányi néma barátoknak a kövesdi (most Mező-Kövesd) királyi helység polgárai-val és biráival, kik a barátok birtokait, kivált zsérczi és noszvaji erdejöket pusztiták.

A konvent panaszával 1456-ban László királyhoz fordult. Legalább a király ez évben hagyta meg Frangepán Dwym borsodi főispánnak és diósgyőri várnagynak, valamint a megye összes tisztviselőinek, hogy a karthausiak sérelmeit vizsgálják meg s őket az erőszakoskodó kövesdi polgárok és birák ellenében védelmükbe vegyék.²⁾ Hasonló parancsot kapott a királytól az egri káptalan is.

¹⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 15841. Közölte, a pecsét nélkül s csak rövid kivonatban Teleki: Hunyadiak kora XVI. k. 175. l.

²⁾ V. ö.: A leleszi bizottság jelentéséből Lehoczky F. jelent. a rábizott XIV. sz. jegyzők. Prol. Act. I. 11. sz. Századok: 1871. 614. s köv. II.

Az ügy elintézésére Frangepán Bogácsra hívta össze az érdekelteket; számosan jelentek meg. Ott volt a főispánon és a borsódi szolgabírákon kívül az egri káptalan küldöttsége: Illés tripolitáni főszentelt püspök, ki Hédervári László egri püspöknek helynöke és egyszersmind a béli apátság kormányzója volt; Thimár Antal örkanonok; Somogyvári Tamás és Novaji Mátyás mester kanonokok.

A szomszéd birtokosok közül megjelent: berzeviczei és cserépi Pohárnok István, András nevű fiával, valamint többen a szomolyai, pazsagi, daróczi, vathai és kistokai kis nemesek közül.

A mezőkövesdiek részéről ott voltak: Német Demjén bíró, Sartor (Szabó) Tamás, Gele Dömötör esküdtek. Saláp Mihály, Horváth Pál, Zsadan János, Korpás János, Barta Jakab, Kanth László, Olasz, Kalmár, Kis, Bátor és Themák lakosok.¹⁾

Természetesen, hogy a sérelem megállapítható legyen, mindenek előtt a zérczi és noszvaji birtokokhoz tartozó s a konventet illető erdőségek határaival kellett tisztába jönni. E végett a megjelentek felszólíták Tamás perjelt, hogy az erre vonatkozó okleveleket mutassa be. Tamás tényleg megfelelt a felhívásnak. Albert királynak egy 1439-iki átíratában a zserézi birtokról két határjáró oklevelet mutatott be; úgymint: IV. Béláét 1248-ból és Róbert Károlyót 1326-ból. Ezenkívül az érintett átírat magában foglalta még Cserép helységnek Zsigmond király parancsára 1434-ben készült határjárását. Miután ezen birtok a karthausiak sérelmes erdeivel határos volt ezen okmány a bizottságnak mérhetetlen szolgálatokat tett. A konvent igazainak védelmére talált. A bizottság meggyőződve a kövesdiek részére felpanaszolt sérelmek jogos voltáról, a tárkányi barátok javára ítelt. Meggyőződünk erről az egri káptalannak 1456-ban kelt relationalis leveléből²⁾ s nemkülömben az 1457-ben kelt királyi parancsból, melyet Kandra talált meg az egri káptalan levéltárában. Ebben ugyanis a király Frangepán borsódi főispánnak meg hagyja, hogy a kövesdieket az erdők használatától és a további kártételtől tiltsa el.

Kandra érintett munkájában a konventnek még egy peréről, a felső szomolyairól tesz említést. Azonban sajnós a forrás megnevezése nélkül csak annyit mond, hogy e birtokot a karthausiak Daróczi Jánostól és Egyházaskarlói Füzesi Gergelytől vették 1480-ban s hogy beigtatásuk alkalmával, Szomolyai Pál, Albert és Demeter ellenmondtak. Külömben a pernek 1486-ban a Szt. Máriáról czimzett tárkányi konvent kiegyezés által vetett végett.³⁾

¹⁾ Lsd.: Kandra Kabos, A segedelem völgyi karth. Tárkány mellett. Adatok az egri egyházm. tört. II. k. I. f. 17. l.

²⁾ Orsz. levélt. N. R. A. fasc. 1746. Nr. 11.

³⁾ Lsd. Kandránál m. f. 16. és 18. ll.

V. FEJEZET.

A husiták és a karthausiak.

A husiták a cseh és osztrák kolostorokban. Magyarországon elszaporodnak. A Vörös kolostort meglátogatják. Byedrzich a hitehagyott pap és rabló csapata a Szepességben. A Vörös kolostor újabb pusztulása. A Menedékszirt lángokban. Az elűzött szerzetesek Tárkányba és Lövdre menekülnek. A karthausiak visszatérése. Folytonos rabló támadásoknak vannak kitéve. A menedékszirtiek Lőcsén. A Lapis Refugii épül. Wernerfalva. A két Stoosz nevű birtok. Urbanfalva a konvent birtokában. A Menedékszirt erkölcsi súlyedése. Erdélyi János perjel pazarlása. Miklós és Jodok perjelek. Hedvig tesseni hercegnő meglátogatja a menedékszirti konventet. A templom helyreállítása. Lechnicz vagyona növekszik. Újabb privilégiumok. A Sváby-féle vétel. A várad-előhegyi prépostság és a karthausiak.

aklatás és lassú, de folytonos pusztulás volt az, mit a XV. század a karthausiaknak ajándokul hozott. Wicliff tanai termékeny talajra találtak Csehországban s buzgó személyesítőre a gyászos nevezetességre emelkedett Hus Jánosban. Az új tan romboló szelleme, az erőszakos elnyomás mind hevesebbé tévék a kedélyeket. Az izgatottság nőttön-nőtt s a társadalmi életbe elszármazott szellemi harc a nyers erő guerilláivá módosult. Harci zaj tölté be a templomok békéhez szokott ivboltzatait s a vallásos rajongássá fajult eretnecség, egyesülve a legközségesebb rablási dühhel, megkezdé pusztító munkáját. Minden a mi az orthodox egyházra emlékeztetett ádáz dühök áldozatává lett. Minden a mi akár nyílt, akár rejtett gazdagságot, kincseket sejtetett, főkép a templomok és zárdák, füstölgő romhalmazzá váltak.

Természetes, hogy a husiták dühét a karthausiak csendes hajlékai sem kerültek el. A fanatizált tömeg e zordon puszta falak mögött dús prédát remélt találhatni; mert elfásult szíve az evangéliumi szegénység magasztos eszméjét külső álarcz-

nál többre becsülni nem tudta. S midőn a zord Ziskának sikerült Prágában és környékén a lázadás zászlóját magasra emelnie, a fegyveres nép »tisztá« szándékát a prágai »Sz. Mária kertje« nek nevezett karthausi kolostor égő födele világítá meg.¹⁾

Csehországból a husita áradat, kivált annak a tháboríták és kelyhesek neve alatt ismert ágai, lassan kelet felé is el származott s Morvaországban a hydra csaknem egy idejüleg ütötte fel fejét ama lángokkal, melyek a dolai »Márienbuschnak« nevezett karthausi zárdát emészték el²⁾.

Hozzánk az eretnekséget a prágainak nevezett Faulfisch Jeromos lovag hozta be.³⁾ A magyarok által jellemzően »zsebrákoknak« elnevezett husita cseh rablókat pedig, Erzsébet anyakirálynő zsoldosa, brandeisi Giskra János honosítá meg.

Azonban már jóval előbb, Zsigmond uralkodása alatt is találkoztak egyes kóbor husita csapatok Magyarországon, kik, Fridrich előadása szerint, 1434 körül már annyira mentek, hogy titokban egyesülni s az országot hatalmukba keríteni akarták.⁴⁾ Tényleg kisebb fa-várakat építettek s azokból törtek a védtelen népre, vérfagyasztó kegyetlenséggel kinozván őket. Legalkalmasabb talajnak az ország felső vidéke s kivált a Szepesség bizonyult. Az 1449-iki pesti gyűlés már azt írta Lasocki Miklós krakói dékánnak, mint Magyarországnak a szent szék mellett lévő római követének, hogy a legtöbb plebánián már két szín alatt áldoznak.⁵⁾ És épen ezen északi rész volt leginkább kitéve a cseh martalóczok rabló támadásainak.

Dlugoss egykorú lengyel történetírónak feljegyzése szerint,⁶⁾ a Szepességbe egy nagyobb csapat 1431-ben tört be. Ez Koributh seregének töredéke volt, mely állítólag Gliviczában, Zavischa, Wrzaschowszki meg Womierek vezetése alatt állott.

A rabló csapat sas tekintetét nem kerülhették el a Vörös kolostor erősítéshez hasonló falai, melyek között nagy kincseket véltek lapangani. Kirándulásuk tehát, melyről különben Dlugosson kívül, a lechniczi szent-antal-völgyi konvent későbbi krónikása Hadbabny Romuald is megemlékezik,⁷⁾ most kizárólag a karthausiakat illette. 1431-ben törtek a védtelen s meglepett zárdára s azt teljesen kipusztították. Elrabolták a templom összes ékszereit, a kelyheket és misemondóruhákat, szétszórták a konvent legdrágább kincsét, a templom sekrestyéje mellett elhelyezett könyvtárt. Miután azonban kapzsiságukat a magukban véve csekély értékű templomi szerek ki nem elégíthették, csalatkozott reményük vérszomjja

¹⁾ V. ö.: Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. T. V. Litt. R. p. 234.

²⁾ Reichenlechner: Der karthäuser Orden stb. 86. l.

³⁾ Az első értesítést erről 1410-ben vevé Kanizsai János érsek Schillenberg Endre paussai kanonoktól. V. ö.: Lányi-Knauz Magy. Egyht. I. k. 684. köv. II.

⁴⁾ V. ö.: Hist. Salv. Prov. I. k. 6 l.

⁵⁾ Katona: Hist. Crit. XIII. k. 656. l.

⁶⁾ Lsd.: Hist. Polaniae Lib. XII. ad A. 1431.

⁷⁾ Lsd.: Wagner-nél Analecta T. III. p. 187.

fajult s dühük a szegény barátok ellen fordúlt. Némelyeket lemészároltak, másokat megsebesítve holt elevenre vertek s a leggyalázatosabb gúnyolódásokkal illeltek. Legrosszabb sorsa volt a konvent perjelének Mihálynak. Ezt ugyanis a rablók vallatóra fogták, hogy az elrejtetteknek vélt kincsekről felvilágosítást adjon s miután Mihály a nem létező kincseket meg nem jelölhette s a kínzások daczára hallgatott, nem tekintve a szegény szerzetes öreg korát, magukkal hurczolták őt. Visszatért e még valaha az elkinzott perjel önsanyargatása helyére, vagy a martalóczok vad keze között lehelte ki kizárólagosan Isten szolgálatában fáradott szelid lelkét, nem tudjuk, mert további sorsáról sem Dlugos, sem a kolostor hagyományában jártas Romuald atya, felvilágosítást adni nem tudtak.

Még látszott a vandal pusztítás nyoma a kirablott kolostoron, még mindig synlették sebeiket a megkinzott szerzetesek, midőn északon ismét feltűnt a rabló csehek hadának előfűtarja, a felégetett falvak és meggyújtott erdők füstje. Most 1433-ban nagyobb számban, állandó tartózkodásra jelentkeztek a rettegett rablók.

Egy góth betűkkel irt késmárki kodex szerint, melyet Wagner közöl *Analectáiban* »Urbis késmarkiensis ab Anno MCDXXXIII. ad MDXLVII. memorabilia« czimű szakaszban¹⁾, s mely az író saját tudósítása szerint 1436-ban kezdetett íratni s 1547-ig lön folytatva, fel van jegyezve, hogy a táboriták 1433 Szt. Márk evangelista napján törtek be újjólag a Szepességbe nagy számu kocsival és lóval, valamint húszezer gyalogossal. Megerősíti a kodex ezen állítását, eltekintve a táboritáknak a krónikás által minden esetre túl becsült számától, maga Dlugos, de megerősíti Hain Gáspár löcsei krónikája is; bár ez utóbbi a betörés napját az 1456-iki Giskra-féle betörés napjával téveszti össze.²⁾

Dlugos előadása szerint a táboriták vezére, egy hitehagyott pap, névleg Byedrzych volt, ki Sziléziából jövet, értesítve levén, hogy Zsigmond király császárrá való megkoronázása miatt Itáliában időzik, a legalkalmasabbnak tartá az időt a betörésre. A lengyelek, kiket a közös baj ismét szövetségbe hozott a magyarokkal, saját belháborúikkal voltak elfoglalva. Byedrzych ellen tehát hadat nem küldhettek. Megkellett elégedniök azzal, hogy a Misliniczen át Magyarországba vezető utat fa törzsekkel és földhányásokkal elzárták. Csakhogy ily akadály csak késleltette s nem hátráltatta a rablók előre nyomulását. Fejsze és tűz megnyitá az utat, s a rablók minden ellenállás nélkül csakhamar Késmárk előtt termettek, melyet Perdus nevű kapitányuk rövid ostrom után el is foglalt.³⁾

Ezen betörés alkalmával a rablók útjába eső Vöröskolostor ismét áldozatul esett. Romuald atya a karthausiak hagyománya alapján beszéli,

¹⁾ T. II. p. 105—109.

²⁾ A *Magazin für Gesch. Statist. und Staatsrech der österr. Monarchi-féle* válalat kiadása ezen betörést, nyilván hibás másolatot használván, 1415-re teszi.

³⁾ V. ö.: Dlugos: *Hist. Pol. Lib. XII. ad A. 1433.* Hain G. krónikája Wagner-nél P. II. p. 11. p. és A késmárki codex adatai P. II. p. 105.

hogy a husiták ez alkalommal Vöröskolostort újra elpusztíták s véglegesen kirabolták. A még fennmaradt néhány szerzetes egy ideig a legnagyobb nyomorban itt tengette életét, pusztán az emberi könyörületből nyervén mindennapi betevő falatját. Csakhogy a husiták fél munkával nem elégedtek meg. Midőn a hazájából száműzött Frigyes orosz herczeg vezérlete alatt egy nagyobb csapat Czorstyn táján váracsot épített, addig zaklatta e biztos fészkből a Vöröskolostorban még hátra maradt barátokat, hogy azok végre is a szívükhöz nőtt helynek Isten hozzádot mondani s egyéb kolostorokba vonulni voltak kénytelenek.¹⁾

A Menedékszirt, melyet eddig megkimélt a romboló csoport, ez évben szintén nem kerülte el a pusztulást. A vad csorda eljutott ezen a világ szeme elől teljesen elzárt zárdába is. A kolostort kirabolták, a szerzeteseket kiűzték belőle, a pusztán maradt épületeket pedig, rendes szokásuk szerint, tűz martalékává tevék. Az előzőtt szerzetesek békésebb vidékre távoztak, hogy más kolostorok vendégszerető falai között vonuljanak meg. »A szerencsétlen pusztulás után hosszú időre megszűnt a Szepességben a zsoldárok Istent dicsőítő szózata s a karthausiak elhagyatott zárdáinak romjain gyökeret vertek a fali cserjék s fű és moh lepte el a megszentelt falakat.« Így beszéli azt a Menedékszirt névtelen krónikása.

Hová menekültek az előzőtt karthausiak? E kérdésre a krónikás csak ezen fukar szavakkal felel: más kolostorokba. Azonban a történet buvár fürkésző szeme könnyen megtalálhatja a magyarázatot, ha a Szepesség akkori körülményeit, és a krónika egyes homályos helyeit, az összkép keretébe illeszti.

A menekülő szerzetesek a Szepességben nem maradhattak, mert, épenséggel nem valószínű, hogy a cseh rablók a szegény karthausi kolostorokat pusztíták el csupán, s a keresztesek, a benczések aránytalanul gazdagabb és szintén védelem nélkül szűkölködő zárdáit meg kimélték volna. Tovább az ország nagyobb békének örvendő részében kell tehát e menhelyeket keresnünk. S itt önkénytelenül a szomszédos tárkányi Szűz Mária kolostor és a nagy hirre vergődött lövöldi paradicsom-völgy merül föl képzeletünkben. És tényleg az Egerben található Fábry Károly-féle kéziratban Kandra azt találja feljegyezve, hogy a lechniczi és menedékszírti barátok tárkányi testvéreiknél húzódtak meg.²⁾ Igaz, hogy a kézirat az évet 1451-re teszi, csakhogy az évbéli tévedés nem foglalja magában már a dologit is.

A karthausiak csak 1450. körül kerültek vissza a Szepességbe s fogtak az elpusztult zárdák javításához. A szent-antal-völgyi konvent perjele Gábor, a Menedékszírté Monesser János lett. Mindketten határozott akarattal megáldott tetterős férfiak voltak, kiknek rövid idő alatt sikerült a kolostorokat annyira-mennyire helyre állítaniok. Azonban alig tudták meg ezt a cseh martalóczok, rögtön rajta ütöttek a kolostorokra s azokat újból kirabolták. Ezen alkalommal a Vöröskolostor kisebb kárt

¹⁾ Lsd. Wagner-nél: *Analecta* P. II. p. 76.

²⁾ V. ö.: Kandra: f. i. czikkét i. h. 19. l.

szenvedett s bár folytonos kisebb mérvű rablásoknak volt kitéve, lakói bár nagy ügygyel-bajjal, még fenntartották magukat. Nagyobb csapás érte a Menedékszírtet. Ezt a rablók annyira sanyargatták, hogy a csak imént visszatért barátok azt ismét kénytelenek voltak elhagyni. Ez alkalommal 1453-ban¹⁾, a névtelen karthausi világos előadása szerint, Lőcsére vonultak, hol az általános káptalan és a király beleegyezésével végleg megtelepedni óhajtottak. Ezen czélból a király-liká nevű árok mellett házat is építettek. 1455-ben László király e házukat minden teher, szolgálat és kézi-munka alól felmentette, a városnak pedig kárpótlásul 5 arany forintot engedett el a királyi adóból.²⁾ A lőcsei polgárok a magok részéről lehető gyakori alamizsna adással igyekeztek könnyíteni a szerencsétlenül járt konventen. Az új ház szomszédságában állott a Szt. Lőrincz kápolna, melyben az Istentiszteletet végezték. E kápolna még 1786-ban is létezett. Keresztély ménhardi plebános pedig Lőcse közelében nagyobb földterületet s a szikszói hegyen három szőlőt vett számukra. Ez képezte ez időben, a házakat övedző kerttel egyetemben, egyedüli birtokukat.³⁾

Nagy sokára végre jöttek a békésebb napok. Hunyady Jánosnak és fiának a dicső Mátyásnak erős keze, hosszú harcok után, megfékezte Giskrát s ezzel a zsebrákok ijesztő hatalmaskodását is megtörte.

A béke beálltával, 1462-ben, a látókövi konvent ismét visszazsált régi fészkebe, mely sokkal jobban megfelelt a rend feladatának, czéljának, mint a népes Lőcse zajosabb lege. Tamás perjel vezérlé vissza a csapatot. Tamás, ki előbb aggsbachi perjel volt, öreg ember létére nagy szorgalommal fogott a zárda épületeinek helyreállításához, az elpusztított birtokok új berendezéséhez. Fáradozásai közepette 1463-ban, egy évi rövid kormányzás után érte utól a halál; utóda a nagybányai születésű Gábor lett, ki a lövöldi konventnek volt fogadalmasa.⁴⁾ Gábor perjel első sorban az elpusztult épületeket állitá helyre. Főgondját azonban mégis a parlagon heverő földbirtok vette igénybe.

Említettük, hogy Farkasfalvi Illés mester Wernerfalvát oda adományozta a rendnek. Ezen kisebb birtoknak rendezése igen kívánatos volt, mert a konvent hosszas távolléte miatt a Wernerfalván felnőtt újabb generáció a szolgálati kötelezettségekről, melyeket Wernerfalva első birtokosai és alapítói, Jordán comes meg Illés mester megállapítottak volt, teljesen megfeledkezett. S ez volt oka, hogy a nevezett főuraknak Wernerfalva birtokviszonyát magában foglaló levelét, Gábor perjel, Gáspár procurátor közvetítésével, a szepesi káptalan által átíratni kérte 1471-ben. Ezen 1295-ben kelt oklevél szép példája annak, hogy miképen keletkeztek a középkor falvai és helységei. Jordán és Illés közösen birtak egy Súlyomkö

¹⁾ A névtelen krónikás 1454-re teszi; azonban a lőcsei könyvtár kolumnájának falkarczolata ismét 1453. mellett bizonyít. Lsd.: Wagner: *Analecta* P. II. p. 347.

²⁾ Ország. levélt. *Acta Jesuit Leucsov* 112.

³⁾ Lsd.: a névtelen krónikást Wagnernél i. h. p. 76.

⁴⁾ Lsd.: A névt. krónikást Wagner: P. II. p. 77.

felé fekvő erdőt, melynek azonban a közlekedés gyarló volta miatt kevés hasznát látták. Közösén elhatározták tehát, hogy az erdőségben új falut alapítanak. Ezen célból egyességre léptek bizonyos Werner nevű vállalkozó férfúval. A nevezett urak átadták Wernernek a helyet, és őt az ott létesülendő helység soltészává tevék, egy fél laneusnyi földet és egy fél malmot adván neki birtokul. Werner erre vállalkozó népet gyűjtött, megkezdé az erdőség egy részének irtását s a falu építését. Hogy azonban a nép az építéshez kedvet kapjon s hogy azt könnyebben létesíthesse, a földesurak minden jelentkezőnek 15. évi adómentességet s különféle szabadsalmakat biztosítottak. Így az új lakosok maguk választák az urasági sáfárt, ki az egy fertót meg nem haladó ügyben fölöttük bíraskodni fog. Az egy fertót meghaladó ügyek, az egyesség szerint, a földesurak és Werner közös bíraskodása alá tartoztak s a birságnak $\frac{2}{3}$ -ada a földesurakat, $\frac{1}{3}$ -ada a soltészt illette meg. Az új lakosoknak megadták a szabad plebános választás jogát is. Ennek fejében azonban a templomot közös erővel kellett felépíteniök. Minden lakosnak joga volt sörfőzöt állítani föl; s a közelfekvő erdőkben szabad vadászati és fajzási jogot nyertek. A 15. év elteltével, mely egy ilyen kisebb arányú falunak felépítésére teljesen elég idő volt, minden laneustól, Szt. Márton napján, adófejében egy szepesi scatera értékű aranyat s templom ünnepén egy tyúkot, egy köből zabot, egy kenyeret voltak kötelesek a földesuraknak fizetni. A földesuri jog elismeréseül pedig az egész község közösén egy darab szarvasmarhát és egy hordó sört volt köteles fizetni. Természetes, hogy a 15. évi adómentesség, különösen ha a vállalkozó annak előnyeit a nép előtt ügyesen ki tudta emelni, csakhamar odacsödité a foglalkozás és lakás nélkül szűkölködő népet s az egyes vadonok helyén csakhamar virágzó falvak, virágzó helységek keletkeztek. Így keletkezett Wernerfalva s kétségtelen, hogy így keletkezett a mai helységek nagyobb része.¹⁾

A konvent újabb birtokai között két Stoosz nevű faluval találkozunk. Az egyik Szomolnok közelében feküdt, s Kiszthner János birtokát képezte. Ezt a konvent még 1449-ben, tehát visszatérése idejében vette meg, valószínűleg valamely könyörületes lélektől kapott 23 jó magyar forintért.²⁾ A másik Stoosz tornamegyei helység volt s birtokosául Weyehardt kassai polgárt vallotta. Weyehardt a karthausi rendet zárdaik elpusztulását követő bolyongásuk alkalmával ismerhette meg s akkor annyira megkedvelte, hogy Erasmus nevű fia beleegyezésével, ezen stooszi birtokát örök joggal a menedékszírti zárdának engedte át. A tornamegyei Stoosz, bár kisebb terjedelmű falu lehetett a szepesmegyeinél, mégis mint birtok a karthausiakra sokkal előnyösebb volt. Az adományozásról szóló okmány, melyet a szepesit káptalan 1484. május 18-án állított ki,³⁾ tágas jól felszerelt

¹⁾ Több példát olvashatni Wagner-nél *Analecta* P. I. p. 442 et sqq.

²⁾ Lsd.: Wagner *Analecta* P. I. p. 426.

³⁾ Eredetije a Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 18967. sz. a.

földbirtokot, erdőségeket és rétet említ, melyekhez ezenkívül még egy fél malom is tartozott. S mindezt a rend függetlenül élvezheté.

A szepesmegyei Stoosz ellenben Szomolnok városának hűbérjoggal alávetett helysége volt. Lakói nagyobb részt szegény bánya munkások voltak, kik a város közel fekvő bányaiban nyertek alkalmazást. S épen a falu ezen önállástalan állapota miatt a szomolnoki polgárok és az új birtokosok között gyakori súrlódások támadtak, melyeknek a következő időszakban, mint látni fogjuk, Boldizsár perjel jóakarattal párosult békülékeny szelleme vetett véget.

A menedékszírti konventnek ezen időszakban legnevezetesebb birtokszerzeménye kétségkívül Urbánfalva volt.

Urbánfalva, mely a Lapis Refugiától kevéssé nyugatra Édesfalva és Tamásfalva között feküdt, nagyobbbrészt a Kolyn és Sybak családok birtokát képezte s lassanként, részint vétel, részint zálogjog czimen szállott a konventre.

Már 1474. április 7-én Urbánfalvi Sybak János leányai: Dorottya és Magdolna, zálogba adtak a konventnek 30 hold földet az urbánfalvi határból. A konvent a családnak 22 arany forintot adott s a zálogbirtokot, ennek fejében, joga volt harminczkét évig szabadon használni és birtokolhatni. Ezen idő lefolyása után a családnak 22 forint lefizetése mellett szabadságában állott a földeket visszaváltani. A határidő elmulasztásával azonban, a zálogba vett földek örök joggal »pro perpetuo testamento« a konvent birtokába mennek át. Ez a 32 év elmultával tényleg meg is történt. A család a birtokot nem váltá többé vissza; miért azután György procurátor a szepesi káptalan által 1474-ben patens alakban kiadott záloglevélnek végleges átiratását, kérte. Az átiratás a rendes formák és klausulák mellett 1509-ben történt.¹⁾

A Sybak-féle birtok másik részét, 60 holdat, a konvent 1594-ben 40 arany forintért megvette. Ezen 60 hold ugyanis Urbánfalvi Sybak Magdolna leányának Zsofiának jutott örökségképen. Zsafia idővel Kisfaludy Mártonhoz, majd ennek halála után Kisfaludy Hynkó Henrikhez ment nőül. Második házasságát megelőzőleg, tehát mint özvegy, egy időben pénz-zavarba jutott s a karthausiak konventjétől 40 aranyat vett föl.¹⁾ Később azután, már mint Hynkó neje, a konvent szives előzékenysége iránt való hálából, a kapott pénz fejében, örök joggal engedte át nekik ezen aránytalanul értékesebb birtokát. Az adomány vétel alakjában történt. Az adásvévesi szerződést márczius 19-én kötötték meg Kisfaludy Gáspárral és Hynkó Henrikkel, mint Zsofiának, a jogos birtokosnak, meghatalmazottjaival.²⁾

Végre 1520-ban megszerezte a Menedékszírt a Sybak-féle birtok

¹⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 17665 sz. a. lsd. az átirat eredetijét.

²⁾ Az oklevél olvasható a szepesi káptalan egy 1580-ban Czobor-Szent-Mihályi Czobor Imre palatinalis helytartó kérésére készült átiratban: Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 21268. sz. a. — Az oklevél meg van másolatban Hevenesi M. S. T. XL. p. 15–19. de meglehetősen hibásan. Így »Kysfaludia« helyett »Kisfalugyiá«-t olvas.

harmadik s utolsó részét Sybak Gertrudtól, ki Zsafia unokanővére volt. Ezen rész 26 hold földből s egy megfelelő rétből állott. Gertrud, mint a szepesi káptalannak november 9-én kiállított oklevelében maga mondja, annyira megszorult, hogy másképp nem segíthetett magán, mint ha birtokát eladja. Hogy a birtok mégis jó kézbe kerüljön s a meny nyire lehetséges ujjolag egyesítessek, ő is a menedékszírti barátoknak ajánla azt fel. A Menedékszírt 17 arany forintot ígért érte s miután ezen összeg Gertrudot kielégíté, a birtok a konvent tulajdona lett. S így Urbánfalvi Sybak János teljes birtoka, minden hozzátartozóval, rétekkal, erdővel egyetemben a karthausiak kezében egyesítve lön. Gertrud mindazonáltal kiköté magának, hogy a birtokhoz tartozó erdőket és cserjéseket élete fogytáig élvezhesse. A konvent Gertrúd kérésébe, tekintve a jutányos árat, kész örömmel egyezett bele.¹⁾

Időközben megvette a konvent Philefalvi Kolyn László nemesnek urbánfalvi birtokrészét is s abba Ulászlónak 1494-ben kelt parancsára a szepesi káptalan által lön bevezetve.²⁾

A Ker.-Sz. Jánosról czimzett menedékszírti konvent eme gyors felvirágzását és emelkedését épenséggel nem köszönheté saját neveltjeinek. És ezt nem is csodálhatjuk. A kipróbált, tapasztalt erők, a sok hercezhurczától elbágyadva hajták fejüket nyugalomra. Nagyobb részük ott találta sirját virágzó zárdájuk üszkös romjai alatt. A zaklatások folytán megszűnt a kolostor rendes élete s a löcsei kényszer hajlék sem volt alkalmas arra, hogy az elveszett erőket újjak nevelésével pótolja. Gábor perjel odaadó buzgósa csak kevés eredményt tudott felmutatni, s azt is a mit élete feláldozásával szerzett és tett, az alchimia, az aranykő feltalálásának rögeszméjében szenvedő utódja, Erdélyi János, elharácsolta. »Conflavit aurum« mondja ez utóbbiról a névtelen krónikás, »et dissipavit argentum«. Ily körülmények között az általános káptalannak kellett közbelépnie. Jánost, ki különben maurbachi fogadalmas volt, a konvent megfosztá a perjelség méltóságától s helyébe az általános káptalan, 1478-ban, Miklós maurbachi perjelt, német születésű kitűnő férfiút küldött, ki a zárdát különben is már, mint a tartomány vizitátorja, alaposan ismerte.

És ez a Miklós lett a Menedékszírt regenerátorává, ujjá alakítójává.

Miklós 14 évig állott a konvent élén. Ezen idő alatt visszahelyezte azt régi tekintélyébe. Főgondját a zárdá roskadozó falainak helyre állítására fordította. Miklós rokonszenves alakja, odaadó fáradozása Mátyás királynak is feltűnt. Kedvéért kiváló pártfogásában részesítte a konventet. Így a többi között elrendelte, hogy évenként, Sz. Miklós napján, a kon-

¹⁾ Lsd. az okirat eredetijét Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 23456. sz. a.

²⁾ Lsd. a szepesi káptalan jelentését Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 20181 sz. a. Mind szomszéd birtokosok szerepelnek: Chantafalvi Krih János; Sz. András Simon; Édesfalvi Jakab; Marczalfalvi László és János nemesek; Laogh András és Cnob György a Villa Compositi providusai György és István lecheni bírók. A bevezetést Szebeni András mester-kanonok és Jánosfalvi Tóbiás Miklós k. e. teljesíték.

vent élrelmezésére a Kassa városában lakó harminczados huszonnégyszáz arany forintot fizessen ki.¹⁾

Miklós 1491-ben freidniczi perjellé választatott meg. El kellett hagynia az országot. De nem tehette ezt a nélkül, hogy a konvent jövődjéről sorsát ne biztosítsa. Ez okból utódjául Tornai Andrást ajánlotta, kinek kiváló képességeit, buzgalmát ismerni és becsülni tanulta. Tornai András idegen származású volt ugyan, de mint a tárkányi monostor fogadalmasa megtanult magyarul s magyarnak vallotta magát. A konvent megfogadta távozójának tanácsát s megválasztá Tornait. És András a beléje helyezett bizalomnak teljesen megfelelt. Ifjú erővel fogott a kolostor helyreállításának folytatásához. A névtelen tudósítása szerint, ő építette a monostor falain kívül létezett kápolnát, hidat vezetett a Hernád vizére, megújította a testvérek éttermét, újraépíté az alsó kolostorhoz tartozó vendégházat, bővíté a konyhát s kitágítá a halastavat. Ezenkívül pedig magát a felső-monostort is bővíté, a mennyiben egy új cellát építtetett hozzá. Főérdeme azonban, hogy az ujonczok felvételével és nevelésével a konvent szellemi sikerét biztosította. Midőn 1500-ban behúnyta szemét azon vigasztaló öntudat kíséré sirjába, hogy saját neveltjében, a wagnerdrüsseli születésű Jodokban, méltó utódot s megkezdett művének buzgó folytatóját hagyta örökségképen az általa helyreállított monostornak.

Jodok András utódjává választatván, leginkább a templomra fordítá figyelmét. Lankadatlan szorgalmának sikerült azt oly fényessé tenni, minő sem azelőtt, sem azután többé nem volt. A templom ugyanis külső díszítvényeiben sokat szenvedett a cseh rablók betörése alkalmával. Az új perjel tehát, első sorban, ennek helyreállítására törekedett. Munkáját nagyban megkönnyíté Zápolyai István palatinus özvegyének, Hedvig hercegnőnek nagylelkű anyagi áldozata. Hedvig hercegnő kiválóan vallásos jellemű nő volt. Szeretett férje halála után, egyedül a jótékonyásban keresett és talált örömet. De mint fennkölt szellemű hölgy, jótéteményeit nem pazarolta minden meggondolás nélkül. A valódi szükség, az érdem voltak irányítói. A karthausi rendet, annak magasztos erényeit, mély vallásosságát még férje életében tanulta ismerni. Megtörtént, hogy különösen a lövöldi konventből egyes szerzetesek a nádor udvarában is megfordultak. Hiszen tudjuk, hogy ügyes-bajos dolgaik miatt gyakran kellett a kúriai bíróság előtt személyesen megjelenniök. Ily alkalmakkor ismerkedett meg velök a nádor. Megszerette s bizalmasaivá tevő őket. S midőn 1499-ben vagyonáról, melyről mesés dolgokat beszél a történelem, végrendelkezni kívánt, bizalmi

¹⁾ Mátyás király ez időtájtban maga is megfordult a Szepességben. Hain Gáspár és a Leibitzer-féle krónika, valamint a késmárki krónika, megegyezően Mátyás látogatását 1474-re teszik. Kétségtelen, hogy ez alkalmossal meglátogatta a karthausiakat is s innen származtatható a Menedékszirt iránt tanusított jószívűsége. Miklóssal Mátyás bécsi hadjárata alkalmával ismerkedhetett meg. Miklós 1482-ig mint perjel és visitátor, 1484-ig mint közönséges szerzetes élt a Bécs mellett fekvő Maubachban. Mátyás adományát Chartuinus atyának 1484-ben Henckel János számára kiállított elismervényéből ismerjük. Lsd. Teleky: Hunyadiak kora XII. k. 272. l.

emberül első sorban egy szerény karthausi szerzetest választott. Mihály atya, kit a Pápán keltezett végrendelet megnevez,¹⁾ kétségtelenül a Sz. Mihály kolostor tagja volt. Talán épen Mihály atya vigasztaló szavai jutottak eszébe a megszorodott özvegynék, midőn férje halála után szepességi birtokaira vonult vissza. Csendes magányában felújult előtte az alázatos szerzetes asketikus alakja s mind höbb és höbb vágyat érzett a maga egészében ismerni meg azon rendet, melynek életszentségéről, szigorú szabályairól oly sokat hallott beszélni s melynek egyik tagjával élete legkésőbb pillanatában ismerkedett meg. A Menedékszirt közel volta csak növelte jámbor kívánságát. Ennek teljesítése azonban nem csekély akadályokba ütközött. Tudjuk, hogy a karthausiak elve, Sz. Brunó idejétől kezdve, nem engedte meg, hogy nő a kolostor küszöbét átléphesse. Hedvig mindazonáltal megkísérlé az engedély kérést s egyenesen a Chartreuse perjeléhez fordult. A rend generálisa, az általános káptalan beleegyezésével, 1506-ban megengedte a tesseni hercegnőnek, hogy »tiszteséges« nő kísérettel »cum honesta comitiva virginum, ac mulierum« a kolostorba beléphessen s azt megtekinthesse. Nem tudjuk ugyan, hogy mily okok birták rá az általános káptalant, hogy Hedvignek e rendkívüli kedvezményt megadja, de úgy hiszszük nem távolodunk el a történelmi igazságtól, midőn azt állítjuk, hogy a rend a vallásos lelkű nőben, az elszegényedett menedékszírti templom nemtőjét vélte föllelhetni.

Hedvig 1506-ban, mint a névtelen krónikás mondja, meglátogatta a kolostort s azt annyira megkedvelte, hogy érdekében a legnagyobb áldozatoktól sem riad vissza. Így hajthatá végre Jodok perjel, elődje forró öhaját, a templom teljes felszerelését.

Miután a templom külső munkálatai bevégeződtek, Hedvig figyelmét a perjel az oltár hiányra hívta fel. A menedékszírti tágas bazilikában eddig csak egy oltár volt. A hercegnő tehát még két új oltárt állíttatott be s azok teljes felszerelésén kívül egyházi ruhákat is adományozott a konventnek. S mivel Jodok már megelőzőleg egy szentség mutatót, több kelyhet és tömjénezőt vett volt, a templom egyházi szerekkel bőven el volt látva. A templom padokat 1503-ban készitette Beer Simon löcsei polgár.

Hedvig magát a monostort is nagyobbította. A csehek által lerombolt czellák helyébe két új czellát építtetett. Hogy pedig a kolostor a két új testvért eltarthassa a Mariássi István által adományozott szmizsáni halasztavat megbővítette s a tarczali szőlőkben négy szőlőt adott a konventnek. A földesuri jogon öt megillető kilenczedeket és tizedeket pedig teljesen elengedte.²⁾ Végre 1509-ben megerősítette mindazon kegyes mise alapítványokat, melyeket férje a konvent részére tett.³⁾ A Hernád vizén épült

¹⁾ Lásd e végrendelet Wagner-nél *Analecta Scep.* P. III. p. 149.

²⁾ V. ö.: A névt. karthausi krónikáját Wagner-nél i. h. P. II. p. 78–79.

³⁾ Az erre vonatkozó oklevél eredetije, mint alább látni fogjuk, Krakóba került. Másolatban meg van Orsz. levélt. *Acta Eccl. Camald de Lechn.* fasc. 15. Közzölte Wagner *Analecta* P. I. p. 428.

malmot pedig, melyet a konvent a hozzátartozó s Gyurkháza határában fekvő földrészszel együtt, még 1358-ban vett meg — száz arany forintért — Mátyásfalvai Miklós fiaitól, minden teher teljesítésétől teljesen felmentette.¹⁾

A konvent buzgó imákkal hálálta meg a jótevő nő kegyes adományait. A tesseni hercegnőért ezen időtől fogva épen azon imákat végezték, melyeket a kolostor alapítókért volt szokás végezni. Közös imaikban és a konventuális misékben, Hedvigért, külön könyörgések szállottak a Mindenek Alkotójának trónusa elé.

Ezen időtől fogva a Menedékszirt napról napra emelkedett. Thyr Mihály nevű perjele a monostor falain kívül új kápolnát emelt, Euhér pedig újraépíté a hospitiumot s az urbánfalvi birtokon szép halastavat ásatott. Ugyancsak ez utóbbi adta el a káposztásfalvi polgároknak a konvent ottani malmát és a szmizsáni határban a csütörtökhelyiektől vett újját. Thyr idejében pedig Tarczalón kapott a konvent Grotser György polgártól egy kőházat, mely az ottani szőlőkben előállított bor kezelését nagyban megkönnyíté.²⁾

A lechnici zárdá sokkal rövidebb idő alatt heverte ki a cseh rablók pusztítását.

Alig ment hire, hogy a szerzetesek ismét visszavonultak régi lakóhelyükre, már is megindultak mindenünnen az újabb adományozások. Romuald atya ezekről egész sorozatot állított össze. Telkes János végrendeletében a szikszói német hegyen négy darab Körtvélyes nevű szőlőt hagyott a konventnek, azon csekély kötelezettséggel, hogy lelke üdveért a Bold. Szűz oltárán szent mise áldozatot mutassanak be; Szatmak László pedig a Nyúlmál hegyen két Abus nevű szőlőt adományozott nekik. Az Agyagos hegyen szintén négy szőlőt örökölték; míg 1474-ben a szikszói kamarai szőlőkből két veder bort kaptak, melyet Ulászló 1500-ban újra meg erősített; 1507-ben pedig megvásárolta a konvent a richvaldi soltészszágot, valamint az ugyanott épült malmot és serfőzöt.³⁾

A pusztítások alkalmával a kolostor könyvtára sokat szenvedett. Számos privilegiális levél vagy megcsonkult vagy elveszett. Ezeket akarták a konvent perjelei pótolni, midőn úgy a magyar, mint a lengyel királyok régibb adományairól új okleveleket kértek az illető uralkodóktól. Így 1452-ben Kázmér lengyel király új adomány levelet állított ki a lengyel királyok által évenként adományozni szokott két vég fehér posztóról; azonkívül 12 mázsa koczka sót és 8 mérték örlött sót rendelt évi járulék gyanánt a konventnek.⁴⁾ Midőn pedig János Albert a lőcsei gyűlésről visszatért, István perjel Jeromos atyát küldé hozzá, hogy eddig nyert összes

¹⁾ Országos levélt. Acta Eccl. f. 43. 28. h.

²⁾ Névtel. karth. krón. Wagner-nél, f. i h. P. III. p. 179.

³⁾ Lsd. Romuald krónikáját Series Prior. de Lechn. Wagner-nél P. III. p. 187 et sqq.

⁴⁾ Wagner-nél i. h. P. II. 187.

szabadalmaikat erősítse meg. Ezen kérelemnek a király Bodolinezen, 1494-ben kelt levelével, cumulative tett eleget.¹⁾

A magyar királyok közül Ulászló, említett 1500-iki rendeletén kívül, 1501-ben megújítja az évi alamizsnát, melyet a kassai harminczadból kaptak. Ezen oklevél szerint²⁾ a konvent évenként három vég fehér posztót, két tonna halat és egy tonna olajat kapott. Ugyan ezen alamizsnáról szól II. Lajosnak 1518-iki és János királynak 1527-iki oklevele.

A konvent birtok viszonyában a legnevezetesebb változást azonban a Sváby családdal kötött vétel képezte. Ezen vétel útján, mely 1518-ban ment végbe, a konvent Kis- és Nagy-Leznicsén, nemkülömben Körtvélyesen lett birtokos. Kis- és Nagy-Liznicse Szepesmegye északi részében, a lándzsás németek tiz kerületének tőszomszédságában feküdt, Lechnicztől kissé észak keletre; tehát a karthausi konvent tágabb clausurájának határai között. A falvak maguk 1297. után keletkezettek, mert mikor ez évben Helbrandt a szepesi szászok ispánja, e területet »Mech fiának Radzlausnak« engedte át, azt még csak pusztán erdőnek, »siluam suam Leznice wlgariter nuneupatam« nevezi.³⁾

A Nagy-Leznicsén fennállott soltsézság arra enged következtetni, hogy Nagy-Leznicse Kis-Leznicse előtt épült, talán épen Radzlausnak intézkedése folytán, de minden esetre Wernerfalva módjára. Ellenben Körtvélyes a konvent clausuráján kívül esett s Dél-Szepesmegyében a Hernád partján épült már 1250 előtt. IV. László Vitk részére kiállított megerősítő levelében ugyanis egy erdőt a Hernád két partján Körtvélyes közelébe helyez »ab utraque parte fluuij Hornad prope villam Kurtueles existenti.«⁴⁾

A Sváby családból a XVI. század első éveiben két férfiú volt életben: Sváby Antal és Sváby Henrik. Ezek a család tágas birtokait 1504-ben osztották föl egymás között a szepesi káptalan, mint hites tanu előtt. Az osztály értelmében Sváby Antal az egész tóthfalvi birtokot kapta Sajerberg nevű praediummal, valamint a »Busov«, »Kaczvinek«, »Helligvagossa«, »Lupnik« és »Lesznicz« nevű birtokokat; Sváby Henriknek pedig Ganfalva, Ragyolecz, Sz. Margit, Sz. György, Sz. Lőrincz, Körtvélyes és Kis-Domány jutott.⁵⁾

Sváby Antal († 1518. körül) örökösei neje, fiai és leányai voltak. Sváby Antal nejével Márhával öt fiút és két leányt nemzet. Névleg: Gáspárt, Benedeket, Menyhértet, Andrást, Istvánt, Dorottyát és Zsófiát. Nevezettek atyjuk birtokán kívül még Körtvélyesen is rész birtokosak

¹⁾ Wagner-nél i. h.: P. II. p. 188.

²⁾ Ulászló parancsát, mely Berzenczei Bornemissza János kincstárnokhoz és Tharczay János kassai harminczadoshoz volt intézve lsd.: Wagner Analect P. III. p. 189.

³⁾ Hazai Okmánytár VIII. k. 266. l.

⁴⁾ Hazai Okmánytár VI. k. 672. l.

⁵⁾ Lásd az osztálylevelet Almássynak a szepesi tábla ülnökének 1778-ban hitelesített másolatában Orsz. le vélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 24 es.

voltak. Ugyanis Sváby Henrik rokoni szeretetből átengedett itt nekik némi földrészeket. A konvent az érintett birtokokat az örökösöktől vette meg.

A II. József által eszközölt konscriptióban Lesnicz, mely már akkor pusztulásnak indult, még mindig 290 frt 54 kr. tiszta jövedelemmel szerepel s 19½ jobbágyi és 18 zselléri telekkel van feltüntetve. Ezen kívül nagy kiterjedésű erdő is tartozott hozzá.¹⁾ Nagy-Lesniczen pedig, az eladó levél szerint²⁾, soltészság és több malom volt. A vett birtok tehát a konventnek, Ó-Falva kivételével, egyik legnagyobb birtoka volt. A vételár, mely 300 arany forintra rúgott, oly kedvezményt képezett az eladó örökösök részéről, hogy ezek méltán hangoztathattak az eladó levélben, hogy a birtokot a Bold. Szűz iránt való kegyeletből s a lechniczi kolostor iránt érzett tiszteletből, valamint azért adták el, hogy úgy elődeik, mint utódaik a konvent imáiban részesek lehessenek.³⁾

A Sváby Henrik által birt Ganfálván Menyhértnek volt egy kisebb birtoka. Ennek unokája Miklós és unoka leánya Filesfalvi Krisztina, valami Máté nevű rokonukkal közösen birtokoltak egy ganfálvai kuriális telket. Mindhárman jámbor, vallásos emberek lévén, ezen közös birtokukat egy akarattal lelkük üdvére kívánták fordítani s ezen szempontból indulva ki nevezett birtokot, 1466-ban Husvét harmadnapján kelt bevallásukban, a menedékszírti konventnek adományozták oda.⁴⁾

Időközben a karthausi rend Magyarországon újabb foglalást tett. 1494-ben Ulászló neki adományozta a prémontrei rend Sz. István első vértanuról nevezett várad-előhegyi prépostságát.

A várad-előhegyi prépostságot II. István király alapította a Nagy-Várad és a Sebes-Körös partja felett emelkedő magányos hegyen s azt Bunyitai szerint, Lotharingiából hozott szerzetesekkel népesíté be. A kolostor, melynek középkori történetéből csak igen kevés adat jutott el hozzánk, gyors virágzásnak, de gyors hervadásnak is indult. A Várad történetében oly szomorú emlékü 1241-ik év romba dönté. Az emésztő lángok megsemmisítő hatalma erőt vett rajta. Ezentul a kolostor élete inkább csak tengődés volt; előbbi virágzó állapotát soha többé vissza nem nyerte. A folytonos pápai tizedek s egyéb sarczolások már Mátyás korában oly állapotba juttatták, hogy Vitéz János a monostort a szent-jobbi apátsággal egyesíteni és belőlük Sz. László király sirjának tiszteletére társas káptalant alakítani óhajtott. Az óhaj azonban megmaradt óhajnak s a prépostság napról-napra pusztult oly annyira, hogy Ulászló korában már inkább néhány a szerzetes életet megúnt kóbor barátoknak menhelye, mint az ima csendes hajléka volt.⁵⁾

¹⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 17 cs.

²⁾ Lsd. másolatát Hevenesi M. S. az egyetemi könyvtárban T. XL. p. 189—193.

³⁾ Ebből is látható, mily vastag félreismerése a középkor vallásos szellemének Tóth Gy. E. azon állítása (Vörös kolostor. Szepesm. tört. társ. Évk. 57. l.), hogy ily és hasonló kifejezések üres frasisoknál egyebet nem jelentenek.

⁴⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. 43—33.

⁵⁾ A Várad-előhegyi prépostság tört. Bunyitay-nál. A várad püspökség tört. II. k. 388. s kö. II.

Várad püspöke ekkor a tevékeny Farkas Bálint volt. Ennek agyában szülemlett meg az eszme, hogy a prépostságot a szent életéről híres karthausi rendnek kellene adni. Ugy vélte, hogy e rendnek kezében a várad-előhegyi kolostor kiköszörülhetné azon csorbát, melyet rajta az elvilágiasodott prémontrei rend viselkedése ejtett. Bálint püspök tervét Várad-i Péter kalocsai püspök nem csak helyeselte, de sőt azt elő is mozdította. Valószínűleg épen az ő befolyásának köszönhette Bálint, hogy a tervet a király felkarolta.

Ámbár Ostffy Miklós leleszi prépost 1491-ben tiltakozott az egri káptalan előtt, Bálint püspök szándéka ellen, e tiltakozás a kedélyeket már meg nem változtatta s a terv mind jobban és jobban közeledett a megvalósulás felé.

A katolikus egyházban ez időben nem tartozott többé a rendkívüli dolgok közzé, hogy valamely kolostor, mely tagjainak elpuhultsága és renyhésége folytán a sülyedés szomorú képét mutatá, más érdemesebb s nagyobb biztosítékot nyújtó rendre ruháztatott át. Volt alkalmunk látni, hogy maga a karthausi rend a külföldön e révén több monostorhoz jutott. Így történt ez a regensburgi benczés kolostorral 1484-ben; így már 1439-ben, a reinschaui prémontrei zárdával. Midőn VI. Sándor pápa Ulászló kívánságáról értesült, cseppet sem habozott az engedély megadásával. A jóváhagyó pápai bulla vétele után csakhamar megjelent a királyi leirat, mely a főpapok és főurak beleegyezésével, a várad-előhegyi prémontrei kolostort, 1494-ben épen Szt. István első vértanu tetemének feltalálása napján, a karthausi rendre ruházta át.¹⁾

Az új kolostor perjele bizonyos György nevű szerzetes volt. Ennek lön Várad-i Péter kalocsai érsek levele szerint, a pápai bulla kézbesítve.²⁾

Azonban Várad-előhegy nem volt az isteni gondviseléstől a karthausiaknak szánva. Bálint püspök halála halál volt a várad-előhegyi karthausiakra is. Kálmáncsehi Domokos, az új püspök, nem volt elődje tervének bámulója. Ő sokkal inkább hajlott Vitéz János tervéhez. Így történhetett, hogy a karthausiak jó formán még el sem foglalták a kolostort, midőn azt már el is vesztették. Kálmáncsehi utánjárására ugyanis a kolostor társas káptalanná alakíttatott át és csupán a pápai bulla és királyi adomány levél holt betűi hirdetik, hogy egykor e helyen a legszentebb rendnek óhajtott hajlékot szerezni egy fáradhatatlan püspök, ki mindenek fölött egyházmegyéje erkölcsi hasznát tartá szeme előtt.

¹⁾ Lsd. ezen levél másolatát Hevenesi M. S. az egyetemi könyvtárban T. X. p. 235.

²⁾ Kaprinay: M. S. u. o. T. LL. p. 171.

HARMADIK RÉSZ.

BRUNÓ SZENTTÉ AVATÁSÁTÓL A SZERZETES REN-
DEK NAGY SAECULARISATIÓJÁIG.

1514—1782.

I. FEJEZET.

A pusztulás napjai.

A La Torre karthausi kézben. Brunó szentté avatása. Sz. Brunó ereklyéi. Az osztrák karthausiak pusztulásának példái. A Szepesség és az új tan. Ennek következményei. Horváth János. Az 1529-iki nagy hadisarcz. A leököfalvi csere. Stooszi viszonyok. Adat a plebános középkori történetéhez. Szepesi rablók. Baso és társai. A Menedékszirt rombadőlte. Báthory Bonaventura. A karthausiak Lőcsén.

Vidi desolationem stantem in loco sancto. Láttam a pusztulást a szent helyen állani. Az ó-szöveget-
ségi látnok szava e korszakban a karthausiakon is
beteljesedett. Annál meglepőbb e dolog, mert alig
volt század mely szerencsésebb jelek között kezdő-
dött volna a rendre nézve, mint éppen a XVI-ik. Be-
köszöntője nem is sejteté az öldöklő angyal közele-
dését, nem árulta el, hogy a rend számos virágzó
zárdáját a pusztulás kietlen környékévé fogja tenni.
Mosolygó arczczal, pazarúl osztogatá csecsemő kezei-
vel az áldást, hogy java férfikorában annál fájdal-
masabb csapást mérjen reájok.

Villámsebesen terjedt el 1514-ben X. Leo pápa
brévéjének híre, mely a La-Torre mellett épült Sz.
István kolostort, Brunó küzdelmeinek, szent életének,
önsanyargatásának s utolsó leheletének tanuját, szent
tetemének örét, hosszú, csaknem négy százados keser-
gés után, a karthausi rendnek visszaadatni rendelé.
Es ép oly villámsebesen szülemlett meg a mozgalom,
mely a szent rendalapító szentté avatását czélozá. A
karthausi rend eddig kénytelen volt megelégedni azon

tudattal, hogy alapítója az üdvözültek dicső sorából kíséri öntökéletesi-
tésükre irányzott törekvéseiket. A szent tetem a La Torre újabb lakóinak, a
cziszterczita rendnek kezében levén, a rend az esetleges surlódások s huza-
vonák által nem akará nagy mestere emlékét beszennyezni. Várt s reménye
nem volt csalfa. A La Torre felszabadulása óhajuk előhírnöke volt.

A szentté avatás nem minden akadály nélkül történik. Szigorú egyházi
vizsgálat előzi azt meg, mely első sorban a megholt életére, erkölcsi
tökélyeire, másodsorban szellemi hagyatékára, halálának körülményeire
vonatkozik.

Brunónál mind ez el lön mellőzve. Hire sokkal nagyobb, érdemei
sokkal maradandóbbak voltak, sem hogy azokat még hosszabb vizsgáló-
dásnak kellett volna kitenni. S midőn Antal Sz. Praxedisről czimzett

áldozó-biboros, Mátyás bolognai, Lajos mantuai, Jakab nápolyi és Hugó római perjelekkel, a Szentatyánál kihallgatásra jelentkeztek s a rend kérelmét előterjeszték, X. Leo minden habozás nélkül mondá ki az egyház ítéletét, mely Brunót a szentek sorába igtatá.¹⁾

Leirhatatlan öröm árasztá el ezen hirre az egész rendet, mely az egyház fejének tettében öt százados tevékeny életének erkölcsi diadalát, legfőbb jutalmát látta. Az öröm csak fokozódott, midőn a Sz. István kolostorhoz tartozó Mária templom főoltára mögött felfedeztek egy szekrényt, mely Brunó ereklyéit rejté. A »Haec sunt ossa magistri Brunonis«, ezek Brunó mester csontjai, feliratú szekrény ünnepélyes körmenettel lőn a Sz. István kolostorba vive s ott egy e célra épült diszes oltáron helyezték el.²⁾

Még el sem némult a karthausiak öröm zaja, midőn Luther, mint egy újkori Eates, elveté a vallásviszály sárkányfogait, hogy azokból a vallás háborúk, a fanatizmus szomorú emlékü hőseit keltse életre. Az egyház ellenes áramlat nem kimélt műemléket, nem kimélt kincset, nem kimélt az emberi szellem egyetlen oly művét sem, mely az egyház keze vonásait viselé magán. A szerzetes rendek, melyekre az egyház mindenkor szerezett tekintettel, az új tan híveit iszonynyal tölték el. Természetes, mert az ima e szent helyei folyton alapítói esküszegésére emlékezteték. S ezen ellen-szenyvnek számos virágzó zárda esett áldozatul, maga alá temetve hosszú százados munkának ma még töredékeiben is megbámult gyümölcsét.

Ezen sorsot a magába zárkozott karthausi rend sem kerülhette el. Egymás után pusztultak legszebb kolostorai, gyöngyei. Így már 1524-ben megkezdődött a straszburgi karthausiak üldözése, mely félszázadnál hosszabb időt ölelt át s a hires konvent végpusztulásával végződött.³⁾ Így pusztult el Rettel, Basel és Reinschau is; így lettek rommá a paderborni, az eisenachi, a weseli, a grünaui és arnheimi karthausi kolostorok, számos másokkal egyetemben.⁴⁾

Magyarországban az új mozgalom épen a Szepességben talált a leg-hálásabb talajra. A német születésű eszméket a százok rokonszenyvvel fogadták, azok terjesztését önálló intézményeik nagyban elősegíték. A XXIV szepesi plebános testvérületnek, különösen Mollner által kitűnően vezetett naplói, kiterjedt levelezései s egyéb történelmi emlékei, telve vannak az új tan rohamos terjedése miatt táplált aggodalmakkal. Késmárk, Leudischer nevű plebánosának befolyása folytán, egészen az új tan harczosává szegődött s innen lassan-lassan mindinkább tovább terjedt az a vidékre is. Ehhez járult, hogy azon erkölcsi sülyedés, mely már Mátyás erőteljes kormányja alatt, de főkép Ulászló és Lajos idejében ütötte fel

¹⁾ Tappert: Der Heilg. Bruno 449. s. köv. II.

²⁾ V. ö.: Reichenlechner: Der Karthausier Ord. 147. s. köv. II.

³⁾ Tappert: Der Heilg. Bruno 367. s. köv. II. Vita II. és Vita III. Migne: Curs Compl. Patr. lat. Acta. Brun. T. I. e. 225 illetve 650 és c. 470 et sqq.

⁴⁾ U. o.

hydra fejét, Zápolya és Ferdinánd viszálykodásában meleg ágyra talált. A folytonos harci zaj, a jövő-menő csapatok rablásai, az egymást üldözők pusztításai, a nyomor ijesztő növekvése, kiirtott az emberi szivekből minden nemesebb érzést, fül mellől bocsátá a lelkiismeret vádoló szavát. A nyers erőszak az ököljog pogány napjait hozá vissza a »felvilágosult« újkor küszöbén álló nemzedékekre.

A pártoskodás, a trónviszály sok pénzt emésztett föl, melyet természetesen az amúgy is elnyomorodott nép, kivált pedig a számtalanszor megsarczott papság, volt kénytelen előteremteni. Ezen hadisarczok megállapítása és kivetése, a szepesi egyházakra vonatkozólag, Horváth János szepesi prépostra volt bízva.

Horváth, a tesseni hercegnőnek Hedvignek ajánlatára, lett szepesi préposttá 1505-ben. Azonban kezdetben nem nyerhetvén meg fiatal kora miatt és főkép képzettsége hiányában az egyházi megerősítést, a prépostság kezelését atyjára Mihályra bízta s ő maga a kellő ismeretek megszerzése végett Rómába ment. Csak miután onnan visszatért, úgy 1511 körül, ült tényleg a préposti székbe.¹⁾ Horváthnak úgy egyházi, mint politikai szereplése a legnagyobb jellemszegénységet árulja el.

Mint pap keveset szerepelt. Az egyházas szellemnek és vallásos érzelmeknek teljes hiányában, mint Lányi írja róla, csak a világnak és az érzékiségnek élt. Lanyhasága, mindent fölülmuló birvágya voltak életvezérei tetteinek irányítói. Birvágya annyira ragadta, hogy a szepesi testvérület kénytelen volt nyíltan föllépni ellene. Ferdinánd király előtt a testvérület idősbjé, egy 1538-ból keltezett levélben, úgy mutatja be Horváth prépostot mint a lelkészek zsarolóját, az egyházi javak megrövidítőjét, ki kincseinek, magán vagyonának szaporításában határt nem ismert és semmiféle eszköztől sem riadt vissza.²⁾ Politikai szereplése egy szemernyivel sem volt különb egyházi viselkedésénél. Hol Zápolyához, hol meg Ferdinándhoz szitott, a szerint a mint az egyik vagy másik vergődött túlsúlyra. Midőn végre azt tapasztalta, hogy Ferdinánd népszerűsége a Szepességben folyton növekvőben van s állása mind szilárdabbá válik, végleg bucsút mondott János fejedelemnek, hogy Ferdinánd feltétlen hivéül vallhassa magát. Mindenesetre szomorú jelenség, a két király szerencsétlen taktikájának világos bizonyítéka az, hogy ily jellemű ember, az ország oly jelentékeny részében, mint a minő akkortájtban a Szepesség volt, hosszú éveken át verzészerepet játszhatott.

A Horváth fejét diszitő főpapi főveg aegise alatt, undok dolgok történtek a Szepességben. Mert a rakoncátlanság védőre, a valódi áhitat természetes üldözőre talált benne. Az üldözöttek között ott szerepelt első sorban a karthausi rend. A prépost gyűlöletének leginkább a sarczok kivetése alkalmával adott kifejezést. Azon hadisarczok között, melyeket

¹⁾ V. ö.: Lányi-Knauz: Magyar Egyht. II. k. 78. s köv. ll. Wagner Horváth kinevezését, ezzel ellenkezőleg, Zápolyának tulajdonítja. Szerinte Horváth Bakács megerősítését is kinyerte volna 1511-ben *Analecta P. III. p. 74.*

²⁾ V. ö.: Wagner: *Analecta Scep. P. II. p. 224. s köv. Lányi Egyht. II. k. 81. l.*

ez időben a királyok nevében követeltek volt, különösen említendő az 1529-iki, melyet Katziáner János Ferdinánd szepesi kapitánya követelt. Katziáner ugyanis arról értesült, hogy a plebános testvérület pénztárában 30.000 frt. van elhelyezve. Ambár e hír e kereset hiányban szenvedő időkben hitelt nem érdemelt, Katziáner mégis kapva kapott rajta. Ürügyül használta fel azt arra, hogy a papságtól újabb pénzösszegeket sarczoljon ki. Maga elébe idézte tehát Moller György bélai plebánost, a testvérület seniorját. Horváth prépost is megjelent. Moller sejtven a meghívás célját Henckel Sebestyén löcsei és Hillebrand Lőrincz iglói plebános kíséretében jelent meg. Katziáner előadta, hogy az ő értesülései szerint a testvérületnek heverő pénze van; mivel pedig a királyi hadak eltartására most épen némi segélyre lenne szükség, felszólítja a testvérületet, hogy rövid uton fizessen e célra ezer forintot. A három plebános elámulva hallgatá Katziáner beszédét, mert, mint Moller mondja: »nec mihi nec Fratribus constabat unicus denarius in scrinio repositus« egy denár készpénzüik sem volt. Azonban Katziáner nem tágitott. Az ürügy és alkalom sokkal kedvezőbbnek látszott, sem hogy azt elszalasztani engedhette volna. S azért ámbár a megrémült papok mindenkép engedelkenységre óhajtották őt birni s egy magukkal hozott és száz dénárért vett csukát adományoztak neki, mégis 800 frtot követelt tőlük. Háború esetében igazságtalan kivetés ellen orvoslatozt keresni talán még lehet, de találni nem. Az ellenvetések, könyörgések elhangzottak s a sarczot mégis meg kellett fizetniök. Most következett azután a prépost szerepe. Az egyháziakra kivetett összeget neki kellett volna lelkiismeretesen és arányosan felosztania. A prépost a 800 frtból 600 frtot a testvérületre, 200 frtot pedig, tehát az egész sarcz negyed részét, a menedékszírti zárdára veté ki.¹⁾

A Menedékszírt, mely az előbbi években oly szép virágzásnak indult volt, rohamosan hanyatlott. 1529-ben meghalt legnagyobb jóltevője Hedvig hercegnő. Önmagára hagyatva, senkitől sem védve, senkitől sem támogatva nézett elébe a bekövetkezendő szomorú napoknak. Politikai dolgokba, mint a karthausi rend egyáltalában, úgy a magyarországi zárdák sem keveredtek. De ha ez némileg előnyére volt a többi zárdáknak, a Menedékszírtnek, mely a Kassa felől jövő hadaknak épen útjába esett, nem használt. Hogyha János fejedelem hadai jöttek, azok elpusztiták, mert Ferdinándnak fizettek adót. Így történt 1529-ben is, mikor a rájuk vetett 200 frtot nagy erőmegfeszítéssel kifizették. Viszont Ferdinánd harczosai azon ürügy alatt, hogy János embereit befogadták, feldúlták és magukkal vitték még azt is, a mit az előbb jöttek meghagytak. És e mellett a sarczolások, az adók napról napra növekedtek. 1530-ban ismét Herberstein Rupert a két lándsás zászlóalj főkapitánya kért pénzsegélyt. Ismét megjelent Horváth prépost a láthatáron. Beidézte a schavnikai apátot, a Menedékszírt perjelét és a testvérület idősbjét, hogy a taksát kivesse. Azonban mind hárman határozottan kijelentették, hogy nincs többé mit adniok. Csakhogy Herberstein, Horváth tudtával és

¹⁾ V. ö. Moller naplóját Wagner-nél *Analecta* P. II. p. 203.

beleegyezésével, kifogott rajtok. A schavnikai apátnak két birtokát, Widerniket és Tepliczet 600 frtért a löcseieknek, a lechniczi és menedékszírti karthausiaknak összes szőlőit pedig 200 frtért a késmárkiaknak zálogosítá el.¹⁾

Ily körülmények között a Menedékszírt állapota, melynek ez idei történetéből, sajnos, ismét csak néhány szétszórt adattal birunk,²⁾ mind elviselhetetlenebbé lön. Ujabb birtokokat többé már nem is szerzett. Hasztalan lett volna. Az ország közigazgatása olyan volt, hogy Vilkfalva birtokába, melyet pedig még 1495-ben Hercege László özvegyétől és fiától Istvántól 70 frtért szerzett volt a konvent, bevezettetni többé nem tudott. Csak 1551-ben, mikor a Lapis Refugii már régen romokban hevert, tudta Mátyás, az egyesített kolostorok perjele, a bevezetést keresztül vinni.³⁾

A menedékszírti perjelek szorgoskodása oda irányult tehát, hogy a meglevő birtokok művelése lehetővé tétessék. Ezen célból arra törekedtek, hogy a mennyire lehetséges a birtok test a zárdához közelebb fekvő birtokból képződjék. Ezt többszörös cserék után meglehetősen keresztül vitték. Volt a konventnek Leölkfalván egy nagyobb birtoka, melynek eredetét azonban nem ismerjük; ez a kolostortól sokkal távolabb feküdt sem hogy azt haszonnal művelhették volna. Viszont Thornak Ferencz fia Édesfalvi Szaniszló és Édesfalvi Péter neje Zsófia, a leölkfalvi birtoknak megfelelő kis birtokkal birtak Urbánfalván, hol, mint láttuk, a konvent volt a főbirtokos. Ezen birtok részt Leölkfalvával óhajták most felcserélni. És Beer alias Ursinus Márton perjelnek sikerült 1540-ben Szaniszlóval és Zsófiával megegyezésre jutnia. Így történt, hogy a konvent Urbánfalván egyedüli birtokos lett.⁴⁾

Ezenkívül még Péter perjel Rosen Mihály schavnikai apáttal csérelt ki egy birtokot. Ugyanis a káposztásfalvi határban a nevezett apátnak bizonyos Grinbergh nevű praediuma volt, melyet azonban ő házilag nem kezelhetett, miután a többi birtoktesttől nagyon távol esett. Hogy e birtokoskának mégis némi hasznát lássa, a karthausiak káposztásfalvi jobbagyainak adta bérbe évi 15 jó arany forintért. A karthausiak menedékszírti konventjének viszont, az apát birtokaihoz közelebb eső Grenecezen, háza volt, mely hajdan az ott létezett soltészság kuriáját képezte. Mihály apát 1536-ban cserét ajánlott a konventnek. Péter perjel kapott a jó alkalmon és a cserét tényleg még ugyanazon évben meg kötötte.⁵⁾

¹⁾ V. ö. Moller naplóját f. i. h. p. 204.

²⁾ A karthausi névtelen krónikája Wagner kiadásában is csak 1517-ig terjedt; az országos levélt. példánya pedig már Gábor perjellel, 1463-ban, szűnik meg.

³⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 44. cs. 16. p. Huszti idézett információjában.

⁴⁾ A concambialis levél eredetije meg van Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechnicz 43. és 41. sz. a.

⁵⁾ A cserelevél eredetije eddig napfényre nem került. Azonban midőn Forgách Zsigmond országbíró, 1612. okt. 20-án, Kisbotonith Konstánz kir. ügyigazgatónak megkeresésére, a szepesi káptalannak meghagyta, hogy a schavnikai, késmárki és menedékszírti birtokokra vonatkozó okleveleket írja át, a káptalan által készült átiratban ezen csere levél is megvolt. Lsd. Orsz. levélt. Acta. Eccl. Camald de Lechn. 44. cs.

1539-ben a rend székesmegyei stooszi birtokát szabályozta. Ezen alkalommal szóba jött Szomolnok város viszonya Stoosz faluhoz. Szomolnok ugyanis, mint már említettük, a stoosziakat némileg hűbéreseinek tekintette; ezen a czímen mindenfelé előjogokat követelt magának. Természetes, hogy e miatt Szomolnok és a Menedékszirt gyakran összeütközésbe jöttek. Ezen összeütközések pedig igen gyakran hosszú, de mindig meddő vitákat szültek. Ezeknek Boldizsár perjel véget vetni óhajtott s azért 1539 május elsején kelt levelében, a város atyákkal egyetértően, szorosan körülírta ama viszonyt, melyben a stoosziak Szomolnokkal szemben voltak. E szerint Stoosz község szabadon választá ugyan bíróját, de a megválasztott köteles volt a szomolnoki előljárátság előtt jelentkezni, hogy tőlük kérje az »*authoritatem iudicandi, que est eis concessa usque decem florenos,*« a tíz forintot meg nem haladó ügyekhez szükséges joghatóságot. A 10 frtot meghaladó ügyek, valamint a felebbezések is, a város bírósága elé tartoztak. Harmadfokúlag Gölniczbánya tanácsához vagy a székesmegyei törvényszékhez felebbezhettek. A stooszi lakosok a szomolnoki bíró idézésére kötelesek voltak megjelenni. Viszont Szomolnok megengedte a stooszi lakosoknak, hogy mindaddig míg a város bányáiban dolgozni fognak, a város határában levő völgyben, mezőkön és erdőkben szabadon legeltethessék nyájait és bizonyos földterületeket a maguk javára, bér nélkül, művelhessenek. Azonban e területek tulajdonjoga azért mégis mindig a várost illette meg s azokat a város tudta és beleegyezése nélkül, nem volt szabad elzálogosítani.

A kereskedelem szintén meg volt szorítva. A monopolium tehát már divott. Így például stooszi lakosnak nem volt szabad a város tudta nélkül idegeneknek húst eladnia. Boraikat értékesíthették ugyan, de a korcsmáltatás jogát szintén a várostól kellett kérniök. A város földesuri terheihez bizonyos arányban Stoosznak is hozzá kellett járulnia. A földes úr által terményekben kért censusnak $\frac{1}{4}$ -ét, a hadi sarczoknak pedig $\frac{1}{7}$ -ét ők viselték. Fölkelés esetén, a veszedelem arányához képest, gyalogosokat kellett előállítaniok.

Érdekes az okmány azon része, melyben a lelkipásztor illetményét szabja meg. Ez újabb bizonyítéka annak, hogy a karthausi rend a lelkipásztorsággal egyáltalában nem foglalkozott s azt még saját birtokain is világi papok által végezteté. Stoosz, ez időben, egyházi tekintetben Szomolnok fiók egyháza volt. A szomolnoki plebános, mondja a szóban forgó okmány, kötelességét jámborúl és lelkiismeretesen végezze. Köteles két hetenként a stooszi templomban szent misét szolgálni és ugyanakkor szent beszédet tartani. Azonkívül az apostol-fejedelmek ünnepén, Mária ünnepeken, Karácsonykor, Pálmavasárnap, Nagypénteken és Pünkösdkor Stooszon is kell istentiszteletnek lennie, melyről a plebánosnak kell gondoskodnia. A szentségeket pedig annyszer és akkor köteles kiszolgáltatni, a hányszor és a mikor a hivek lelki szükséglete azt megkívánja. Ezért a község lakosságától jár a szomolnoki plebánosnak, a község méheseiből és gyümöl-

csőseiből a teljes tized; továbbá minden házhelytől egy tyúk és a hol szarvasmarhát is tartanak egy sajt. Azok, kik földjeiket nem művelik 8 denárt, a földművelők 4 denárt fizetnek évenként. Végre a szent misénél, kereszteléseknél és a mi feltűnő, mert szokatlan, a gyónásnál, a hivek ugynevezett crucialeseket tartoznak adni vagyis följajánlást tartani.¹⁾

Ezen okmány alapján, melyet Egerer Balázs szomolnoki esküdt és Phug Gáspár odavaló jegyző 1542-ben irattak át a szepesi káptalan által,²⁾ mert mint mondják, az út bizonytalansága miatt az eredetit, ha arra szükség lenne, magukkal nem vihetik, helyreállott a béke Szomolnok és a karthausiak között. Boldizsár perjel előzékenysége mindkét fél jogos kívánságainak eleget tett. De egyúttal ez az utolsó eddig ismert okmány, a melyben a menedékszírti karthausiak mint konvent és mint birtokosok rendelkeznek; mert a következő év gyászos pusztulást hozott rájuk.

A Szepességet ez időben már nemcsak a királyi hadak sarczolták, hanem a külföldről, kivált Morvaországból bevándorolt rablók is pusztították. Az ellenkirályok nagy számú zsoldos hadat hoztak volt az országba s ezekből, miután folytonos pénzszükség miatt rendes zsoldjukat nem kapták meg, egyes csapatok kiváltak s rabló főnökeik vezetése alatt dúlták az országot.

A Szepesség északi részében Kauffangk Zsigmond (alias Casparich³⁾) pusztított, ki — Zápolya-pártilévén — Dunajecz várának őrizetével volt megbizva. Innen rendezte rendes vadászatait, melyek különösen a Lengyelországból bejövő kereskedők ellen voltak irányítva. Moller értesítése szerint közszájon forgott róla a szójáték: Wenn der Sigismund Kauffang keine Kauflente nicht fing, und beraubetd, so ward er krank.⁴⁾ Kauffangk látogatását kétségkívül a kereskedelmi uton fekvő lechniczi kolostor sem kerülte el; annál inkább, mert ez a legalkalmasabb leshelynek ajánlkozott, a mint azt Romuald atyának feljegyzései is sejtetik.⁵⁾

Dél-Szepes megyét kivált három rabló tartá rettegésben: ifjabb Podmaniczky, Basó Demeter, és Sadorló, kik Basó Mátyásnak, Zápolya egykori murányi kapitányának, voltak emberei s kik több száz főre rugó rabló csapatokkal rendelkeztek.

¹⁾ A kereszténység zsenge éveiben, a mikor az egyház szolgálainak még semmi néven nevezendő birtokuk sem volt, szokás vala a följajánlás alkalmával, kenyeret, bort és egyéb élelmi szereket helyezni az oltár mellett levő asztalra, melyekből azután a papok főntarták magukat. E szokás a VIII. században megszűnt ily alakban és egy más szokásnak adott helyet. A hivek ugyanis a szent mise, keresztelés, esküvő és bucsujárás alkalmával, kezükben gyertyával vagy a nélkül is, körüljárták az oltárt s a pap által oda tartott feszületet csókolva, tetszés szerinti pénz adományt vetettek egy ezen czélra kitett edénybe. S mivel ez rendszeren a kereszt csókolásával járt, azért a pénzadományt »cruciales«-nek, vagy mert a szent misében a felajánlásnak nevezett rész alkalmával történt, »offerának« felajánlásnak neveztetett. E szokás különben számos vidéken még most is divik.

²⁾ Ezen transsumptumot lsd. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 43. sz.

³⁾ V. ö. Sperfogel naplóját ad A. MDXXXIV. Wagner-nél P. II. p. 175.

⁴⁾ V. ö. Moller naplóját Wagner: i. h. P. II. p. 218.

⁵⁾ V. ö. Wagner: Analecta P. III. p. 191.

Ez a három rabló foglálá el, 1543. június 29-én, a menedékszírti kolostort. Így jegyezte fel azt Beer Ursinus Márton perjel azon misekönyvnek hátlapján, melyet Romuald atya fedezett volt fel.¹⁾

Magát a kolostor elfoglalását Moller György a testvérület idősbje elég bőven irta le naplójában.²⁾ Előadása szerint, Sz. Péter és Pál ünnepén, mely ez évben péntekre esett, esti hét órakor megjelent a Menedékszírt kapuja előtt Podmaniczky, Bászó Demeter és Sadarló. Háromszáz rabló kísérte őket. Ezek a kolostort minden oldalról körülvették, hogy a menekülést lehetetlenné tegyék. A védtelen kolostor külső falait, minden ellenállás nélkül elfoglalván, az ajtókat betörték, behatoltak a kolostor belsejébe s azt teljesen kirabolták. A rablók azonban még ekkor sem távoztak. A kolostort ugyanis igen alkalmasnak találták arra, hogy ott főfészüküket felüsséks így az egész vidéket rettegésben tartsák. Előmozdította ezt azon körülmény, hogy a Zápolya-pártiak a lengyel királylyal békét kötöttek volt. A 13 szepesi várostól tehát a rablóknak szintén nem kellett félniök. Az egész vidék védtelen volt. Kényelmesen elhelyezkedtek tehát a kolostorban, melyet, hogy esetleg Ferdinánd hadai által meg ne lepessenek, teljes kis váracscsá alakították át. A kőfalon belül faállványokat állítottak fel s magán a falon lőréseket ütöttek, hogy löfegyvereiknek hasznát vehessék.

Időközben Báthory Bonaventura, a felsőrészek kapitánya, értesült a Menedékszírti történetéről. Rögtön ezer huszárt ültetett lóra és négyszáz gyalog zsoldost rendelt ki. Ezekkel indult a rablók ellen. Ily erős ellenségre azonban a rablók nem számítottak s miután kiegészítő csapatjaik sem érkeztek meg, jónak látták még Báthory megérkezése előtt a prédát magukkal vinni. Kereket oldottak. Midőn Báthory megérkezett, sem Gölnicz-bányán, melyet a rablók a kassaiakkal egyesülve még 26-án ejtettek hatalmukba, sem a Menedékszírti egyéb dolga nem akadt, mint a város és a romok őrizetére néhány katonát rendelni ki.

A megkinzott szerzetesek tanács és támasz nélkül állottak kirabolt zárdájok üres falai között. A sötét jövő előérzetében, mint a fészkéhez élete fogytaig hű madárka, még nagyobb szeretettel csüggtek kolostorukon. S daczára annak, hogy a kirabolt zárda sem élelmet, sem biztos hajlékot nem nyújtott többé, hogy az elpusztított templom ájtatoskodásuk tanuja nem lehetett, mégis csaknem három hétig maradtak ott. Báthory a kolostorból egyenesen Szepes-Várallyára ment, a hol Moller szerint, a prépost lakban üté fel hadiszállását, míg serege a Várallyai mezőkön tanyázott, lovaival tönkre téve a lakosok egyedüli reményét, termésüket. Ide jöttek össze, talán épen Báthory meghívására, a haza sorsán aggódó urak, hogy a teendőket megbeszéljék. Ezen alkalommal szóba jött a Menedékszírt sorsa is.

¹⁾ Ezen misekönyv Beer tulajdona volt, a ki azt 1530-ban egy magyar arany forintért vette saját bevallása szerint. A misekönyv Romuald idejében a lechniczi karmaldoliaké volt. Hátlapján Beer több érdekes feljegyzést tett, melyek a kor történetére is világot vetnek. V. ö. Wagner P. III. p. 191.

²⁾ Lsd. Wagner-nél P. II. p. 239.

Az egybegyűltek, kik között a szepesi és sárosi nemesség is képviselve volt, latba vetvén a körülményeket, azon meggyőződésre jutottak, hogy a Menedékszirt, ha állani hagyják, ismét a rablók kezébe kerülhet s a mint eddig a vidék jóltevője volt, úgy most annak ostorává lehet. Elhatározták tehát, hogy a kolostort teljesen lefognak rombolni s a karthausiakat Lőcsére, a husiták idejében emelt kolostorukba fogják elhelyezni. Báthory kezdetben ellenmondott ezen tervnek s figyelmeztette a gyülekezetet, hogy Ferdinánd nem engedi lerombolni az elpusztult kolostorokat. A minap is, úgymond Báthory, egy magas állású úr leromboltatott egy kolostort s Ferdinánd szigorúan meghagyta nekik, hogy azt saját költségén újra építse. Azonban Báthory minden ékesszólása hasztalan volt. A Menedékszirt sorsa eldőlt. Lőcse város tanácsa egyhangulag kimondta, hogy kész örömet látja a karthausiakat falai között. A várallyai gyülekezet tehát megmaradt elhatározása mellett s kimondták, hogy a zárda lerombolását kívánják.

Julius '13-án, épen Sz. Margit napján, kezdték meg a romboló munkát. A szegény barátok néma fájdalommal nézték kezük munkájának barbár pusztítását; könyes szemekkel vettek búcsút kedvelt otthonuk minden egyes helyétől, minden egyes követől, melyekhez annyi édes, oly sok szép emlék fűződött. De elvégre is távozni kellett. Kevés podgyászukat s könyveiket, melyeket a rablók meghagytak, lechniczi testvéreikhez küldték s ők maguk július 19-én bevonultak Lőcsére. A gyűlés megbizottai pedig kétszeres erővel dolgoztak most a zárda falainak lebontásán, úgy hogy 1543 július 21-én, már csak a rengeteg nagy kőhalmaz s a lerombolt falakból emelkedő porfellegek hirdették azon helyet, melyen a ker. Sz. Jánosról nevezett menedékszírti vagy lethonkövi zárda állott. Maga a kolostor ezen nappal örökre megszűnt létezni.

II. FEJEZET.

A karthausiak pusztulása.

(Folytatás.)

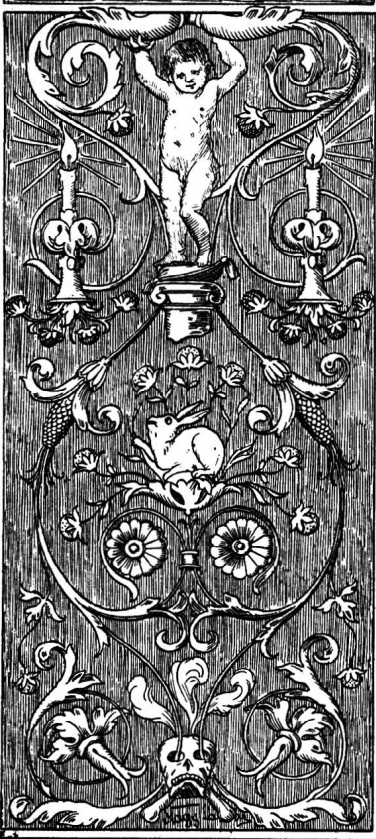
A két konvent egyesül. Lechnicz pusztulásának előjelei. Horváth támadásai. Az egyesített konventek birtokaikat eladogatják. Ferdinánd sujtó ítélete. Tamás perjel. A kolostor teljes elhagyottsága. Lövöld szomorú napjai. A Podmaniczkiak. Lövöld pusztulása.

Tárkány pusztulása.

B

ármily kitüntetően, bármily vendégszeretettel fogadta is Lőcse a menedékszírti karthausiakat, azok még sem maradtak meg Lőcsén. Beer Márton napló jegyzetei szerint, első sorban éppen a lőcseiek voltak azok, kik a Menedékszírt lerombolását sürgették. Ezt a szegény barátok nem tudták elfelejteni. Hozzájárult még az, hogy a népes város zsibongó élete legkevésbé sem felelt meg a karthausiak magányos életének. Zsolozsmáik hangjai közé bele-bele vegyült a város lakóinak moraja s az ájtatoskodó szerzetest nem egyszer verték fel az átvonuló királyi csapatok éktelen szitkozódásai.

Mindezen okok arra birták a hajléktalan barátokat, hogy a lechniczi zárda magánya után vágyakozzanak.

Lechnicz szintén nem kerülte el a rabló csapatok pusztítását. Kauffangk kapitánysága alatt sokat szenvedett a dunajeczi vár helyőrségétől. A Menedékszírt feladásának híre azonban újabb csapást mért rá. Mert midőn a menedékszírtiek podgyását vivő emberek a vár közelébe értek, Moller tudósítása szerint, száz embernél többől álló csapat tört rájuk s megölvén őket a kevés megmentett holmit is szét szórták. Sőt vérszemet kapva, rajta ütöttek a lechniczi zárdán s azt elfoglalták, kirabolták, a szerzetesek közül pedig a fiatalo-

kat kiűzték s csak öt vénszerzetesnek engedték meg a benlakást. Jószaikat a vár részére szintén lefoglalták s csak is annyit ígértek nekik, hogy a meghagyott öt szerzetes élelmezéséről gondoskodni fognak. Ezen gyámság alól azonban a kolostort csakhamar felszabadíthatták a királyi hadak, mert annak későbbi nyomára, sem Romuald atya feljegyzéseiben, sem egyéb történelmi emlékeinkben nem találunk.

A menedékszírtiek tehát a dunajeczi konventben elég lakóhelyre találhattak; azért tényleg oda is vonultak. Beer Márton perjelük, ki 1539-ben lett lechniczi perjelből menedékszírti perjellé, saját följegyzése szerint 1544 január 23-án eltávozott Magyarországból. Hosszabb európai körút után, mely alkalommal az anya kolostort is meglátogatta, július 27-én brünni perjellé lön. Innen 1548-ban Olaszországba utazott s a nyár elején tért vissza elhagyott hazájába Krakóba.¹⁾ Az atya nélkül maradt szerzetesek Lechniczre vonúlva annak perjelét ismerték el természetes főnöküknek. De mivel a karthausiaknál az elpusztított konvent nevét földadni nem szabad, az ekkép egyesített két szerzetház perjelei mindkét konvent czimével éltek.

Azonban az egyesített konventnek napjai is megvoltak számlálva. A létért való küzdelem tölti be azon huszonöt év történetét, a mennyivel a lechniczi zárda a menedékszírtit túlélte. Már 1545-ben új támadást kellett kiállania Lechnicznek. Romuald atya csak annyit említ erről, hogy a kolostor a hatalmasok áldozata volt; »per potentiores violenter fuit occupatum, expilatum, et subditi eiusdem ex toto oppressi, territoria possessionum distracta et mutilata.«²⁾ A hatalmasok elfoglalták, kipusztították, alattvalóit elnyomták és birtokait megcsonkították, elrabolták. A zárdának ama krónikája, melyet mi Budaháznak tulajdonítottunk, s mely az országos levéltárban található, e tekintetben már többet tud. Szerinte ezen hatalmaskodó nem volt más, mint maga Horváth János exprépost, ki tizenhat gyalogost küldött volna a zárda ellen.³⁾

Horváth tényleg ez évben a prépostságot már elveszté. Kétszínűsködő s mindenkinek kedvében járni óhajtó viselkedése bukását okozta. Báthory Endre, Szepes ura, megfosztá őt javadalmaitól s azokat Szepesvárához csatolta; a plebános testvérületet pedig utasította, hogy a prépostnak járó székdiját a vár parancsnokainak, Serédynek és Merse Lászlónak, szolgáltatassák át.⁴⁾ Horváth kezdetben reménylette ugyan, hogy a prépostságot megtarthatja s e miatt lépéseket is tett. Azonban törekvése megtört Báthory erélyén s ekkor, mint közönségesen vélik, hitehagyottá lett. Családi birtokára Lomniczba vonúlt s Jost Györgynek Ágnes nevű leányával

¹⁾ Lsd. Ursinus napló jegyzeteit. Wagner-nél *Analecta* P. III. p. 192 Ursinus 1497. szül. Krakóban. A rendbe 1530-ban lépett be az olmczi házban.

²⁾ Lsd. Wagner P. III. p. 191.

³⁾ Orsz. levélt. *Acta Eccl. Camald de Lechn.* 610.

⁴⁾ V. ö. A pleb. testv. naplóját Wagner-nél P. II. p. 238, 240—245.

házasságra lépett.¹⁾ Igaz, hogy 1564-ben kelt végrendeletében,²⁾ melyet Wenczel lomniczi és János hundorfi plébánosok előtt készített, erősen hangoztatja, hogy a katolikus valláshoz élete fogytaig hű maradt, de tekintetbe véve, hogy ezt más hasonszőrű emberek is megtették, a végrendelet állítását, mely a történelmi hagyománnyal homlokegyenest ellenkezik, el nem fogadhatjuk.

Az országos levéltárban van a lechniczi zárdáról egy »vera relatio«, mely 1636. körül készülhetett s ez említ egy nagy nevű prépostot, ki hitehagyottá lett s megjegyzi, hogy ez az eset, a konvent könyvtárában fel is van jegyezve.³⁾ Hogy ez senki más sem lehetett, mint Horváth, azt a többi szepesi prépostok története kétségtelenné teszi.

Budaházy krónikájának állítása azonban, mely kétségkívül a jelzett könyvtári feljegyzésen alapúlt, annál valószínűbben hangzik, mert Dunajecz vára, mely a rendnek már előbb is annyi kellemetlenséget okozott, épen Horváth János tulajdonát képezte, ki azt Laszky Jeromostól, Készmárk akkori urától, négy ezer forintért megvette.⁴⁾ Alább pedig 1550-re vonatkozólag Budaházy krónikája világosan kimondja, hogy Horváth ez évben a konvent Kallenberg nevű birtokát foglalta el.

És ezen időtől fogva a konvent egyik birtokát a másik után veszté el. Budaházy elbeszélése szerint Nagy-Toporczi Kristóf perjel, a nagy nyomorúságtól kényszerítve, eladta a frankovai soltszáságot 35 forintért bizonyos Miksa nevű soltszsnak.⁵⁾ A Haligovecz praediumot pedig, melyet a lechniczi konvent Romuald atya tanúsága szerint, a lechniczi birtokból önmaga alakított, világi urak foglalták el. Ezek nevét azonban sem Budaházy, sem Romuald nem említik.⁶⁾ Frankova, mint tudjuk, a Menedékszirt birtokát képezte s Vilksfalván kívül, az egyedüli birtok volt, melyet az egyesített konventek perjeleinek, nagy utánjárás után, a Menedékszirt birtoktestéből megmenteniök sikerült. Azonban ez is annyira el volt pusztitva, hogy a konvent alig látta annak némi csekély hasznát. A magyar és lengyel királyok által évenként adományozni szokott dús alamizsnák elmaradtak; részint a magyar királyok nagy szorultsága, részint Czorstyn-vára részvétlen parancsnokainak szűkkeblősége miatt. Ferdinánd ugyan 1551-ben megerősítette a magyar királyok ide vonatkozó adomány leveleit, sőt megengedte a konventnek, hogy borait Lengyelországba vámmentesen szállithatja,⁷⁾ de ennek a zavaros viszonyok között gyakorlati értéke nem volt.

¹⁾ V. ö. Lányi-Knauz Magy. Egyht. II. k. 81. l.

²⁾ Lsd. Wagner-nél Series Praep. S. Mart. de Scep. Analecta P. III. p. 83.

³⁾ Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

⁴⁾ V. ö. A pleb. testv. naplóját Wagner-nél P. II. p. 224.

⁵⁾ V. ö. Budaházy krónikáját i. h. és Romuald Wagner-nél P. III. p. 193.

⁶⁾ V. ö. Romuald szavait. Wagner-nél f. i. h.

⁷⁾ V. ö. Orsz. levélt. Extract Bonor. Relig. Fr. Ord. Cart. ex Libris Regiarum Collationum etc. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 17. cs.

Ennyi szenvedés, üldöztetés, zaklatás és ebből kifolyó nyomorúság mellett nem csodálhatjuk, hogy a vallásos jámborságáról híres szerzet, a disciplina terén is mindinkább hanyatlott. A nyomorgó barátok egymás után hagyták el a kolostort, hogy más nagyobb békének, szebb napoknak örvendő kolostorokban vonuljanak meg. Nagyobb részük a »vera relatio« szerint Lengyelországba menekült s a konvent okiratainak egyrészét, a lengyel határtól nem messze fekvő Sz. Klára kolostor apáczáinál helyezték el. Itt találta azokat Radzivil krakói bíboros-püspök, midőn 1600 táján az egyházmegyéje területén fekvő kolostorokat látogatta. Mivel azonban e monostor megerősítve nem volt s a magyarországi betöréseknek volt kitéve elrendelte, hogy az okmányok nagyobb biztonság kedvéért a krakói Sz. András konvent levéltárában helyeztessenek el. Repffius értesítéséből pedig tudjuk, hogy a bíboros parancsának egy karthausi szerzetes eleget tett.¹⁾

A szerencsétlenség soha sem jön egyedül. A karthausiak szigorának lanyhulását, szabadabb járás-kelésüket, mely pedig úgy is csak a konvent megmentése végett történt, de főképen Kristóf és Ferencz perjelnek szükségből történt birtok eladásait, az udvarnál befolyással bíró egyének felhasználták s a rendet teljesen tarthatatlan állapotban levőnek festették le. Céljok az volt, hogy így birtokaikat könnyebben magukhoz kerithessék, vagy ha azokat már úgy is bírták, biztosabban megtarthassák. Legveszélyesebb ellensége volt a konventnek Bornemissza Gergely választott csanádi püspök és szepesi prépost, ki úgy a Menedékszirt, mint Lechnicz javaira áhítozott s minden módot és alkalmat felhasznált, hogy a rend létét teljesen aláássa. A Menedékszirt javainak egyrészét iskolai célokra meg is kapta volt már ekkor; de e részben is boszantá az, hogy Ferdinánd Frankovát utólag mégis a rendnek adta vissza, hogy a menedékszirti kolostort felépíthesse. S azért most újabb vádakkal lépett fel a rend ellen s ujlag sürgeté annak megszüntetését.

Ferencz perjel, ki a konvent érdekében, hogy a lengyel király hajlamát és pártfogását kinyerje, Petrikovában is megfordult, ezen vádak hallatára elhatározta, hogy a rend védelme céljából fölmegy Miksa koronázása alkalmával Pozsonyba. Itt akarta Ferdinándot a dolgok valódi állásáról felvilágosítani. Miután azonban a szükséges költséget semmiképen sem tudta előteremteni, 1563 augusztus 8-án eladta a Menedékszirt egykori ganfalvai birtokát Kisczepezini Csepánszky Mátyásnak. Csepánszky már 1549 óta különben is tartozott a Menedékszirtnek 80 fittal. Most tehát Ferencz perjel olyképen egyezett meg vele, hogy ezen hátralékos, de más úton be nem hajtható összeget s azonkívül még 18 frt. fizessen ki készpénzben Mátyás apostol napján, a ganfalvi birtok pedig örökjoggal szálljon reá.²⁾

Azonban Ferencz perjelnek minden fáradozása kárba vészett. Hatalmas ellenségeivel szemben az események fejlődését többé meg nem akadályoz-

¹⁾ V. ö. A vera relatiót és Repffius Udalrik perjel relatióját. Orsz. levélt. Acta. Eccl. Camald de Lechn. 6—10.

²⁾ Az ered. lsd. Orsz. levélt. f. i. h. 44. cs.

hatta. 1563. novemb. 20-án megjelent a királyi leirat, mely a karthausi rendnek a Szepességben való megszüntetésével egyértelmű volt.

Ferdinánd király ezen levelében előre bocsájtja, hogy bizonyos hű embereinek jelentéséből értesült, hogy a szepesi káptalannak a jelen háborús időkben nincs oly megerősített helye, hol veszély idején a préposttal együtt biztos menhelyre találna s a hol az őrizetére bízott nagy fontoságú okleveleket elrejthesse. Mivel pedig a lechniczi karthausi zárda, részint a számos betörés és rablás folytán, részint az ott létező szerzetesek szabadabb erkölcesei miatt s az előbbi, de kivált a jelenlegi perjel hanyagságából teljesen elpusztult s most már csak a csavargók és tolvajok búvóhelyeül szolgál, Bornemisza ajánlatára e kolostort a prépostnak és a káptalannak, királyi kegyelméből függő időre, menedékhelyül átengedi a nélkül, hogy a zárda jelenlegi perjelének vagy bárki másnak ellátásáról, élelmezéséről gondoskodni tartoznának. És ezen hamis információkon alapuló királyi leirattal a lechniczi konvent jogilag megszűnt létezni. Maga Ferencz perjel világgá bujdosott. Romuald és Budaházy emlitenek ugyan még két szerzetest Schätz Mihályt és Egri Györgyöt, kik a lechniczi konvent perjelei lettek volna. Sőt Romuald hozzá teszi, hogy ezek alatt a kolostor végleges szegénységre jutott és miután az öregek kihaltak, a fiatalok közül némelyek a szomszéd Lengyelországba, mások Ausztriába távoztak, úgy hogy a kolostor 1567 után púszult el teljesen.¹⁾

Azonban Romuald atyának ezen állítása nem állja ki a kritikát. Mert igaz ugyan, hogy Schätz és Egri a perjel címet viselték, sőt ez utóbbi, ki különben Budaházy szerint hitehagyottá is lett, még a Hanygovcze nevű birtokot is eladta Svábovszky Bálintnak és Felső-Sunyavát 200 frtéért elzálogosította,²⁾ de ez csak bitorlás volt s a konvent valódi és törvényes perjele bizonyos Tamás nevű szerzetes vala, ki Ursinus Márton feljegyzése szerint 1567 május 26-án halt meg Lechniczen.³⁾ Megerősíti ezen állítást egy igen érdekes lengyel és latin nyelven vegyesen irt eredeti okirat, melyet az országos levéltárban őriznek. Ez nem egyéb, mint az 1564-iki lengyel határjáró bizottság lustrációjából, határkönyvéből, Korzynszki lublói váraparancsnok által készült hiteles leirat.⁴⁾

A jegyzőkönyvi leiratnak tárgyunkra vonatkozó része így hangzik:

Eredetiben:

Kartuzowie Klasztory Dwa, Lapis
Refugij et Lechnica. Sa we Spiszu Dwa
Klasztory iedem Kugranicy Wegierskicy,

Magyar fordításban:

Két Karthausi kolostor: Menedék-
szirt és Lechnicz. A Szepességben két ko-
lostor van, az egyik a gömöri határ mellett

¹⁾ V. ö. Orsz. levél. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10. és Wagner Analecta Scepi. P. III. p. 194.

²⁾ Orsz. levélt. f. i. h.

³⁾ V. ö. Ursinus naplójegyzete Wagner-nél P. III. p. 192.

⁴⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 24. A Szepesség akkori történetéből mindenesetre sok érdekes adat kerülne napvilágra, ha ezen határjárás teljes szövegű jegyzőkönyvét feltalálni sikerülne.

Drugi Lechnicza, graniczy z Crorstynem nad Dunaycem, do Ktorich Klasztorow Krolowie Polsscy pietate permoti nadanie z Zup Kralowskich byli mrynili.

Revizorowie iadze ze Spisza wstupili do Klasztora Lechnice tam nie nalezli tylko iednego Kartuza Tomasza et Michaelem conversum Laicum.

Dali ti Sprawe Revizorom ze kapitula Spiska ab annis aliquod Klasztor de Lapide refugy zburzyla, a wsi osiadla, za ta przyczyna ze Sipaka Liesnica Bozymatyasza byla z Morawie oby z tego Klasztora zniesnie Spieskiey nie woiowat.

A ten Drugi Klasztor, Anno praesenti diebus primis January Dominus Gregorius Buznamissa Episcopus Chanadiensis Praepositus Scepusiensis Montis Sancti Martini et Consiliarius Regis Hungariae cum Mandatis Regys in administrationem suam suscepit et cum villis undecem ad Praeposituram adjunxit.

Ten Tomasz ktorego Rewizorowie zastali ukazal przed Rewizory Przywileie Krolow. Is Polskich na Danine.

Ebből nyilván való tehát, hogy a karthausiak már 1564-ben eltávoztak a monostorból, az egy Tamás kivételével, hogy tehát nem felel meg a történelmi valóságnak, mintha az öregek Egri perjelsége alatt ott maradtak volna, míg sokat zaklatott életüket be nem fejezték. A lustrációban említett Tamás perjel pedig, ki Ursinus szerint 1567-ben halt meg Lechniczen, s ki a fönntemlített szerzetessel egy ugyanazon személy vala, volt az egyesített konventek utolsó perjele.

Ferdinánd 1567-ban még más rendeletet is adott ki, melyben megengedte, hogy Bornemissza a Lapis Refugii azon javait, melyeket ő a lechniczi konventnek adományozott volt a romba dőlt Menedékszirt fölépítésére, miután a szerzetesek e feltételnek meg nem feleltek, iskolai czélokra gondozás alá vegye.¹⁾

Bornemissza azonban oly biztosnak érezte magát a karthausiak birtokaiban, hogy ezen utóbbi rendeletről a lechniczieket nem is értesítette. S így történhetett csak, hogy Ferdinánd halála után a Lechniczen tartózkodó Tamásnak, kétségkívül külföldi testvéreinek támogatása mellett, s Ferdinándnak Frankovát visszaadó 1551-iki rendeletére vonatkozó hivatkozással sikerült Miksától egy rendeletet kieszközölnie, melyben meghagyja Bethlemfalvi Thurzó Szaniszlónak, hogy a Lechniczen tartózkodó szerzeteseket Tamást és Mihályt, a Menedékszirt birtokaiban védje meg Bornemissza

a másik Lechnicza Dunajecz fölött, Czorstynnal határos, a mely kolostorokba, a lengyel, királyok jámborságuktól indítatva, a királyi zsupánságokból adományokat küldtek volt.

A vizsgálók mihelyt a Szepességbe értek, a lechniczi kolostorba léptek, de ott nem találtak többet, hanem csak egy karthausit Tamást és Mihályt megtért világi testvért.

Ezek elbeszélték a vizsgálóknak, hogy a szepesi káptalan néhány év előtt a menedékszirti kolostort elpusztította és egészen elfoglalta, azon okból, mert a szepesi erdő a Morvaországból származó Bozy (Básó) Mátyásé volt, hogy tehát ezen kolostorból el ne pusztítsa a Szepességet.

A másik kolostort Bornemisza György csanádi püspök, szepesi Sz. Márton hegyi prépost és a magyar király tanácsnoka jelen év januárjának első napjaiban királyi parancsral, gondozása alá vette és 11 faluval együtt a szepesi prépostsághoz csatolta.

Az a Tamás, kit a vizsgálók ott találtak, megmutatta a fővizsgálónak a lengyel királyok ő felségeinek szabadalom leveleit, melyek az adományokra vonatkoznak.

¹⁾ Lsd. Wagner Analecta P. I. 436.

támadásai ellen. Azonban ez is kárba veszett fáradság volt, mert Bornemisza bemutatván Ferdinánd végső parancsát, Miksa 1565-ben előbbi rendeletét visszavonta¹⁾ s így a karthausiaknak megmentésükre irányzott minden törekvésüket ketté vágta.

Hasonló sorsa volt a másik két karthausi zárdának is.

A Bold. Szűzről nevezett tárkányi segedelem völgyi zárda a török pusztításnak lön áldozatává, kevéssel a Menedékszirt lerombolása után.

A Sz. Mihály arkangyalról czimzett lövöldi kolostor szintén nem élte túl a tárkányit, bár e konvent, mint erkölcsi személy, legtovább tartá fönn magát. Történetének ezen időszakából jutott ugyan néhány öröndetesebb adat is reánk, de azért a múlt időszakban szenvedett zaklatásokhoz hasonlóktól most sem volt ment.

II. Ulászlótól ezen időben Sz. Gaalt és Némethyt, a karádi birtokkal szomszédos királyi birtokokat nyerte; míg a pannonthalmi apátságtól, Guldennek Czinár Mór utján a Sz. Mártoni levéltárból nyert adatai szerint, a Tapolcza mellett fekvő Istvándit és Monostort birta zálogjog czimén.²⁾ Ugyancsak birtok növekvést mutat az 1515-ik év is, melyben Bornemisza János budai várnagy jótékony kezének áldását érezték. Ugyanis Elek Imre és néhai Elek János fiai: Imre és Endre, mindannyian alsó-ajkai nemesek, Ulászló király előtt hűtlenség gyanujába estek. Miután a megindított vizsgálat alkalmával a vádat nem sikerült magokról elhárítaniok, a magyar törvények értelmében, birtok vesztésre lőnek ítélve, Ezen konfiskált birtokok egyrésze, királyi adomány útján, Bornemiszának jutott. Bornemisza a nevezett évben végét elközeledni érezvén, saját lelkének üdvéről óhajtott gondoskodni. Hogy tehát a lövöldi karthausiak imáinak részesévé legyen Perényi Imre nádor előtt oda adományozá a rendnek a birtokrészt, mint a bevalló levél mondja: »örök alamizsnaképen«.³⁾ Hasonlóképen »in perpetuum elemosynam ac patrimonium crucifixi« nyerték, 1528-ban, Gergelaki Buzlai Mózes özvegyétől Podmaniczky Annától, a somogy megyei szarzóí birtokot, melybe ugyanazon év május 6-án, a királyi megerősítés is megérkezvén, be lőnek vezetve.⁴⁾

Ez az utolsó ismert adat a zárda jóltevőinek krónikájában. És ez is a Podmaniczky névhez, azon névhez fűződik, melylyel e korban a lövöldi konvent szenvedéseinek, zaklatásainak hosszú lánczolata kezdődik.

Érintettük volt a Szepesség szomorú közbiztonsági állapotát, melybe a mohácsi vész után, a trón-viszály folytán jutott. Hasonló volt a helyzet, az ország többi részeiben is. A zsarolások, rablások, erőszakoskodások a Dunántúl is csak ép úgy voltak napirenden, mint a Szepességben. S a mint ott támadtak egyes rabló lovagok, kiknek hatalma az egész vidéket rette-

¹⁾ Wagner p. 437.

²⁾ Gulden: A város-lödi plebánia tört. Magyar Sion. II. k. 935. l.

³⁾ A bevalló levelet lsd. Nagy J. Hazai Okmánytár V. k. 416. l.

⁴⁾ Lsd. a királyi könyvekből készült leíratot Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 17.

gésbe ejték, úgy támadtak itt is. A Dunántúl északibb fekvésű megyéiben, nemkülönben Pozsony, Nyitra és Trencsénmegyékben ily rettegett emberek a Podmaniczky-ak voltak. Podmaniczky Jánosnak és testvér öcsésének Ráfaelnek keze, még a szomszéd Sziléziába és Morvaországba is elért, hol pusztán rablási czélokra nagy számú zsoldos hadakat tartottak. Erőszakoskodásuk annyira ment, hogy azt végre az ország rendei is megsokalták s az 1542-iki országgyűlésen szóba hozták. Itt azután a 44. törvényczikkben Podmaniczky János és Ráfael száműzetése és jószág vesztese mondatott ki, ha a diaeta utolsó napjától, vagyis november 23-ától számított két hónap alatt, a hűség esküt le nem teszik, s az igaztalanul elrabolt egyházi és világi jószágokat tulajdonosaiknak vissza nem adják. Hogy azonban a hatalmas Podmaniczkyak ezen országos határozattal édes keveset törődtek és rablásaikat tovább is szabadon üzték, azt egyéb mások között a lövöldi karthausiak is szomorúan tapasztalták.

A karthausiaknak, eddig ismert okmányaink szerint, először 1538-ban gyűlt meg velök bajuk, midőn a szüret elteltével a somogyi szőlőkből bort szállítottak zárdájukba. Október 21-én ugyanis a Podmaniczkyak lovasaikat küldék a borszállítók elé, kik azokat épen Fok községében, éjjeli szállásukon lepték meg. A bort lefoglaltatták s azt saját Palota nevű helységükbe vitették. Itt azután a 72 hordó borból kiválogatták a javát s a rosszabb minőségű bort nagylelkűen a szállítóknak visszaadták. A letartott bor mennyiségéről és minőségéről azonban némi fogalmat alkothatunk magunknak, ha tekintetbe vesszük, hogy a konvent perjele Péter az okozott kárt a birságon kívül, négyszáz arany forintra becsülte. A következő évben újabb rablást követtek el. Sáfár Márton és Asztalos Tamás a konvent szolgálai ki lettek küldve a pálosi Margit-napi vásárra, hogy ott a konvent számára lovakat vásároljanak; vettek is két török lovat »equos turcales« 150 forintért. Azonban haza már nem vezethették, mert a Veszprém megyében fekvő Sándorfalunál elvették tőlük Podmaniczky emberei.

Az országgyűlés határozatát követő évben 1543-ban, úgy Pünkösdi ünnepe táján, már nem csak mint utonállók, hanem mint egyenes betörők szerepelnek. A konvent ványolai birtokába törtek be nagyszámú szolgál sereggel s a megrémült lakosoktól 40 ökröt raboltak el. 1544-ben pedig július 29-én újra betörtek s 50 ökröt hajtottak el; és ismét november 1-én midőn a konvent kis-lövöldi jobbágysai Zempes János vezetése alatt, Pápa városából visszatérőben voltak, 28 igavonó ökröt raboltak el tőlük.

A konvent mindezen károkról, úgy a bornak, mint az 1200 arany forintra becsült marhának elrablásáról, aligha tett nyomban a hatóságoknak jelentést. Ismerte a Podmaniczkyak hatalmát s ismerte a hatóság közegeinek tehetetlenségét. Orvoslást nem is remélt. Midőn azonban az 1544-iki országgyűlésen a Podmaniczkyak bocsánatot nyertek¹⁾ s azon ígéretet tették, hogy okozott igazságtalanságaikat helyre fogják hozni, a konvent

¹⁾ V. ö. Decret. Ferd. I. de Anno 1545 art. 47.

is megjelent panaszával a nádori helytartó Révai Ferencz turóczi comes előtt és sürgette az okozott bajok megtorlását. Révai 1548 május 15-én adta ki Podmaniczky Ráfaelnek idéző levelét, melyet a pozsonyi káptalan még más nap kézbesített, az épen Pozsonyban idéző főúrnak.¹⁾ Hogy azonban az eljárásnak volt-e eredménye s ha volt, a konvent kára mennyiben lett megtérítve azt még eddig a titok fátyola fedi.

Kisebb támadásoknak a konvent folyton ki volt téve. Még 1447-ről ismerjük a kapornoki konvent jelentését, melyben Gersei Pető László, Kusthan Miklós, Fenék Mihály, Usa Gál (Kakas), Medgyesi János, Ványarci Pál, Szentiványi Benedek és Fekete Mihály vannak feltüntetve olyanokul, mint kik a konventet bántalmazták s a kiket a király parancsára kiküldött Bálint szerzetes, részint Kustyánban, részint Keszthelyen és Edepicsen megintett, hogy »in damnis illatis« eleget tegyenek. Miután azonban nevezettek az okozott károk megtérítéséről hallani sem akartak, a király nevében a kúriai bíróság elé lönek idézve.²⁾ Sőt Gersei Pető László még 1499-ben sem adta meg magát, mert a kapornaki konvent ellene idéző levelet bocsátott ki, mint mondja azon perben, melyet Pető ellen György perjel és Kakas György tapolczai polgár régebben indítottak volt.³⁾

1543-ban a konvent ismét panaszskodik. Ez alkalommal számos nemes ellen szólal fel, kik Tapolcza nevű birtokán hatalmaskodtak és azt fel is dúlták. A vádlottak közt olvassuk: Thordemiczi Thyborch Pétert; Gulácsi Byczo Ferenczet; Köbölkúti Synko Mátét; Vitai Mihályt; Töröki Thereky Miklóst; Csabi Koronthály Antalt; Eveczi Vinczét; Somogy Istvánt; Monoszlói Koonth Pált; Boldogasszonyörsi Morócz Dömét; Kenyeres Mátét; Henyei Gellierch Mátyást, Eveczi Bolday Andrást és Tóthy Ferenczet.⁴⁾

Ennyi és ily hatalmas ellenségek között kellett megélniök a szegény barátoknak; s ha azután nagy nehezen itt-ott sikerült is megvédeniök igazaikat, jöttek a nagy hadi sarczok, jöttek az elviselhetetlenné vált közterhek, melyek fölemészték azt, mit nagy fáradsággal, gyakran élet veszélylyel megvédték, hogy amúgy is csekély napi igényeiket kielégíthessék. A mellett, hogy birtokaik után, melyek azonban az adott viszonyok között csak kevés hasznót hajthattak, az 1498-iki törvény kétszáz lovas tartására kötelezte őket,⁵⁾ s hogy a királyok és pápák adómentességről szóló szabaddalmi daczára, az országos veszély tekintetéből, minden közadót a haza többi polgáraival egyenlő mértékben viseltek, még külön hadi kölcsönök adására is szólítottak fel, melyek természetesen csak nagy ritkán s akkor

¹⁾ A káptalan jelent. lsd. Orsz. levélt. Act. Eccl. 53. cs. 15. sz. közölte Hevenesi MS. T. LIII.

²⁾ Ezzen adatról Nagy Imre úrnak, a fáradhatatlan buvárnak szivességéből értesültem, ki azt a keszthelyi levéltárban 135. sz. a. őrizett eredetiből jegyzé ki. A készülő Zalai Okmánytár kétségkívül még számos érdekes adatot fog felszínre hozni a lövöldi konvent történetéből.

³⁾ Keszthelyi levélt. 144. sz. szintén Nagy Imre úr szivességéből.

⁴⁾ Zalai levélt. 538. sz. ugyancsak Nagy Imre úrtól.

⁵⁾ V. ö.: Decret. III. sive Minus Ulad. II. Reg. Anni 1498. art. 15. ex art 20. 18.

is csak részben lettek megtérítve. Így 1528-ban deczember 8-án kelt missi-lesében I. Ferdinánd 1500 frtot kért tőlük hadi czélokra.¹⁾ A szegény szerzetesek 500 frtot is alig birtak összehozni és küldeni.²⁾ Igaz, hogy erről Ferdinánd a következő évben január 25-én kötelezvényt állított ki³⁾ s megengedte, hogy ezen összeg a Somogyban, Zalában, Győr és Veszprém megyékben fekvő birtokaik után járó fél forint hadisegélyből leszámíttassék, de tényleg ezen leszámítolás oly és annyi kellemetlenséggel volt összekötve, hogy a hitelező utóvégre is megunta a dolgot s elengedte az összeget. — Úgy járt a konvent is. Midőn Horváth András dicator megkönyörülve a konventen, a leszámítolás könnyebb eszközzése végett a »capita dicarum«-ot a perjelnek kiadta, annyi fenyegetést kellett kiállania, hogy utóvégre kérte a perjelt adja vissza, hogy ő, kivált bizonyos Bakyth Pál áskálódása folytán, hivatalát ne veszítse. És ámbár ugyanazon évben meg is engedte a kamara a perjelnek, hogy 180 frt. dica pénzt a kölcsön törlesztésére visszatartson, felsőbb rendelkezésre engedélyét már a következő évben vissza vonni kényszerült.⁴⁾

Mindezen áldozatok daczára a konventnek napról-napra rettegnie kellett élete miatt, mert a török dúlással szemben a királyi hadak védelme elégtelennek bizonyult. S a fenyegető csapás csakhamar le is sujtott. A lövöldi zárdát a török lerombolta s a szegény néma barátok elbucsuáltak annak romjaitól, hogy más békésebb hazába vonúljanak.

Magának a kolostor megtámadásának és lerombolásának idejéről biztos, határozott adattal nem birunk. Csak hozzávetőleg. állapíthatjuk azt meg. Tudjuk, hogy a zárda 1548-ban még állott, mert midőn annak perjele Péter a Podmaniczky ügyben a nádor helytartójánál panaszt emelt, annak feldulásáról még említést nem tett. Midőn azonban 1554-ben László perjel a konvent javait Kewes veszprémi püspöknek 90 frt. évi bérért bérbe adta a zárdát már mint romot említi.⁵⁾ A pusztulásnak tehát az 1548—1554-ig terjedő időszakban kellett bekövetkeznie. Ha már most ezen évszámokat beleillesztjük hazánk ösztörténetének keretébe, akkor a kolostor fel-
dulasát határozottan az 1551. évre kell tennünk. Hazai emlékeink szerint ugyanis a török 1543-ban és 1551-ben pusztított azon vidéken, melyen a zárda állott. 1543 azonban a fentemlitett okból elesik s így maradt csupán az 1551. év, mint a melyben Verancsicsnak egykorú feljegyzései szerint,⁶⁾ a székesfehérvári pasa Velisán és Dervis bég a pécsi parancsnok látogatták folytonos rablásaikkal Zalamegyét, Somogyot és a Balaton nyugati

¹⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 53. 10.

²⁾ U. o. 53. 11.

³⁾ U. o. 53. 12.

⁴⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 53. és 12. 13. 14. sz. a.

⁵⁾ Lsd. Ferdinándnak ezen bérletet megerősítő 1557-iki levelét. Orsz. levélt. Dipl. Eccl. 71. 57. és másolatban Hevenesi. MS. T. X. p. 165.

⁶⁾ Verancsics Fragm. rer. Hung. anni MDLI. Összes munkái I. k. 257. és 261. ll. meg Mem Rex. stb. u. o. II. k. 96. l.

oldalát. S miután Verancsics arról is értesít, hogy ezen alkalommal a székesfehérvári törökök a Zala egy részét, a pécsiek Somogyot pusztíták el s dühöknek számos község és város esett áldozatul, nagy valószínűséggel állithatjuk, hogy a kolostor 1551-ben lőn rommá. Annál inkább, mert ugyanez évben Ali budai pasa, a trák származású Hamzának, kedvelt barátjának halálát megboszulandó, Veszprém várát, melynek őrsége még egyedül védhette volna a zárdát, megszállotta s hosszabb ostrom után be is vette.¹⁾

A zárda romba dőlte azonban még nem jelenté a Sz. Mihály arkangyalról czimzett konvent teljes pusztulását. A szerzetesek közül azok, kik a zárda megtámadása alkalmával életüket a vérszomjas török elől megmenhették, a szomszéd Karinthia zárdáiban vonultak meg.²⁾ Magyarországon csak László perjel maradt még egy ideig, hogy a zárda birtokait rendezze. S mivel nem volt kilátása arra, hogy a közel jövőben a zárdát helyreállíthassa, ők pedig sokkal távolabb laktak sem hogy a birtokokat kezelhették volna, a perjel, mint érintettük, Kewes András veszprémi püspöknek adta azokat bérbe.

Az egyszerű papirra irt patens levelet, mely a bérletről szól, László perjel mint »comissarius totius conventus« állítja ki. A bérbe adott birtokok között említi: Nagy- és Kis-Lövöldöt, Renneket, Gersét, Nagy-Nyúlt és Tapolczát, valamint egy eddig nem ismert birtokukat, a Borzoregátz-it.

Ferdinánd király értesülvén a zárda elpusztításáról beleegyezett a bérbeadásba, de csak oly föltétel alatt, hogy a bérlet, ha Kewes meghalna vagy más püspökségre menne át, megszűnjék; valamint megszűnik akkor is, ha a zárda helyre áll s a konvent azt ismét elfoglalhatja. Ezen megerősítés a László perjel által bemutatott patens alapján 1557 január 8-án történt.³⁾ Hogy azonban a bérlet már megelőzőleg Ferdinánd tudtával és beleegyezésével történt mutatja azon körülmény, hogy midőn az 1556-iki országgyűlés a veszprémi püspök javait Komár (a mai Kiskomárom) és Somogyvár fenntartására kívánta fordíttatni, azok közé úgy az ó-budai és székesfehérvári prépostságok, mint a lövöldi perjelség birtokait is belevette.⁴⁾ A birtok jogi tulajdonosa azonban ezentúl is a konvent maradt, a mint azt egy 1617-iki adat bizonyítja. Ez évben ugyanis a veszprémi püspökség a lövöldi perjellel bizonyos birtokokat elcserélt, a mit megtudván a királyi kamara, kérdést intézett Erghely Ferencz püspökhöz, hogy e csere miben léteről fölvilágosítást adjon. A püspök azonban kitérőleg azt

¹⁾ Istvánffi Regn. Hung. Hist. Lib. XVII. p. 198.

²⁾ Tárkány a pusztulás révén állott Lechniczczel együtt, a Menedékszirt már elpusztult s így tekintve Lövöld alapításának történetét, legvalószínűbb ezen föltevés.

³⁾ Orsz. levélt. Dipl. Eccl. 71. cs. 57.

⁴⁾ Decret. XVII. Ferd. I. Reg. Anni 1556 art. 7. Ezen körülményből Gulden (Város-lődi pleb. tört. Magy. Sion. II. k. 396.) Lányi nyomán, mint láthatjuk hibásan, azt következtette, hogy Ferdinánd a lövöldi karthausiak birtokát a veszprémi püspököknek adományozta.

felelte, hogy ez nem az ő személyes ügye, hanem a püspökség érdeke lévén, érsekének Pázmánynak előleges beleegyezése nélkül sennmiféle felvilágosítást sem adhat.¹⁾

Azonban a konvent hiú reményeket táplált, midőn magát a zárda felépítésével altatá. A reá mért csapás oly nagy mérvű volt, hogy azt többé soha sem heverheté ki s birtokai idővel, miután nem volt ki jogigényeket emelt volna, örökösen a veszprémi püspökséghez lőnek csatolva. A kolostor romjai még egyideig állottak ugyan, de később teljesen le lőnek rombolva s köveiből a Lövöld helyén épült Város-Lődön templomot és plebánia-lakot építettek. Czimképünk Város-Lődnek az egykori karthausi kolostor romjai helyén levő részét, a templomot és a plebánialakot mutatja be.

Igy szűnt meg Magyarországon a legszentebb szerzetes rend, részint a részvétlenségnek, részint egyesek kapzsiságának, részint a töröknek esvén áldozatul. A jövő században felcsillámlott ugyan még egyszer a remény, hogy tiszteletre méltó szerzetesei ismét elfoglalják régi helyöket, de mint látni fogjuk, e remény csak a jobbak tűnő óhaja volt és maradt.

¹⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 12. cs. 23. sz.

III. FEJEZET.

A karthausi birtokok idegen kezekben.

A lövöldi konvent birtokai bérben. Verancsis és a karthausi birtokok. A Menedékszirt javainak viszontagságai. Káthay Ferencz. A löcsei Jézus-társasági atyák. Lechnicz birtokosai. A Báthoryak és Lechnicz.

magyar katolikus egyház javainak elidegeníthetetlen voltát, örökös jellegét úgy a korona, illetve annak törvényes viselői, mint a magyar nemzet zöme, a törvényhozás, mindenkor elismerte; azt egész az újabb időkig mint kétségbe vonhatatlan dolgot vitatta s az elpusztult egyházak birtokainál érvényre is emelte.

A karthausiak birtokait illetőleg szintén ezen dicséretes törekvéssel találkozunk. Ámbár egyes birtokok, kivált a szepes-megyeiek, világi kezekbe kerültek, az új birtokosok alapjában véve mindig csak mint azok haszonélvezői szerepeltek s maguknak a birtokoknak jogi jellegét megváltoztatniok soha sem sikerült.

A lövöldi konvent birtokai, mint látuk, a perjel ébersége folytán kezdettől fogva egyháziakra szállottak. A veszprémi püspök vette azokat bérbe mindjárt a zárda lerombolása után s a veszprémi püspökség örökös birtokaivá váltak később, midőn a tényleges birtoklás ellenmondó hiányában, a királyok hallgatag beleegyezése mellett, az elavulás jogczimét alapítá meg.

Hasonlóképen kezdettől fogva egyházi kezekbe jutottak a tárkányi Szűz Mária kolostor birtokai is. I. Ferdinánd 1557 jul. 17-én kelt s Zárkándy egri prefectushoz és Székely Miklós várnagyhoz

intézett levelében a konvent zsérczi birtokát, a tilaji és sz. istváni praediumokkal együtt, az egri káptalannak adományozta s meghagyta nevezetteknek, hogy a káptalant annak birtokában védjék.¹⁾ Midőn azonban Verancsics az egri püspökséget elfoglalta s annak birtokviszonyait rendezni óhajtá, a zsérczi, nemkülömben a noszvai birtokot a püspökség részére követelé vissza. Ezek, úgymond, a kolostor alapítása alkalmával a püspökségtől, melynek törzsbirtokait képezték, szakítottak el. Most tehát miután a karthausiak elpusztultak, a régi birtokosra, a püspökségre szállottak vissza. Verancsics ily szellemben tiltakozást is emelt a jászói konvent, mint hites hely előtt s miután a káptalan Zsérczet visszabocsátani nem akarta, a pert 1560-ban megindította. Időközben maga Ferdinánd, előbbi rendelkezésével ellenkezően, e birtokokat tényleg a püspökségnek adományozta. Midőn pedig a per megindult, bekövetelte mindkét fél okmányait, hogy a birtok jogi természete megalapítható legyen. Verancsics ez ügyben, mint minden másban fáradhatatlan volt. Irt a királynak, irt az esztergomi érseknek, a győri püspöknek, Kubinyi Kristófnak és Cserneki Deseöffy Jánosnak. Az első kettőnek azért, hogy az ügyet egyháziakból álló bíróságra bizzák, mert, úgymond, nem illenék, hogy egyháziak birtok vetélkedése világi bíróság elé kerüljön; az utóbbiaknak, hogy igazságos ügyében segélyére legyenek s a két birtoknak az egri püspökség birtoktestébe való beolvasztását sürgezzék.²⁾

Hogy miként dőlt el a per azt positiv adat hiányában csak sejtünk lehet. Mig Verancsics ült az egri püspöki székből addig Zsércz a püspökséghez tartozott,³⁾ az 1658-ban Hevesmegye szolgabírája és esküdtei által tartott kollaterális inquisitióban azonban a káptalan birtokául van feltüntetve. És a bíróság el is rendelte, hogy akkori tényleges birtokosaitól Kovács Mártontól, Paxy Miklóstól és bizonyos Hollótól elvétezzék s az egri káptalan, mint jogos birtokosnak, adassék vissza.⁴⁾

Különben Verancsics maga a birtokokat úgy sem élvezte. Mert midőn 1559-ben beleegyezett, hogy püspöki javainak egyrésze az egri vár védelmére fordíttassék, Ferdinánd a püspöki sáfár mellé maga részéről is rendelt külön sáfárt, kinek többek közt azt adta utasításul, hogy a tárkányi karthausi zárda összes birtokaiból, malmaiból és szőlőiből befolyó jövedelmet, legyen az akár készpénzben, akár termékekben, a fiskus nevében ő vegye át és fordítsa egészben a vár helyreállítására.⁵⁾

A Menedékszirt birtokait, az országos levéltárban levő krónika töredék szerint, 1543-ban Bornemisza Miklós szepesi várnagy vette kezelése alá.⁶⁾

¹⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 11 cs. 40.

²⁾ V. ö. Verancsics: Összes Munkái VIII. k. 123. 155. ll. Orsz. levélt. Doc. Eccl. 11 cs. 16.

³⁾ Orsz. levélt. IX. k. 91 cs. 98 l.

⁴⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 11 cs. 42.

⁵⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6–10.

⁶⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 10. cs.

1550-ben pedig Ferdinánd a szepesi prépostnak és káptalanjának adományozta azokat a Szepesvárában felállítandó iskolára. Midőn pedig értésére esett, hogy a Menedékszirt mint konvent a lechniczi kolostorba olvadt, visszaadta ugyan azok egy részét Mátyásnak, az egyesített konventek perjelének, de azon határozott kikötéssel, miszerint jövedelmök a romba dőlt kolostor fölépítésére szolgáljon; a nagyobb rész azonban ezentúl is a káptalan illetve a prépost kezében maradt, ki Szepesvárában állítólag az iskolát fel is építette volt s azt, mint Bornemisza II. Miksával elhiteté, nagy költséggel fenntartá.¹⁾ És ezen alapon elérte Bornemisza utóbb, hogy Ferdinánd visszavonva előbbi intézkedését, az összes birtokok kezelését reá bizta s hogy Ferdinánd ez utóbbi rendelkezését 1565-ben II. Miksa is végleg helybenhagyta.²⁾ Ezzel a Menedékszirt javai lehetőleg rosz kezekbe jutottak. Bornemisza ugyanis daczára annak, hogy mint csanádi, később váradi püspök, a szepesi prépostság javain kívül a jászói prépostságot és a »Sacellum Corporis Christi« féle egyházi beneficiatust is élvezé, hogy a Thurzóktól Göncz városát megszerzé, mégis folyton-folyvást pénzzavarban szenvedett s adósságokkal küzdött. Egyik egyházi birtok a másik után vándorolt világi kezekbe, rendesen zálog czimen, de egyes esetekben mint pld. a körtvélyesi birtok, eladás által is.³⁾

Ezen sors érte a Menedékszirt birtokait is. Már 1565-ben elzálogosította a zárda birtoktestéből Arnoldfalvát, Tamásfalvát és Kolcsvát háromezer magyar forintért az egri várnagynak Káthay Ferencznek. Az elzálogosítás, melyet 1567 október 27-én vallott be a szepesi káptalan előtt s melyet a háborús időkkel és a király ügyeivel indokolt, 1569 augusztus 11-én nyerte meg II. Miksa szentesítését. Ugyanezen alkalmából felhatalmazta a király Káthayt, hogy a felső-sunyavai birtokot és a Misany nevű malmot, melyet a Lechniczre vonult menedékszírti konvent tagjai, királyi engedély kikérése nélkül, bizonyos összeg fejében Csütörtökhely községének zálogosítottak el, a zálog összeg letétele mellett kiválthassa.⁴⁾

Természetes, hogy Káthay összes törekvése a zálogúl nyert jószágoknál az volt, hogy a zálog összeget s annak busás kamatait a birtokból ketszeresen visszaszerezze. Miután jól tudta, hogy ha a zálog összeg vissza sem térítenék, az egyházi jellegű birtokot örökösen úgy sem tarthatná meg. Hozzájárult, hogy egyes főurak zaklatása ellen az ő kezében sem voltak e birtokok biztosítva. Így már 1571-ben Mérei Mihály nádori helytartó előtt panaszt kellett emelnie Bethlenfalvi Thurzó Szaniszló szepesi gróf és Bajmócz szabad ura ellen, ki Rypszér Sándor nevű szepesi gondnokának vezetése alatt, Marsicz bírát, Smaul Benedeket, Márton Mihályt, Demetert és Pausner Imrét valamint egyéb szolgálait meg számos jobbágyot küldött a káposztásfalvi birtokba, hogy azt megtámadják és elpusztítsák. Nevezettek

¹⁾ V. ö. Wagner *Analecta Scep.* P. III. p. 193 és P. I. 438.

²⁾ U. o. P. I. 435–438.

³⁾ V. ö. Wagner *Anal. Scep.* P. III. p. 90–91.

⁴⁾ Egy 1569-iki átiratban lsd. Hevenesi MS. T. XL. p. 90–97.

1571 május 12-én törtek Káposztásfalvába s ott egy házat fegyveres erővel bevettek, a sáfárt kiűzték, a bútorokat elégették; miután még a halastavat elpusztították, nagyszámú marhát hajtottak el. Visszatérőben útjuk a káposztásfalvi erdő mellett vezetett el, hol Káthaynak nagy mennyiségű ácsolt épületfája hevert. A támadók ezt is magukkal vitték úgy, hogy Káthay az ezen ügyben kiküldött szepesi káptalan előtt száz arany forintnál többre becsülte az okozott kárt.¹⁾ Hasonlóképen meggyült baja Kubinyival, ki a kezében levő Sunyavát nem akarta kibocsátani. — E miatt is pert kellett indítania.²⁾

Mindennek következményeit legjobban érezte a szegény földnépe, a jobbágyok. Káthay a neki okozott kárt, nem törődve azzal, hogy ők is szenvedtek, túlhajtott sarczolásokkal vélte legjobban helyrehozni. Az ő kárát jobbágyai sinylették meg. A mi annál inkább zokon esett nekik, mert a karthausiak szelid vezetése mellett nem voltak ily eljáráshoz szokva. A karthausiak idejében ha ily támadás történt, volt legyen az akár magok a jobbágyok, akár pedig a földesurak ellen intézve, a következményeket mindig a konvent viselte. Ha a jobbágy kárát megtéríteni nem tudták, legalább soha sem feledtek el egy-egy vigasztaló szót intézni a szerencsétlenül jártakhoz. A jobbágyok Káthay eljárásán elkeseredve Bornemisza-hoz fordultak segélyért, ki végre is unván folytonos panaszait, 1578-ban Káthaynak egyszerűen felmondta a zálogot s Lőcse város tanácsát és polgárait szólítá fel a zálog átvételére. Hogy azonban ezen a jobbágyokkal szemben tanusított nagylelkűségének némi hasznát ő is lássa, a zálog összeget 4000 firta emelte fel. Lőcse az ajánlatot elfogadta s kézbe kapván II. Miksának az elzálogosítást engedélyező levelét, Káthaytól a három falunak és hozzátartozó majorságoknak kiadását követelte; a mit meg is nyert.³⁾ Csakhogy Lőcse sem birta sokáig e birtokokat, mert midőn Bornemisza 1583-ban meghalt, a káptalan ezen iskolai czélokra nyert birtokok visszaadását követelte. És tényleg a káptalan javairól, drágaságairól és egyházi ruháiról, a kamara által 1585 táján Kassán készült regestrumban, a birtokok a káptalan javára irattak; de azon megjegyzéssel, hogy azok nem képezik a káptalan örökös birtokait, hanem csak iskolai czélokra lőnek az ő kezelésére bízva.⁴⁾

Mindazonáltal még sok viszontagságon mentek keresztül e birtokok, míg a kijelölt célra forditathattak. Mert a mint Mátyás királynak 1610-ből keltezett oklevele értesít, a káptalan a birtokokat ismét elzálogosította és pedig bizonyos ifjabb Hoffmann Györgynek; ettől pedig Thurzó Kristóf erőszakkal elfoglalta.⁵⁾ Mátyás erélyesen kikelt e bitorlás ellen s elrendelte, hogy a birtokok a káptalanoknak adassanak vissza. Azonban a királyi parancs-

¹⁾ A káptalan jelentését lsd. Orsz. levélt. Acta Eccl. 44 cs. 4.

²⁾ Hevenesí. MS. XL. p. 90.

³⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. 44. cs. 5.

⁴⁾ Hevenesí. MS. T. XL. p. 137.

⁵⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 59. cs. 16.

nak kevés foganatja volt, mert a birtokok a káptalan kezébe többé vissza nem kerültek, s utóbb vétel útján kellett azokat megszerezni, hogy az I. Ferdinánd által kitűzött cél elérhető legyen. Így II. Ferdinánd 1629-ben megengedte Hosszúthótinak, a szepesi prépostnak, hogy Stooszt és Sunyavát, nem különben egy liszkai szőlőt magához válthasson.¹⁾ Különben egyes birtokokat maguk a királyok is világiaknak engedtek volt át. Maga I. Ferdinánd már 1559-ben a Zemplén megyében fekvő bényei hegyen két szőlőt, melyek hajdan a zárdához tartoztak, Velikei Orlenovith Baláznak adományozott oda, a szokásos »usque ad reformationem Ordinis« féle clausula mellett.²⁾

Az ekkép szétszóródott birtokok kiváltása és ismét egyházi kezekbe való összpontosítása: Hethessi Pethe Márton kalocsai érseknek érdeme.

A kiváltás alkalmából készült regestrum Tamásfalvára, Arnoldfalvára és Kolcsvára vonatkozó adatait ismerjük. E szerint a három szép birtok már csak 47 jobbágy telekből állott s összesen csak 16 zsellérnek szolgált lakóhelyül. Hozzá tartozott ezenkívül az Urbanovszky és Gyurknoszky-féle majorságoknak és Csütörtökhely községének teljes tizede, valamint több szőlő. Teherként pedig az említettik, hogy Arnoldfalvából a szepesi káptalant illeti a tized.³⁾

A kalocsai érsek által nagylelkűleg kiváltott javakat, az érsek óhaja szerint, III. Ferdinánd 1646-ban⁴⁾ a Jézus-társasági atyáknak adta, kik Lőcsén megkapván a karthausiak volt házát és templomát, virágzó társházat és keresett iskolát alapítottak. S így a Menedékszirt javai száz éves vándorlás után végre ismét biztos kezekbe jutottak s a monostor elpusztulásakor kijelölt célra lőnek fordítva. A nagy saecularisatio után pedig részben a tanulmányi alap birtokaivá lőnek, részben pedig az eperjesi gör. kath. püspök jószágaihoz csatoltattak.

I. Ferdinándnak sokat emlegetett 1563-iki rendelete Bornemisza Gergelyt a lechnici zárdá javainak birtokába is behelyezte. Azonban Bornemisza csak hat évig volt azok birtokosa. 1568-ban már világi kezekre kerültek s csak másfél század után jutottak ismét, eredeti rendeltetésök szerint, az egyház birtokába.

Romuald atya és Budaházy megegyező rövid statisztikai kimutatást készítettek a zárdá új birtokosairól, melyet nagyobb világosság kedvéért magyar fordításban ide igtatunk.

A karthausi atyák után a zárdának következő birtokosai voltak:

Bornemisza Gergely szepesi prépost 1563—1568.

Magócsy Gáspár tornai comes 1568—1577.

Nagyságos Magócsi András úr 1577—1588.

Rákóczy Zsigmond gróf 1588—1604.

¹⁾ Orsz. levélt. Extract. Bonor etc. lsd. m. f. Acta Eccl. Cam. de Lech. 17.

²⁾ U. o.

³⁾ Lsd. e regestrum másolatát. Kolonics által 1702-ben hitelesített példányban⁴⁾ Hevenesi MS. T. XIV. p. 603—607.

⁴⁾ V. ö. Wagner Analect. P. III. 194. és Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 6—10.

Magócsy Ferencz tornai comes.....	1604—1609.
Tökölyi István gróf	1609—1612.
Palocsai báró Horváth György.....	1612—1625.
Rákóczy Pál gróf kir. ajtónálló	1625—1636.
Hetessi Pethe Anna Rákóczy Pál özvegye	1636—1642.
Rákóczy László gróf	1642—1665.
Báthory Zsófia, hercegnő, Rákóczy Erzsé-	
bet grófnő leánya	1665—1668.
Erdődyné Rákóczy Erzsébet	1668—1699.
Mattyasovszky László nyitrai püspök ...	1699—1705.

A Rákóczy-féle mozgalom idejében:

Berthóthy tábornok.....	1705—1709.
-------------------------	------------

Bornemisztól II. Miksa vette el a birtokokat, hogy a nagy hadi-kölcsönöket nyújtó Magócsyt kielégíthesse. Magócsy ugyanis Eger várának ostroma alkalmával, Károly főhercegnek, körülbelül 12000 forintot adott kölcsön; Schwendy Lázárnak, a felső részek kapitányának megkeresésére pedig több ízben összesen 7819 frtot ¹⁾ adott a sajátjából hadi czélokra. Ezen összegekből azonban csak 3000 frt lön visszafizetve, úgy hogy 1568-ban, mikor Magócsy a visszafizetést sürgette, még 16819 frt. várt megtérítésre. Miksa ez összeget lefizetni képtelen volt. Alkudozásba bocsátkozott tehát Magócsyval, ki hajlandónak mutatkozott az összegnek megfelelő birtokot fogadni el zálogképen. Ezen zálogra Miksa legalkalmasabbnak találta a lechniczi karthausiak terjedelmes birtokait; Magócsy ügylátszik maga is ezek után törekedett s azért, hogy a királyt hajlandóbbá tegye, a követelt összeget 11800 frtra szállította le. Ily körülmények között Miksa a birtokokat Bornemisztól egyszerűen visszavette, miután úgy is csak »ad beneplacitum« adta volt azokat oda s december 30-án a záloglevelet Magócsynak kiadta, melyet az, épen Bécsben tartózkodván, még az nap elfogadott és aláírt.

Ezen záloglevél szerint²⁾, Magócsy a birtokokat mindaddig birja, míg a király vagy annak megbízottja az 11800 frtnyi kölcsönt le nem fizeti. Ha Magócsy esetleg előbb halna meg a zálogjog az örökösökre megy át; sőt a király abba is beleegyezett, hogy Magócsy a jószágokat a nevezett összeg fejében esetleg más valakinek is elzálogosíthatja.

A birtokok tényleg, mint a közlött kimutatás mutatja, egész 1612-ig Magócsy Gáspár örökösének kezében voltak. Ez évben azonban Mátyás pénz dolgában megszorulván, újabb pénzösszegeket kért a birtok fejében. S miután Palocsai báró Horváth György készen nyilatkozott, a zálogösszegeken kívül, mely már ekkor ismét 20000 frtra növekedett, még újabb 15000 frtot adni a királynak, 1612-ben a prágai várban kelt oklevéllel, Horváth lett a lechniczi javak zálog tulajdonosává.³⁾

¹⁾ Magyar forintját 75 krjával számítva.

²⁾ Lsd. Magócsy elfogadó levelét Hevenesi MS. T. XLII. p. 54—59

³⁾ Extr. Bon. stb. lsd. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 7.

Horváth György báró 1625-ben elhalálozván, örökösei a birtokot megszerették volna ugyan tartani, de a király másképp intézkedett. Felső-Vadászi Rákóczy Pál, ki a korona és annak viselője iránt számos érdemeket szerzett, szintén ráveté szemét a birtokokra. II. Ferdinánd örülvén, hogy Rákóczyt ily könnyűszerrel kielégítheti, 1625 december 30-án Bécsből keltezett levelével¹⁾ megengedte Rákóczynak, hogy négy havi felmondás és a 35000 frtból álló zálogösszeg előleges letétele mellett, a birtokokat magához váltsa. Sőt engedékenységekben annyira ment, miszerint kijelenté, hogy Rákóczy Pál életében senki, még maga a király sem válthatja azokat vissza, hanem csak a karthausi rend, vagy más rend számára az egyház »penes quos libera utique semper redimendi potestas manere debebit«. Rákóczy Pál halála után kiválthatja a birtokokat a király, de csak is négy havi felmondás és a zálog összeg megtérítése után. Megengedte továbbá Rákóczynak, hogy a birtoktesthez tartozó s esetleg régebben elzálogosított jószágokat is kiválthassa. Ezek azonban a visszaváltásnál a külön fizetett zálog összegek megtérítése mellett vehetők csak vissza. Végül kijelenti Ferdinánd, hogy »cum bona illa Claustralia et Ecclesiastica sint« az isteni tiszteletről a zálog birtokos, Rákóczy köteles gondoskodni.

A Rákóczyak kezében Lechnicz nagyban emelkedett. E vallásos és lelkiismeretes főúri család nagy gondot fordított arra, hogy a reá bízott birtokok teljes épségökben megmaradjanak s minden lehető módot felhasznált, hogy azoknak értékét növelje.

Végre 1699-ben Mattyasovszky László nyitrai püspök 30000 frtért megváltotta ezen javakat, hogy ismét egyházi czélokra szolgálhassanak. 1705-ben készült végrendeletének 9. §-ában pedig akként intézkedett, hogy a zárda minden hozzátartozó jószágokkal és okirataival együtt a kamaldoli rend remetéinek adassék át.²⁾ Időközben kitört azonban a Rákóczy-féle mozgalom s Lechniczet, a végrendelkező akarátának megsértésével, négy éven keresztül Berthóthy tábornok usurpálta. Csak 1710 márczius 10-én lehetett a végrendelet intézkedésének eleget tenni. Ezen a napon ugyanis megérkeztek Lechniczre Morelli János bécsi perjel és Szilessy Imre kamaldoli atyák, kik a kolostorba s annak józágaiba ünnepélyesen be lettek vezetve. Szept. 9-én érkezett Lechniczre két kamaldoli atya. Stanle Ferdinánd és Melber Lőrincz, kik annak első állandó lakói voltak. A királyi megerősítést 1720-ban kapták meg a remeték. Ezen levél a lechniczi kolostor birtokai között a következő falvakat említi: Ó-Falut, Alsó- vagy Nagy-Frankovát és Richwaldot; ezenkívül a Havka, Margaretecz³⁾ és Kis-Liznicse nevű pusztákat, nemkülönben a körtvélyesi birtokrészt.⁴⁾

¹⁾ Lsd. ennek 1675-ben készült hiteles másolatát. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 7. sz. a.

²⁾ V. ö. Wagner Analect. Scep. P. III. p. 196. és Rupp Helyrajzi tört. II. k. 203 l.

³⁾ Egy a Jakabréte nevű birtokkal.

⁴⁾ V. ö. Budaházy krónikáját. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

Azonban a kamaldoliak ezen birtokok teljes élvezetében sem maradhattak meg. Különböző családok igény pörökkel léptek fel ellenök s mivel a zavaros időkben sok oklevél elveszett, egyeseknek sikerült igényeiket törvényes uton érvényesíteniök. Így Mattyasovszky Imre elperelte tőlük Richwaldot; Tőke Kristóf, 300 frtnyi a királyi hadak élelmezésére adott kölcsöne fejében, a körtvélyesi birtokrészt, mely utóbb ugyanily összeg fejében Nagy-Lám Andrásnak jutott.

Magát a Svábi Sváb Károly és Mattyasovszky Imre által megindított igény pört, mely egész 1757-ig húzódott s mely már a kamaldoliak történetébe vág, itt mellőzhetőnek véljük.¹⁾

Időközben a karthausi rend kebelében is nagy mozgalom indult meg, mely Lechnicz visszaszerzését czélozta. Azonban, quod dii noluere, a mit a hatalmasok nem akartak, azt nem vihették keresztül a jóakaratuak sem.

¹⁾ V. ö. Acta Eccl. és Acta Miscell. Camald. de Lechn. 6—10. és 18. cs.

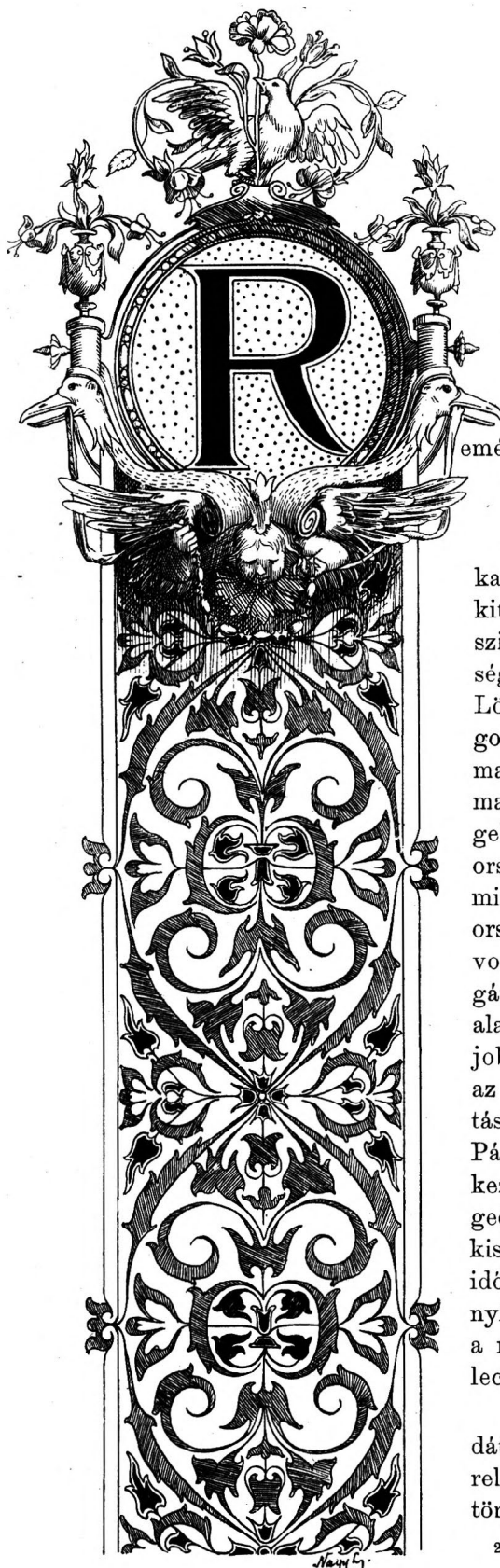

IV. FEJEZET.

A karthausiak visszatérését czélzó törekvések.

Repffius Udalrik jelentése. Rákóczy törekvése. A két Trifodius. Rákóczy László terve.
Mattyasovsky végrendelete. Jentske fáradozásai. A visszatérés megghiúsulása.

remény és emlékezet ama két génusz, mely a költő szerint éltünk rögzös határain vezetett. Az Istenbe vetett bizalom azon életadó forrás, melyből erednek. A karthausiak erősek levén ez utóbbiban, kitartók voltak a reményben is. Hálás szívvvel gondolták mindenha a Szepesség bérceire, Tárkány virágos völgyére, Lövöld magányos erdeire. Magasan lobogott szivökben a remény, hogy e kedves magányaikat újra benépesíthetik. Innen magyarázható, hogy a rend a legmelegebb érdeklődést tanusítá a magyarországi viszonyok iránt. Megfigyelte mindazon intézkedéseket, melyek magyarországi testvéreinek egykori lakóhelyeire vonatkoztak, megfigyelte a köz és magán élet minden nyilvánulását, minden alakulását, hogy ha a szellemieknek jobban kedvező áramlat állana be, azt az óhajtvá remélt visszatérés előmozdítására felhasználhassa. Midőn Rákóczy Pál egykor úgy nyilatkozott, hogy a kezében lévő javakat kész örömet engedné át a karthausiaknak, ha mindjárt kisebb váltság összeg fejében is, rövid idő alatt előbb csak titokban, később nyíltan, megindították a mozgalmat, mely a rend visszaállítására s első sorban a lechniczi kolostor megszerzésére irányult.

Már 1631-ben meglátogatta a zárdát egy karthausi: Repffius Udalrik, kinek relációjáról, már a zárdá alapításának történetében, megemlékeztünk. Repffius

bizonyos ügyben, mint egy lengyelországi zárdá perjele, kénytelen volt Petrikovába menni. Ez alkalommal találkozott a vilnai püspökkel, kitől Rákóczy említett nyilatkozatáról értesült. Elment tehát Rákóczyhoz, ki nejével együtt igen szívesen fogadta s kijelenté, hogy már több lengyelországi szerzet kérte a zárdát, de ő előnyt nyújt a karthausiaknak. Elmondta, hogy most épen azon fáradozik, hogy a zárdához tartozott, de elidegenített birtokokat s kivált a Magyarország bensejében levő kitünő szőlőket (a tarczaliakat értette) kiváltsa. Repffius megtekinté a zárdát is, melyet elég épnek talált. A templom, úgymond, és a könyvtár egészen jó karban vannak, csak az oltárok pusztultak el. A czellák közül tizenhárom ép, egyesek már elpusztultak s mások ismét földel hiányában nagyon ki vannak a pusztulásnak téve. Különben Rákóczy új officinát építtetett és szándékozik még egyéb épületeket is emelni.¹⁾ A már idéztük »vera relatio«, mely Rákóczy Pál halála után készült, ezen leírást azzal toldja meg, hogy a gróf a külső házat (értsd alsó kolostort) helyre hozatta s abban szokott a nyári időkben lakni. Az ebédlő teljesen ép, még az asztalok és a felolvasó pulpitus is meg vannak. A templomot a boldogult gróf helyrehozatta s egy-két oltárt is állított bele. A capitulum alkalmával használatni szokott nagy terem szintén jó karban van.²⁾

A két látogató karthausi relációját egyenesen a tartomány visitátorjához, idősb Trifodius Kristóf brünni perjelhez intézte, ki ennek alapján, 1640 táján, Antal gemmitzi és Jodok maurbachi perjelekkel Bécsbe utazott, hogy Rákóczy Pálnak fiával, a kilencz éves László gróffal, illetve annak környezetével beszéljen. A Rákóczyak körében ezen ügy gyakori megbeszélés tárgyát képezhette, mert mint a visitátor bizonyos Justus nevű perjelnek írja, a fiatal gróf, ki tudós és jeles nevelőjének kíséretében fogadta őket, a visitátor első szavára készséggel kijelentette, hogy a kolostort ő is a karthausi rendnek óhajtja visszaadni. A megörvendezettett barátokat pedig, jóindulatának jeléül, ebédre marasztalta. A visitátor Rákóczytól egyenesen a császárhoz sietett, ki ép ekkor tért meg regensburgi utjából. Itt is előadta, hogy a rend mily forrón óhajtja a visszatérést s kérve kérte a királyt, hogy a kolostort Rákóczy kiskorúsága alatt, más rendnek oda ne adományozza. A király készséggel ígérte ezt meg;³⁾ de azért Trifodius mégis jónak látta újra felkeresni az udvart, hogy felséges ura ígéretét írásban is kinyerhesse. Ez alkalommal a visitátor meglátogatta a Bécsben idéző magyar primást és a nádort, kik, mint mondja, egy szívvvel, egy lélekkel helyeselték a rend visszaállítását.⁴⁾

Rákóczy Lászlónak nevelője, 1647-től kezdve, a brünni perjel tudós unokaöccse, ifjú Trifodius Kristóf volt. Ez nagybátyja révén megtanulván

¹⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Lsd. Trifodius egy 1642 jul. 2-án írt levelét. Orsz. levélt. Acta. Eccl. Camald. de Lechnicz 6—10. cs.

ismerni és becsülni a rendet, éber figyelemmel kísérte a történeteket s nem szűnt meg fiatal neveltje szívében a zsenge kora óta táplált óhajt élesztetni. Midőn pedig László gróf, anyjától és György gróftól, a javak kezelését tényleg átvette, sietett a rendnek tudomására hozni, hogy a zárdát a fiatal gróf 30000 frt. helyett 20000 frtéért hajlandó visszabocsátani. Együttal figyelmezteti őket, hogy résen legyenek, mert ámbár a király hét év előtt kimondta, hogy a zárdát csak a karthausiak kapják, mégis épenséggel nem lehetetlen, hogy azt más élelmes rend el ne kerithesse előlük.¹⁾ Ezen hirre Pégon János, a rend generálisa, meghagyta a danczingi perjelnek, hogy a Lechniczre vonatkozó okmányokat, melyek a Bold. Szűzről czimzett paradicsom völgyi perjel relatiója szerint, Krakóban őriztetnek, szerezze meg. 1653-ban pedig megbizza Bosman Péter danczingi és Lubietovszky János gildai perjeleket, hogy a kolostor visszaváltása és az okmányok megszerzése végett, a szükséges lépéseket tegyék meg.²⁾ A visszaváltásra vonatkozólag Lubietovszky egy »supplex libellumot« készítet s azt Rákóczy Lászlónak, ki ekkor már Sárosmegye főispánja volt, be is nyújtotta.³⁾ Sőt az ügy ekkor már annyira haladt, hogy Bosman azon szerzetesek kiválasztásával foglalkozott, kik Lechniczen alkalmasok lennének.

Maga III. Ferdinánd eleintén komolyan vette a visszaállítást. S mint-hogy ahhoz első sorban az okmányokra volt szükség, ő maga is kérte János Kázmér lengyel királyt, hogy a lechniczi zárdá okmányait a krakói »collegiales SSmi corporis Christi« zárdában kerestesse meg. Mivel pedig ugyanekkor a lőcsei Jézus-társasági atyák birtokviszonyait is rendezni óhajtotta, egyuttal a Lapis Refugii-ra vonatkozó okmányok kiadását is kérte. Az előbbiektől átvételével Tarnóczy Mátyás váci püspököt, az utóbbiakéval pedig Klobusiczky János Jézus-társasági atyát bizta meg. De sőt Lippay primás még a krakói apostoli nuncius közbenjárását is kikérte.⁴⁾ A közbenjárásnak volt eredménye, mert ezen okmányok csakugyan ki lőnek adva. De valljon mely időben történt e visszaadás s hogy nem lett-e közülök több visszatartva, hogy a király megbízottai vagy mások vették-e át azokat, azt megmondani bajos volna. Annyi tény, hogy a Lechniczre vonatkozó okmányok a brünni karthausi kolostorban őriztettek s hogy azokat VI. Károly parancsára, Jentske Anselm brünni perjel, 1714 jan. 7-én, János zabori kamaldoli szerzetesnek adta át.⁵⁾

¹⁾ Lsd. ifj. Trifodius levelét 1650 aug. 16-áról Orsz. levélt. i. h.

²⁾ Pégon Jánosnak a rend főperjelének levelét Lsd. Orsz. levélt. i. h.

³⁾ A fogalmazványt Lsd. Orsz. levélt. i. h.

⁴⁾ III. Ferd. és Lippay leveleinek másolata meg van Orsz. levélt. i. h.

⁵⁾ Az ezen alkalommal átadott okmányokról hiteles regestrum készült Lsd. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10. Idővel azonban ezen okmányok ismét szétszóródtak. Az országos levéltár, mint azt e mű folyamában tapasztaltuk, csak igen kevés eredeti példánnyal rendelkezik. A tört. társ. 1872-iki szepesvidéki kirándulásának jegyzőkönyve szerint, a szepesi káptalan VI. fiókjában volnának a Lapis Refugiura vonatkozó adatok. Egy az országos levéltárban levő másolat szerint pedig, a mint említők, a fehérvári káptalan levéltárában is voltak egyes eredeti okmányok. De sőt Erdélybe a

Azonban a karthausiak, mikor már-már czélt értek volna, egyszerre elhallgattak; legalább az ide vonatkozó emlékek azt bizonyítják. Hogy mi volt hallgatásuk oka azt ismét csak sejttenünk lehet. Lehet, hogy jogaikat biztosítva látták s a kiváltásra alkalmasabb időt vártak, vagy a mi valószínűbb, szegénységükből nem tellett a váltásdíjúl követelt húszezer forint. Időről időre hallattak ugyan magukról, de csak azért, hogy a magyarok teljesen meg ne feledkezzenek róluk s a királyok adott ígértüket meg ne változtassák. Így Hurtli Anselm karthausi atya, 1675-ben, megkérte Lipót királyt, hogy Rákóczy Pál záloglevelét, melyben a karthausi rendnek a visszaváltásra vonatkozólag némi előny lőn biztosítva, a kanczellária levéltárából kerestesse ki s irassa át; a mit Pálffy Tamás nyitrai püspök, Lipót parancsára, Urbán István íródeák által meg is tőn. 1688-ban pedig a bars megyei Kis-Tapolcsányban fordult meg egy karthausi atya, a lechniczi zárda akkori birtokosánál Rákóczy Erzsébetnél, ki szintén igen szívesen fogadta az egyszerű szerzetest. Azonban a karthausiak huza-vonája már ekkor megtermé rosz következményeit. A Rákóczy család kebelében a rend visszaállításának eszméje közel volt a kihaláshoz. Számos lengyelországi szerzetes járt hozzájuk kérve a zárdát vagy annak még fönn levő berendezését, könyveit. Rákóczy Erzsébet hajlamát leginkább a krakói kármeliták nyerték meg s már meg is bizta volt a lechniczi kolostor gondnokát, hogy a klastrom »öreg« könyveit ezeknek adja át. Időközben jött az öreg karthausi s kérve-kérte az úrnőt, engedné meg neki, hogy a kolostort meglátogathassa és hogy onnan egyes könyveket elvihessen. Erzsébet engedett az öreg szerzetes beható kéréseinek. Előbbi elhatározását megmástitotta s megengedte neki, hogy a könyvekből egyeseket elvihessen. A kármelitákra vonatkozó rendeletét pedig, június 10-éről keltezett levelében, melyet a Lechniczre indult szerzetesnek adott át, visszavonta. »Hozzám jüvén«, mondja Erzsébet, »ezen levelem prdsentáló Carthusianusok közül való becsületes Pater, Kys Klastromban (értsd felső kolostor) levő könyvek minthogy az Carthusianus Patereket illeti, kezéhez való adatatását kívánta.«¹⁾ Ezzel azután ismét hosszú időre csend lett s a rend mozgalma lassan-lassan végkép elakadni látszott. De a sok habozás, a sok huza-vona letöré a gyenge virágnak kelyhét, örökre megsemmisíté a reményt, hogy a rend

károly-fehérvári levéltárba is kerültek Lechniczre vonatkozó eredeti oklevelek. S midőn Kontz Gábor, a nagyváradi pálosok superiorja, 1762 körül ott járt, hogy a rendjére vonatkozó okmányokból regestákat készítsen, egy 1762 jun. 10-éről keltezett levelében azokról is megemlékezik. Érdekes, hogy Kontz ekkor azon hiszemben volt, miszerint Lechnicz a karthausiak kezében van. A levél borítékát ugyanis így czimezte: Reverendo in Christo Patri N. N. Ordynis Fratrum Carthusianor. de Valle S. Antony in Leknitz Patri Priori michi in Chto Colendissimo P. Debreczinum, Cassoviam, Eperjesimum. Leucshoviam, per Montem Magura in Valle Leknitz. Sajnos azonban, hogy sem a szépesi, sem a székesfehérvári levéltárakat, részint idő hiány, részint egyéb gátló akadályok miatt, nem kutathattuk át.²⁾

¹⁾ Lsd. Rákóczy Erzsébet ezen sajátkezű aláírásával ellátott levelét. Orsz Levélt. Acta Miscell. Camald. de Lechn. 6—10. cs.

valaha a kolostor birtokába juthat. A Rákóczy család kebelében ekkor már magas lángot vetett a folyton szitott elégedetlenség. Folyt a tervezgetés, sűrűen tartottak titkos összejöveteleket. A Rákóczy mozgalom már előre veté árnyékát. Természetes, hogy ezen készülődések újabb és újabb pénzforrásokat tettek szükségessé. A család első sorban a karthausi birtokokra gondolt annál is inkább, mert félnie kellett, hogy a gyanakvó udvar a zálogba birt jószágot elveszi tőlük. Megalkudtak tehát a volt szepesi préposttal, Mattyasovszky László nyitrai püspökkel s a lechniczki zárda javait, 1699-ben, harmincezer forintért át engedték neki.

Mattyasovszky rögtön tisztában volt azzal, hogy a kiváltott javakat eredeti rendeltetésök szerint, az Isten dicsőségét hirdető, öntökeletesedésökre törekvő szerzetes rendnek fogja visszaadni. Lehetetlen, hogy e tervet forgatva agyában, a zárda régi birtokosaira a karthausiakra ne gondolt legyen. S csak, miután egyoldalú információi a rendet mint olyat tüntették fel előtte, mely elzüllottsége miatt veszté el régi helyét, a mint Ferdinánd 1563-iki oklevele is állítja, nem tudva azon teljes csendben folyó mozgalmakról, melyet a rend a század első felében, még a püspök születését megelőző években indított volt a rend visszaállítása érdekében, csak akkor vetheté szemeit a kamaldoliakra, mint a karthausiakkal legrokonabb rendre.

Mattyasovszky a kamaldoli rendet, mint nyitrai püspök tanulta közelebből ismerni. A romba dőlt benedekrendi zobori apátságot ugyanis, Jáklin Balázs nyitrai püspök, 1690-ben helyrehozatta s a kamaldoliaknak adományozta »a rend iránt táplált sajátságos vonzalma és tisztelete folytán.«¹⁾ Ezen vonzalom László püspökre is átszármazott s így történt, hogy a lechniczki kolostort, 1705-ben, végrendeletileg a kamaldoliaknak hagyta.

Időközben kitört a Rákóczy mozgalom s átkos polgárháború színterévé tévé a töröktől alig pár évvel előbb megtisztított országot. Az általános érdeklődés, a haza sorsa, a polgári jogok biztosítása felé fordult s kisebb fontosságú ügyek, a minő egy szerzetes rend visszaállítása, vagy egy kolostor helyreállítása volt, lezorultak a napi rendről. A lechniczki zárda javai idegen kezekbe kerültek. Berthóthy generális keríté azokat hatalmába. Csak midőn az első tűz lohadni kezdett, midőn a kedélyek nyugodtabbakká váltak, csak akkor jött ismét szóba a zárda ügye. Ez 1709-ben történt, mikor Berthóthy már a birtokokat kibocsátá kezéből.

A kamaldoli rend maga tette meg az első lépést, hogy a végrendeletnek érvényt szerezzen. A magyar királyi kancelláriához fordult s annak pártfogásába ajánlá ügyét. A kancellária utána járt a dolognak s csakhamar tisztában volt azzal, hogy Lechnicz csak is úgy adható át a kamaldoliaknak, ha a karthausiak arról lemondanak. Ezen célból, 1709-ben, Vanyeczki Illés kancelláriái fogalmazót, két kaltenbergi kamaldoli kísére-

¹⁾ V. ö. Pat. D. Basilius Diarium oder Camaldulensisches Tag-Buch Wien in Oesterreich 1754. I. und II. Theil. Der II. Februarii 108. a. és b. col.

tében, a Bécs közelében fekvő maurbachi karthausi kolostorba küldte.¹⁾ A maurbachi konvent perjele vagy mint Vanyeczki decz. 8-áról keltezett jelentésében mondja, praelatusa, kijelenté, hogy az ügyet a többi perjelekkel és a rend generálisával fogja közölni s akkor azután írásban ad feleletet. Ez a felelet nem sokáig váratott magára. Lechnicz, valamint a többi magyarországi karthausi zárdák, visitáció tekintetéből a Felső-Allemanianak nevezett tartományhoz tartozott. Ennek visitátora a nagy tekintélynek örvendő brünni perjel: Jentske Anselm volt. Értesülve Mattyasovszky végrendeletéről, első dolga volt az esztergomi érsekhez Keresztély Ágosthoz sietni s ott a zárda eltulajdonítása ellen nyilvánosan tiltakozni. Tiltakozásában II. Ferdinánd azon oklevelére hivatkozott, melyről Hurthi Anselm karthausi atya még Lipót korában leiratot nyert.

Jentske tiltakozása megadta a lökést. Megindult csakhamar a versengés, mely a karthausiakra nézve kezdetben elég kecsegtető eredményt ígért. Hirtelen azonban más szél kezdett fújni s ez alaposan tönkre tette minden reménykedésüket. A primás, ki ekkoráig mindig a karthausiak pártjára hajlott, nem tudni mi okból, a kamaldoliak pártfogójává szegődött. Nem csodálhatjuk tehát, hogy a versengés ezen utóbbi rend győzelmével végződött.

A kamaldoliak a karthausiak tiltakozását nem hagyták szó nélkül. A primáshoz intézett feliratukban hangsúlyozzák, hogy a karthausiak joga, a hazai törvények szerint, már elévült. Ők ellenben a kolostor tényleges birtokosai²⁾ s azt már nagyobbreszt, saját költségükön, helyre is állították. Az istentiszteletet is hosszabb idő óta ők végzik. Nem lenne tehát igazságos, ha őket most jogosan szerzett örökségükből kiűznék. Sőt más utat is megkíséreltek, melyet épenséggel nem illett meg tisztességes jelző. János a zobori konvent perjele ugyanis a karthausi rend főperjeléhez egy információt küldött, melyben a kolostort igen elhanyagolt állapotban levőnek festi s azt állítja, hogy a jószágok egészben véve 1500 frtot sem jövedelmeznek, mi a rendtől követelt 30000 frtnyi váltság összeg kamatjának alig felel meg.

A rend jóhiszemű generálisa csakugyan lépre ment. Jentskéhez intézett levelében oda utasítja a tartományt, hogy a kolostort engedjék át a kamaldoliaknak. Azonban Jentske s a hátamögött álló Javosnoszky János, Holló Zsigmond főkamarásnak, nemkülönben a krakói püspöknek buzdtására és tanácsára, tudósította ugyan a primást a rendfőnök elhatározásáról, de egyszersmind kijelenté, hogy az ő értesülése szerint a zárda javai 1500 frtnál többet jövedelmeznek. Kéri tehát, hogy erre vonatkozólag, nyomozást indítson. Miután pedig a karthausi rend, a követelt 30000 frt. váltságot most megfizetni úgy sem bírja, maradjon a zárda jelenleg a kamaldoliaké s végezzék ők ott az istentiszteletet, de mondassék ki, hogy a karthausiaknak joguk van a zárdát bármikor kiváltani. Ebből, úgymond,

¹⁾ Lsd. e jelentés másolatát Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

²⁾ 1710 márcz. 10-én lettek bevezetve.

a kamaldoliakra kár nem háramlik, mert eltekintve attól, hogy a zárdában lakásuk van, az 1500 frtnyi jövedelem mindig elégséges kamatja a váltság összeget képező 30000 frtnak.

A primás Jentske javaslatát az udvari kancelláriának s ez Vitál György jegyző másolatában a kamaldoliaknak adta át. A kamaldoliak válaszukban egyszerűen tagadták, hogy a jószágok 1500 frtot jövedelmezésnek s végrendeletileg biztosított jogukra hivatkozva kérték a herceg-primást, hogy »de fundatione nostra securitatem benigne et quantocius nobis procurare velit,« őket a zárda birtokában védje meg.¹⁾ Keresztély Ágost ekkor fürdőben volt s innen válaszolt, 1712 október 9-én, a rendnek. Válaszában felhívja a perjelt, hogy bővebb megbeszélés végett keresse fel őt Bécsben, a hová a fürdőből menni fog. Ez a találkozás döntött azután Lechnicz sorsa felett. Az érsek, a következő év augusztus 6-án, értesítette a lechniczi perjelt, hogy ügyük nem sokára el fog dőlni s hogy reményli »fore hanc pro Camaldulensium Ordine plurimum omnino favorabilem,« tehát a rendre nézve kedvezően.²⁾ Az ügy tényleg ekkor azon a ponton állott, hogy végleg eldöntessék. A primás ugyanis, megelégtelve a huza-vonát, maga kérte a királyt, hogy mivel a karthausi rend késedelmezése az istentisztelet végleges rendezését hátráltatja, tűzzön ki a Ferdinánd leveléből kiolvasható végtelen határidő helyett, rövidre szabott határidőt, melyen belül a karthausiaknak a kiváltás jogukban álljon. III. Károly legfőbb tanácsadója szavára hajólva Bécsben 1713 február 18-án kelt s Illésházy Miklós és Hunyadi László által ellenjegyzett okmány nyúl, a karthausiaknak három hónapra terjedő végső határidőt adott. Azonban daczára annak, hogy ezen az esztergomi érsekhez címzett okmányt Lutz Benedek maurbachi perjel, február 24-én irt elismervénye szerint, az érsektől átvette, hogy azt a visitátornak kézbesitse, mégis sikerült a karthausiaknak az ügy végleges eldöntését egész 1720-ig elhúzniok.

Károly király ugyanis már október 2-án megváltoztatta nézetét s azt irta Jentskének, hogy az adott határidőt meghosszabbítja s addig is míg a karthausiak a pénzt előteremthetik a zárda a kamaldoliak kezében marad, kik az istentiszteletet ott elvégezni kötelesek.³⁾

Végre 1719-ben maga Jentske is belátta, hogy fáradozása hasztalan. A folytonos halogatás daczára a váltság összegnek csak egy igen csekély részét tudta összehozni. A század anyagi gondolkodása nem kedvezett a szellemieknek. Az előbbi évek siralmi sokkal inkább megkeményíték a szíveket, hogy sem jókedvű adakozókra lehetett volna számítani. Saeculum hocce usitatum habet, írta egy korbéli szerzetes a visszatérésre vonatkozó aktákra, saeculum hocce usitatum habet: si vis habere, solve frater. Nam pietas, Charitas tepescunt. Igaza volt. Jentske, 1719 április 26-án kijelenté, hogy ha a rend Lechniczet ez év május 1-étől egész Mindszent napig ki

¹⁾ Vital másolata, hátán a replica fogalmazványával, látható: Orsz. Levélt. i. h.

²⁾ Orsz. Levélt. i. h. másolat.

³⁾ Az okmányok egyszerű másolata Orsz. Levélt. i. h.

nem váltja, kinyeri a Chartreuse perjelének, mint a karthausi rend főnökének beleegyezését, hogy a karthausiak Lechniczről örökre lemondjanak.¹⁾ A kiváltás nem következett be soha.

Bernát kamaldoli atya, 1720 április 20-án, értesíté Mátyást a lechniczi superiort, hogy »den 8. Aprilis der H. Expeditor auß der ungarischen kanzley die fröhliche Zeitung gebracht und gesagt, das die Resolution von Ihrer Kays. Mays. ergangen und hiermit den Carthausern das ewige Stillschweigen auferlegt wordj.«²⁾

És az ügy kivált Sigray, Hunyadi és Koller referendáriusok sürgetésére el is dőlt, mert, mint láttuk, 1720-ban tényleg megjelent III. Károly király oklevele, mely a kamaldoliakat Lechnicz birtokában végleg megerősítette s a karthausi rendnek visszatérését a napi rendről örökre leszorította.

¹⁾ Lsd. e kijelentés kanczel. másolatban Országos Levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 11—13. os.

²⁾ Orsz. Levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10. cs. A kamaldoliak egész 1782-ig maradtak itt. 1747 körül állíták helyre a templomot. Tóth Gy. Elek. Szepesm. tört. társ. Évk. II. évf., röviden érinti történetüket. Szükségesképen helyre kell igazítanunk már itt is egy nagy tévedését, hogy az a valódi történetírásba beutat ne találjon. Tóth ugyanis azt állítja (73. l.), hogy a Vörös kolostor a kamaldoliak kezében »Eremus Conventus Montis Coronae« nevet nyert. Ez téves. A lechniczi zárdát a kamaldoliak is közönségesen Vörös kolostornak nevezték; hivatalos neve: Eremus S. Antoni Abbatis in Scepusio volt. Az Eremus Montis Coronae az osztrák-magyar kamaldoliak anyazárdája volt s Bécs mellett feküdt. S mivel a kamaldoliak mind az anyazárdában tették le a fogadalmat, azért rendszeren Eremitae Camald. Montis Coronae-nek hivattak. S ezt jelenti a lechniczi kolostor ebédlőjében ma is olvasható: E. C. M. C., mely Tóth urat félrevezette. Lsd. az E. M. C. képét az idéztük Camald. Tagebuch-ban.

V. FEJEZET.

A karthausiak Magyarorszáiban.

A karthausiak változatlansága. Alkalmazkodásuk. A magyarországi karthausiak sajátos jellege. Politikailag nem szerepeltek. Magyar karthausi barátok. Karthausiak egyházi méltóságokban. A magyarországi karthausiak, mint könyvmásolók. Könyvtáraik. Karthausi írók és tudósok. Sz. István ünnepe és a karthausiak. Karthausi művészek.

Magyarországi karthausiak műemlékei. Sz. István domborképe. Befejezés.

időn Brunó lelkében megszületett az eszme, hogy néhány szent életű társával elvonúl a világ zajából s csendes magába vonultságában önlelkének tökéletesítésére fog törekedni, csak saját benső szükségének akart eleget tenni. A test bűnös vágyainak legyőzésében, a nyughatatlan akarat megfékezésében óhajtá önbecsét, emberi méltóságának zenithjét keresni s tehetségeit kizárólag az Isten szolgálatának szentelésére. Álmodni sem merte azonban, hogy ezen eszme egy teljesen új remete-szerzetrendnek fog lételt adni. Fogalma sem volt arról, hogy egyszerű ájtatossági ténye őt rend alapítónak teendí. Láttuk, hogy mivé növekedett az igénytelen kezdet. A rend elterjedt az egész világon s a fejedelmek és főurak, a hívő nép ép úgy, mint az összegyűlés, mint annak felkentjei a pápák, a püspökök és papok megszokták azt a »szeretet égő mécsesé«-nek a »tudomány világa«-nak, a keresztény erények »fönnen lobogó szövétneké«-nek tartani és nevezni.

Azóta, hogy Brunó hat társával a Chatreauxi vadon zordon magányába vonult, nyolcz egész század viharzott le. Követőinek szakadatlan láncolatából képződött rendje: a karthausi rend él ma is. Nyolcz század merült a mulandóság tengerébe és sok szép reményt, rózsás jövőt, sok szenvedést, bűt és bánatot temetett feltámadást meg nem érő sirjába. A világ, az emberi élet kérlelhetetlen Hiób-szellemi: a mulandóság, a változatosság, egy más világot, egy erejében és annak nyilvánulásaiban teljesen más emberi nemet

alkottak e nyolcz század lefolyása alatt. Minden változik az ég alatt s forgó viszontagság járma alatt nyögünk, mondja a költő, bizonyítja Klio márványtáblája. De a karthausi rend a maga egészében, mint a tenger habjaival daczoló szikla, ősi szigorában rendületlenül megállott. Nem engedett belőle semmit, nem toldotta meg azt egy szemernyivel sem. Ugy tűnik fel e rend, mint egy darab jelen, mely változatlanul származott át azon századokból, melyeknek jelene a multat alkotá. És épen azért a hívő nép, a változatlanság nagy eszméjének, az elmulthatatlanság nagy személyesítőjének, az egyháznak típusaként üdvözölte. Az egyház által dicsérőleg említett s a történelem által igazolt: Carthusiana religio, nunquam reformata, szószerint beteljesedni látta a jóslélek ama szavait, melyek lassú, de biztos terjedésére vonatkoztak: Carthusiensis ordo tarde juvenescet.

Ez áll a karthausiak rendjéről általánosságban. Az egyes nemzetek körében, az egyes nemzetiségek közt élő karthausi tartományok között, találunk ugyan némi természetszerű eltérést, némi sajátos jelleget. Ez azonban soha sem öltött oly alakot, mely az eszményképen hirdetett egyöntetűséget megronthatta volna.

A karthausi rend sokkal józanabb alapokra volt fektetve, sokkal bölcsőbb és gondolkodóbb egyedekből volt képezve, sem hogy jó eleve be nem látta volna, hogy az egyes országok, nemzetek és nemzetiségek közepette lételt, tartós életet és a jó példa hathatós voltához feltétlenül szükséges kedveltséget csak úgy biztosíthat magának, ha azok talaján akklimatizált növényt fog képezni. Tudta, hogy a mennyire a lényeg megsértése nélkül teheti, azon ország szokásaihoz és viszonyaihoz kell idomúlnia, mely vendégszeretőleg nyitá meg előtte kapuját. Ezen szempontból, de egyedül csakis ezen szempontból, találunk némi eltérést a karthausiak általános szokásai és a magyarországi karthausiak élete között.

Hazánk politikai történelmében karthausi névvel nem találkozunk. Szigorú életmódjuk teljesen elvonta őket a közpályán való szerepléstől. Az országban lábra kapott pártoskodásokkal szemben semlegesek maradtak. Az Árpádház kihalta után támadt trónviszály, az Anjouk trónra jutása érintetlen hagyta őket. Politikailag nem érdekelte a rendet a mohácsi vész után támadt szakadás sem. A világ zajától visszavonultak s magányos hegyeik között, elhagyott csendes gunyhóikban folyton saját lelkük üdvével foglalkoztak. A királyért és hazáért mondott folytonos imáik és a vértelen áldozat fölajánlása volt hazaszeretetük nyilvánulásának legfőbb módja.

A nép szemében Isten választott férfiai, valódi szentek gyanánt tűntek fel. Királyok és királynők, főpapok és főúrak versenyezve esengtek közbenjáró imáikért. Mint a vallásosság, a hithűség mintaképei, jó példájukkal erkölcsösséget s birtokaik okszerű házas kezelésével, a határt nem ismerő alamizsnálkodással, környezetükben, mely főleg szepességi zárdáik körül az ország legszegényebb, legelhagyatottabb népéből állott, valódi jólétet terjesztettek. Kolostoruk a Giskra-féle rabló világban, a közönséges utonállók garázdálkodásai ellen biztos menedéket, az eltévedt utasoknak

szállást, az elhagyatott betegeknek ápolást nyújtott mindaddig, míg maguk is a birvagy telhetetlen molochjának áldozatává nem lettek.

A magyarországi karthausiak legkiválóbb sajátságát az képezte, hogy földművelők, földbirtokosok voltak. A karthausiak bölcsője, a Grenoble közelében elterülő vadon, oly vidék volt, mely leginkább marhatenyésztéssel foglalkozott. Nagyon természetes, hogy az új rend az anyagi élet fenntartásának legalkalmasabb eszközeül, szintén a marhatenyésztést ismerte el. Az anyazárda ezt ajánlotta a többi ujonnan alakult konventeknek is. Azonban a rend azért a földművelést nem zárta ki. Bizonyítja ezt azon körülmény, hogy már a chartreauxi vadon birtokjogát is megszerezte, s hogy Brunó Rógertől elfogadta ama kalábriai földterületeket, melyeket az felajánlott volt neki.

A magyar nép kiválóan földművelő volt. Marha tenyésztést, mely-lyel eredetileg foglalkozott, e korban leginkább csak a földbirtok jobb művelése céljából üzött. Ezen telfogás előtt a karthausiaknak meg kellett hajolniok. Ha Magyarországon élni akartak, földművelőkké kellett lenniök.

A karthausiak rendszabályai kötelezőleg irták elő a szegénységet és pedig nemcsak az egyes rendtagok, hanem a kolostorok számára is. A magyar karthausiak igaz, hogy tágas birtokokkal bírtak, de a rend által megkövetelt mértéket soha sem haladták túl. E mérték szerint minden egyes kolostornak annyival kellett birnia, a mennyi annak fenntartásához szükségesnek látszott. Koldúlni nem volt szabad. A magyar karthausiak birtokai ennél többet alig jövedelmeztek. A közviszonyok alakulása, a folytonos harc és háború bénítólag hatottak a gazdaságra. A földbirtok értéke csökkent, jövedelmezősége napról-napra apadt.

A rendszabályok két dologban engedtek meg némi fényűzést. E két dolog a templom és a könyvtár. A magyarországi karthausiak e kettőben is kitűntek. A lövöldi templom, melyet Nagy Lajos bőkezűsége emelt, a középkori építészet remeke lehetett. De túlságos pompát e tekintetben még sem találunk. Oly pompát, mint a minőt például Itália kényes izlése, az olasz karthausiaktól megkövetelt s melynek, épen alkalmazkodás céljából, kénytelen-kelletlen alá kellett magokat vetniök, nálunk hiában keresnénk. A menedékszírti basilika, mely Frank László tinnini püspöknek és Hedvig tesseni hercegnőnek költségén lőn restaurálva; a lechniezi tágas és diszes kötemplom, izlésre és művészetre vallanak ugyan, de a művészet csodás alkotásai közé távolról sem sorolhatók. A ferrarai, velencei, páviai karthausi templomoknak messze mögötte maradtak.

A magyarország karthausi zárdák első lakói a szeitzi és maurbachi zárdákból kerültek ki. Utóbb azonban a régi tagok helyét belföldiek foglalták el, kiknek az anyanyelv kultiválása szigorúan meg volt hagyva. A menedékszírti konvent névtelen krónikása első magyar karthausi gyanánt Liptói Dénest említi. Ugyan ő tartá fenn emlékét: Késmárki Monesser Jánosnak; a nagy-bányai születésű Gábor perjelnek; az Erdélyből származott Jánosnak; tornai Andrásnak; Wagendrüsseli Jodoknak; Thyr Mihály-

nak, ki kassai plebánosból lett karthausivá. Romuald atya emliti budai Pált, ki magyar ember létére gmundeni perjel volt s csak utóbb lett ugyan ily minőségben Lechniczre küldve; Nagy Toporezi Kristófot és Egri Györgyöt. Okmányaink szerint 1320-ban a boldvári plebános és Mátyásfalvi Goblin fia lőnek karthausiakká. Legmagyarabb kolostoruk azonban kétségkívül a lövöldi volt, melynek már legelső tagjai is egy kiválóan magyar rendből, a pálosokéból kerültek ki. Valószínűvé teszi állításunkat a lövöldi perjelek névsora, melyben csupa merő speciális magyar nevekkal találkozunk.

A karthausiak szabályai a rendből való kilépést nem engedték meg. Innen van, hogy az egyházi hierarchia sorában nem foglalhattak helyet. A pápának s általa az egyháznak fogadott föltétlen engedelmességök azonban, nem egy esetben kiszólitá őket csendes czelláikból, hogy tehetségeiket az összegyháznak vagy valamely részleges egyháznak szenteljék. Brunón az alapítón kívül, ki kétszer forgott azon veszélyben, hogy durva szörcsuháját az érseki paláttal kellend felcserélnie, Beyerlinck összeállítására szerint, a rendből hárman lettek a legfőbb egyházi méltóságra, a pápaságra kizemelve: Relly János, Raynald Vilmos és Puteus Ferencz rendfőnökök, kiket csak határozott vonakodásuk mentett meg. A bibornoki kollégiumnak három kitűnő tagja volt karthausi; Surinus Antal karthausi pedig velencei patriarchává lett. Azonkívül 14 érsek, 43 püspök és számos apát került ki a rendből, kik mind akaratuk ellenére, csupán az egyház parancs szavára léptek ki czelláik magányából, de méltóságuk daczára mindig a szerény karthausi ruhában jártak.

A magyarországi karthausiak közül, tudtunkkal, egyetlen egy sem viselt egyházi méltóságot. Beyerlinck említ ugyan 1480 körül egy »Godefridus Lechnich« nevű karthausit, ki a Sz. Pantaleonról nevezett kölni apátságban, Deducken János karthausi atyának. lön utódjává, de hogy a »Lechnich« Lechniczet jelent-e s valljon Gottfried magyar ember volt-e, annak nyomára nem jöhettünk.

A karthausiaknak legkedvesebb mellék foglalkozásuk a könyvirás és könyvmásolás volt. Erre mutat czelláik berendezése, ezt bizonyítja Guignonak ismert szavai: *libros studiosissime volumus fieri*. És e tekintetben a karthausi rend a várakozáson felül nyújtott. Tappert, a most is létező luxenburgi konvent tagja, felületes számítás után, magában Németországban 50 karthausi íróat nevez meg, kiknek mintegy 500 művét sorolja föl, melyek között több kötetre terjedő foliansokkal is találkozunk.

A Magyarországon létezett karthausi konventeknél ily arányú munkálkodást hiában keresünk. *Inter arma silent musae*. Fegyverzajban pihennek a múzsaák. A mig a karthausiak hazánk földjén éltek alig találunk pár évi időközre, mely a harczoktól ment lett volna. Midőn a béke angyala e sokat szenvedett haza küszöbére is ellátogatott, akkor már a karthausiak kolostorai elhagyatott mohlepte romok voltak. Megvallom, e tekintetben, kutatásaim kezdetén magam is vérmes reményekkel voltam eltelve. De minél mélyebben

sikerült behatolnom történetük eddig föl nem fedett homályába, annál rohamosabban csökkent ezen reményem is. A mit összehoznom sikerült, az lehangolóan csekély. Czelláik berendezéséről eddig ismert adataink mélyen hallgatnak. De azon körülmény, hogy például a lechniczi zárda csak 1552-ben s akkor is csak menedékszirtinek ajándékából tudta beszerezni legszükségesebb könyveit, hogy a Menedékszirt névtelen krónikása, mint feltűnő dolgot említi egy két szerzetes társának könyvmásolatait, azon sejtelemnek ad helyet, hogy munkálkodásuk e téren csekély volt s hogy hazánk mostoha körülményeit nem annyira a magyar karthausiak könyveinek elvesztésével kell vádolnunk, hanem inkább azzal, hogy egyáltalában a könyvirásnak nem kedveztek. Mátyás kora lett volna a könyvirásnak legkedvezőbb korszaka s akkor is a főgond nem arra irányult, hogy hazai erőket fejlesszenek, hanem inkább arra, hogy a külföld tudósait állandó vendégképen minél tovább s minél biztosabban, megtarthassák.

A Menedékszirt könyvtára a kolostor elpusztítása után Lechniczre került. Hogy az valami nagyon feltűnően rendezett és beszerzett lett volna, azt Répffius és Rákóczy Erzsébet adataiból, nehéz lenne igazolni.

Régi kézirataink között olyan, melyet határozottan a karthausiaknak tulajdoníthatunk, az egy Érdikodexen kívül nincs. Van ugyan egy XIV. századból származó karthausi kéziratunk, mely a Sz. Máriáról szóló zsoltárok gyűjteményét foglalja magában és Jankovich gyűjteményéből került a nemzeti muzeum könyvtárába,¹⁾ de ennek tábláján is ezen szavak állanak: Iste libellus pertinet ad Carthusienses prope Erffordiam. Tehát igen kérdéses magyar munka-e? — A kézirat 66 számozatlan lapból áll s negyedréti pergamen papírra van írva, közben-közben közönséges papirlapok is találhatók. Különben szép tiszta írás.¹⁾ Első lapján a dedicatiót helyettesítő bevezetés áll: Amabili viro caritatis dulcedine Petro. 1396 körül két magyar karthausit ismerünk e néven; a Menedékszirt perjelét II. Pétert és a lövöldi I. Péter perjelét. S miután az erfurti karthausi kolostor csak 1374 után alapítatott, de egész a saecularisatióig fönmaradt, nincs kizárva annak lehetősége, hogy a psalterium e két perjel közül valamelyik tiszteletére íratott, vagy a lövöldi, vagy a mi valószínűbb a menedékszirti konventben s utóbb, midőn a szerzetesek külföldre mentek, az erfurti konvent tulajdonába került.

Knauz, a Magyar Sion VII. kötetében, a betléri könyvtárból egy csonka misekönyvet ismertetett, mely szerinte a XIV. században íratott. A könyvtartalma ez:

1—	5	levélen márcziussal kezdődő egyházi naptár.
6—	87	» Proprium Missarum de tempore.
	88	» praefātiók.
100—101	»	üres.
102	»	misék husvétől adventig;

¹⁾ Lsd. Magyar nemz. muz. könyvt. 1796. IV. lat.

- 210 levélen különféle imák;
215 » halottakért mondandó imák;
218 » Incipiunt officia que non sunt in proprijs locis.
Ezek között van Sz. István és Sz. László miséje.

A hártýára irt 231 levélből álló csonka példány elötáblájára egy papiros szelet van ragasztva, melyen bizonyos Svájcz Ferencznek a kézirat korára vonatkozó nézetei vannak elmondva. Svájcz abból, hogy a magyar szentek a missalé rendes sorrendjében nincsenek, hanem csak a naptárban, azt következteti, hogy a Missale aligha íratott Magyarországon. Knauz ezzel szemben utalva a kánon »pro rege« collectájára és a magyar szentek miséire, az ellenkezőt védi. Szerény nézetünk szerint e Missale mindenesetre Magyarországon íratott s egyike a Konrád perjel által a menedékszírti konventben másolt két Missalénak. Konrád, a menedékszírti névtelen krónikás szerint, 1307—1310 viselte a perjelséget s ekkor is csak azért mondott le, hogy több időt nyerjen újabb könyvek írására. Tehát a Missale íratásának kora megegyezik Konrád korával. Azon körülmény, hogy a magyar szentek miséi csak függelék gyanánt vannak adva, a karthausi rend mellett bizonyít, mert tudjuk, hogy ezeknek statutumai a féltékenyen őrzött egyöntetűség miatt ezt így kívánták. Magyarországon ősidőktől fogva a hagyományos kegyelet egyházi és nemzeti ünneppé emelte, első szent és apostoli királyunknak, Istvánnak napját. A karthausiakat magyartalanságról az elfogultság sem vádolhatja. Mégis, hogy az egyöntetűség meg ne zavartassék, a magyar karthausiaknak a rend főkáptalana és főperjele soha sem engedte meg, hogy ezen ünnepet a rendes és szokásos módon üljék meg. Így volt ez a többi magyar szentek ünnepeivel is. A magyar szentek a karthausiak naptárában, misekönyveiben, rituáléiban csak a függelékben fordulhattak elő. Hasonló eljárásra találunk egyéb országokban is. Például egy 1587-ben nyomtatott karthausi breviáriomban, mely valamely osztrák konvent tulajdona volt, Sz. Lipótnak, Ausztria védő szentjének ünnepe, csak kézzel volt beírva. Sz. István ünnepére vonatkozólag, a karthausi rend káptalanja, csak 1426-ban engedte meg, hogy azt mint valódi ünnepet üljék meg a magyarországi zárdák. Az aggsbacher karthausi kolostor könyvtárában találtak egy XV. századbéli kodexet, melyet ma a bécsi es. és kir. könyvtárban őriznek.¹⁾ Ezen kodex, mely a karthausi rendszabályokat foglalja magában, szintén Magyarországból kerülhetett Aggsbachba. A kodex függeléke időrendben felsorolja mindazon rendeleteket, melyek a karthausiakra vonatkozólag valaha megjelentek. 1426-ra ezeket mondja: »Steffani regis et ap(osto)li ungarorum festum possunt domus in vngaria cum candelis et refectorio celebrare.« Azon körülmény tehát, hogy a bethléri Missalében a magyar szentek csak a függelékben fordulnak elő azt bizonyítja, hogy a Missale karthausi eredetű lehetett. Végre, hogy e Missale a karthausiaké volt, azt igazolni látszanak a Missalé Knauz által közölt eme rubrikájának szavai: »Scie(n) du(m) e(st) q(uod) in missis p(ro)

¹⁾ Codex 1726.

defunctis siue (in) c(on)ue(n)t(u) su(nt) (siue) extr(a) n(on) debe(n)t dici
alique orones (orationes).» Ezen szavak értelme ugyanis rögtön eszünkbe
juttatja Guigo Consuetudineseinek következő szavait: »Et hoc sciendum,
quod sine ulla personarum acceptione, pro omnibus defunctis nostris idem et
par officium facimus, nihil pro monacho plus quam pro laico, vel pro praelato
quam pro subdito; a mi a Missále rubrikájával teljesen megegyező értelem.
Minden esetre gyenge érvek, de lehet, hogy ha alkalmunk leend e Missáléval
bővebben is megismerkedni, azok számát és súlyát növelnünk sikerülend.

A karthausi rend számára nyomtatásban megjelent misekönyvek közül,
Knauz kutatásaiból, a következőket ismerjük:

Missale Charthusiensium. A czime hiányzik ugyan, de a registrum
világosan karthausinak mondja. Kis folio, 255. l. Hozzájárul egy 15 lapból
álló irott supplementum, mely a XV. és XVI. században kanonizált szentek
officiumait foglalja magában. Knauz szerint 1470—1480 között nyomathatott.
Jászón őrizik.

Ferrarai karthausi Missale. Az első számozott levélen: Incipit
missale secundum ordinem carthusiensium. Végén: Explicit Missale secundum
ordinem Carthusiensium. Impressum in Monasterio Carthusie Ferrarie Dili-
genter emendatum per Monachos eiusdem Domus. Regnante Excellentissimo
D. D. Duce Hercule Estensi Anno a nativitate domini MCCCCCIII. Die
X. Aprilis. Folio, szép góth nyomat, fametszetekkel, 194 l. Egy példány
az esztergomi főegyházmegye könyvtárában van.

Ezenkívül Panzer említ egy 1490 körül és egy 1520-ban Párisban
Kerver Thielmann által nyomtatott karthausi Missálét.

Karthausi breviáriumot Knauz egyet sem említ. Nekünk azonban
sikerült egyet az egyetemi könyvtárban találnunk, hol az 249. alatt
őriztetik. Czime:

Breviarium Sacri Ordinis Carthusiensis. Ex decreto et ordi-
natione Capituli generalis et iussu R. D. P. Bernardi Carassi totius Ord.
Gen. restitút. correct. et impr. Nyomatott Lyonban 1587. Ancelinus
nyomdájában, az anya zárda költségén. Czimlapján egy alá miniature kép
van, mely egy karthausi szerzetest ábrázol, jobb kezében tollal, baljában
könyvvel. 1129. lapból áll és 114. l. a proprium. Bőrkötés. Alakja kisebb
oktáv. Több képpel van ékítve. Valószínűleg osztrák karthausié volt, mert
Sz. Lipót ünnepére kiváló súlyt fektet. Magyar szentek hiányzanak.

Ezekon kívül a karthausiak lechniezi könyvtárának állományában az
1552-iki ajándékozás alkalmával kiállított okmány tudósítása szerint, a
következő kéziratok voltak még:

Biblia Manualia.

Martyrologium.

Antiphonale.

Passionale.

Homiliae B. Gregorii super Ezechilem profetam Augustinus super
Epistolas Joannis.

Compendium Theologiae veritatis.

A magyarországi karthausi írók, tudósok és könyvmásolók névsorát a következőkben sikerült összeállítanunk:

P. Konrád. Szeitczy fogadalmas, kit a »Fundatio Lapidis Refugii« adataiból ismerünk. A Menedékszirtnek 1307-ben perjele volt s névtelenünk »egregius scriptor«-nak nevezi, ki több könyvet irt »ornatos stylo, sive caractere«. 1310-ben lemondott a perjelségről, hogy több időt szentelhessen a könyvirásnak. Művei közül a névtelen két konventuális misekönyvet, egy gradualét, egy breviáriumot, egy collectoriumot és egy halottas könyvet említ, melyek a konvent használatában voltak.

Joannes de Transilvania. Erdélyi születésű létére az osztrák maurbachi konventben tette le a fogadalmat. Innen a menedékszirti kolostorba került, hol társai bizalmából perjellé lett. A névtelen krónikás, mint alchimistát említi, kinek számos kísérletei a zárdának sok pénzét emészték fel, miért is utóbb letétetett. Irt e valamit, arról tudomásunk nincs. Élt 1463—1500 között.

Wagendrüsseli Jodok. Szepesmegye hasonló nevű községében gazdag és nemes szülőktől született. A fogadalmat a menedékszirti konventben tette le, melynek Tornai András után perjele lett. Számos művei közül a névtelen névleg csak két papírra irt Antiphonálét és két hasonló anyagon készült Gradualét említ. Született 1465 körül. Meghalt 1508-ban.

Thyr Mihály. Eleintén világi pap volt s mint ilyen a kassai plebániát vezette. Utóbb a tökéletesebb életet keresván beállott a lechniczi karthausiak közé. 1512 a menedékszirti konvent választása perjellé tette. A szép művészetek mágisterje, mestere volt.

Anonymus Carthusianus. A menedékszirti konvent tagja. Élt 1470—1530 között. Ő írta a sokat idézett menedékszirti krónikát, melyet Wagner Analectáinak II. részében adott ki »Fundatio Lapidis Refugii« czim alatt. A krónika pergamenre van írva s a betűk jellege a XVI. század elejére vall. Wagner azt Dobai Székely Sámuelről kapta lemásolás végett. Hogy az eredeti kódex ma hol lehet, arra nézve Wagnernél semmiféle utmutatást sem találunk. Az országos levéltár kincstári osztályában, Acta Ecclesiastica Camaldulensium de Lechnicz 6—10 csomagban, található egy egyszerű XVIII. századi másolata, mely három folio iven csak 1463-ig terjed és sokban különbözik Wagner másolatától. A krónika maga röviden előadja a Menedékszirtnek s az ottani karthausi kolostornak Hain Gáspár krónikájából is ismert történetét. Azután az egyes perjeleket sorolja fel s azok nevezetesebb tetteinek sokszor igen fukar előadására szorítkozik. Adatait nagyjából a konvent meglévő okmányaiból szedi. Az újabb dolgoknak 1470—1517 pedig szemtanuja volt, a mi előadásából is sok helyt kiténik. Így például: Anno MDVIII. P. Joannes Monachus Professor in Lechnicz per Capitolium generale nobis missus fuit. Egyes helyeken, kivált a hol a rend dicsőítéséről szól, elég emelkedetten beszél. Liptói Dénes legendáját igen bőven s dialogikus formában adja elő. Kilétéről

karthausi szokás szerint csak annyit árul el, hogy a rendnek tagja volt. Egy másik névtelen:

Anonymus Rubri Claustri-nak kell neveznünk. Erről csak annyit tudunk, hogy lechniczi barát volt s a lechniczi kolostor krónikáját írta meg. Sajnos azonban e krónikáját mindeddig elveszettnek kell tartanunk. Ismerjük Berzeviczy Sándornak, 1747 szeptember 21-én, Komossy Demeter vöröskolostori kamaldoli perjelhez írt leveléből. Ebben ugyanis Berzeviczy azt írja a perjelnek, hogy a nála levő krónikát: »*Fundationem Historiam*« el nem küldheti, mert Daxner András magával vitte. A historiát, mondja Berzeviczy, egy szerzetes írta diárium alakban, de egynehány ott történt csodán kívül, eltekintve attól, hogy az alapításról tesz említést, semmit sem tartalmaz. Mindazonáltal reánk nézve kétségen kívül nagy nyereség volna, ha azt feltalálnunk sikerülne.

Végre még egy harmadik névtelen is szerepel karthausi íróink között, kit alább kifejtett okokból lövöldi névtelennek fogunk nevezni.

Lövöldi névtelen. Ez alatt értjük a XVI. sz. elején élt ama karthausi szerzetest, ki a legnagyobb magyar kéziratot, a nagy-szombati vagy helyesebben Erdi kódexnek nevezett magyar legendáriumot írta. Ezen erős vastag s közép folio alakban három ivenként össze hajtott papírra írt kódex a nemzeti Museumban őriztetik. Most barna félbőr kötés védi az idő viszontagságai ellen s hátán aranyos betűkkel e felirat diszeleg: Nagy-Szombati Carthausi kézirat. Kiadta Volf a Nyelvemléktár IV. és V. kötetében. Írója, saját vallomása szerint, karthausi szerzetes volt. Ugyanis a bevezető sorokban mondja. In. n. d. Amen. Ad laudem Sempiterne Sancte et Superbenedicte trinitatis, Crifitifereque vnacum prole deifica, dulcisfime virginis Ac gloriosissimi Brunonis primi fundatoris Sacri ordinis nostri Carthufiensis. A legendáriumot, melyben nemcsak másolónak, hanem compilátornak is nyilvánul, 1527 november 23-án fejezte be. »*Finis apparet in die clementis 1527.*« Magát a terjedelmes kézirat írását Érdy 1490—1527-re; Toldy 1517—1527 közé teszi, míg Volf arra csak két évet számít 1526-ot és 1527-et. A legendárium tartalma nagyon hasonlít Temesvári Pelbárt legendáriumához s Szilády Áron, ez utóbbinak legalaposabb ismerője, sok helyet csaknem szóról-szóra megegyezőnek talál. Az előszóban dicsérve a magyar haza fekvését, s fejtegetve annak előnyeit, azt mondja hogy »*sic prope nos et Slaonica*« a hol Szent Jeromos született. Miután a magyarországi karthausiak kolostorai közül ezen szavak egyedül a lövöldi kolostorra illenek, mint a mely az akkor Szlavónia név alatt ismert tartományokhoz közel feküdt, nem habozunk kimondani, hogy ezen kódex a lövöldi konventben íratott. Megerősít ezen véleményünkben Volfnak, ezen kitünő nyelvbuvárnak, az Érdikódex nyelvezetéről mondott azon ítélete is, hogy az dunántúli emberre vall. Ilyen pedig csak a lövöldi konvent tagja lehetett, mivel egyes szerzetesek csak akkor változtatták helyüket, csak akkor mentek át más konventekbe, ha azok bizalma őket a perjeli méltóságra emelte. Igaz, hogy a nagybányai születésű Gábor lövöldi fogadalmas volt

s mint ilyen került a menedékszírti kolostorba, csakhogy ennek kora 1463—1478. nem vág össze a kódex iratásának idejével.

Pannoniai András. A fáradhatatlan történetbuvár, Fraknoi ismerteté meg először a tudományos világgal. Született 1420. körül, tehát korra nézve jóval megelőzi az eddig tárgyalt írókat; de mivel külföldön tartózkodott, azért említjük utólsónak a sorban. 1440—1445. Hunyady János parancsnoksága alatt harczolt. A karthausi rendbe 1445-ben lépett be s a velencei zárdában tette le fogadalmát. Itt csakhamar kiváló tisztelet tárgyává lön s utóbb a ferrarai konvent vikariusává választá őt. Klasszikus képzettségű ember volt. Fraknoi szavai szerint, „mint író a klasszikusok kultusa mellett hithűség és vallásosság jellemzik.”

Művei közül Fraknoi kettőt ismertetett: *Libellus de Virtutibus* czime mindkettőnek s az egyik Mátyás királynak, a másik Hercules estei hercegnek van ajánlva. Ezt a modenai Este-könyvtárban, azt a Vatikán könyvtárában őrzik. Mindkettő remekmű (Bővebben lsd. Fraknoi Irodalomtört. Eml. I. k. Budapest 1886.)

A szépművészetek, szobrászat és festészet terén is halhatatlan érdemeket szerzett magának a karthausi rend. Kivált az olaszok és spanyolok tünnek ki ezen téren. Ilyenek voltak: Galindez Márton, ki festőnek, szobrásznak, faragónak és mechanikusnak mondatik. Született Haróban 1547-ben. A paulari konvent tagja volt a meghalt 1627-ben.

Gaudin Suis Pascal. Rajzoló és festő. 1556-ban született Villafrancában a barcellonai püspökségben. Karthausivá a kataloniai Scala Dei kolostorban lett. Festményei egy része itt látható, míg a többi részint a Monte Alegre nevű karthausi kolostorban, részint a sevillában található (Annal. Scal. Dei) Ugyancsak a Scala Deiben vannak Fr. Ramon Berenguer atya festményei is. (Arch. de la Cartuza de Scal. Dei.)

Fra Bruno flórenczi karthausi, Allorinak volt tanítványa és másolója.

P. Stefano Cassiani il Certosimo. Ő festé 1660-ban a siennai certosa kupoláját. Művei, melyek leginkább Szűz Mária életét tárgyzzák, a pisai karthausi kolostorban őriztetnek.

F. Sanches Costan. Született 1561-ben Spanyolországban. Mint granadai karthausi Jézus életét festette meg. Korának legelső művésze. Meghalt 1627. (Velasco.)

A Santa Maria de las Cuevas karthausi konvent két művészt adott a világnak és pedig: Francisco Galeast (1557—1614), ki mint miniaturefestő ismeretes, és Cistobal Ferradót, Andalusia egyik legügyesebb naturalistáját.

Emlithetjük meg a szobrászok közül. F. Manuel Ramidez Benavidest, kinek szobor diszitményei az Aula Dei kolostor templomában láthatók, és a granadai Vasquez József Mánuel.

Mozaik készítők voltak: Bartolomeo Bagnaia da Pola, a paviai certosa tagja, hol művei is találhatóak és Fra Bonaventura Presti, nápolyi karthausi.

Mint építész Don Damiano Schiffaldini tűnt ki, ki a S. Maria in Provenzano templomot tervezte.

A magyarországi karthausiak között művészeti hiában kerestünk. Kolostoraik romjai közül csak igen kevés műemlék került ki s ezekről sem tudjuk valljon maguk a karthausiak készítették-e.

Az országos levéltárban van egy jegyzék, mely szerint Lőcsén Sigray János szepesi prépost, Győrfi István lőcsei plebános és Vitalis János bíró idejében találtak szobrokat, melyek hajdan a menedékszírti konvent tulajdonát képezték. Ezen jegyzék szerint e szobrok a következők:

»1. Imago olim in Cartusia miraculis clara B. Matris ad praesepe Jesuli flectentis, alta et formosissima, compositis manibus, artificiose sculpta, deaurata.

2. Sanctus Josephus.

3. Tres Angeli Adorantes.

4. Duo Pastores

Statuta Jesuli autem inventa non est.»

A lőcsei könyvtár feljegyzése szerint ezen lelet 1698. november 24-én jött napfényre és pedig, a mint Hevenesi kéziratai beszélnek, igen eredeti módon. A város tanácsa ugyanis valami régi okmányt keresett, de azt szorgos utánjárása daczára sem tudta föltalálni. Ekkor azután kérdőre vonták a város legöregebb emberét, hogy nem tudna-e utba igazítást adni.

Ez elmondta, hogy ő emlékszik gyermekkorából arra, hogy sokat beszéltek a városház falában elrejtett dolgokról. A tanács kőmiveseket hivat, végig kopogtatja a tanácsterem falait, végig a többi termékét, de nyomra nem akadt. Végre egy régi falszekrényt mozdítanak el s a mögött elötünik a keresett rejtékhely kettős vasajtaja. És itt ezen rejtékben találták meg a karthausiak szobor diszitményeinek eme csekély töredékét. A löcsei nép nagy örömmel fogadta a hirt, hogy az atyáiktól oly sokat emlegetett néma barátok csodatevő szüze megkerült s a feltalált szobrokat ünnepélyes körmenetben vitték át a templomba, hol a főoltár bal oldalán lőnek felállítva.

Ismerünk még egy karthausi művet, mely bár a külföldön készült, de határozottan magyar ember munkája. S ez Sz. István királynak elefántcsontból készült domborművű képe, mely főt. Némethy Lajos úr birtokában van s melyet képünk sikerült rajzban mutat be.

A dombormű magassága 9 cm., szélessége 7 cm., vastagsága 8 mm. Ábrázolja Sz. István királynak mellképét, fején koronával. A koronáról a kereszt sem hiányzik. Arcvonalasai gondolkozó, idősebb férfit mutatnak. Haja, bajusza és szakála hosszú. Vállaira széles bőráncozott palást borúl, mely alatt testhez illő zsinoros s derékövvel ellátott öltönyt visel. Jobbjában az apostoli kettős keresztet és a kormánypálczát tartja. A baljában lévő kereszttel diszitett kormány-almát pedig, éppen a mellette lévő asztalra akarja helyezni. Az egész alakot tojásdad szalag veszi körül, mely magassága által a dombormű ovására is szolgál. A szalag tövében e szavak olvashatók: S. STEPHANVS HVNGARLÆ REX ET APOSTOLVS vagyis Sz. István a magyarok királya és apostola. Magán a szalagon pedig ez áll: MISERICORDIA ET VERITAS CVSTODIVNT REGEM ET ROBORATVR CLEMENTIA THRONVS EIVS. PROV. XX. Vagyis: Könyörületesség és igazság őrzik a királyt és kegyessége erősíti trónját. Példabeszédek könyve XX. fej. A szegély által létrejött torkokban egy-egy csinos virág van elhelyezve. A mű öntudatos, ügyeskező, de hazafiúi szellemmel is bíró magyar művészre vall, ki távol hazájától apostoli királyunknak buzgó tisztelője volt. A mű a mainezi karthausi kolostorban készült, 1716-ban, a hátlapon levő ezen fölírás szerint: ANNO MDCCXVI FIEBAM IN CARTVSIA MOGVNTINA. Némethy úr birtokába ez érdekes mű vétel útján jutott egy hevesmegyei plébános hagyatékából s itt most az ő szivességéből ismertethettük.

Ez a karthausiak Magyarországon töltött napjainak emléke, ez történetük. Idővel talán szaporodni fognak a reájok vonatkozó emlékek s életük plastikusabb vonásokban lesz szemeink elé állitható. Addig is meg kell elégednünk ezen csekély pár adattal. Mi pedig nyugodtan tesszük le a tollat, mert ha nem is sikerült a karthausiak történetét egészen feltárnunk, a magyar egyháztörténelem hiányos épületébe mégis beillesztettünk egy, bár csekély és nem eléggé faragott, nem eléggé csiszolt követ. Fáradozásunk tehát célt ért.

A

MAGYARORSZÁGI KARTHAUSIAK

PERJELEINEK NÉVSORA.

(FÜGGELÉK.)

A

magyarországi karthausi kolostorok perjelei.

I. A ker. Sz. Jánosról címzett menedékszirti vagy letkonkövi konvent perjelei.

A menedékszirti perjelek névjegyzékének összeállításában kivált a Wagner által közölt »Anonymi Carthusiani Fundatio Lapidis Refugii« adatait és az országos levéltárnak ugyan-csak e krónika némileg javított töredékes példányát vettük irányadónak. S miután e kettőt gyakrabban kellend idéznünk, az elsőt röviden **A**-val, az utóbbit **O**-val fogjuk jelezni.

- 1299—1307. **András.** Rupp Helyrajz. tört. II. k. 214. 1299-re Pétert említi s Andrást 1305-re; az **A.** úgy az **O.** erről a Péterrel mitsem tudnak, sőt Andrásról is mondják, hogy az csak procurator volt és nem perjel.
- 1307—1310. **Konrád.** **A.** és **O.** szerint az első perjel. Említették egy 1307-iki okmányban is Hevenes MS. XL. 209.
- 1310—1316. [I.] **Péter.** Említve 1313-ban Fridrik gróf hagyományában Nagy Anjoukori Okm. I. 268.
- 1316—1320. [I.] **Márton.** 1316-ban csak **O.** említi; Okmányilag 1319-ben Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.
- 1320—1331. [I.] **János.** Az **A.** csak 1328-ra; 1320-ban **O.** A melduri malomra vonatkozó okmányban a konvent részéről a volt boldmári plebános János szerepel, ki karthausivá lőn s aligha csalódunk ha ezt ezen perjellel egy személynek mondjuk. Nagy J. Anjouk. Okm. I. 490. Okm. megnevezve 1329. u. o. II. 383.
- 1331—1332. **Herbord** és **Beke** mint procuratorok szerepelnek Fejér Cod. Dipl. VIII. III. 355. Sem az **A.** sem az **O.** nem említi.
- 1332—1337. [II.] **János.** Az **A** csak 1340-re teszi és a következő (III.) Jánossal egy személynek tartotta, ezt tette utána Rupp i. h.
- 1337—1340. **Goblin.** Egyedül az **O.** említi.
- 1340—1352. [III.] **János.** Ez a kité **A.** említi s **O.** helyesen tesz csak 1340-re Okm. 1352-ben Orsz. Levélt. A. E. C. d. L. 6—10.
- 1352—1366. **Herbord.** **A.** és **O.** csak 1366-ra. De okm. már 1352-ben Nagy J. Anjouk. Okm. V. 529. 1355-re Romuald atya a lechniczi zárda krónikása Wagner-nél Anal. Scep. P. III. p. 180. 1358-ra Hevenes MS. T. XL. p. 49.
- 1366—1396. — — Senkit sem sikerült találnunk.
- 1396—1410. [II.] **Péter.** **A.** és **O.** említi.
- 1410—1412. [I.] **Mihály.** **A.** és **O.** Ezt Budaházy összetéveszti [II.] Mihálylyal, mert az alatt pusztult el a monostor, ki ép azért nem lehetett egy személy a lechniczi Mihály perjellel.
- 1412—1416. **Salamon.** **A.** és **O.** Okm. 1412-ben Wagner I. 424 és 1411-re meg 1412. Magy. Orsz. Dipl. Lev. 9872. és 9875. sz.
- 1416—1418. [I.] **Miklós.** **A.** és **O.**
- 1418—1424. [I.] **Boldizs.** Sem **A.** sem **O.** nem említi. Rupp és Wagner sem ismerték. Nyomat egy eredeti oklevél. találtuk, Magy. Orsz. Dipl. Lev. 9872. sz. a.
- 1424—1431. [II.] **Mihály.** Ez alatt pusztították el 1425. a husiták a kolostor, sőt foglyúl ejték.

- 1431—1437. — — A kolostor elpusztítva állt.
1437—1451. [IV.] **János.** Sem **A.** sem **O.** nem ismerték. Okm. 1438-ra M. O. D. Levélt. 11141.
1451—1462. [V.] **János** ki Monessernek hivaték. **A.** és **O.** s ki alatt a husiták másod-
izben pusztíták el a kolostort.
1462—1463. **Tamás** ki Gmundenből jött de egy év múlva már meghalt **A.** és **O.**
Ez utóbbi Domokosnak is nevezi.
1463—1471. **Gábor** a lövöldi konvent fogadalmasa. Említi **A.** és **O.** Ez utóbbi
azonban hozzá teszi »usque ad Annum 1470. ab hoc Anno us-
que ad Annum 1452 ignorantur. P. P. Priores L. Refugii. Egy
1471. olk. említve. Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 1416. sz.
1471. — — [VI.] **János** ki Erdélyből származottnak mondatik **A.** által. Ő volt az az
alchimista, ki a kolostor javait pazarolta s ezért letétetett.

Hosszabb ideig interregnum végre:

- 1484—1491. [II.] **Miklós.** Ez 1482 maurbachi perjel és a tartomány visitátora volt. 1491. freid-
niczi perjellé lön. V. ö. Hist. Carth. Maurb. Pez Script. Aust. II.
1492—1500. [II.] **András** de Tornavia, tárkányi fogadalmas s Menedékszirt egyik leg-
jelesebb perjele volt. **A.**
1500—1508. **Jodok.** Szepesmegye Wagendrüssel nevű helységében született. **A.** mint
kiváló író emliti.
1508—1512 [VII.] **János** kit az általános káptalan küldött. 1512 Lechniczen viselte a
perjeli méltóságot Romuald atya krónikája szerint.
1512—1517. [III.] **Mihály.** családi neve Thyr volt. **A.** mondja róla, hogy a szépművészetek
mestere vala és kassai plebános, utóbb Lechniczen letette a
karth. fogadalmat.
1517—1530. **Euhér** ez az utolsó perjel, kit az **A.** említ.
1530—1536. [III.] **Péter.** Wagner szerint 1530-ban a kolostor javait Késmárk városának
adta zálogba. P. II. p. 79. a jegyz. Sajnos azonban, hogy
Wagner a forrást, melyből meritett meg nem nevezte s mi
utánjárásunk daczára sem tudtuk azt feltalálni. 1536 meg Rosen
Mihály schavnikai apáttal a grinberg-greveczi cserét ő hajtja
végre. Orsz. Levélt. Acta Eccl. Cam. de Lechn. 44.
1536—1539. [II.] **Boldizs.** A szomolnokiakkal Stoosz miatt még 1539-ben egyezkedik.
Orsz. Levélt. Acta Eccl. fas. 43, Nr. 40.
1539—1543. [II.] **Márton** ki magát többször idéztük napló jegyzeteiben Ursinusnak nevezi.
Családi neve tulajdonkép Beer volt s ennek latinizálása az Ursinus.
Született, saját feljegyzése szerint, 1497. nov. 10. Belépett a rendbe
1530. jul. 14. Az olmüci kolostorban 1531-ben tette le a fogadal-
mat s a következő évben jan. 6-án tartotta első szent miséjét.
Magyarországba 1535-ben jött s Lechniczen előbb procurator,
1536—1539. pedig perjel volt. Alatta pusztult el végleg a kolostor.

II. A bold. Szűz Máriáról czimzett lechniczi vagy dunajeczi Sz. Antal völgyi konvent perjelei:

A lechniczi zárda perjeleinek összeállításánál alapúl Romuald kamaldoli atyának Wagner
által Analect. P. III. p. 173—195. »Series Priorum S. Antonii de Lechnicz« czim alatt
közölt krónikája, nemkülömben az általunk Budaháznak tulajdonított s az országos
levéltárban Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10 csomagban őrzött krónikája, meg egy
ugyanott 18 cs. levő »Series Priorum Lechnicz« czimű egy ivre irt jegyzék képezi. Az
elsőt **R.** a másodikat **B.** a harmadikat pedig **S.** betűvel fogjuk jelölni.

- 1320—1344. [I.] **János** emliti **R.** **B.** és **S.** Ez utóbbi csak 1337-ig mondja, de okmányilag
még 1344-ben is előfordul Nagy J. Anjouk. Okm. IV. 271. l.

- 1344—1351. **Goblin.** **R.** és **B. S.** egész 1355-ig szerepelteti.
1351—1358. **Tivadar.** **R. B.** és **S.** szerint. 1355-ben egy másolatot szorgalmaz. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 17.
1358—1362. [II.] **János.** **R. B.** szerint; **S.** nem ismeri. 1361-ben a nedeczi egyház kény-
úri jogában erősíti meg őt János prépost. Kontz-féle értesítés-
ben. Orsz. levélt. A. E. C. d. L. 6—10.
1362—1381. **Ulrik.** **R. B. S.** 1392-ig szerepelteti, mert a következő Jánost nem
ismerte. 1362 az ó-falvi macellatióra vonatkozó oklevelét említi
a brünni regestrum. Orsz. lev. Acta Eccl. 7.
1381—1392. [III.] **János.** Ezt csak **R.** említi, sem **B.** sem **S.** nem ismerik. Okmányilag
1381-ben Wagner P. III. 181.
1391—1393. [I.] **István.** **R. B.** és **S.**
1393—1395. **Pál.** **R.** és **S. B.**-nél hiányzik. Okm. a farkasfalvi perben is szerepel.
Orsz. lev. Act. Cam. de Lechn. 17.
1395—1410. [I.] **Miklós.** **B.** és **R. S.** egész 1424-ig viszi. Rupp Helyr. tört. egész 1404.
1395. okmányilag. Orsz. levélt. Acta Eccl. 44.
1410—1416. [I.] **György.** **R.** és **B.** szerint; **S.** nem ismeri.
1416—1424. [II.] **Miklós.** **R.** és **B. S.** [I.] Miklóssal tévesztik össze. Egy 1424-iki átirat.
Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.
1424—1438. **Mihály.** **R. B.** és **S.**
1438—1452. [IV.] **János.** **R. B.** és **S.** nem ismerték.
1452—1472. **Gábor.** **R.** és **B. S.** nem ismeri s azt mondja: Ab. Anno 1450—1481
deest Prior.
1472—1481. [I.] **Márton.** **R.** és **B.**
1481—1492. **Mátyás.** **R. B.** és **S.**
1492—1507. [II.] **István.** **R. B.** és **S.**
1507—1526. [V.] **János.** **R. B.** szerint.
1526—1535. [II.] **György.** Egyedül csak **S.** említi.
1535—1539. [II.] **Márton.** Említi **B. R.** és **S.** 1532—1542, de saját följegyzése szerint
csak ez időtájban volt perjel. Ez a sokat említett Ursinus, ki
1539-től menedékszírti perjel lett.
1539—1542. **Kristóf.** **B. R. S.** nem ismerik. Emléke Ursinus naplójegyzeteiben
maradt fön.
1542—1544. [VI.] **János.** **R. B.** és **S.**

III. Az egyesített lechniczi és menedékszírti konventnek perjelei.

- 1544—1550. **János.** A lechniczi kolostor perjele. **R. B.** és **S.**
1550—1553. **Mátyás.** **R. B.** és **S.** 1551-ben tiltakozik az ő nevében Szent-Andrási
Menyhért Bánfalva eltulajdonítása ellen. Orsz. levélt. Acta
Eccl. C. de Lechn. 43.
1553—1554. **Kristóf** ki Nagy-Toporcainak is neveztetik. **R. B. S.**
1554—1563. **Ferencz.** **R. B. S.** 1563-ban eladja a ganfalvi kuriát. Orsz. levélt. A. E.
C. d. L. 44.
1563—1567. **Tamás.** Az 1564-iki lengyel lustratio és Ursinus Márton napló jegy-
zetei szerint.

Bitorolták e czimet:

- 1562—1565. **Mihály.** **R. B.** de **B.** kételét fejezi ki. **S.** nem is ismeri. Családi néven
Schatz-nak hivaték.
1565—1567. **Gergely** ki Egrinek neveztetik **R.** és **B.** meg **S.**-nél **B.** és **S.** hithagyás-
ról vádolják.

IV. A Sz. Mihály-arkangyalról czimzett Lövöld mellett fekvő paradicsomvölgyi konvent perjelei:

- 1370—1388. **János.** Czeh Dipl. Cam Jaur. MS. II. k. 115. l.
1388—1389. **Miklós.** 1388-ban okm. eml. Nagy J. Hazai Okm. IV. k. 225. l.
1289—1400. [I.] **Péter.** Egy Nagy J. úr birtokában levő okm. még 1400 említve van. 1397-re Codex. Dipl. T. X. 7. 144, l. U. a. évre M. D. L. 2870.
1400—1419. **Lénárd.** Garai nádornak Chomp örököseit Csomberke, Tapoleza és Keszi közt fekvő birtokba való bevezetése alkalmával, mint szomszéd birt. említ 1515. Nagy. J. Hazai Okm. III. k. 298. l. 1416-ban is ok. Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 10474.
1419—1429. **Ágost.** Okm. eml. Gara Miklós nádor még 1429-re M. O. D. Levélt. 2870.
1429—1449. [I.] **György.** 1449 eml. egy okm., melyet Nagy J. úr kegyességéből a Keszth. levélt. 144. sz. ism.
1449—1459. **Mihály.** Mátyás király egy 1459. febr. 26-án kelt okm. még említ. Nagy J. Hazai Okmányt. II. k. 348. l. 1454 Hevenesi MS. T. XLVII. p. 68.
1459—1463. **Zsigm.** 1463. ápr. 24-én állítja ki Szilágyi Erzsébetnek a konfraternitási okm. M. D. O. L. 15841 közölve: Hunyadiak kora 175. l.
1463—1470. **Szerafin.** 1470. okm. említi Gutai Országh Mátyás nádor M. O. D. Levélt. 17101. sz.
1470—1495. [II.] **György.** Okmányilag említve 1495. Nagy J. Hazai Okmánytár V. k. 380.
1495—1515. — — senkit sem sikerült találnunk.
1515—1533. **István.** Perényi nádor említi egy 1515-iki oklevélben Nagy J. Hazai Okm. V. k. 416.
1533—1548. [II.] **Péter.** A pozsonyi káptalan 1548-iki oklevélben Hevenesi MS. T. XLII. és Orsz. levélt. Dipl. Eccl. 53. 15.
1548—1557. **László** ki a kolostor javait a veszprémi püspöknek 1557-ben bérbe adta Hevenesi MS. T. X. p. 165.

V. A Bold. Szűz Máriáról czimzett tárkányi segedelemvölgyi konvent perjelei:

- 1456-ból **Tamás.** A tört. társ. Szepesm. kiránd. leleszi bizotts. jel. Századok 1871. évf. 6. 4. l.
1466-ból **Barnab.** Orsz. levélt. N. R. A. 12. 15.

VI. A Sz. István első vértanuról nevezett várad-előhegyi konvent perjele:

- 1494—1495. **György** kinek nyomát Várad Péter kalocsai érsek levelében találtuk fel, Kaprinay MS. T. LI. p. 171.

VII. A Sz. Miklós püspök és hitvallóról czimzett ercsi konvent perjelei:

Egynek emléket sem tarták fenn számunkra a történelmi adatok.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Előszó. Fraknoi Vilmostól	I—III
Bevezetés.	1
Első Rész. A karthausi rend alapításától kettéválásáig 1084—1378.	
I. Fejezet: Sz. Brunó élete, a karth. rend alapítása és első szabályai.	
A kor rövid jellemzése. Az erkölcsök súlyedése. A simonia. Manasses rhemi érsek	26
Brunó származása. Köln eredete. Brunó Kölnben születik. Rheimsban tanul.	
Kölni kanonokká lesz. Toursban Berengárt hallgatja. Párizsban bevégzi tanulmányait. Visszatér Kölnbe. Gervás rhemi érsek a rheimsi főiskola skolasztikusává teszi. A rheimsi egyház kancellárjává lesz	31
Manasses ellen mint vádló lép fel. Hugo dieyi püspök. Brunó visszatér Kölnbe. Manasses letétele. Brunó Rheimsban.	37
Érsekké választják, de nem fogadja el. Lemond a világról. Lemondásának okai Randulfoz irt levele. A meghalt kanonok legendája.	38
Molesmében Sz. Róbert kezéből felveszi a szerzetes öltönyt. A Gaisse-Fontaineba vonul. Hat társával Grenobléba megy. Hugó püspök álma.	
A vándorok. A chartreuaxi remeteség, Megalapításának ideje. Brunónak nem volt szándéka új rendet alapítani. A remeték élete.	41
II. Orbán Brunót Rómába hívja. Ennek következményei. Politikai dolgok	47
Brunó Kaláabriában új remeteséget alkot. A remetetársulat határozottabb alakot ölt.	49
Lanuin látogatása.	49
Brunó irodalmi működése. Brunó bucsúja. Halála.	50
II. Fejezet: A karth. rend kifejlődése és elterjedése Európa államaiban.	
Az első karthausi kolostorok. Szerzetszabályok. Guigo szokásai.	53
A karthausi rend leírása. Karthausi cella. Annak berendezése. A karthausi és a könyvek. A karthausi ruhája. Cilicium. A saruk. Önmaga foltozza ruháit	55
Zsolozsma rendszerök	63
Közös ajtatosság. A karthausi ebédje. Beszélő idők. A memento mori legendája. A jeladásokkal való közlekedés nem divott. Sugdolódzás.	
Vendég a karthausiaknál.	57
A beteg karthausi. A haldoklók és a holtak. A karthausi sirja. Közös munka. A perjel. A karthausi életrendje	64
A szerzet vagyona. A karthausiak juh és szarvasmarha állománya. Nivers grófja. A rendbe való fölvétel. A megtért testvérek	61
A rend elterjedésére vonatkozó jóslat.	65
A karthausiak Karinthiában, Krajnában, Ausztriában.	66

	Lap
Tirolban, Csehországban, Morvaországban	67
Közép-Németországban, a Majna környékén, Elzászban, Kölnben, Flandriában, Észak-Brabantban, Hollandiában	67
Karthausi apácák. Szervezetök. A brüggi kolostor.	70
Karthausiak a brittfélszigeten, Spanyolországban, a baleári szigeteken, Olaszföldön és Franciaországban	72
Általános karthausi káptalanok. A rend végkéjfejlődése. A látogatás rendszere. A karthausi tartományok	74
III. Fejezet. A karthausiak bejövetele Magyarországba.	
IV. Béla behozza a karthausikat. Első kolostoruk az eresi	79
Gyors pusztulásuk. A tatárok bejövetele.	81
A Szepesség védekezése. Capitulum Lapidis Refugii	82
A szepesi plébánosok testvérülete	83
A menedékszírti kolostor alapítása. Jordán szász gróf és Márton zsákóczi pap buzgólkodása.	84
Konrád perjel	86
A karthausiak első ájtatos alapítványai. A Curia Tybae	87
A magyar karthausiak sajátóságos jellemvonása	86
Detrik gróf és Farkassy Illés hagyományai. Tydor gróf adománya	87
A melduri malom.	89
Magyar születésű karthausiak.	90
Dénes karthausi legendája	91
Körmös mester végrendelete	92
Eöz-Szent-Miklósfalva. Izsépi és Barchai támadása	93
XXII. János brevije	94
IV. Fejezet. A rend terjedése és megszilárdulása.	
A Berczeviczyek ősei és a karthausiak. A Rudgerek és Görgeiek vitái . .	95
Henrik bán tervei	100
Kakasmester új karthausi kolostort alapít. Vörös kolostor. Első birtokai	101
A soltészszágok.	103
A nedeczi egyházbekebelezése.	104
Az euri földrés.	105
A menedék szírt növekvése. Kolcsva és Gargou birtoka	106
V. Fejezet. A rend elterjedése és megszilárdulása.	
A rendet saját erkölcsi ereje emelte.	110
A menedékszírt és a dunajeczi konvent egymáshoz való viszonya. . . .	110
Drugeth nádor, mint a lechniczi karthausiak pártfogója.	111
Ó-Falú régi és újabb birtokosai. XXII. János pápa a rend érdekében. .	113
Berengár Jakab és Bonofato Raymond a karthausiak pártolói voltak . .	113
Nagy Lajos visszaadja a konventnek Ó-Falút	113
Vörös Kolostor pecsétje	114
A két konvent között támadt surlódások	116
János perjel Maubachba megy	117
A magyar karthausiak enyhébb élete	118
Karthausi visitorok magyar földön	118
A két konvent kibékülése. Lechnicz önállósítása	120
Második rész. A karthausi rend kebelében beárott szakadástól Brunó szentté avatásáig. 1378—1514.	
I. Fejezet. A karthausi rend újabb terjedése a külföldön.	
A Magna Cartusia. A rend közszeretnek örvend	123
Soha reformra nem szorult. A kerti testvérek társulata.	124

	Lap
A pápai szakadás. A karthausi rend ketté válása. A Raynaldisták és Bariisták. Macon István, Bonifác és Griffenberg rendfőnökök helyreállítják az egységet.	125
Uj karthausi kolostorok. Allemania inferior 12 új kolostorral növekedik .	126
Felső-Allemania pedig öttel	129
A rajnai és szász tartományokban 8—8 újabb kolostor épül. Angolország	130
II. Fejezet. A rend újabb terjedése hazánkban.	
A tárkányi kolostor alapítása	133
A kárthausiak gyógyszerekkel is foglalkoztak. Karthausi orvosok. Az egri karthausi fürdő	135
A Hancskó család mint a tárkányiak jótevője. Sárvári István adománya	136
A lövöldi kolostor alapítása. Alapításának ideje. Nagy Lajos fáradozásai a remete-szerzetek fölvirágzása körül	137
A pálosok és karthausiak viszonya. Nagy Lajosnak a karthausi rendről mondott dicsérete. Lövöld helyfekvése. Első birtokai. Zsigmond cseréje.	138
A Lövöldről terjesztett téves vélemények. Lövöld első lakói	141
III. Fejezet. A szepesmegyei karthausiak virágzásuk tetőpontján.	
A Menedékszirt és Frank László tinnini püspök. Tarkői László támadása. Arnoldfalva; Farkasfalva; Frankvágása és Ruguz a karthausiak kezében.	146
A tamásfalvai vétel. Édesfalva	142
Kamarairegestrum. Ó-Falú és Relyova per alatt. A perlefolyása. Ó-Falú leírása	150
A dunajeczi konvent surlódása Czorsztin várával. Hedvig pártfogása. A lengyel fejedelmek, mint a konvent jótevői. 1404-iki határjárás. . . .	154
Waldorf Pál. Richwald a karthausiak birtokába megy át. A magyar királyok a karthausiak jótevői.	155
IV. Fejezet. Lövöld és Tárkány sorsa.	
A telkii határjárási per. Tamás rátholdi prépost panasza a lövöldi konvent ellen	161
Az Ajkay család és a lövöldi konvent surlódása. A konvent jobbágy vitái.	
Kupi Pál támadása	164
Szilágyi Erzsébet a lövöldi konvent lelki tagjává választatik. A lövöldi kolostor pecsétje.	171
A tárkányi kolostor mező-kövesdikkkel. A konvent egyéb pereit	172
V. Fejezet. A husiták és a karthausiak.	
A husiták a cseh és osztrák kolostorokban. Magyarországon elszaporodnak.	
A Vörös kolostort meglátogatják. Byedrzych a hitehagyott pap és rabló csapata a Szepességben. A Vörös kolostor újabb pusztulása	175
A Menedékszirt lángokban. Az elűzött szerzetesek Tárkányba és Lövöldre menekülnek. A karthausiak visszatérése. Folytonos rabló támadásoknak vannak kitéve. A menedékszirtiek Lőcsén	178
A Lapis Refugii épül. Wernerfalva. A két Stoosz nevű birtok. Urbanfalva a konvent birtokában. A Menedékszirt erkölcsi sülyedése. Erdélyi János perjel pazarlása	179
Miklós és Jodok perjelek. Hedvig tesseni hercegnő meglátogatja a menedékszirti konventet. A templom helyreállítása. Lechnicz vagyona növekszik. Újabb privilegiumok. A Sváby-réle vétel	181
A várad-előhegyi prépostság és a karthausiak	187
Harmadik rész. Brunó szentté avatásától a szerzetes rendek nagy saecularisatiójáig. 1514—1782.	
I. Fejezet. A pusztulás napjai.	
A La Torre karthausi kézben. Brunó szentté avatása. Szt. Bruno ereklyéi	191
Az osztrák karthausiak pusztulásának példái. A Szepesség és az új tan. Ennek következményei Horváth János. Az 1529-iki nagy hadisarcz . .	192

	Lap
A leőkfalvi csere. Stóoszi viszonyok. Adat a plebános középkori történetéhez	195
Szepesi rablók. Baso és társai. A Menedékszirt rombadőlte. Báthory Bona- ventura. A karthausiak Lőcsén	197
II. Fejezet. A karthausiak pusztulása (Folytatás).	
A két konvent egyesül. Lechnicz pusztulásának előjelei. Horváth támadásai	201
Az egyesített konventek birtokaikat eladogatják. Ferdinánd sujtó ítélete	203
Tamás perjel. A kolostor teljes elhagyottsága	205
Lövöld szomorú napjai. A Podmaniczkiak. Lövöld pusztulása. Tárkány pusztulása	207
III. Fejezet. A karthausi birtokok idegen kezekben.	
A lövöldi konvent birtokai bérben. Verancsis és a karthausi birtokok . .	217
A Menedékszirt javainak viszontagságai. Kathay Ferencz. A lőcsei Jézus társasági atyák	219
Lechnicz birtokosai. A Báthoryak és Lechnicz	221
IV. Fejezet. A karthausiak visszatérését célzó törekvések.	
Repffius Udaltik jelentése. Rákóczy törekvése. A két Trifodius. Rákóczy László terve	227
Mattyasovsky végrendelete	231
Jentske fáradozásai. A visszatérés meggyűsítése	232
V. Fejezet. A karthausiak Magyarországon.	
A karthausiak változatlanlansága	237
Alkalmazkodásuk. A magyarországi karthausiak sajátos jellege . . .	238
Politikailag nem szerepeltek.	238
Magyar karthausi barátok	239
Karthausiak egyházi méltóságokban	240
A magyarországi karthausiak, mint könyvtárosok. Könyvtáraik. Karthausi írók és tudósok.	241
Karthausi művészek. Magyarországi karthausiak műemlékei	247
Szt. István domborképe	248
Szt. István ünnepe és a karthausiak	242
Befejezés.	249
Függelék: A magyarországi karth. kolostorok perjelei.	
A menedékszirti konvent perjelei	251
A lechniczi konvent perjelei	253
Az egyesített konventek perjelei	253
A lövöldi konvent perjelei	254
A tárkányi konvent perjelei	254
Várad-előhegy és Ercs perjelei	255

